

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KAMU SAĞLIĞI
POLİTİKALARINDA KADIN SAĞLIĞI VE
CİNSELLİK: SIHHİ POPÜLER KÜLTÜR METİNLERİ
ÖRNEĞİ**

Gamze APAYDIN

2501190495

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Serpil ÇAKIR

İSTANBUL – 2022

ÖZ

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KAMU SAĞLIĞI POLİTİKALARINDA KADIN SAĞLIĞI VE CİNSELLİK: SIHHİ POPÜLER KÜLTÜR METİNLERİ ÖRNEĞİ

Gamze APAYDIN

Bu çalışma, erken Cumhuriyet döneminde sağlık politikaları ve hıfzıssıhha söyleminde kadınların konumlanması ve dönem boyunca iktidarın merkezi teknolojilerinden olan tıp biliminin, sağlık ve ahlak kavramları aracılığıyla hayatın her alanına nüfuz etme şeklini dönemin sağlık üzerine yazılmış popüler kültür metinleri üzerinden incelemektedir.

Çalışmada biyopolitika, anatomopolitika, thanatopolitika, duygulanım, sağlam bedenlilik gibi kavramların erken Cumhuriyet dönemindeki yansıması sıhhi popüler kültür metinleri üzerinden incelenmiş ve cinsiyetli bedenlerin kurgulanış şeklinin hangi imgeler, duygulanımlar üzerinden şekillendiği tarihsel ve kuramsal arka planla birlikte değerlendirilmiştir.

Uzun süren bir savaş döneminden yeni yeni çıkmakta olan dönemin yönetici kadroları ve entelektüelleri özellikle nüfusun nitelik ve nicelik açısından ıslah edilmesini temel amaçları olarak benimsemiş; nüfus ve beden iktidarın nesnesi haline gelmiştir. Doğru, uygun ve makbul kavramları iktidarın tahayyülündeki bireyi topluma benimsetmek ve kimi zaman özgürlüğü kısıtlayıcı uygulamaları meşrulaştırmak için kullanılmıştır. Makbul vatandaş kategorisinin inşasında özellikle sağlık ve cinsellik önemli bir rol oynamıştır. Kadınların biyolojik ve ideolojik işlevleri yeni ulusun inşasında özellikle merkezi konumda olmalarına yol açmıştır. Bu amaçla dönemin patrimonyal, didaktik ve öğüt verici metinlerinde zührevi hastalıklar, ahlak, cinsellik ve sağlık kavramları öne çıkarılarak bedenlerin ve zihinlerin kurgulanması için kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet, Sağlık, Hıfzıssıhha, Sıhhi Öğüt Metinleri, Tenasül Terbiyesi, Ahlaki Terbiye.

ABSTRACT

This study aims to examine the positioning of women in health policies and the discourse of sanitation in the early Republican period, and the way in which medicine one of the central technologies of power throughout the period, penetrated all areas of life with the concepts of health / morality, through the popular culture texts of the period.

In the study, the reflection of concepts such as biopolitics, anatomopolitics, thanatopolitics, affect, and the ideology of able-bodiedness is examined within the scope of the early Republican period through popular culture texts which focuses on health education and able-bodiedness, and the images and affects used in the construction of gendered bodies is evaluated together with the historical and theoretical background.

The administrative cadres and intellectuals of the era, who were just beginning to overcome the effects of a long period of war, adopted the improvement of the population in terms of quality and quantity as their main objective, centering the population and body as the object of power. The concepts of right, adequate, acceptable and the figure of perfect were used to make individuals adopt the so-called perfect in the imagination of the government and to legitimize the practices that restrict freedom. To this end especially health and sexuality, the medicalization of the body by medical discourse, played an important role in the construction of the perfect citizen figure. Biological and ideological functions of these categories constructed women as both the subject and object of the relations of power. For this purpose, the concepts of venereal diseases, morality, sexuality, and health were emphasized in the patrimonial, didactic, and advisory texts of the period and used to govern bodies and minds.

Key Words: Early Republican Era, Health, Hygiene, Health Education Books, Sexual Education, Moral Education.

ÖNSÖZ

Erken Cumhuriyet döneminde kamu sağlığı söylemi ve politikalarında biyopolitik stratejilerin öne çıkması, nüfusun ıslah edilmesi, hıfzıssıhha söyleminin ahlaki buhrandan bir çıkış yolu olarak ele alınması dönemin öne çıkan özelliklerindendir. Ulusun geneline yayılması amaçlanan yeni sağlık, hijyen, gülbüz çocuklar gibi imgeler özellikle kadın bedeninin inşası sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Dönemin sağlık söyleminin bireylere aktarılma yollarının detaylıca incelenmesi hem beden denetimi ve kimlik inşaa süreçlerinin tarihsel gelişimine ışık tutacak hem de günümüzdeki sağlık, ahlak, annelik, makbul kadınlık gibi kavramların tarihsel kökenleri hakkında önemli bilgiler verecektir. Her akademik çalışma oluşturduğu dönemin koşullarından etkilenir, içinde dönemin gelişmelerinden bir parça taşır. Bu tez de yazıldığı dönemin koşullarıyla birlikte ele alınmalıdır. Yüksek Lisans derslerimin ikinci döneminde ortaya çıkan Covid-19 salgını ve bu salgın çerçevesinde ortaya çıkan değişimler, dünya çapında geliştirilen politikalar ve söylemler beni peki ya geçmişte salgın süreci nasıl işliyordu? O dönemde beden denetimi ve bireylerin özgürlükleri hastalık-sağlık bilgisi üzerinden kısıtlanmış mıydı? Kadın bedeni ve kadın emeği bu sürecin neresindeydi? gibi sorular sormaya itti. Bu açıdan uzun zamandır ilgilendiğim erken Cumhuriyet döneminin kamu sağlığını merkeze alan politikaları ve dönemin yeni birey yaratma dinamikleri benim için önemli bir kaynak haline geldi. İşte tam da bu sebeple bu çalışma kamu sağlığı politikalarında kadınların konumlanışını kurumsal ve söylemsel düzeyde incelemektedir.

Kadın Çalışmaları bölümüne başladığımdan bu yana desteğini hiç esirgemeyen, en zor zamanlarda düşüncelerimi paylaşabildiğim sevgili hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Serpil Çakır'a sonsuz minnetlerimi sunarım.

Yüksek Lisans süresince her zaman özgürce konuşabildiğim, kendilerinden değerli bilgiler edindiğim ve nasıl bir akademisyen olmam gerektiğiyle ilgili kendilerinden ilham aldığım İ.Ü. Kadın Çalışmaları Bölümü'ndeki hocalarıma ve tez jürimde yer alan hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Berrin Oktay Yılmaz'a ve Dr. Öğr. Üyesi Seval Ünlü'ye değerli eleştiri ve katkıları için teşekkür ederim.

Akademik merakımı her daim diri tutan, toplumsal dönüşümleri çeviri odağında incelememe yardımcı olan, beni toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları alanıyla tanıştıran, her

zaman soru sormaya, keşfetmeye, araştırmaya teşvik eden, Marmara Üniversitesi İngilizce Mütercim Tercümanlık bölümü ve Sosyoloji bölümündeki kıymetli lisans hocalarıma,

En olmadık fikirlerimi bile olur hale getiren, bu yola birlikte çıktığımız, yüz yüze görüşemesek de hep yanımda olan değerli arkadaşlarıma gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak eğitim hayatım boyunca her kararımı koşulsuz destekleyen, hep yanımda olan, anlattıklarını hiç sıkılmadan dinleyen, bu uzun süreç boyunca heyecanımı ve hayallerimi paylaşan canım aileme teşekkür ediyorum. Bu çalışma sizler olmadan var olamazdı.

GAMZE APAYDIN
İSTANBUL, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ:	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Foucault, İktidar Teknolojileri ve Tekniklerinin Değişimi.....	9
1.2. Zoe, Bios, Thanatopolitika, İstisna Hali ve Salgın Hastalıklar.....	16
1.3. Duygulanım Kuramı, Hasta Bedenler ve Sağlam Bedenlilik	19

İKİNCİ BÖLÜM

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ SAĞLIK POLİTİKALARI

2.1. Sağlığın Geçmişi: Geç Osmanlı'dan Erken Cumhuriyete Sağlık Alanında Değişimler.....	25
2.2. Biyomodernleşme ve Sağlam Beden Kavramının Topluma Yayılması: Erken Cumhuriyet Döneminde Sağlık Politikaları	36
2.3. Sağlığın İktidarın Odağı Haline Gelmesi: Mecliste Sağlıkla İlgili Muhalefet Tartışmalar ve Çıkarılan Kanunlar, Nizamnameler	41
2.4. Sağlıklı Nesiller İçin Kamu Sağlığının Devlet Eliyle Sağlanması: Kurumlar ve Teşkilatlanma Çabaları	59
2.4.1 Nüfusun ve Bedenlerin Islah Edilmesi: Öne Çıkan Hastalıklar ve Mücadele Yöntemleri.....	67
2.5. Sağlık Söylemi Aracılığıyla Nüfusun Harekete Geçirilmesi: Propaganda Faaliyetleri	71
2.6. Makbul Olmayan Bedenlerin Belirlenmesi ve Dışlanması Aracı: Fuhuşun Denetimi ve Salgın Hastalıklar.....	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POPÜLER KÜLTÜR METİNLERİNDE SAĞLIĞI KONUŞMAK

3.1 Genel Sağlık Metinlerinde Hastalıklar ve Zührevi Hastalıkların Konumlanması.....	94
3.1.1. Sağlam, Zinde Bedenliliğe Verilen Önemin Nüfus Politikalarıyla Birleşmesi.....	96
3.1.2. Görünmeyen Varlıklar, Kaçınılan Bedenler.....	99
3.1.3. Eğlence ve Hastalığın Eşleşmesi.....	102
3.2. Norm Dışı Davranışlar ve Zührevi Hastalıkların Eşleşmesi, Sağlık Üzerinden Ahlaki Denetimin Sağlanması	105
3.3. Sağlığın Cinsiyetli Dili: Kadın Bedeninin Eril İktidar Bilgisince Kurgulanması.....	114
3.3.1. Asri Kadın, Asri Anne: Kadınların Annelik Rolü Üzerinden Sağlık Söyleminin Merkezine Yerleşmesi	117
3.3.2. Cinsel Arzular ve Hastalıklar: Kadın Cinselliğinin Hastalıklar Üzerinden Denetimi, Her An Tetikte Olan Anne İmgesi.....	126
3.4 Gençlerde Normalin ve Sağlıklı Bedenlerin Cinsellik-Sağlık Üzerinden Belirlenmesi... ..	128
3.4.1. Arzuların Denetimiyle Zihinsel ve Bedensel Sağlığın Eşleşmesi: Afif Hayat Süren Genç Kadın ve Erkekler.....	131
3.4.2. Doğacak Çocuklar Üzerinden Cinselliğin Denetimi ve Vatanseverlikle Bağlantısı: Ulusun Gücü Temiz Ahlaklı Bireydir	138
3.4.3. Sevgi Bağıyla Kurulmuş Mutlu Evliliklerin Karşısına Eğlence Düşkünü, Hastalıklı Bireyin Yerleşmesi: Aile Saadetinin Düşmanları	141
3.4.4. Kamusal Alana Çıkan Kadınların Sağlık Aracılığıyla Denetime Alınması: Kızlarımız İçin.....	144
3.5. Sıhhi Öğüt Metinleri Aracılığıyla Genç Kadın ve Erkekler İçin Normalin Belirlenmesi: Cinselliği Konuşmak.....	149
3.5.1. Makbul Cinselliğin, Ahlak, Sağlık Üzerinden Kurgulanması: Genç Erkeklerle Gizli Konuşmalar	150
3.5.2. Makbul Cinselliğin, Ahlak, Sağlık Üzerinden Kurgulanması: Genç Kızlarla Gizli Konuşmalar.....	157
3.5.3 Makbul Beden ve Cinselliğin Evlilikle Kısıtlanması, Normalin Belirlenmesi:: Genç Evli Kadınlarla Gizli Konuşmalar.....	164

3.5.4. Makbul Beden ve Cinselliğin Evlilikle Kısıtlanması: Genç Evli Erkeklerle Gizli Konuşmalar	170
3.5.5. Makbul Olmayan Cinsellikler Üzerinden Kaçınma Hissinin Uyandırılması: Gençlerde Fena Adetlerden İstimna.....	173
3.5.6. Makbul Olmayan Kadın Cinselliğinin Denetlenmesi: Genç Kızlarda Fena Adetler.....	176
3.5.7. Ailenin Gençlerin Cinselliğini Sağlık Amacı ile Denetlemesini Sağlama: Gençlik Tereddisinde Ailenin Hataları.....	183
SONUÇ	193
EKLER	203
KAYNAKÇA.....	223

GİRİŞ

İktidar ilişkileri hayatın her alanında vardır. Bu sebeple asıl önemli olan bu ilişkilere hangi aktörlerin eklendiği, ağırlık kazandığı, otoriter hale geldiği, doğru- yanlış, uygun olan ya da olmayanın belirlenmesinde söz sahibi olduğudur. Böylelikle toplumsal değişimlerin ardında yatan dinamikler, gelişen düzenin temel amacı, dönem düşüncesinde nelerin merkeze geldiği ortaya serilebilir. Modernleşmeyle birlikte değişen iktidar ilişkileri incelendiğinde tıp biliminin iktidar ilişkilerinin önemli bir ayağını oluşturduğu, tıp aracılığıyla iktidarın gündelik hayatın her alanına sızdığı karşımıza çıkar. Erken Cumhuriyet döneminde tıp kongrelerinin devlet eliyle toplanması, sağlık bakanlığının çalışmaları başta olmak üzere pek çok koldan gelişen sağlık politikaları, uygulamaları, söylemleri ve giderek sayısı artan sıhhat metinleri karşımıza çıkmaktadır.

Dönemin yazınına bakıldığında tıbbın merkeze yaklaştığı doğru ve yanlış belirlediği görülmektedir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında da incelediğim gibi bu söylem ataerki bir şekilde, normalin belirlenmesi, cinselliğin denetimi üzerinden yayılmış ve kadın bedenini denetim altına almayı amaç edinmiştir. Modernleşmeyle birlikte beden iktidarın gözünde yaşama müdahale etme, kontrol etme alanı haline gelmiş ve bedeni kurmanın, yeniden inşa etmenin en kolay yolu olarak tıp bilimi ve buna bağlı olarak yaratılan hakikat rejimi belirlenmiştir. Buradan yola çıkarak tıp biliminin modern devletlerde iktidar teknolojileri arasında hayli öne çıktığı, merkezi bir rol üstlendiği söylenebilir. Anatomi kavramı üzerinden tanımlanan ve kontrol edilen beden tanımı sayesinde beden artık kalıcı, değişmesi mümkün olmayan bir yapıdan ziyade değiştirilebilecek, disiplin altına alınıp, istenen hale getirilecek adeta bir kil, bir hamur gibi şekilden şekile sokulabilecek bir nesne olarak belirlenmiştir. Çeşitli söylemlerin, kurum ve pratiklerin anlam kodlarını içinde taşıyan, farklı tarihsel dönemlerde farklı değerler yüklenmesiyle değişen bedenin yeniden inşa sürecinde değişimler ortaya çıkmıştır. Bahsedilen bu inşa ve tekrardan inşa sürecinin ne şekilde ilerlediğini, hangi yöntemlerin kullanıldığını, hangi sorunların merkeze geldiğini, ortaya çıkan cinsiyet rejiminin niteliklerini incelemek, sadece tarihsel süreçler hakkında değil, günümüz iktidar ilişkileri ve bu ilişkilerin altında yatan dinamikler hakkında da önemli bilgiler verecektir.

Bu tez çerçevesinde erken Cumhuriyet dönemi sağlık politikalarında kamu sağlığı ve hıfzıssıhha alanında yaşanan gelişmeler incelenmiştir. Bu politikalar, söylemlerle kadınların konumu arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Sonrasında salgın hastalıkların ele alınış şekli; zührevi hastalıklar üzerinden ortaya çıkan denetim ve gözetim mekanizmaları incelenmiş ve beden sağlığı, ruh sağlığı bağlamında disipline edici, yönetimsel yöntemler sağlık metinleri ve sıhhi öğüt metinleri çerçevesinde yazarların betimleme biçimleri korunarak incelenmiştir. Elde edilen verilerden yola çıkarak dönemde ortaya çıkan söylemler, çatışmalar, çelişkiler ve kurgulanan kategoriler üzerinden makbul bedenlerin oluşturulma şekli belirlenmeye çalışılmıştır.

2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de iktidar ilişkilerinin tarihsel dönüşümü ve bu dönüşümün toplumsal ilişkilere yansımaları inceleyen çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu alanda öncelikle geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi yaşanan değişimleri biyopolitika, beden politikaları ve iktidar teknolojileri açısından inceleyen çalışmalar karşımıza çıkar. Örneğin, Pınar Öztamur (2004), “Bir Nüfusu Tanımlamak: Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Kadınlar ve Çocuklar, 1923-1950” adlı çalışmada erken Cumhuriyet döneminde kadın ve çocuk sorununu hedefleyen refah uygulamalarını, yeni bilimleri ve teknolojileri incelemiştir. Yiğit Akın (2004), “Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet’te Beden Terbiyesi ve Spor” adlı çalışmada dönemin biyopolitik stratejilerini spor ve beden terbiyesi üzerinden incelemiştir. Ayça Alemdaroğlu (2005) “Politics of the Body and Eugenic Discourse in Early Republican Turkey” adlı çalışmada erken Cumhuriyet döneminde bedenin; bilim, akılsallık ve tıp bilimiyle disipline edilmesini incelemiştir. Metin Yeğenoğlu (2006), “Gendering The Individual And The Population: Patriarchal Production Of Gendered Subjectivities In Political Thought In Early Republican Turkey” başlıklı yüksek lisans tezinde cinsiyetlendirilmiş öznelliklerin Erken Cumhuriyet döneminde inşa sürecini analiz birimi olarak belirlediği dergiler üzerinden incelemiştir. Efe Atabay (2009), “Eugenics, Modernity and the Rationalization of Morality in Early Republican Turkey” başlıklı yüksek lisans tezinde 1930’lu yıllardan ikinci dünya savaşı dönemine kadar öjeni üzerine yazılmış metinleri incelemiş, öjeninin hangi bağlamda yükselişe geçtiğini araştırmıştır. Salgırlı-Güvenç (2009), Eugenics As Science Of The Social: A Case From 1930s İstanbul başlıklı doktora çalışmada öjeni ve toplumsal denetim ilişkisini 1930’lu yılların İstanbul’u üzerinden incelemiştir. Elif Çağlı, “Kemalist Dönemin Öjeni Politikalarında Kadınlığın Kurgulanışı: 1930 – 1945” (2011), başlıklı yüksek lisans tezinde öjeni kavramının gelişiminde öne çıkan temaları incelemiştir. Volkan Kılınç (2017), “Disciplining Turkish people through the people's houses: A Discursive

Reading of the Ülkü Magazine (1933-1950)” başlıklı yüksek lisans tezinde Ülkü mecmuasında yayımlanmış çeşitli metinleri Foucaultcu açıdan incelemiştir. Murat Arpacı (2015) “Modernleşen Türkiye’de Beden ve Nüfus Politikaları: Hıfzıssıhha, Terbiye, Öjeni” başlıklı doktora çalışmasında biyopolitika, beden politikaları ve normalleştirme kavramları üzerinden öncelikle modernleşen Osmanlı devletinde sonra da Erken Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde beden ve nüfus politikalarını araştırmıştır. Hasan Çoban (2021), “Milliyetçilik ve Biyopolitika Türkiye’de Ulus İnşası, Irk Olgusu ve Politik Bileşenleri” başlıklı eserinde erken Cumhuriyet döneminde milliyetçilik ve biyopolitika ilişkisini özellikle ulus devletleşme süreçleri üzerinden ele almıştır. Ezgi Sarıtaş (2021), “Cinsel Normalliğin Kuruluşu Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Heteronormatiflik ve İstikrarsızlıkları” başlıklı çalışmasında modernleşme sürecinde Osmanlıların cinsellik ve erotizm konusundaki varsayılan suskunlukları, hangi söylemlerin yetkilendirilip hangilerinin geçersiz kılındığı, neler hakkında konuşmaktan sakınılıp nelerin kısıktırıldığı dönemin önde gelen düşünürlerinin eserleri üzerinden analiz etmiştir. Bahsedilen çalışmalar erken Cumhuriyet döneminde biyopolitika ve disipliner iktidarın dönüşümünü farklı açılardan incelemiştir. Bu çalışma dahilinde diğer çalışmalardan farklı olarak frengi, fuhuş, içki gibi ahlaki çöküşle eşleştirilen kavramların kadın bedeni üzerinden sorunsallaştırıldığı, makbul vatandaş imgesinin kurgulanışında kadın bedenini çevrelemenin temel alındığı savı incelenecektir. Çalışmanın bir diğer farkı da incelenen metinlerden kaynaklanmaktadır. Sağlık uzmanlarının yazdığı teknik metinlerin yanında sağlık alanında uzman olmayan yazarların kaleminden çıkan sağlıkla ilgili popüler kültür metinlerinin de incelenmesi sağlık söylemindeki dönüşüm, dönemin hastalık, sağlık, hasta beden, sağlıklı beden tanımlarının hem politikalara yansıyan hali; sağlık bilgisinin uzmanlar arasında dolaşımı ve de bu bilgilerin halka aktarılma şeklinin pek çok koldan araştırılmasına olanak sağlamıştır. Çalışmada özellikle sağlık-ahlak-cinsellik üçlüsünün popüler kültür metinlerine yansıma şekli ve sıhhi öğüt metinlerinde kadınların konumlanış biçimine odaklanılması da bu tezi diğer çalışmalardan ayıran bir diğer özelliktir.

Tez çalışmamda şu temel soruları sordum: Erken Cumhuriyet Dönemi Kamu Sağlığı Politikalarında öteki/hastalıklı bireyin karşıtı olarak kurulan ‘makbul/ sağlıklı kadın’ imgesinin şekillenme süreci nasıl işlemiştir? Evlilik-üreme odaklı cinselliğin normal ve doğru olarak kurgulanması; meşru cinsellik olarak kabul edilmesi, sadece bedenin değil zihnin de disipline edilmesi, benzer şekilde ‘ileride asker olacak gürbüz çocuklar doğuracak anneler’ imgesinin merkeze gelme sürecinde ne gibi söylemler üretilmiş ve bu söylemlerin bireylere

benimsetilmesi için ne gibi yöntemler izlenmiştir? Salgın hastalıklar, hastalıktan korkma ve korunma yolları bu süreçte ne gibi bir rol oynamıştır?

Bu sorulara cevap ararken öncelikle dönemin sağlık politikaları, mecliste sağlıkla ilgili tartışmalar, çıkarılan kanunlar, nizamnameler, tüzükler ve bu değişimlerin meclis tartışmalarına yansımaları, kamu sağlığı konusunda öne çıkan kurumlar ve propaganda faaliyetlerini inceledim; öne çıkan kanunlarda kadınların ele alınış şeklini belirledim ve zührevi hastalıklardan korunma fikri üzerinden fuhuş ve cinselliğin denetim altına alınma sürecinde ortaya çıkan nizamnameler, kurumlar ve çalışmaların niteliklerine odaklandım. Böylelikle değişimin makro boyutta yansımalarına ek olarak günlük hayata, gündelik etkileşimlere yansımaları şeklini belirlemeyi amaçladım. Sonrasında uzmanlar tarafından yazılmış genel sağlık metinleri üzerinden sağlık ve sağlıklı beden söyleminin oluşma ve gündelik hayata dahil edilme sürecini belirledim. Böylelikle norm dışı cinselliğin hastalıkların kaynağı olarak kurgulanma; gençlerin ve yeni neslin sağlığı gibi kavramlar üzerinden okuyucuya aşılama sürecini zihinsel ve bedensel sağlık öğütleri veren metinler üzerinden inceleyebildim. Çalışmanın son ayağında **Sıhhî ve İctimaî Kitaplar Serisi** başlığı altında gençlere yönelik yazılmış kitaplar serisinin ilk yedi kitabını temel alarak sağlıklı beden söylemi içinde gençlerin özellikle de genç kadınların cinselliğinin konumlanış biçimini belirlemeye çalıştım. Böylelikle çalışma kapsamında dönemin yazılı ve sözlü kaynaklarını inceleyerek, sağlık alanında ön plana çıkan söylem ve uygulamaların yanı sıra tüm bu iktidar yöntemlerinde kadının yeri, ele alınış şekli üzerinden erken Cumhuriyet döneminde kamu sağlığı politikalarındaki makbul kadın imgesinin yapı taşlarını belirlemeye çalıştım ve bu imgenin hangi göstergeler üzerinden ilerlediği, ne gibi değişimlere uğradığı ve kadının konumunun değişimini incelemeyi amaçladım.

Çalışmamda temel olarak sağlık, cinsellik, kadınlığın içeriğini oluşturan söylemleri dönemin yasal gelişmeleri, meclis tartışmaları ve dönemin düşünürlerince oluşturulan sıhhi popüler kültür metinlerini analiz etmeye çalıştım. Bu bağlamda özellikle yasal düzenlemeler ve bu düzenlemeler sırasında öne çıkan konular, sağlık arka planı bulunan ve bulunmayan vekillerin öne sürdüğü sorunlar ve çözümleri inceledim. Sağlık, cinsellik gibi alanlarda normal davranışların belirlenmesi ve benimsenmesinde rol oynayan popüler kültür metinlerinde öne çıkan kavramlar ve tipolojileri belirledim. Bu kavramlar aracılığıyla bireylerde hangi duygulanımlar uyandırılmaya çalışıldığının ve bu duyguların nasıl görünür hale gelmesinin amaçlandığının izini sürmeye çalıştım. Öne çıkan kavramlar ve tipolojileri belirlerken sağlıklı beden, hastalıklı beden, genç erkekler, genç kızlar, evli erkekler, evli kadınlar, asker erkekler,

norm dışına çıkan bedenler gibi dönemin yazınında da öne çıkan kategoriler belirledim. Her bir kategoriye hedef alan metinlerde kullanılan betimlemeler ve tezatlar üzerinden dönemin nüfusu bütün olarak hedefleyen biyopolitik tekniklerinin yanında bireylerin öz denetim kurması amacı güden tekniklerin ne şekilde geliştiğini tespit ettim. Böylece iktidarın öngördüğü makbul beden imgesinin, kadınları, cinselliği ve hastalıkları ne şekilde ele aldığını belirledim. Popüler kültür metinlerinde belirlenen temaların ele alınış ve betimlenme şekillerini net olarak yansıtmak için özellikle metinlerden alıntılar kullandım ve bu alıntıların amaçları üzerinden bir gruplamaya gittim. Çalışmanın ilk bölümünde kuramsal ve kavramsal açıklamalar yaparak ileriki bölümlerde yapılan incelemelerin hangi ölçütler üzerinden ele alınacağını belirledim. İkinci bölümde genel sağlık politikalarını kurumsal ve söylemsel açıdan inceledim. Böylelikle sağlık alanında öne çıkan eğilimler ve bu eğilimlere göre kadın, aile, ahlak gibi kavramların kurumsal açıdan ne şekilde ele alındığını detaylandırdım. Üçüncü bölümde ise popüler kültür metinlerinde sağlığın biyopolitika ve öz denetime yönelik bir strateji olarak nasıl kullanıldığı, bu bağlamda normalin belirlenmesi sürecinde ahlak ve cinselliğin nasıl bir rol oynadığı kadınların bu sürece ne şekilde dahil olduğu ve nasıl sorunsallaştırıldığını belirledim.

Tez çalışmamda nitel yöntem kullandım ve dönemin kurumsal ve söylemsel özelliklerinin belirlenmesi, belirtilen sorunsallara cevap aranması için doküman incelemesi yaptım. İkinci bölüm için meclis zabıt cerideleri ve dönemin gazeteleri gibi kamusal dokümanları frengi, salgın hastalık, zührevi hastalık, fuhuş gibi anahtar kelimelerle geriye dönük inceledim. Buna ek olarak dönemde yazılan önemli devlet metinlerini, parti metinlerini sağlık faaliyetlerinin özetlenmesi açısından ele aldım. Üçüncü bölümde incelenen eserlere erişim için öncelikle kütüphanelerin veri tabanlarını hıfzıssıhha, sıhhat, cinsel bilgiler, sıhhi metinler, gençlerin hıfzıssıhhası gibi anahtar kelimeler üzerinden taradım, sonrasında elde edilen metinleri araştırmanın sorunsalına uygunluk açısından sıraladım ve derledim. Eserlerin özgünlüğü ve doğruluğunun kontrolü için metinlerin yazarlarının öz geçmişi ve eserlerin farklı kütüphanelerde bulunan nüshalarını inceledim. Çeviri olan eserleri ise kaynak metinleri ile karşılaştırdım. Belgelerin genel analizi sırasında öne çıkan tema ve kavramları belirlerken, metinlerden alıntılar yaparken aslına riayet etmeyi tercih ettim, fakat tezimde öne çıkan kavramlara atıfta bulunan betimlemelere dikkat çekmek için bazı kısımları kalın harflerle göstermeyi tercih ettim. Dönemin sağlık yönelimini belirlemek için tıp konusunda uzmanlarca yazılmış, pek çok yazının yer aldığı ve sağlıkla ilgili her konuda öğütlerin bulunduğu metinleri analiz ettim. Doküman incelemesinde öne çıkan iki yaklaşım olan verilerin orijinal formuna

sadık kalarak betimsel bir yaklaşımla incelenmesi, bu amaçla doğrudan alıntılarının kullanılması; kavramlar ve temalar arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amacını temsil eden sistematik analiz yaklaşımlarının ikisini de kullandım. Buna ek olarak öne çıkan kavram ve temalarla ilgili yorumlarımı da çalışmaya ekledim yani doküman analizinde kullanılabilen yollardan üçüncüsüne başvurdum (Kümbetoğlu, 2015: 145-147).

Çalışmanın üçüncü bölümü incelenen eserlerin ele alınması bakımından kendi içinde üçe ayrılmaktadır. Birinci kısımda genel sağlık metinlerinde hastalık ve sağlık kavramlarının konumlanışını inceledim. Bu bağlamda zührevi hastalıkların ele alınış biçimi, sağlam, zinde beden gibi kavramların topluma yayılması için kullanılan betimlemeler, hastalıkla norm dışı davranışların özellikle de cinselliğin eşleştirilme şeklini **Sıhhi Müze Rehberi**, **Sıhhat Almanacağı** ve **Sıhhi Sahifeler** adlı popüler kültür metinleri üzerinden inceledim. Teze dahil edilen eserlerin öne çıkan özellikleri ve bu eserlerin seçilme sebebi aşağıdaki gibidir: 1933 yılında yayımlanan ve Mazhar Osman'ın hazırlanma sürecinde önemli rol oynadığı **Sıhhat Almanacağı** adlı derleme Cumhuriyetin ilk on yılının sağlık açısından adeta bir özetidir. Derlemede gündelik hayatın her alanının sağlıkla ilişkisinin belirlenmesi, neredeyse her durum ve davranışla ilgili doğru ve normalin belirlenmesine yönelik bir dil kullanılması bu eserin dönemin sağlık söyleminde öne çıkan temaların belirlenmesinde temel bir rol oynamasını da sağlamıştır. Benzer şekilde yine Mahzar Osman'ın öncülük ettiği ve Türkiye'nin ilk popüler tıp dergisi olarak betimlenen **Sıhhi Sahifeler** adlı eser de sağlıkçılar ve halk arasında bir buluşma noktası olarak görülebilir. Çalışma kapsamında Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1930 yılı ve sonrasında yayımlanan eserler incelendiğinden bu derginin de 1930 yılı sonrasında bulunabilen sayısı kullanılan dil, öne çıkan tema ve kavramlar açısından incelenmiştir. Günlük hayat hıfzıssıhhası konusunun hafif ve kolay anlaşılır bir dille ele alındığı bu derginin yine genel halk kitlesine sağlıkla ilgili temel sorunların ve önlemlerin benimsetilmesinde temel rol oynadığı söylenebilir. Üçüncü bölümün birinci kısmı dahilinde incelenen bir diğer metin sıhhi müzelere erişimin zor olduğu yerlerde okutulması amaçlanan **Sıhhi Müze Rehberi**dir. Bu eserin basımı devlet tarafından üstlenilmiştir. Halkevleri gibi bireylerin sıklıkla gittikleri resmi ve yarı resmi kuruluşlara dağıtılan eserde sağlıkla ilgili pek çok slogan kullanılmıştır. Bunun yanında akılda kalıcı olması açısından tekrar tekrar verilen nasihatler ve atasözleriyle birleştirilen öğütler de okuyucunun bilgiyi kolayca benimsemesi ve uygulamaya koymasını amaçlamaktadır. Ülkenin her yanında okutulması, tanıtılması amaçlanan ve devlet eliyle dağıtılan bu eser dönemin resmi sağlık söyleminin hangi temalar, hangi amaçlar üzerine kurulduğuna dair bilgi veren önemli bir diğer kaynaktır. Sağlık bilgisi

ve temalarının genel halk kitlesine yayılmasında öne çıkan konuların incelendiği birinci kısımdan sonra ikinci kısımda özellikle gençlere yönelik yazılan ve dönemin en önemli sorunlarından biri addedilen ahlaki yozlaşma, norm dışı davranışlarda bulunma gibi mefhumlara karşı gençleri uyaran, doğru-yanlış, normal-anormal gibi kategorileri pek çok detaylı örnekle açıklayan eserler incelenmiştir. Burada karşımıza öncelikle Kilisli Rıfat Bey tarafından 1930 yılında çevrilen **Dost mu Düşman mı?** başlıklı eser çıkmaktadır. Kaynak metni İngilizce olan ve askerler için doğru davranışların anlatıldığı bu metinde çeviriyle birlikte hedef kitle değişmiş ve sadece askerler değil tüm genç erkekler hedef kitle olarak belirlenmiştir. Kitapta kaçınılması gereken davranışlar ve aksi taktirde gençlerin başlarına gelecekler anlatılmış; okuyucuyu pişmanlık, utanç, korku gibi duygular üzerinden harekete geçirmeyi, doğruya yöneltmeyi amaçlayan bir dil kullanılmıştır. Bu eser sağlık söyleminin gençleri ne şekilde ele aldığı ve hangi konuları öne çıkardığını görmek açısından değerli bir kaynaktır. Bu kısımda incelenen bir diğer metin 1930 yılında yine Kilisli Rıfat Bey tarafından çevrilen **Tenasül Terbiyesi Hakkında Bir İki Söz** adlı eserdir. Bu eser sağlıklı cinsellik odaklı ele alması ve gençler için en önemli bilginin makbul, doğru cinselliği öğrenmek olduğu savını örneklemektedir ve cinselliğin toplumun her kesimine öğretilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Burada özellikle sağlıklı üremeleri ve gülbüz çocuklar üretmeleri açısından biyopolitik stratejilerin de merkezinde olan gençlerin hedef kitle olarak ele alındığı görülmektedir. Cinselliğin ahlak, sağlık ve aile ile ilişkilendirilme şeklinin belirlenmesi açısından bu metin de hayli önemlidir. Gençlere doğru, makbul davranış ve düşüncelerin öğretilmesinde sadece olumlu değil olumsuz örnekler de temel rol oynamış, istenmeyen özelliklerin betimlenme şekli üzerinden bedenler ve zihinler üzerinde denetim sağlanmıştır. Bu savın geçerliliğini tespit etmek için üçüncü bölümün ikinci kısmına Mahir Özdemir tarafından 1932 yılında kaleme alınan **Gençlerin Mezarı** adlı eser dahil edilmiştir. Normale uymayan davranışların hem genç kızlar hem de genç erkekler açısından neler olduğu ve bu davranışların hazin sonuçları, kişinin başına neler geleceği eserde cinsellik-hastalık-ahlak kavramları aracılığıyla okuyucuya sunulmuştur. Bu kısımda son olarak Besim Ömer tarafından 1935 yılında çevrilen ve aslında önemli bir yerleştirme örneği olarak da ele alınabilecek **Kızlarımız İçin** adlı eser ele alınmıştır. Adından da anlaşılacağı gibi bu eser özellikle şehirli, çalışan genç kızlar ve kızların anneleri için yazılmıştır. Nasıl ki **Dost mu Düşman mı?** adlı eserde erkekler için yanlış-doğru, normal-anormal ele alındıysa burada da özellikle kamusal alanda aktif hale gelmeye başlayan genç kızlara makbul imgesi, sağlık-ahlak-cinsellik üzerinden benimsetilmeye çalışılmıştır. Bu eserin bir diğer önemli özelliği ise kadınların bilhassa genç kızların kamusal alanda aktif rol alabileceğini, iş hayatına katılabileceğini örnekliyor olmasıdır. Bu durum belirli ahlaki sınırlar

içinde olsa da kadınların aktif işgücüne katılmasının normalleşmesi açısından büyük öneme sahiptir. Yukarıda bahsedilen eserler genel sağlık ve gençlerin sağlığıyla ilgili öne çıkan tema ve kavramların incelenmesi için kullanılmıştır. Üçüncü bölümün son kısmı gazeteci Daniş Remzi Korok'un kaleme aldığı, 29 kitaptan oluşan **Sıhhi ve İctimai Kitaplar Serisi**'nin 1936-1937 yılları arasında yazılan kitaplarından oluşmaktadır. Bu metinleri ayrı başlıklar altında ele almamın sebebi, eserlerin başlıklarının kendi içinde hedef kitlesine işaret etmesi ve dönemin ana yönelimleri açısından sembolik olmasıdır. Örneğin kitapların pek çoğunun başlığında gizli konuşmalar kalıbı geçmektedir. Böylelikle genç erkekler, genç kadınlar, genç evli erkekler, genç evli kadınlar, gençlerin aileleri gibi tipolojilerle sıhhat söyleminin hedef kitleleri açık bir şekilde belirlenmiştir. Metinlerde öne çıkan samimi ve öğüt verici dilin makbul cinselliğe odaklanması ve bu konuyu sağlık üzerinden ele alıyor olması yine sağlık-cinsellik-aile-üreme gibi kavramların birbiriyle iç içe geçtiği ve hedef kitleler değiştikçe konuların ele alınış, sorunsallaştırılma şeklinin, hitap şeklinin değiştiğini göstermesi açısından önemlidir.

Özetle, çalışmada farklı kaynaklardan gelen ve farklı hedef kitlelere yönelik yazılan popüler kültür metinleri aracılığıyla dönemin sağlık ve cinsellik normalinin oluşmasında rol oynayan temel kaygılar ve kadınların bu süreçte hangi rolleri oynadığı incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1 Foucault, İktidar Teknolojileri ve Tekniklerinin Değişimi

İktidarın tarihselliğini, kendini hakikat olarak üreten bilimsel bilgi-söylem ile nasıl üretildiğini incelemek önemlidir çünkü, ataerkil ilişkilerin ve kadın bedeninin tahakküm altına alınma şekli bu ilişkiler içinde dönüşmektedir. İktidarın çeşitli tanımları incelendiğinde karşımıza dört temel tanım çıkar (Digeser, 1992). İlk tanıma göre iktidar A'nın B'ye istediğini yaptırması olarak betimlenmiştir. Başka bir tanımında iktidar karar alma mekanizmalarını kısıtlayan bir kavram olarak nitelenmiştir. İktidarın daha radikal olan bir diğer tanımındaysa arzu ve isteklerin üretilmesi ve manipüle edilmesi sürecinin de iktidar kavramının kapsamına girdiği vurgulanmıştır. Diğer üç özelliği de kapsayan dördüncü tanıma göre iktidar; öznenin öznelliğini kuran, etkileyen güçleri, söylemleri, taktikleri, aslında her şeyi içine alır. Bu çalışma iktidar kavramının dördüncü tanımını temel almaktadır.

İktidar kavramını çalışmalarının merkezine yerleştiren Foucault iktidarı öznenen ayırmak, kurumsal bağlar içerisinde birkaç alanda özneyi kontrolü altına alan bir yapı olarak incelemek yerine; başkalarının eylemlerini ve davranışlarını etkileme kudretine sahip, onları değiştirebilen ve yönetebilen bir eylem türü olarak betimlemiş; iktidarın rutin hayat akışına, öznenin zihnine ve eylemlerine etki eden bir yapı olduğunu vurgulamıştır (Koç, 2018: 197). İktidar söylemleri bireylerce içselleştirilir ve böylece iktidar yalnızca dışlayan, engelleyen, kısıtlayan, baskılayıcı negatif bir olgu olmaktan çıkar. Bilgi ve arzu üretimiyle bedenlerin kendi rızalarıyla iktidarın istediği yönde ilerlemesi sağlanır, bilgi üretimi bedenleri kurar, davranışlarına nüfus eder, denetler, kendini bireye kabul ettirerek sürekli yeniden ürer, arzu ve zevkle iç içe girer hem kendini hem de öznelere üretir (Erdoğan, 2014). Başka bir deyişle iktidarın öznelere üretmesi kavramı, bireyselliğin-özneliğin tarihsel bir geçerliliği olan toplumsal inşa olmasına atıfta bulunur ki Foucault'nun öznenen kastı da büyük ölçüde budur. Bu bağlamda karşımıza çıkan bir diğer önemli fikir gücün tüm ilişkiler içinde olduğu hem uygulayan hem uygulanan tarafı etkilediğidir (Digeser, 1992: 980). Öznelere üreten, bireylerle eylem imkânı tanıyan, eylem ve ilişkileri mümkün kılan gücün her yerde olduğu savı temelde siyaset, tıp, din, psikiyatri, iş gibi tüm toplumsal uygulamaları teşkil ettiğini gösterir. İktidar her yerdedir ve iktidarın dahil olmadığı bir ilişki yoktur. Bu düşüncenin bir sonucu bilginin de iktidar ilişkilerinin sonucunda ortaya çıktığı gerçeğidir (Digeser, 1992: 986). Buradan yola

çıkarak bedenlerin ve öznelliklerin inşası, düzenlenmesinde iktidarın bilgi üzerinden ilerlediği de söylenebilir.

Foucault, iktidarın sürekli gözetim ve denetim sayesinde bir süre sonra bedenlerce içselleştirildiği, dışsal bir iktidara, yani baskıya, gerek kalmadan özneler üreterek kendi sürekliliğini temin ettiğini ve bunu çeşitli teknolojiler kullanıp, farklı söylemler üreterek başardığını öne sürmüştür. Buradan yola çıkarak, söylemin dünyayı anlamlandırma biçimi, belli dönemlerde düşünülebilecek ve söylenebilecek ve söylenemeyecekleri belirleyen bilgi bütünü olarak betimlenmesi mümkündür ve tam da bu sebeple söylemin geçirdiği değişimleri incelemek önemlidir. Çünkü “söylem iktidarı harekete geçirir ve üretir; onu güçlendirir ama aynı zamanda da yıpratır, zayıflatır ve onun silinmesini sağlar. İktidarın olduğu yerde direnme vardır, ancak -ya da daha doğrusu bu yüzden- direnme hiçbir zaman iktidara göre dışsal bir konumda değildir (Foucault, 2003b: 78).”

İktidarın geçirdiği dönüşümlere bakıldığında, otorite sahibi papaz/lider üzerinden mutlak itaati vurgulayan pastoral iktidarın değişim geçirdiği, (Foucault, 2011: 226-231) artık kutsal kitap/hakikat üzerinden değil akıl/rasyonalite aracılığıyla işler hale geldiği görülür. Bu dönemle birlikte anatomi üzerinden tanımlanan ve kontrol edilen beden tanımı hâkim hale gelmiştir. Böylece beden kalıcı, değişmesi mümkün olmayan bir yapıdan ziyade değiştirilebilecek, disiplin altına alınıp, istenen hale getirilecek adeta bir hamur gibi şekilden şekile sokulabilecek bir nesne olarak görülmeye başlanmıştır. Bu dönüşümün nihai halini etkin bir şekilde tespit etmek için önce her dönemin ana özelliklerini, dönüm noktalarını incelemek gerekmektedir.

Foucault iktidarın işleyişindeki değişimi incelediği yazılarında temel olarak üç dönüm noktası belirler. Hükümrânlık düzeni, disipliner iktidar ve biyoiktidar. Hükümrânlık farklı iktidar odakları arasında yasaklama yapar ve bu model egemen-tebaa modelinden oluştuğundan negatiftir ve hiyerarşiktir. Hükümdarın yasayı askıya alma, halkın sözünü ortadan kaldırma yetkisi vardır. Daha da önemlisi hükümrânlık modelindeki iktidar öldürmek ya da yaşamaya bırakma iktidarındır. Hükümrân tebaanın yaşamı üzerinde hakka sahiptir ve bu hakkı herkese örnek olacak şekilde kullanabilir. Hükümrânlığın temel ayrıcalığı yaşam ve ölüm hakkıdır. Yaşam ve ölüm siyasal iktidara bağımlıdır, onun dışına çıkamaz; doğal, dolaysız bir olgu değildir. Bu düzende iktidarın öznelerinin canlı ya da ölü kendileri üzerinde hakları yoktur. Fakat burada yaşama hakkının uygulanabilirliği ancak öldürme hakkı karşısındadır,

yaşatma hakkı öldürme hakkının içinde bulunur ve asıl kullanılan öldürme hakkıdır (Saygılı, 2005). Bu model öldürme üzerinden ilerleyen ve karşısında öldürmeme yani yaşamaya bırakma bulunan bir modeldir. Dikkatli incelendiğinde ortaya bir çelişki çıkar: iktidara bağlı olmanın, toplumsal sözleşmeye taraf olmanın sebebi, güvenlik sağlamak ve yaşamaktır fakat seçilen hükümrana yaşamı dolayısıyla ölümü kontrol hakkı verilir ki bu durumda sözleşmenin asıl amacı ortadan kalkmış, sözleşme amacına ters düşmüş olur.

İktidarın beden üzerindeki kontrol şekli iktisadi ve ulusal gelişmeler sonucunda değişmiş, beden üzerindeki kaba güç, şiddet kontrol yoluyla kullanılmaktan vazgeçilmiş, beden kolayca kırılıp parçalanacak bir araç olarak görülmekten çıkmıştır. Böylelikle hükümdarlık modeli değişmiş, disipliner iktidar modeli ortaya çıkmıştır. Bu durumun ana sebebi olarak bedenin içindeki emek gücünün öneminin öne çıkması gösterilebilir. Böylelikle iktidar modeli değişmiş, emeği yoğunlaştıracak, üretimi arttıracak bedeni oluşturmaya çalışan iktidar ortaya çıkmıştır. Bu modelde bedenin becerilerini, yetkinliğini arttırmaya odaklanmış, gelişen emek gücünün itaatkâr hale gelmesi için pratikler karşımıza çıkar. Burada temel kavram bedenin uysallaşmasıdır. Talim ve terbiye, konumlanış ve mekânsal terbiyeyle birleşip uysal bedenin inşasını amaçlamıştır. Cinsellik ve salgın hastalıklar üzerinden arzuların baskılanması, bedenin tüm imkanlarının üretime odaklanması, en yüksek verime ulaşması fikri öne çıkmıştır. Aşamalı olarak birey ve toplum bedeni farklı teknik ve yöntemlerle çevrelenmeye başlamıştır (Foucault, 2003b: 95-97).

Bu bağlamda ayırım yapılması gereken bir diğer kavram da teknoloji ve teknik arasındaki farktır. Teknik, uysallaştırmaları yönetmek için kullanılan yöntemlere atıfta bulunurken, teknoloji kavramı, teknikler bütünü kapsar, farklı tekniklerin birleştirilerek belli amaçlar için kullanılmasını açıklar. Disipliner modelin sembolü panopticondur. Bireylerin sürekli gözetlendiğini hissettiği, ortadaki kulenin görülmediği ama kuleden herkesin görüldüğü bir düzen. Bu düzende bireyler iktidarın hem öznesi hem nesnesidir. Gözetleme korkusundan kendi kendini sınırlandırır, denetler. Böylelikle toplumda iktidar biçimi değişmiş artık neyin yapılamayacağı değil neyin yapılabildiğinin öne çıktığı pozitif bir model gelmiştir. Ortaya çıkan yeni iktidar modellerinde hükümranlık modelinin mekanizmalarından vazgeçilmemiş yasa ortadan kalkmamış ama norm tarafından ele geçirilmiş, talime dönük bir iktidar modeline geçilmiştir. Yeni iktidar modelleri emek gücünün israfını önleyecek mekanlar oluşturan ve insanların cinselliğine, hazlarına ket koyan bir modeldir. Özetle, hükümran iktidardan disipliner iktidara geçiş kendi içinde yeni teknolojiler doğurmuş ve var olan teknikleri

değiştirmiştir. Disipliner iktidarın ana amacı talim ve terbiye üzerinden kişinin kendini denetlemesi bedenine eğitilmesidir. Aslında bu süreçte hükümler iktidarın yok olmadığı, sadece 18. ve 19. yüzyıllarda disipliner iktidar teknolojilerinin baskın hale geldiği söylenebilir.

Foucault hükümler iktidar tipinden farklı olarak disipliner iktidarın bedene bakışındaki değişimi, canlı bedene yatırım yapılması, değerlendirilmesi ve güçlerinin işletilmesi (Foucault, 2003b: 104) kavramını askerlerin bedeni üzerinden örneklemiştir. Artık beden üzerinde oynanabilen, parçalara ayrılıp düzenlenebilen bir kavram haline gelmiştir (Foucault, 1992: 167-168). Burada amaç bedenin manipüle edilmesi, bir taraftan beden niteliklerinin optimal hale getirilmesi diğer taraftan da bireyin daha uysal hale getirilmesidir. Bu dönüşümün bir anda olmaması 17. yüzyıl sonrasında, üretim süreçlerindeki değişimler, salgın hastalıklar ve savaşlarla ortaya çıkan gereklilikleri karşılamak için oluşan teknikler aracılığıyla gelişen bir süreç olduğunu özellikle belirtmek gerekir. (a.g.e, s.170-172). Foucault'ya göre veba gibi salgın hastalıklara karşı alınan önlemler disiplin mekanizmalarının bir örneğidir. Vebanın ortaya çıktığı alanlarda mekânsal kısıtlamalar, katı denetim ve kontrol, kayıt altına alma uygulamaları disiplin mekanizmalarının temel çalışma şeklini örnekler (a.g.e, s.195-197). Türkiye örneğinde de salgın hastalıklarda bu tür uygulamalar getirilmiştir. Bahsedilen disiplin mekanizmalarının en sert uygulandığı alan fuhuş ve zührevi hastalıklardır. Çünkü hem bedenleri hem de zihinleri, arzuları kontrol etmeyi, makbul olan biz ve hastalıklı, tehlikeli ötekileri fuhuş ve zührevi hastalıklar üzerinden ayırmak ve bedenlerin birbirine yaklaşmasını, uzaklaşmasını sağlamak pek zahmetsiz bir yöntemdir. Disipliner iktidarla birlikte normal ve anormal arasındaki ayrım baskın teknik haline gelmiştir. Bu sebeple, disipliner iktidarın hem bütünleştirici hem de bireyselleştirici olduğu söylenebilir (Digeser, 1992: 993). Nitekim Geç Osmanlı döneminde kolluk kuvvetlerinin örgütlenme şekillerinin belirlenmesi, kurumsallaşması ve öneminin artması da artan gözetim ve kontrolün bir örneğidir. Disipliner iktidarın sonrasında ise karşımıza bu iktidar türüne eklemlenen bir diğer teknolojiler bütünü çıkar: biyopolitika. Birey üzerinde işleyen, bireyin yetilerini optimal hale getirmeye çalışan disipliner iktidara benzer şekilde biyopolitika da toplum üzerinde çalışır, toplumu bir ölçüm ve denetim biçimi olarak ele alır, nüfusun niteliksel-niceliksel açıdan en iyi hale gelmesine yoğunlaşır.

18. yüzyılın ikinci yarısı boyunca gelişen, disipliner olmayan bu iktidar tekniği öncekini dışlamaz. Odağı, yöntemi farklıdır, öncekinden başka bir düzlemde çalışır hatta ona nüfus eder ve onu sağlamlaştırır. Disiplinci olmayan bu yeni iktidar tekniği doğrudan insanların

yaşamlarına uygulanır. Yani, beden-insanla değil de yaşayan insanla, canlı varlık, bir tür olarak insanla ilgilenir. Disiplin, çokluğu gözetlenecek, eğitilecek, kullanılacak, belki de cezalandırılacak bireysel bedenler olarak ele alırken, yeni teknolojide insanlar asıl olarak bedenlerden ibaret oldukları için değil, tersine, yaşama özgü ve doğum, ölüm, üretim, hastalık gibi toplu süreçlerden etkilenen, bir insan kitlesi olarak ele alınır. Disipliner iktidarda bireyselleştirme yöntemiyle, beden üzerinde iktidar kurulur, ardından bireyselleştirici olmayan ama beden-insan yönünde değil, tür-insan yönünde gerçekleşen, bir anlamda yığınlaştırıcı olan ikinci bir iktidar kurulur. Yani, insanı merkezine alan anatomopolitikaya biyopolitika eklenmiştir. İnsanların çokluğunu yönetmeye çalışan bedenleri gözetlenecek, eğitilecek, kullanılacak, belki de cezalandırılacak bireysel bedenler olarak ele alan modelden sonra gelen bu yeni teknoloji, insanları birey-beden olarak değil aksine doğum, ölüm, üretim, hastalık gibi pek çok süreçten etkilenen, bir kitle olarak ele almıştır. (a.g.e, s.248). Biyopolitika'da doğumların ve ölümlerin orantısı, üreme oranı, bir nüfusun doğurganlığı gibi süreçler bütünü söz konusudur. Nüfus bilimi ile birlikte bu görüngülerin istatistik ölçümü burada öne çıkar. Sadece doğum ve ölüm örüntüleri değil aynı zamanda nüfusta yaygın görülen ekonomik verimliliği etkileyen hastalıklar yani nüfus görüntüsü olarak hastalıklar da incelenir (a.g.e, s.249). Bu görüngeler aracılığıyla hijyen eğitimi ve nüfusu tıbbileştirme kampanyası işleyişine de bürünen bir alanın, tıbbın kuruluşu gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle bu iktidar teknolojisi yeni bir özne, yeni bir beden ortaya çıkarmıştır: nüfus. Nüfus hem bilimsel hem de siyasal açıdan sorunsallaştırılmış bir kavram haline gelmiştir (a.g.e, s.250). Bu açıdan biyoiktidarın en net görüldüğü alanlardan biri de cinselliktir. Foucault, cinselliğin, yaşamın bütün siyasal teknolojisinin geliştiği iki eksenin birleşme noktasında yer aldığını; bir yandan beden disiplinlerine, talim-terbiye, güçlerin çoğaltılması ve paylaştırılması, enerjinin düzenlenmesi ya da tasarruf gibi yöntemlere bağlı olduğunu, öte yandan, tüm sonuçlarıyla nüfus düzenlemesine bağlı olduğunu vurgular (Foucault, 2003b:107). Dolayısıyla cinsel yollarla bulaştıkları kanısının hâkim olduğu, zührevi hastalıklar hem bedenin hem makbul davranışın hem de cinselliğin denetlenmesi, düzenlenmesi, meşru hale getirilmesi konusunda önemli yere sahiptir.

Yaşamın üretimini ve üretkenliğini merkezine alan biyopolitik iktidar; yaşam ve yaşam mekanizmalarını açık hesaplar alanına sokmuş ve bilgi-iktidarını insan yaşamının, dönüşümünün failine dönüştürmüştür (a.g.e, s.103, 105,106). Böylelikle yasa gitgide daha fazla bir norm biçiminde işlemeye başlamış, işlevleri özellikle düzenleyici olan bir aygıtlar evreni (tıbbi, yönetsel) birbiriyle bütünleşmeye başlamıştır. Bu sebeple normalleştirici toplum,

yaşamı merkez alan iktidar teknolojisinin tarihsel bir sonucu olarak görülmelidir (a.g.e, s.106). Bu bağlamda biyoiktidar kavramı hayatidir. Disipliner iktidar, biyopolitika ve yönetişimi de içine alan biyoiktidar; teknikler bütünü olarak bir yanıyla bedeni nesneleştiren ve disipline eden, verimliliğini arttırıp itaatkâr bedenler oluşturmaya çalışan disipline edici yöntemleri diğer yanda bireysel bedenden uzaklaşıp toplumsal bedeni yani nüfusu kontrol etmeyi amaçlayan biyopolitikayı içerir. Diğer bir deyişle bireye yönelen, onu nesnesi olarak ele alan disipline edici yöntemlerin bir ileri safhasında bireyi özneleştiren ve davranışlarını dışarıdan bir gözetleyici, kontrol mekanizması olmadan kendi kendine” makbul” hale getirmesini sağlayan yöntemler vardır:

“Yaşam üzerindeki bu iktidar, 17. yüzyıldan itibaren iki biçimde gelişmiştir. Kutuplardan biri, diğerini önceleyen, bir makine olarak ele alınan bedeni merkeze alır. Bu bedenin terbiyesi, yeteneklerinin arttırılması, güç potansiyelinin ortaya çıkarılması ve itaatkâr hale gelip denetim sistemleriyle bütünleşmesi, yani insan bedeninin anatomo-politikası. İkinci kutup, tür-bedeni, canlı varlığın mekaniğinin etkisinde olan ve biyolojik süreçlerin dayanağını oluşturan bedeni merkez almıştır: Bollaşma, doğum ve ölüm oranları, sağlık düzeyi, yaşam süresi ve bunları etkileyebilecek tüm koşullar önem kazanmıştır; bunların sorumluluğunun yüklenilmesi bir dizi müdahale ve düzenleyici denetim yoluyla gerçekleşir...Biyo-iktidarın kapitalizmin gelişmesinin vazgeçilmez bir ögesi olduğu kuşku götürmez; çünkü kapitalizm, bedenlerin denetimli bir biçimde üretim aygıtına sokulması ve nüfus olaylarının ekonomik süreçlere göre ayarlanmasıyla güvence altına alınmıştır (a.g.e, s. 102-103).”

Sağlık politikaları, biyoiktidar, disipline edici, yönetişimsel yöntemlerin bu üç halinin de kolayca kendini gösterdiği bir alandır. İndirgemeci bir yaklaşımla disipline edici iktidarın beden sağlığı üzerinde daha etkinken diğer türün ruhsal ve zihinsel sağlığa daha fazla yöneldiği; biyopolitikanın da özellikle salgın hastalıklar bağlamında nüfusun niteliği ve niceliğinin istenen hale gelmesine odaklandığı öne sürülebilir. Hükümranlığa sahip iktidar hem nüfus hem de sanayi patlamasına doğru giden bir toplumun ekonomik ve siyasal bünyesini yönetmekte etkisiz kaldığından yeni iktidar teknolojileri ortaya çıkmıştır. Bu teknolojiler yanında pek çok değişim ve düzenleme de getirmiştir. Bu değişim ikiye ayrılabilir; beden-organizma-disiplin-kurumlar dizisi ve nüfus-biyolojik süreçler-düzenleyici mekanizmalar dizisi. Biri disipliner, ötekisi düzenleyici olan bu mekanizmalar bütünü, aynı düzeyde bulunmaz. Bu yüzden birbirlerini dışlamazlar ve birbirleri üzerine eklenebilme olanakları

vardır. Hatta, çoğu durumda, bedene yönelik disiplinler mekanizmalar ve nüfusa yönelik düzenleyici mekanizmalar birbiri üzerine eklemlidir, hayatın birçok alanında birlikte görülür ve bu mekanizmalar normlar aracılığıyla yayılır ki Foucault bu düzeni biyoiktidar olarak adlandırmıştır. Foucault biyopolitika ve disiplinler iktidar arasındaki ilişkiyi biyoiktidar kavramıyla açıklar. Biyopolitika, öldüren ya da yaşamaya bırakan hükümler iktidardan farklı olarak yaşatır ya da ölüme bırakır. Dolayısıyla hükümler iktidar öldürücü güç üzerinden ilerlerken biyopolitika yaşatma üzerinden ilerler. (Foucault, 2002: 245-48). Artık tek bir noktadan doğrudan bireye uygulanan iktidar yerine pek çok noktadan bireyi çevreleyen bir yöntemler, teknikler bütününe geçilmiştir. Bu modelde güç herkesi etkileyen bir olgudur ve öncelikli amacı ise insan anatomisinin sistemin ihtiyaçlarına göre yapılanmasıdır. Bu bağlamda beden merkezli iktidar ve disiplinler mekanizmaların ortaya çıkardığı düzenlenmiş bedenden bahsedilebilir.

Özetle, Foucault'a göre disiplin modeli hükümlerlik sonrasında ortaya çıkan modelin sadece bir çehresidir, sonrasında ortaya çıkan model biyoiktidar modelidir. İnsanın bedensel varlığı üzerinde işleyen ve nüfusun biyopolitikası konusunu da içeren bu model, sadece bireylerin üzerinde politik teknoloji uygulamaya değil nüfusun kapitalizmin ihtiyaçları doğrultusunda yönetilmesine de odaklanır. Bu iktidar bağlamında özgürlüklerin kısıtlanmasından ziyade yönetilmesi öne çıkar. Kısacası, biyoiktidar normalleştirme toplumunun disiplinin normuyla düzenleme normunun kesiştiği, beden ve nüfus kutuplarıyla birlikte genel olarak yaşamın sorumluluğunu yüklenen bir iktidar düzenini açıklar (Foucault, 2002: 255-259).

Hayat üzerinde işleyen biyoiktidar iki ana koldan gelişmiştir; anatomopolitika ve biyopolitika. Böylelikle yaşamın hem makro hem de mikro ölçekte kontrolü mümkün hale gelir. Anatomopolitika tüm disiplinler kurumlarca birey-beden üzerinde işlerken biyopolitika bireyleri kitle halinde, toplu ele alır ve toplum-beden üzerinde işler (Foucault, 2003b: 106; 2002: 245-250). Ölüm oranı, hastalık oranı, doğum oranının artması ve teşviki, yaşam süresinin arttırılması gibi olgular biyopolitikanın sonucudur. Burada disiplinden çok düzenleme belirgindir. Disipliner iktidar, bedeni bireysel düzlemde ele alırken biyopolitika nüfusun biyolojik süreçlerini genel düzlemde ele alır. Bu sebeple modernleşme ve biyomodernleşme sürecinde tıp biliminin önemi artmış ve kendi içinde de bir değişim geçirmiştir. Artık sadece ölümle sonuçlanan hastalıklar değil, nüfusun genel olarak gücünü azaltan, iş gücünü olumsuz etkileyen hastalıklara odaklanmıştır. Yaygın görülen hastalıkların tıbbın odağına gelmesiyle

hastalıktan korunma, önleme, güvenlik ve hijyen gibi konular da öne çıkmıştır. İşte bu iki yöntem üzerinden ilerleyen mekanizmalar biyoiktidarını oluşturmuştur (Foucault, 2003b:139-140). Foucault'ya göre biyoiktidarın yaşam üretmeye odaklanması onu diğer iktidar türlerinden ayıran en önemli özelliğidir. Biyoiktidar bedeni bir uca, nüfusu diğer uca alır böylece bedeni ve biyolojik süreçleri kontrol eder. Sağlık alanındaki; bedene ve nüfusa dair uygulamaların biyoiktidarın iki yüzünü hem disipline edici hem de düzenleyici yüzünü, ortaya serdiği söylenebilir.

Biyoiktidar düzeninde hayatın pek çok şekilde kontrol etme, izleme, denetleme, niteliklerini artırma gibi farklı amaçlarla disipline edilmesi ve düzenlenmesi temeldir. Biyopolitika özellikle devlet aygıtları aracılığıyla işler. Bu bağlamda, hekimler, kolluk kuvvetleri, hapishaneler, yargı düzeni, eğitim gibi pek çok alan araçsallaşmıştır. Dolayısıyla hayatın düzenlenmesi sadece tek bir strateji ya da tek bir kurumun stratejisi değil pek çok türe bürünen ve teknikleri olan bir alandır. Özetle Foucault'a göre toplum biyopolitik stratejilerle normalleştirilir, devlet tarafından yapılan biyo-düzenlemeyle kurulur (Arpacı, 2015:3). Foucault'nun "normalleştirme iktidarı" olarak adlandırdığı mekanizmaların incelenmesi hem mikro (yerel, disipliner düzey) hem de makro (genel, "toplumsal" düzey ve devlet aygıtı) düzeyler arasındaki ilişkilerin netleştirilmesi açısından önemlidir (Foucault, 2003b: 50-55). Bu düzende özellikle cinselliği normalleştirmeye yönelik teknikler hem "hasta" hem de "tehlikeli" birey kategorilerinin ortaya çıkışında önemli rol oynamıştır. Bu çalışmada bu stratejiler ve biyo-düzenlemelerin neler olduğu, nasıl uygulandığı kadınların buradaki konumlanışı sağlık politikaları ve bu politikaların popüler kültür metinlerine yansımaları incelenecektir.

1.2. Agamben: Zoe, Bios, Thanatopolitika, İstisna Hali ve Salgın Hastalıklar

Foucault'a benzer şekilde Agamben de iktidar ve egemenliğin bedenlere nüfus etme sürecini incelemiştir. Fakat Agamben Foucault'dan farklı olarak biyopolitik mekanizmaların gelişimini tarihsel bir kopuş olarak görmez aksine hayatın egemen iktidarın önemli bir parçası olduğunu öne sürer (Lemke, 2013:50). Agamben kutsal insan kavramıyla çıplak hayatı siyasetin içine sokmuştur. Zoe ve bios ayrımı üzerinden var olma hali ve iktidarın alanına girme halini birbirinden ayırmış, bios'un siyasi açıdan değer verilen hayata atıfta bulunduğunu belirtmiştir (Agamben, 1998:1). Kanunun kapsamına girmeyen hayatın aslında ölüme açık

olduğunu vurgulamıştır. Fakat kanunun kapsamına girmemesi zoe'nun yani çıplak hayatın siyasetin dışında kaldığı anlamına gelmez. Aslında çıplak hayat dışlanmasıyla siyasallaşmış, egemenliğe dahil edilmiş, yani biyopolitikanın alına girmiştir. Hatta asıl doğal olmayan halin sadece hayatta kalmaya indirgenmiş çıplak hayat olduğu bile söylenebilir. İktidar norm aracılığıyla istenen özellikleri normal olarak belirlerken istenmeyen, dışlanan özelliklere sahip bedenler dışarı atılmıştır. İnsana, yaşamaya ait olan pek çok değer çıplak hayat/kutsal insan kavramıyla hayattan kopuk hale gelir. Egemen normalin ve normal olmayanın belirlenmesiyle içeride olan, dışarıda kalan ayrımını oluşturur ve hukuki düzen bu ayrım üzerinden şekillenir (a.g.e, s.23, 37). Buradan yola çıkarak hastalıklı beden ve sağlam beden kavramlarının modernleşmeyle birlikte içeri alma ve dışlama uygulamalarının temeline yerleştiği, biz ve diğerleri ayrımının oluşmasını kolaylaştırdığı söylenebilir.

Foucault'nun biyopolitika tanımından farklı olarak Agamben, biyopolitikanın bir yüzünün aslında thanatopolitika yani ölüm politikası olduğunu öne sürer. Foucault Cinselliğin Tarihi adlı eserinde doğal hayatın iktidar mekanizması ve süreçlerine dahil olmaya başladığını belirtir. Agamben'in çıplak hayat fikrinin temelinde bu savın bulunduğu söylenebilir. Fakat Foucault'dan farklı olarak Agamben hükümler iktidarın temelinde de biyopolitik mekanizmaların yattığını savunur. Çıplak hayatın siyasal alana dahil edilmesi hükümlerlik iktidarının asıl çekirdeğini oluşturur. Bu sebeple biyopolitika hükümlerlik iktidarından sonra değil onunla aynı dönemde ortaya çıkmıştır. Çünkü hükümlerinin tüm hakları askıya alma, hayatı çıplak hayata indirgeme hakkı vardır (a.g.e, s.8-11). İstisna durumu üzerinden Agamben yasanın süresiz bir şekilde askıya alınmasına karar veren, hayatı çıplak hayata indirgeyebilen kişiyi “egemen/hükümler” olarak betimlemiştir. Dolayısıyla küçük ölçekte incelendiğinde doktorlar, bilim insanları, her türlü görevlinin egemenlik gücü vardır. Erken Cumhuriyet döneminde sağlık alanının iktidar teknolojilerinin merkezine gelmesiyle bu alanın egemenlik yetkisinin fazlasıyla genişlediği söylenebilir. Burada sadece dahil etme değil dışlama, sessizde bırakmanın da özneyi kurma yöntemlerinden biri olduğu söylenebilir. İktidarca yasanın dışına atılmış bedenlerin kutsal insan kategorisine girdiği ve ölümleriyle yaşamları arasında bir fark olmadığı vurgusu egemen iktidarın temelinde insanların yaşamı ve ölümü yattığından çıplak hayatın, (yasaklama üzerinden) siyasetin temelinde yattığına işaret etmektedir.

Kısacası, tür olarak insanın yani Zoe'nun kültürel, toplumsal, siyasal hayata atıfta bulunan Bios'a çıplak hayat olarak dışlanma, yasanın dışına konumlandırma aracılığıyla dahil olduğunu söyleyebiliriz (a.g.e, s.106,109,111). Agamben'e göre nüfus bedeninin

siyasetin/iktidarın odağına geldiğinde makbul olmayan, nitelikli görülmeyenin ortadan kaldırılması yaşamın temel parçası haline gelir. Biyopolitika ve thanatopolitikanın sadece siyaset alanında kalmadığını, pek çok alana yayıldığını da belirtmek gerekir. Nitekim değerli-değersiz yaşama karar verilmesi modern biyopolitikanın da merkezindedir. ‘Yaşamaya değmeyen hayatların ortadan kaldırılması’ fikri tıbbın kutsal hayatı, istisna halini belirlemede önemli bir rolü olduğunu örnekler niteliktedir (a.g.e, s.136-138). Biyopolitika içindeki bu totaliter gücü incelemek iktidarın işleme şeklini anlamada önemli yere sahiptir. Yaşama hakkının kanunen sağlanması aslında yaşamı çıplak hayata indirgemenin bir yoludur. Böylece diğer özelliklerinden arınmış, sadece hayatta kalma üzerinden tanımlanan bir varlık ortaya çıkar.

Agamben’e göre biyopolitika egemenliğin temelini oluştura gelmiştir. Çıplak yaşamın üretimi aşırı bir durum, siyasetin uzağında gibi görünse de egemenlik kavramının temelinde yatar ve siyasi tarihin her alanında var olmuştur. Modern iktidarı öncekilerden ayıran asıl sorun ise çıplak hayatın kim olduğuna yasal olarak kimlerin karar verme hakkı olduğudur. Hükümlerlik iktidarında bu karar neredeyse her alanda tek bir kişinin elindeyken iktidarın türündeki değişimle birlikte çıplak hayata karar verme yetkisi katmanlara ayrılmış, çeşitli alanlara dağılmış ve farklı ölçeklerde farklı kişilerce kullanılabilir hale gelmiştir.

Özetlemek gerekirse; Agamben Foucault’un aksine biyopolitikanın önceki iktidar biçimlerinden tamamen bir kopma olarak ortaya çıkmadığını, batı düşüncesinde eskiden beri süregelen bir geleneğin son hali olduğunu öne sürer. Egemen iktidarın oluşumu biyopolitik bir bedenin yaratılmasını varsayar ve dahil olma dışlanma ile eşzamanlı gelişir. Dolayısıyla bir gruba dahil olmak için o grubun dışladığı belli tür insanların olması gerekir. Kutsal insan kavramı üzerinden açıkladığı bu durumda kutsal insan, politik-hukuki toplum tarafından aforoz edildiğinden ve statüsü fiziksel varlığına indirildiğinden öldürenin cezadan muaf olduğu kişidir. Agamben için bu muğlak figür egemenlik mantığının öteki yüzünü temsil eder bireyler biyokitle statüsüne indirgenmiştir. Demokrasi düşüncesi, birey hakkı düşüncesi, birey düşüncesinin kendisi bile bu kavramın dışına atılmış bu kavramın çizgileri dışında olan varlıklar üzerinden kurulur. Agamben modern çağın kendisini önceki çağlardan “çıplak hayat” açısından ayırdığını; çıplak hayat önceden politik varlığın sınırlarındayken, artık giderek politik alanın merkezine doğru kaydığını savunur. Foucault’nun aksine hayatın disiplin altına alınarak terbiye edilmesi, normalleştirilerek standartlaştırılması Agamben’in düşüncesinin merkezinde değildir. Bunun yerini, sınırı kuran ve maddileştiren şey olarak ölüm alır. Bu

nedenle Agamben için biyopolitika bilhassa “ölüm-politikası”dır. Egemenlik, çıplak hayatı üretip tahakküm altına alır ve Agamben için biyopolitika yani bedenın üretimi egemen iktidarın asli etkinliğıdir (Lemke, 2013).

Agamben içinde bulunduğumuz salgın sürecin incelediğı makalesinde salgınların hükümetlerce fazlasıyla göz önüne çıkarılması, adeta bir panik havası yaratılmasını yönetimin istisna halini normal paradigması olarak kullanma eğiliminin bir yansıması olarak görür. Salgın önlemleri kapsamında gözetleme ve denetim mekanizmaları çok daha baskın şekilde kullanılabilmekte ve insanların iktidarın istediğı, uygun gördüğü davranışlara yönelmesi kolaylaşmaktadır. Bireyler güvenliklerini sağlamak için pek çok davranıştan ödün vermesi de aslında toplumun çıplak hayatı ne kadar merkezileştirdiğini göstermektedir. Bireyler çıplak hayatı korumak, hastalık kapmamak için pek çok şeyden taviz verebiliyor. Salgınlarla hastalıkla mücadelenin savaşa ait kavramlarla betimlenmesi de aslında bu sebeptendir. Buradan yola çıkarak hastalığın savaş durumuna benzer ölüm-kalım mücadelesi verilen bir istisna hali yaratılarak bedenlerin kısıtlanmasını sağlamak için kullanıldığı söylenebilir (Agamben, 2020).

1.3. Duygulanım Kuramı, Hasta Bedenler ve Sağlam Bedenlilik

Çalışmada kullanılacak bir diğerk kavram duygulanım kavramıdır. Pek çok tanımı olan ve genelleme yapılması mümkün olmayan duygulanım kuramı (Akalın, 2007: 1) bu çalışmada, öznenin bilinçli bir tepki oluşmadan önce verdiğı bedensel bir yoğunluk olarak ele alınacaktır. Bilinçli olmayan bir süreç sonucu ortaya çıkan duygulanım, etkisini dile dökmeye yarayan duygulardan farklıdır. Dolayısıyla duygulanım bilinçli bir şekilde tanımlanan duygularla yakından ilgili olsa da duygulardan ötedir. Duygulanım, kaygan, yakalanması zor bir kavramdır. Örneğın Deleuze duygulanımın duygulardan farklı, bir çeşit bedenler arası anlam yaratma aracı olarak düşünülmesi gerektiğini savunur (a.y). Massumi’ye göreyse olaylara vücudun verdiğı tepkiler, yoğunluklarla bu tepkilerin dile dökülmesi (duygular) arasında bir uçurum, fark vardır (Massumi, 2010: 55). Sara Ahmed, duygulanımın gerek bedenler gerekse bedenler ve imgeler arası işlediğini, göstergeler ve bedenler etrafında geliştiğini savunur (Akalın, 2007:7). Fakat bu kavramın çoğu tanımında ortak olan bazı özellikleri vardır:

Öncelikle duygulanım duygularla aynı anlama gelmez ve duygulara indirgenemez. 1990’lı yıllara kadar bu kavram bilişsel süreçlerden daha az önemli, daha düşük seviyede

görünmekteydi fakat bu tarihten sonra ortaya çıkan çalışmalarla bu fikir reddedilmiştir. Bu bağlamda, duygulanımın bilişsel olarak kavranan duyguların ötesine geçtiği söylenebilir.

Öne çıkan bir diğer özellik duygulanımın özerk olmasıdır(autonomus). Deneyimleme deneyiminin tamamını kapsayabilecek bir duygu hali yoktur. Bir uyarana karşı vücutta oluşan tepkiyle bunun bilinçte algılanması farklı olabilir. Dolayısıyla anlamlandırma (signification) ve bilinçdışı tepkiler arasında bir uçurum ortaya çıkabilmektedir. Massumi'nin duygulanımın özerkliğinden kastı aslında bu yakalanamama, tamamını anlamlandırmanın imkansızlığı durumudur. Duygulanım kavramının önemli olmasının bir sebebi kavramın ve vücutta yarattığı tepkilerin her zaman gerçek bir kaynağa bağlı olmadığı fikrini öne atmasıdır (Massumi, **a.g.e**, s.64). Bir süre sonra beden, uyarana gözle görülmediği, hatta var bile olmadığı halde belli durumlarda gerçekmiş gibi tepkiler vermeye başlar. Özellikle hastalık hali ve salgınların da bu bağlamda duygulanım kuramının çalışma alanına girdiği söylenebilir. Gözle görülemeyen, varlığından pek çok kişinin emin bile olmadığı, bir organizma ve buna bağlı hastalığa yakalanma fikri, insanlarda belli tepkiler yaratabilmekte, belli yaklaşımlar, uzaklaşımlar ve kesişimler üzerinden davranış kalıpları oluşturmaktadır. Bu bağlamda duygulanımla oluşan tepkilerin iktidarın denetim mekanizmasının bir parçası olduğu söylenebilir. Duygulanımlar ve önleyici eylem kavramı üzerinden ötekileştirilmiş bireylerden uzaklaşma; alanlara kapatmaya ya da hareketlerini sınırlamaya gerek kalmaz. Salgın söylemiyle makbul bedenler kendiliğinden diğerlerinden uzaklaşır, yakınlarına gittiğinde onlar gibi olmaktan, hastalık kapmaktan korkar hale gelir.

Duygulanım insana öncüdür ve bu açıdan çalışmada kullanılan temel kavramlardan biridir. Duygulanım kapasitesi farklı olsa da tüm varlıklar bu kavramın kapsamındadır. Bu bağlamda duygulanım yaratma, duygulanımın alıcı tarafında bulunma fikriyle sadece uyarıya tepki veren taraf değil bu tepkinin karşı tarafında bulunanın da bu ilişkide etkilendiği, değiştiği vurgulanır. Kısacası duygulanım devamlı bir inşa sürecidir bu sebeple de bedenleri önceler.

Bedenlerin ilişkiselliği yine duygulanım çalışmalarıyla ortaya çıkarılmış bir diğer önemli özelliktir. Bu özellikle bağlantılı şekilde duygulanım uyarının hem karşıdaki özneyi hem de kendisini kurması sürecini içerir. Bu sebeple duygulanım kavramıyla verilen ilişkilerde etken/edilgen ayrımı yapılamaz. Sadece etkinlik seviyesinde fark vardır fakat en pasif görünen taraf bile etkinlik halindedir (**a.g.e**, s.66). Bu sebeple hem makro düzeyde yasaların ortaya çıkışı ve uygulanışında hem de bireylerin popüler kültür metinleri aracılığıyla dönemin hakikat

rejimine dahil edilmesinin tek taraflı bir süreç olmadığı, anlamın değişerek ve dönüşerek yayıldığı söylenebilir.

Sara Ahmed, duyguların yapışkan olduğunu, bedenler ve göstergeler arasında dolaşarak bireysel ve kolektif bedenlerin yüzeye çıkmasında önemli bir rol oynadığını vurgular. Duygular bedenler ve dünyalar arasındaki sınırları yaratır (Ahmed, 2004: 117), daha aşağıda ya da daha yukarıda bulunan şeyin bedensel bir niteliği dönüştürülmesinin bir yolu olarak duygular bedenlerin sıfatları olur. Duygular arası bir hiyerarşi vardır. Bazı duygular gelişmenin göstergesi olarak yükseltilirken bazıları zayıflığın göstergesi olarak alçaltılır (Ahmed, 2015: 12). Örneğin “ötekilere” karşı duyulan öfke onlara mesafeli duran bir beden olarak kendini gösterirken “bize” karşı yaklaşan bir bedeni ortaya koyar. Duygular hem şekillendirdikleri nesneler hakkındadır hem de nesnelerle temasları ile şekillenirler. Bazı hatıralar bazı duyguları tetikleyebilir ki aslında bu bir yönelim sürecidir ve o tepkiyi oluşturan öğrenin var olmasına bile gerek yoktur. Benzer şekilde duygu bireylerin yanı sıra kolektif bedenleri de şekillendirir ve ötekilere karşı farklı yönelimler olarak işlenir.

Mekânsal korku politikası bazılarının hareketliliğini kısıtlarken diğerlerininkini genişletir. (a.g.e, s.16, 26). Bu sebepten duyguların bireyleri ve toplulukları, bedensel alanla toplumsal alanı hisler aracılığıyla hizalarlar, bir araya getirirler. Duyguların bedenler ve toplumsal alan arasındaki dolaşımı etkilerinin artmasına da yol açar, bazı duygular dolaşım halinde daha da etkili şekilde algılanır, daha önemli tutulurlar. Duygular bedenlerin eylem potansiyelini de şekillendirir. Örneğin, nefret bazı insanları birbirine yakınlaştırırken onları başka insanlara karşı tarafa getirir, bedenleri ve dünyaları şekillendirme de büyük rol oynar (Ahmed, 2015: 26, 59) Ya da iğrenme belli davranışlar ve uzaklaşma – yakınlama ilişkileriyle hem hisseden bedeni hem de duyguların yansıdığı bedeni değiştirir, yeniden inşa eder. Bu açıdan duyguların dolaşımı ve yapışkanlığının, hiyerarşik şekilde sıralamasının bir biyoiktidar tekniği olarak kullanıldığı da iddia edilebilir. Çünkü hem bireysel hem de toplumsal bedeni kurarken, iktidar belli imgeler üzerinden, nefret edilecek, korkulacak, iğrenilecek bir “ötekiler” bir yandan da sevilecek, şefkat gösterilecek, koruncak bir biz yaratmayı amaçlar. Böylelikle bedenin korunması için bireyler pek çok özgürlük ve haktan vazgeçebilir, istenen anda tehlike yaratan gösterge gerçek olmasa, var olmasa bile belli davranışları sergileyebilecektir. Dolayısıyla duygulanım kuramı biyoiktidar açısından önemlidir. Çünkü iktidarın her yerde olarak tanımlandığı bu alanda duygulanım kavramının biyoiktidar mekanizmalarını da içerdiği söylenebilir.

Massumi, duygulanım politikasını incelerken, korku-tehdit kavramına odaklanır. Burada özellikle potansiyel tehlikelerin, gelecekte olabilecek olayların karşısında şu anda önleyici edimler öne çıkar. Böylelikle gelecekteki olası tehlikeler, gerçek olma ihtimali olmasa bile, ortaya çıkan korku, endişe aracılığıyla bedenlerin şu anda denetimi için kullanılır ve bu düşünce şekline karşı çıkmanın imkânı da yoktur; eğer beklenen tehlike gerçekleşmezse alınan önleyici eylem sayesinde gerçekleşmemiştir. Eğer olay gerçekleşirse de tehlikenin geçmişteki varlığı kanıtlanmış olur (Massumi, 2010: 53-56). Massumi duygulanım politikasıyla öne sürdüğü önleyici eylem fikrinin günümüz ABD dış politikasının temelini oluşturduğunu vurgular. Bu çalışma kapsamında duygulanım politikasıyla gelen önleyici eylem örüntülerinin sadece günümüz dış politikasında değil bedenlerin ve bireylerin denetimi, istenen bedenlerin inşa edilmesi için hastalık, sağlam bedenler ve zihinler gibi temsiller aracılığıyla uzun süredir kullanımda olduğu önerisi incelenecektir.

Özetle en mahrem deneyimlerin ifşa edilebilmesi, özel-kişisel alanların sınırlarının yer değiştirmesine bağlıdır. Duyguların kamusal alana taşınması ve böylelikle iktidarın özel alana girmesi yollarına bir diğerrinin eklenmesi özellikle konu kadınlar ve anneliğe geldiğinde çok daha bariz bir şekilde kendini göstermektedir. Belirli duyguları (şefkat, acıma, sevgi) hissetmek ve bunu dışarıya yansıtmak ya da yansıtmamak üzerinden kadınların gruplandığı görülmektedir. Bu durum özellikle de 1930’lu yıllarda biyopolitika ve pronatalist politikaların merkeze yerleşmesinden sonra çok daha görünür hale gelmiştir. Bedensel tepkileri tetikleyecek duygular, ötekilere yönelik nefret-iğrenme söylemleri geliştirmek ve bu söylemleri yaygınlaştırmmanın bir yöntemi olarak sağlıkla ilgili popüler kültür metinleri kullanılmıştır.

Özellikle konu sağlık ve bulaşıcı hastalıklar olduğunda bedeni tehdit eden, çevreleyen risklere karşı verilen en belirgin tepkilerin; çözüm ve riski azaltacak koşullara yönelmektir. Toplumsal bilinçdışının bir yansıması olan bir başka bedeni ve bedenleri suçlama eylemleri özellikle hasta olma durumunda kendini göstermektedir. Benzer şekilde hastalıkları betimlerken “tehlikeli”, “istilacı”, “acımasız” gibi savaşı hatırlatan ve alıcıda korku, endişe uyandırıcı metaforların kullanımı beden ve onu çevreleyen hastalıklar arasındaki mücadeleyi şekillendirirken toplumsal ilişkileri, bedenlerin yakınlaşma ve uzaklaşma örüntülerini de belirler (Timurturkan, 2020: 139). Yalnızlaştırma, tecrit etme, toplumsal soyutlama gibi eylemler aracılığıyla bedene yönelen toplumsal bakış üzerinden uysal bedenler ve zihinler

oluşturulması amaçlanmıştır. Normatif değerlere göre öteki farklı, aşağıda olanı temsil ederken biz güvende olan, ait olunmak istenen grubu betimler ve bu grup toplumsal yaptırımlar uygulanmasını hak eden grup olarak belirlenir (a.g.e, s.140). Öteki olarak belirlenen beden hem hastalıklı olan hem de ahlaki normların dışına çıkan bedenlere işaret etmektedir. Böylelikle salgın hastalıklar aracılığıyla bazı bedenler düşmanlaştırılabilmektedir. Uygulanan stratejiler ve üretilen metaforlar aynı zamanda toplumsal ilişkilere tezahür eder ve yeni gerçekliklerin, yaşam-ölüm politikalarının oluşmasına da aracılık eder (a.g.e, s.150-52).

Duygulanım teorisinin 1990'lı yıllarda ortaya çıkmış olması daha önceki dönemlerde görünmediği anlamına gelmemektedir. Duyguların bireylerin bedenlerini inşa etmede, kurgulamada, alan açmak ya da kapatmakta nasıl kullanıldığı gibi sorular bu çalışmanın bir ayağını oluşturacaktır. Örneğin, dönemin metinlerine baktığımızda özellikle salgın hastalıklar ve zührevi hastalıklar fuhuşla yayıldığı düşünüldüğünden canavarlaştırılmış ve bu hastalığa yakalanan bireylerin suçlanmıştır. Hastalığın yayılma sürecinden bahsedilirken kaynağının fuhuş yapan kadınlar olduğu erkeklerin arzularına yenik düşüp masum ailelerine zarar verdiği belirtilmiştir. Diğer taraftan asıl suçlanacak tarafın erkeği tuzağına düşüren fuhuş yapan kadınlar olduğu fikrinin zührevi hastalıklarla ilgili her metinde karşımıza çıkması hastalık bağlamında 'ötekinin' iktidarın sınırları dışına çıkanlar olarak temsil edildiğini göstermektedir.

Bu çalışmada karşımıza çıkan bir diğer kavram sağlam bedenlilik ve öjenidir. "Kusurlu," "anormal" olarak nitelendirilen ve soyu "tehdit" ettiği düşünülen insanları "ayıklayarak" ırkın ıslahını ve sağlıklı, sağlam bedenli nesillerin yetiştirilmesini hedefleyen öjeni kavramı incelenen eserlerde açıkça dillendirilmese de dönemin düşünce dünyasını derinden etkilediği ve söylem bazında da önemli rol oynadığı görülmektedir. Öjeni kavramı nüfusun "üstün" addedilen kesimlerin üremesini teşvik edip "istenmeyen" kesimlerin üremesini engelleyerek nüfusun iyileştirilmesini ve ilerlemesini amaçlayan iktidarlara ilham kaynağı olmuş; bir yandan milliyetçi-ırkçı hareketlerin yükselişine eşlik etmiş, diğer yandan modern kamu sağlığı ve nüfus siyasetinin bileşenlerinden birini oluşturmuştur. Sağlam bedenlilik, nüfusun sağlığı konusuna verilen önem kendi içinde öjeni fikrini de barındırmaktadır. Sergilenen normal, sağlam bedenin özelliklerinin karşısına konumlanan ve metinlerde sessizlikle karşılanan "sakat beden", "evlenilmemesi gereken, ulusu felakete sürükleyecek beden" kavramlarını yaratmaktadır (Aytemur-Sağıroğlu, 2020: 119-120). Bu çerçevede, "genetik, sağlık, zeka ve karakter" arasında bir ilişki kurarak ırklar arasında bir hiyerarşi yaratan öjeni kavramının tıp biliminin iktidar teknolojilerinin merkezine

yerleşmesiyle birlikte sağlık politikalarına eklemlenerek beden ve nüfus üzerinde denetim kurmanın bir aracı haline geldiği ve bu söylemin ulusal bir davaya dönüştüğü, milliyetçi söylemle eklemlendiği; toplum sağlığını iyileştirmek, halkı hijyen, sağlık, konularında bilinçlendirmek, sağlıklı ve güçlü nesiller yetiştirmek gibi uygulamaların da bu amaçla yürürlüğe konulduğu söylenebilir (a.g.e, s.121).

Çalışma kapsamı bakımından öjeniye odaklanan eserlerden ziyade normal-anormal beden inşası ve bedenlerin daha da sağlıklı hale gelmesine odaklanan eserleri ele almıştır. Bu sebeple dönemin sağlam bedenlilik ideolojisinin kurgulanma yöntemlerinde popüler kültür metinlerinin konumu ve bu eserlerde kadın bedeninin ele alınış şekli çalışmanın ana konusudur. Fakat eserlerde normal beden kurgulanırken aynı zamanda “sakat beden” kavramının da yaratıldığı, engelli olanın “kusurlu,” “eksik,” “aşağı” olarak damgalanması (a.g.e, s.116), ve ıslah olana, “doğru yolu” bulana kadar üreme haklarından yoksun bırakılması gerektiği düşüncesinin de yer yer karşımıza çıkması çalışmanın sadece kamu sağlığı ve makbul beden inşası açısından değil aynı zamanda dönemin öjeni - sağlam bedenlilik kavramlarının da ele alınış yöntemi hakkında önemli yansımaları olmasını sağlamıştır İnsan kusurlarını yok etmek ya da ortadan kaldırma düşüncesi metinlerde açıkça belirtilmese de istenmeyen durum ve felaket olarak betimlenen hastalıklara, eylemlere bakıldığında aslında burada da asıl amacın kusursuz, üretken, sağlıklı bedenler üretmek olduğu görülmektedir. Bu noktada incelenen metinlerde sağlık, ahlak ve cinsellik kavramları üzerinden pozitif öjeni fikrinin yayıldığı hatta hastalıklı bedenlerin yaşamasalar daha iyi şekilde betimlenmesi en azından fikir olarak negatif öjeniye yaklaşıldığını göstermektedir. Norm dışına çıkışın tahammül edilmez bir durum olarak yansıtılması ve sonun hastalık sakatlık olarak gösterilmesi hastalık ve sakatlıkları ne pahasına olursa olsun kaçınılması gereken bir durum olarak kurmuştur.

İncelenen metinlerinde kadınlara özellikle de annelere çocukları için doğru kararlar alma sorumluluğuyla yüklenmesi, herhangi bir yanlışlık ya da sorunda kadınların görevini aksatan taraf olarak yansıtılması da yine kadınların sorumsuzluk, ihmalkarlık suçlamasıyla karşı karşıya kaldığına delalet etmektedir. Öğüt metinlerinde kalıtsal ya da davranışsal belirli özellikler üzerinden bedenler arasında bir hiyerarşi üstünlük, aşağılık ilişkisi kurulduğu ve üstün-sağlıklı olanların çoğalmasını buna karşın istenen özelliklere sahip olmayanların ise ıslah edilmesi, hatalarından dönmesi aksi halde ötekileşme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklarını, ayrıcalıklı “biz” grubuna dahil olamayacaklarını öne süren bir sağlam bedenlilik ideolojisinin oluşturulduğu söylenebilir (Aytemur-Sağiroğlu, a.g.e, s.131).

İKİNCİ BÖLÜM

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ SAĞLIK POLİTİKALARI

2.1. Sağlığın Geçmişi: Geç Osmanlı'dan Erken Cumhuriyete Sağlık Alanında Değişimler

Modernleşen iktidarla birlikte bedenin yönetilmesi toplumun yönetilmesinin temeline oturmaya başlamış, öncül koşulu olarak ele alınmıştır (Turner, 1996). Başka bir deyişle hem toplum beden hem de birey beden üzerinden işleyen iktidarın bedeni işleme, kuşatma şeklinde değişim meydana gelmiştir. Nüfus temelli modern iktidar, nüfus olarak ele aldığı canlılara ait doğum, sağlık, hıfzıssıhha, tahaffuz, tereddidi, ölüm gibi olgulara hayli önem vermiş, böylelikle belirli söylemler ve uygulamalarla çevrelenmiş bedenler oluşturmuştur (Odabaş, 2005: 78). Artık beden bir ölçüm ve denetim nesnesi olarak görülmeye başlanmış ve iktidar teknolojileri de tam olarak bunun üzerinden çalışır hale gelmiştir. Bu bağlamda özellikle tıbbın ve tıbbi bakışın dönüşümü bedene nüfus edişi, siyasal-toplumsal pratiklere sızması yani gündelik hayatın tıp aracılığıyla siyasallaşması karşımıza çıkmaktadır. Tıp ve sağlığın toplumsal süreçlere, mekanlara dahil olması bedeni denetleyici kurumların ortaya çıkmasını kolaylaştırmıştır. Bedenin kurgulanma, disipline edilme süreçleri iktidarın bedenler üzerinden işleme şeklini de yansıtmaktadır (Arpacı, 2016: 82). Bu sebeple kendi kendini ve diğerlerini kontrol eden, diğerlerince kontrol edilen, iktidar teknolojileriyle iç içe geçmiş beden imgesini incelemek gereklidir.

Ataerkil güç biçimlerinin kurumsal ve bireysel ölçekte üretimi ve yeniden üretimini araştırmak sosyal bilimlere büyük katkı sağlamakta ve toplumun gelişmesine yardımcı olmaktadır. Çünkü cinsiyet tüm diğer toplumsal kategorileri ve tabakaları çapraz kesen bir olgudur. Toplumsal etkileşimlerin, toplumsal ilişkilerin, toplumsal kurumların şekillenmesinde cinsiyetin oynadığı rolü göz ardı etmek mümkün değildir. Erken Cumhuriyet dönemi toplumun şeklini değiştiren birçok reforma sahne olmuştur. Bu dönüşümleri kadınları merkeze koyarak incelemek günümüzde kadının toplumdaki yeri ve ataerkil düzenin kökenine ışık tutmada büyük rol oynar. Dönemi toplumsal cinsiyet ilişkileri ve kategorileri açısından incelemek bize asıl sorunun ne olduğu, kadınları güçlendirmek amacıyla uygulanan reformların neden beklenen dönütleri vermediği hakkında önemli ip uçları verebilir. Daha önce de vurgulandığı gibi var olan toplumsal kurumları yıkmak ve değerleri dönüştürmek için yapılan reformlar

başlıca kadınları hedeflemiştir. Kadınlar bir nevi, modernleşme ve devlet ideolojisinin cisimleşmiş haline dönüşmüştür. Modernleşme amacıyla uygulanan reformlar en başta kadın bedeni ve kadının statüsü üzerinden kendini göstermiştir. Türkiye’de modernleşmeyle birlikte pek çok yenilik ve değişim görülmüştür. Fakat bu değişimlerin toplumsal güç ilişkilerini, özelde de toplumsal cinsiyet ilişkilerini çözücü etkisi, cinsel sözleşmeyi, var olan cinsiyetçi düzeni bozacağı endişesi kamusal alana açılan kadınları denetleme ve kontrol altında tutma isteğini de yanında getirmiştir. Kadınlar, annelik ve zevcelik rolleriyle toplumsal inşaya erkekler tarafından davet edilmiş, ulusun bekası için erkekler tarafından kurtarılan kadın imgesi öne çıkmıştır. Fakat bu kurtarış, kadınlar için sadece özgürlük getirmemiş, bedenin ve zihnin katı kurallar dahilinde denetimine de yol açmıştır (Durakbaşı, 2000; Sancar, 2012). Kadınların hayatları ulus inşası projesinin merkezine, ataerkil düzeni tehdit etmeyecek şekilde konumlanmış; eski ataerkil düzenin annelik, eşlik gibi geleneksel rollerini ulusal topluluğun biyolojik ve kültürel yeniden üretimi bağlamında sürdürmeleri bir gereklilik olarak verilmiştir. Bu zorunluluğa uymayan kadınlar makbul kategorisinin dışına itilmekle karşı karşıya bırakılmışlardır. Bu bağlamda cinsiyetçi ahlak, kadını yeni düzene “tehlikesiz” bir şekilde bağlayacak ana çerçeveyi oluşturmuştur. Toplumsal değişimin yeni kadına sunabileceği cinsiyetçi toplumsal düzene başkaldırma fırsatıysa cinsiyetçi ahlak normlarıyla eril denetime girmiş ve engellenebilmiştir. Kadınların cinselliğinden arınarak kamusal hayata katılması teşvik edilirken; özel alanda ise, cinsiyetçi iş bölümü anneliğin ulusun biyolojik ve kültürel üretimi kavramlarıyla yüceltilmesi, saadetin tek yolu olarak gösterilmesiyle güvence altına alınmıştır. Kısaca, kadınlar kamusal alana çıkmaya teşvik edilirken aynı zamanda bu alanda cinsiyet kimliğinin silikleşmesi, eril davranış kodlarına uyması beklenmiştir. Bununla birlikte özel alanda annelik ve ev işleri gibi görevleri de eksiksiz bir şekilde yerine getirmesi “asrı kadınlığın” temel şartı olarak belirlenmiştir. Hatta bilimsel annelik kurgusu; pedagoji, psikoloji, ev ekonomisi, aile sağlığı, hijyen gibi konuları yeni bilimler sayesinde yaygınlaştırmış, kadınların hem özel hem kamusal alandaki görevleri ağırlaştırmış, katı bir gözetime tabi tutulmuşlardır. Eril iktidar, modernleşmenin yanında getirdiği kadın eğitimi ve hakları fikrini kabul etse de ayrıcalıklarından vazgeçmek istemediğinden kadınların özel alanda ve kamusal alanda yüklenen ahlaki ve fiziksel sorumluluklar üzerinden denetimini sağlamayı amaçlamıştır (Durakbaşı, 2000: 232). Fakat bu durum sadece kadınların değil erkeklerinde evlilik ve toplumsal ahlak konusunda rolleri ve sınırlarının belirlenmesine de yol açtığından, kadınlara belli bir özgürlük alanı oluşturmuştur ki bu da kadınlar için olumlu bir durumdur. Dönem söyleminde öne çıkan eşitlik vurgusu, kadınların kamusal varlığının genişlemesine, kadınların pek çok alanda aktif rol alır hale gelmesine de imkân sağlamıştır. Özetle, var olan toplumsal

kurumları yıkmak ve değerleri dönüştürmek için yapılan reformlar başlıca kadınları hedeflemiş, kadınlar bir nevi, modernleşme ve devlet ideolojisinin cisimleşmiş haline dönüşmüştür. Modernleşme amacıyla uygulanan reformlar en başta kadın bedeni üzerinden ilerlemiştir. Bu açıdan kadınların devletin ideolojisi doğrultusundaki bir dönüşümün nesnesi haline geldiğini söylemek mümkündür (Tekeli, 1982). Bu durum yanında çeşitli denetim mekanizmaları getirirse de kadınların kamusal alandaki varlığının ve özel alandaki ihtiyaçlarının normalleşmesi açısından önemli bir adımdır.

Erken Cumhuriyet döneminin en önemli özelliklerinden biri nüfusun bütün olarak sağlık, hijyen, doğum oranı, yaşam süresi gibi bilimsel kavramlarla rasyonalize edilmesi, bireysel beden odaklı bakışla (anatomopolitik) toplumsal bedene odaklı politikaların (biyopolitik) birleştirilmesi ve ulusun hayatta kalması için her şey mubahtır gibi bir düşünce sistemiyle söyleme yansıyan sağlık uygulamalarının gittikçe kurumsallaşmasıdır. Bu durumun bir sebebinin 1920 yıllarına gelindiğinde uzun süren ve artarda gelen savaşları yeni atlatmış olan ülke nüfusunun yaklaşık 13 milyon olmasından kaynaklandığı söylenebilir. (A. Akın, 2007: 85). Bu sebeple dönemin ana sağlık politikası nüfusun nitelik ve nicelik olarak artışı sağlamak, savaşlarda kaybedilen nüfusu geri kazanmak ve bu dönemde vatandaşların artan sağlık sorunlarına çözüm bulmak olmuştur. Nitekim ilk dönemden itibaren kurumsal ve söylemsel açıdan aile planlaması, annelik, evlilik gibi kavramların öne çıkması da bu sebeptendir. Dönemin yaygın kanısında yüksek ve sağlıklı nüfus; sağlıklı işçi, sağlıklı asker ve sağlıklı anneler anlamına geliyordu. Sağlık arttıkça nüfus artıyor, nüfus arttıkça üretim ve devletin gücü artıyordu. Bu bağlamda, kürtajın yasaklanması, doğum kontrol yöntemlerinin öğretilmesinin yasaklanması, çok çocuklu ailelere ödül verilmesi gibi yöntemlere başvurulmuştur (Tokgöz & Akın, 1983). Bu politikaların başarılı olduğu 1920'lerde yüzde ikilerde olan nüfusun 1950'lere gelindiğinde yüzde üçe çıkmasından anlaşılabılır. Pronatalist düşüncenin kanunlara yansımaya bakıldığında 1926 yılında evlilik yaşının erkeklerde on sekiz kadınlarda on yediye düşürüldüğü, dolaylı yoldan çok çocuk doğurmayı destekleyecek uygulamaların geliştirildiği (çok çocuklu ailelere yardım, vergi indirimi gibi), üreme, anne ve çocuk sağlığını destekleyen kanunlar ve kurumların ortaya çıktığı görülmektedir. Yine hükümetin ve belediyelerin halk sağlığını geliştirecek alt yapıyı sağlaması, maddi durumu kötü bireylere muayene ve ilaç temininin ücretsiz ya da düşük ücretli hale getirilmesi de iktidarın sağlık hizmetlerine, sağlam bedenliliğe verdiği önemi yansıtmaktadır (A. Akın, 2007: 86). Bu tür uygulamalar temelde bireylerin yaşam kalitesinin ve sağlığının artmasını hedeflediğinden hayli yararlıdır fakat çocuk doğurma seçeneklerinin bireylerin kendi tasarrufunda olmadığı;

beden, aile ve nüfus politikaları bağlamında kontrol edilir ve sınırlandırılır hale geldiğine de işaret etmektedir. Dönem boyunca bu tür uygulamaların bireylerce kabul edilmediği durumlarla da sıklıkla karşılaşmıştır (Kılıçtepe, Saluk, Mutlu, 2022, s.46). Nitekim dönemin pronatalist politikaları doğum oranını arttırsa bile yanında artan bir oran daha getirmiştir: yasa dışı düşük ve doğum sırasında ölüm (A. Akın, 2012: 44-45). Bu oran kürtajın ve doğum kontrollünün yasaklanmasıyla kadınların alternatif yollar seçtiği ve sağlıklı nesiller yaratmak olan asıl amacın belli bir noktada dirençle karşılaştığına işaret etmektedir. Özetle hem nüfus bedeninin hem de toplumsal bedenin yeniden kurulmasında sağlık politikaları merkezi rol oynamış, uysal bedenlerin oluşması, yeni ideallerin bireylere benimsetilmesi sağlanmıştır.

Gündelik hayatın kontrol ve denetiminde önemli bir araç haline gelen tıp bilimi özellikle aile ve ailenin de merkezinde bulunan kadınları söyleminin hedefi olarak belirlemiştir. Modernleşmeyle birlikte aile genel cinselliğin denetlendiği, akılsallaştırıldığı alan olduğu kadar kadınların cinsel etkinliğinin tıbbileşmeye başladığı alan haline de gelmiştir. Öncelikle burjuva katmanında gelişen cinselleştirme mekanizmaları, yoksul sınıflara, üç aşamada sokulmuştur; 1) doğum kontrol mekanizmaları, 2) Yoksul sınıfların ahlaklılaştırılması, 3) genel bir toplum ve ırk koruması adına sapkınlıkların hukuksal ve tıbbi denetimi (Foucault, 2003b: 92). Böylelikle cinsellik ve salgın hastalıklar üzerinden arzuların baskılanıp tüm imkanlarının işgücü-üretim odaklanması bedenin en yüksek verime ulaşması. Bu sürecin Türkiye'deki gelişimi incelendiğinde tıp biliminin 19.yy'dan sonra iktidar ilişkileri ağına eklenip merkeze geçtiği söylenebilir (Arpacı, 2016). Önceden kolluk kuvvetlerinin yani iktidarın ceza verici, disipline edici yüzünün elinde olan uygulamalar ve kurumlarda sağlıkçıların da söz sahibi olması, bu kurumların tıp biliminin kurallarına göre yeniden düzenlenmesi bu savı desteklemektedir. Sağlık söylemi aracılığıyla uygulanan gücün niteliğinde değişim olmuş sadece cezalandırıcı, disipline edici değil aynı zamanda düzenleyici-ıslah edici yöntemler öne çıkmış, sorumluluk kolluk kuvvetlerinden sağlıkçılara doğru kaymış, farklı gruplar arasında bölüşülmüştür. Nitekim tıp bilimi ve sağlıkçılar sadece iktidar ağının bir parçası haline gelip bir kontrol mekanizması oluşturmakla kalmamış sağlıkçıların kendisi de iktidarın denetimine girmiş, kendilerini belli ilişkiler etrafında inşa etmeleri gerekmiştir (Salgırlı-Güvenç, 2011). Tıbbiyelerin açılması ve merkez ve taşra teşkilatlarına gönderilen sağlık teçhizatı ve çalışanının kayıt altına alınması ve sağlıkçıların belli süreçler sonrası hasta tedavi etmesine izin verilmesi gibi uygulamalar da buna işaret etmektedir.

Modernleşmeyle birlikte bedenin ancak üretken ve tabi kılınmış hale geldiği takdirde yararlı olduğu düşüncesi hâkim hale gelmiş bu sebeple bedeni tabi kılacak pek çok yöntem ve kurum ortaya çıkmıştır (Foucault, 1992: 31). Yaratılan üretken beden tipolojisinin sınırları kesindir; bedensel arzu, istek ve hazlarına ket vurma, ölçülülük ve ahlaki normlara bağlılık ve tabi ki üretken bedenlerin devamını sağlayacak sağlık en öne çıkan özelliklerdir (Nazlı, 2006: 6). Bu sebeple sağlam bedenlilik kavramının modern toplumların merkezine yerleştiği söylenebilir. Doğal olarak sağlam beden tipolojisinin karşısına hasta, acı çeken, normların dışına çıkmanın cezasını çeken bedenler yerleşmiştir. Dönem metinlerine bakıldığında sağlık konusunda da temelde sağlıklı beden, gülbüz çocuklar, üretken fert ve doğurgan kadın imgeleri üzerinden bireylerin belli hakikat rejimleri ile çevrelendiği görülmektedir. Bu çevreleme tüm bedenlere uygulansa da merkezinde kadın bedeninin olduğu yadsınamaz. Modern iktidarın aile etrafında geliştirdiği kontrol ve disiplin mekanizması her şeyden önce kadınları hedef almış, çevrelemiştir. 19.yy'da **teknolojik annelik** (Apple, 2007) kavramının ortaya çıkmasıyla artık kadınlar sadece çocuk doğurmakla değil aynı zamanda, çocukların ve kendisinin sağlığını kontrol etme, küçük hastalıklarla baş etme ve her türlü fiziksel eylemin kaydını tutmakla sorumlu görülmüştür. Böylelikle mükemmel anneliğin tanımı çok daha detaylanmış ve elde etmesi çok daha meşakkatli bir kavrama dönüşmüştür. Sadece çocuk büyütmek değil, öncesinde sağlıklı çocukların doğabilmesi için de kadın bedeni pek çok söylemle en uygun hale getirilmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda değinilmesi gereken bir diğer sav iktidarın denetim ve uysal bedenler üretme stratejilerinin bir süre sonra bedenlerce içselleştirildiği, dışsal bir iktidara, yani baskıya, gerek kalmadan iktidarın ürettiği öncüler aracılığıyla sürekliliğini temin ettiği (Foucault, 2000: 75). Böylelikle şeyleri ve kişileri en ufak ayrıntısına kadar denetlerken toplum için masraflı olmayan veya esas olarak tahsildarlık yapmayan, ekonomik süreç yönünde faaliyet gösteren bir iktidar mekanizması ortaya çıkmıştır (a.g.e, s.149). Bu mekanizmanın çalışması ise normallik-anormallik imgelerin bilimsel söylem ve kurumlar aracılığıyla kurgulanmasıyla ortaya çıkmıştır. Böylelikle belirli kavramlar ve imgeler üzerinden bedenler inşa edilmiş ve iktidar kendi meşruiyetini oluşturmuştur (Işık, 2012: 107).

Bireye yönelen, onu nesnesi olarak ele alan disipline edici yöntemlerin bir ileri safhasında bireyi özneleştirilen ve davranışlarını dışarıdan bir gözetleyici, kontrol mekanizması olmadan kendi kendini normale uygun hale getirmesini sağlayan yöntemler vardır. Sağlık, biyo-iktidar ve disipline edici politikaların, yönetişimsel yöntemlerin kolayca kendini

gösterdiği bir alandır. İndirgemeci bir yaklaşımla disipline edici iktidarın beden sağlığı üzerinde daha etkinken yönetim kavramının ahlaki, ruhsal ve zihinsel sağlığa daha fazla yöneldiği, biyopolitikanın da özellikle salgın hastalıklar bağlamında nüfusun niteliği ve niceliğinin istenen hale gelmesine odaklandığı öne sürülebilir. Başka bir deyişle hıfzıssıhha ve sağlık aracılığıyla iktidar alanı genişler, önceden müdahale alanına dahil olmayan beden özellikle de kadın bedeni her yönüyle müdahaleye açık hale gelir. Erken Cumhuriyet döneminde tıp ve sağlık söylemi aracılığıyla bir tarafta bireylerin başkaları tarafından dönüştürülmesine diğer tarafta da bireylerin kendi kendini dönüştürmesi, inşa etmesine dayalı iki iktidar stratejisinin de görülebileceği bir alan oluşmuştur. Bir yandan kanunlar ve çeşitli denetleme mekanizmalarıyla birey çevrelenmiş ve disipline edilmiş, diğer taraftan düşünürlerin yazdığı öğüt kitapları, tavsiye niteliğindeki broşürlerle bireyler (yumuşak bir güçle) kendi kendilerini denetime tabi tutmaya, iktidar bilgisine göre kendilerini yeniden kurmaya yönlendirilmiştir. Bu süreçte sadece tıp bilimi ve iktidar söylemi kullanılmamış, bireyleri belli yakınlaşma ve uzaklaşma pratiklerine yönlendirecek, belli bedensel tepkiler oluşturmalarını sağlayacak özellikle duygularını hedefleyen bir dil de kullanılmıştır. Böylelikle iktidarın pek çok uygulamasının kolayca benimsenmesi hem ötekileşme dışlanma tehdidi hem de iğrenilen, kaçınılan beden olma korkusu üzerinden toplumun sağlıklı beden ve vatandaş gibi imrenme hissi uyandıran imgelerle kontrol edilmesi sağlanmıştır.

Bir diğer deyişle sağlık, biz ve onlar kategorisini oluşturmanın, içeride olma ya da dışarıda bırakılmanın, korku ve nefret uyandıran bu sebeple kaçınılması gereken “öteki” ayrımının çizildiği alan haline gelmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde özellikle kadınlara yönelik öğüt nitelikli metinler, dergiler gibi yazılı ve sözlü araçlarla “gerçek” vatandaş kimliği sağlık ve dolayısıyla ahlak üzerinden çizilmiş, bu ayrım zührevi hastalıklar, hastalıklı kadın-sağlıklı kadın bedeni üzerinde daha da kesin hale gelmiş, mekânsal kısıtlama ve kaçınılması gereken bedenler oluşturma aracılığıyla rejim hem kendini hem de tahayyül ettiği vatandaş imgesini meşrulaştırmış, yayılmasını sağlamıştır. Özellikle kadın bedeni üzerinden işleyen sağlık ve hıfzıssıhha kavramları farklı söylemlerin eklemelenmesine zemin oluşturmuş, çeşitli iktidar teknolojilerinin bir arada çalışabileceği bir alan açmıştır.

1930’lu yıllar savaş tehlikesinin sonlandığı, iktidarın meşruiyetini sağlamlaştırdığı ve artık kurumsallaşma sürecinin tamamladığı döneme tekabül etmektedir. Dolayısıyla, bu süreç sonrasında istenen toplumu yaratma çalışmaları ivme kazanmış ve makbul olmayanlara karşı mücadele tam anlamıyla başlamıştır. Sağlıklı bireyler hem askeri hem iktisadi kalkınmanın

temelini oluştururken sağlıklı olmayan ya da verimli olmayan bedenlerden kaçınma/dışlama süreci daha da belirginleşmiştir. Toplumun geneli için geçerli ve kapsamlı bir sağlık yasasının ancak bu dönemde ortaya çıkarılması da bunu kanıtlar niteliktedir. 1930 yılında tamamlanan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu tüm toplumun sağlığını ilgilendiren konularda düzenleme yapan ilk kanundur. Bu kanunun ortaya çıkış aşamasında meclisteki tartışmalar incelendiğinde kanunun temel önceliği ve ana endişesinin ahlaki yozlaşmayla mücadele etmek, yeni rejimin meşruiyetini güçlü ve sağlıklı bedenler aracılığıyla sağlamak olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle rejim sosyal alana müdahale ederek meşruiyetini kanıtlayıp arttırmaya çalışmıştır. İnkılabın sağlıklı, becerikli, alışkan, uysal yeni bedeni yaratma çabası cinsiyetlendirilmiş ve ayrıştırılmış uygulamalarla ilerlemiştir. Burada temel amaç nüfusun özellikle de gençlerin salgın hastalıklar, yoksulluk, kötü beslenme gibi problemler sebebiyle bozulmuş olan sağlığının düzeltilmesi (Y. Akın, 2004: 43), bireylerin içindeki üretim potansiyelini en verimli şekilde ortaya çıkarmak, yeteneklerle donatmaktır. İtaatkâr bireyler geliştirecek sosyal kontrol ve normalizasyon mekanizmaları da bu alana dahildir. Milli fayda, halk sağlığı, doğurganlık, uzun ve kaliteli bir ömür hedefleri resmi söylemin ayrılmaz parçası olmuştur. Bu amaçlara ulaşmak için halk sağlığını düzeltmek, hijyen pratikleri, halkı sağlık ve hijyen konusunda eğitmeyi planlayan politikalar geliştirmeye önem verilmiştir.

Feroz Ahmad (2003) Türkiye'nin ken bir imparatorluğun küllerinden yükselmediği aksine yabancı glerle mücadeleyi kazanan Kemalist kadronun tahayyülü çerçevesinde yaratıldığını ne sürer. Beden terbiyesi ve sağlık söyleminin bu yaratma sürecinde kilit rol oynadığı su götürmezdir. Hem bir tıbbileştirme ve hem de normalleştirme stratejisi olarak tanımlanan biyopolitikanın ürünü olan biyomodernleşme, toplumsal alanın bilimsel düşünce etrafında yeniden üretilmesini açıklar. Türkiye'de de biyomodernleşme; yaşam üzerinde iktidar kurulması, nüfusun biyopolitik bir veri olarak ele alınması ve bedenın yönetilmesi gagesinin modern siyasetin gerekleri etrafında gelişmesine işaret etmektedir (Arpacı, 2015: 276-277). Bu alanda yapılan çalışmalara bakıldığında ne sürülen savlardan ilki Osmanlı modernleşmesinde Avrupa'daki örneklerin aksine önce beden politikaları sonrasında biyopolitika gelişimi görülmediği; aksine biyopolitika ve beden politikalarının eş zamanlı uygulanmaya başlandığıdır. Bu bağlamda bireysel bedenın talim ve terbiyeyle ıslah edilmesi, uysallaştırılması fikri yaygınlaşırken diğer taraftan da bilimsel yöntemlerin gelişmesiyle iktidarın gözü toplum bedenine de dönmüş, nüfusun niteliğinin ve niceliğinin arttırılmasına odaklanılmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de beden ve nüfus politikalarının hıfzıssıhha, terbiye ve öz-denetim merkezinde ilerlediği söylenebilir. Biyomodernleşme süreci; beden ve nüfus

politikaları vatan üzerinde kalabalık ve sağlıklı bir nüfus yaratma, yaratılan kalabalık ve sağlıklı nüfus aracılığıyla ulusu koruyacak güçlü askerler üretmek; ekonomik refah için sağlıklı nitelikli işçi yaratma fikirleri çevresinde şekillenmiştir. Bu sebeple dönemde frengi ve alkol ulusal-ırki çıkarlara zarar veren felaketler şeklinde nitelenmiştir. 1930'lu yıllarda sağlık alanındaki kurumsal ve kuramsal çerçeve bedenın modern koşullara uygun hale gelmesi, her türlü bedensel fonksiyonun üreme ve üretime odaklanması şeklinde belirlenmiş ve bu süreç cinsiyetlendirilmiş bir şekilde ilerlemiştir. Bu çalışma dahilinde frengi, fuhuş, içki gibi ahlaki çöküşle eşleştirilen kavramların kadın bedeni üzerinden sorunsallaştırılması, makbul vatandaş imgesinin kurgulanışında kadın bedenini çevrelemenin nerede konumlandığı incelenecektir.

İkinci Mahmut dönemiyle birlikte Osmanlı'nın modernleşme süreci hız kazanmış ve bu ivmeden bürokrasi, devlet teşkilatlanması, tıp ve kamu sağlığı alanları da etkilenmiş, bu alanlarda da modern yöntemler önem kazanmıştır. Geç Osmanlıda başlayan iktidar teknolojilerinin modernleşmesi bedenin bilgisinin yanı sıra kamu sağlığı uygulamalarının da dönüşümünü yanında getirmiştir. Osmanlı'da özellikle 19. yüzyılda yaşanan gelişmelerle birlikte devletin tebaasına bakışı, devletin sağlık hizmetlerinin örgütlenmesindeki rolü, doktorun yetişme biçimi gibi konularda modernite öncesi yapıdan bir kopuş yaşanmaya, modern kurumlar oluşmaya başlamıştır (Tekeli, 2010: 2). Cumhuriyet dönemi kurumlar ve nizamnameler açısından Osmanlının mirasını taşımaktadır. Nitekim taşra hekimliği uygulamasının başlaması devletin iktidar alanını genişletmesinin aracısı olmuştur. Tıbbın dönüşümünün, devletleşmesinin en önemli göstergelerinden biri 14 Mart 1827'de Tıbhane-i Amire ve Cerrahhane-i Ma'mûre'nin (1828–1829) kurulmasıdır. Başlangıçta askeriyenin hekim ihtiyacını karşılama amacıyla açılan bu kurumlar sonrasında tüm hekimlerin icazet alması, hekimlik yapabilmek için kaydolması ya da mezun olması gereken kurumlar haline gelmiştir (Arpacı, 2015; Yaşayanlar, 2017). Böylelikle beden Avrupa'da olduğu gibi Osmanlıda da incelemenin merkezine yerleşmiş, en ince detayına kadar araştırılması ve verimli hale gelmesi gerekliliği kendini göstermiştir. Bu dönemde hıfzıssıhha söyleminin toplumsal cinsiyet inşasındaki rolünün incelendiği çalışmalarda dönemin iktidarında modern çekirdek aile modelinin öne çıkarıldığı ve kadının ailenin temel direği olarak yansıtıldığı görülmektedir (Burçak, 2017). Hıfzıssıhha kavramının öne çıkmasıyla kadının aile sağlığından sorumlu hale geldiği, bu sebeple temel sağlık bilgisi olması gerekliliğinin ortaya çıktığı da bu değişimlerden yapılacak çıkarımlardan bir diğeridir. Nüfus sorununun çözümü için gurbüz çocuklar doğurup yetiştirecek, aile bireylerinin her sorununu çözecek, şefkatli olmanın yanında bilgili kadın modeli öne çıkmış, dönemin matbuatı bu imge üzerine şekillenmiştir. Böylelikle bireylerin

bedenlerinin inşasının yanında zihinlerindeki doğru, normal anlayışının bu yönde inşa edilmesi amaçlanmıştır.

Osmanlı'da modern anlamda sistematik tıp eğitiminin başladığı 1827 yılına kadar Anadolu insanı sağlık konusunda geleneksel bilgiler ve yöntemlerle kendi kendini tedavi etmekteydi. Bu dönemde beden Avrupa'da olduğu gibi Osmanlıda da incelemenin merkezine yerleşmiş, en ince detayına kadar araştırılması ve verimli hale gelmesi gerekliliği kendini göstermiştir. Bahsedilen bedeni inceleme hedefi kendini ölen pranga mahkumları ve kimsesizlerin kadavra olarak kullanılmasına izin verilmesinde de göstermiştir. Bu karar hangi bedenlerin ölüm halinde bile bütünlüğünün korunduğu, hangilerinin korunmasına gerek olmadığına bir yansımasıdır (Arpacı, 2015: 62). Böylelikle bireyler, sadece yaşarken değil ölüm halinde bile değer görmek için normalin dışına çıkmamaya itilmiştir. Tıp alanında modernleşmeye gidilirken özellikle Anadolu insanının sağlık konusunda geleneksel bilgiler ve yöntemlerle, kulaktan doyma bilgilerde hastalıkları tedavi etmeye çalıştığı ve bu duruma çare bulmanın amaçlandığı görülmektedir. Nitekim ileride değinildiği gibi erken Cumhuriyet döneminde de halkın bu alışkanlığı değiştirilmeye, tedavi ve hastalıktan korunma için hekimlere başvurmaları teşvik edilmeye çalışılmıştır (Töre, 2021: 1). Bunun yanında kamu sağlığı ve salgın önleme konusunda oluşturulan kurumlar, talimatnameler, kamu bildirilerinin de aynı şekilde sağlıklı anneler-sağlıklı bebekler-sağlıklı işçi ve askerler sloganı çerçevesinde şekillendiği, dönemin makbul vatandaş tiplemesinin sağlıklı, zinde ve ahlaklı birey üzerinden oluşturulduğu görülmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalara baktığımızda karşımıza öncelikle Pınar Öztamur'un (2004), "Bir Nüfusu Tanımlamak: Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kadınlar ve Çocuklar, 1923-1950" başlıklı yüksek lisans tezi çıkmaktadır. 1920-1940'lı yıllar arasında kadınlar ve çocukları hedefleyen refah uygulamalarını, yeni bilimleri, teknolojileri inceleyen Öztamur, dönemin iktidarının, nüfusun niceliğini arttırmak amacıyla pek çok tekniği devreye soktuğunu öne sürer ve bu savı kadın ve çocuk kavramlarının ulusa ait olarak görüldüğüne işaret eden zührevi hastalıklar ve fuhuş açısından inceler. Kadın ve çocuk bedeni dönemin düşünürleri açısından yeni ulus ideallerini canlandıracakları bir alan olarak görülmüştür, aynı şekilde çöküşün, makbul olmayanın da kendini belli ettiği alan olarak ele alınmıştır. Çalışma temel olarak siyasi elitlerin kadın ve çocuk üzerine söylemlerine odaklanmıştır. Bu sebeple, tez kapsamında ele alınan metinlerin çoğu eril görüşü yansıtmaktadır çünkü kadınlar sosyal yardım ve refah sürecine katılsa da sürecin yönetimi ve tanımlanmasında erkekler söz sahibidir. Uluslaşma sürecinde bedenler, istatistik, tıp, sosyoloji ve hıfzıssıhha gibi alanların geliştirdiği tekniklerle müdahaleye açık hale gelmiştir. Bilgi yönetim, üreme ve refah gibi kavramlar bu

bağlamda modernleşme sürecinin önde gelen fikirleri haline gelmiştir. Zührevi hastalıklar ve fuhuşa karşı verilen mücadele nüfusun sağlığı ve refahı söyleminin oluşumunda bilimsel yöntemlerle gündelik hayata müdahaleyi de yanında getirmiştir. Hastalıkları kontrol amacıyla uygulanan politikalar aslında nüfusu, ulusun çıkarları adı altında bireyleri denetim altına almanın bir yolu olarak görülmüştür. Nitekim iktidarın meşruluğunu kanıtlamak için tıp biliminin nesnel dili aracılığıyla toplumsal olanı düzenlediği söylenebilir. Zührevi hastalıkların tedavisi tıp biliminin yanında makbul cinsellik imgesi üzerinden de kendini göstermiştir. Fuhuş, şehre deva olmak ve temizlemek için araçsallaştırılmıştır.

Foucault, iktidarın türündeki değişimlerle birlikte tıbbın iktidar teknolojilerinin merkezine geldiğini, toplumsal alana tamamen nüfus ettiğini belirtir. Böylelikle hekimler aracılığıyla tıbbi gözlem ve denetim ağının her an her alana nüfus ettiğini, sürekli, devingen, farklılaşmış bir gözlem mekanizması oluşturduğunu vurgular (Foucault, 2006: 52-54). Doğum, ölüm, yaşam oranlarının incelenmesi, tıp biliminin gündelik hayata girmesi, bireylere kendileri için neyin doğru olduğunun dayatılması açısından tıbbi bilgiler önem kazanmıştır. Bir diğer deyişle tıp söylemi hem bireyin hem de toplumun, yani ulusun müşterek yaşamının her alanına sızmış; bilgi üretme süreci tıp üzerinden kendini bulmuştur. Tıp aracılığıyla hem toplum hem de birey bedeni gözlemlemek ve kayıt altına alma pratiği yaygınlaşmıştır. Artık bireysel sağlık dışında tipolojiler üzerinden bireyler sürekli olmayan, belli özelliklere göre oluşan ve dağılan gruplara ayrılmıştır. Denetimin hem nüfus hem de bireysel bedene odaklandığı bu durumun aynı zamanda toplulukları yönetme ve gözetlemeyi kolaylaştırdığı öne sürülebilir (**a.g.e.** s.55). Türkiye örneğinde bu ilişkiler ağına 19.yy'dan sonra tıp biliminin de eklendiği ve merkezi bir rol oynadığı görülmektedir. Önceden kolluk kuvvetlerinin denetlediği uygulamalar ve kurumlarda tıp bilimi de söz sahibi olmuş ve böylelikle beden üzerinde konuşmaya, onu denetlemeye hakkı olan bir teknoloji daha doğrudan denetim mekanizmalarında etkin hale gelmiştir. Geç Osmanlı döneminde belediyeçilik fikrinin gelişmesi, fuhuşun kayıt altına alınması ve denetiminde hem kolluk güçlerinin hem de hekimlerin söz sahibi olması, hıfzıssıhha kurullarında hekimlerin yanında pek çok uzmanın yer alması gibi uygulamalar bu savı destekler niteliktedir (Arpacı, 2015: 76-82).

Türkiye'de tıbbi bilginin modernleşme süreci ulus devletleşme sürecinden önce başlamış olsa da biyolojik yaşamın siyasetin nesnesi haline gelmesi yani iktidar alanının kapsamına girmesi bu dönemde ivme kazanmış, tıbbın devletleşmesi ve devletin tıbbileşmesi çabaları Cumhuriyet döneminde tepe noktasına ulaşmıştır (**a.g.e.** s.3). Bu bağlamda sağlık

alanında kurumsallaşma ve yeniden yapılaşma sürecinin gelişimi, tıbbın modernleşmesi için atılan adımlar, eski sağlık düzeninin yerine yeni bürokratik mekanizmaların yerleşmesi; salgınlarla mücadele, karantinanın kurumsallaşması, bakteriyolojihanelerin kurulması; sağlık temelinde kent yönetiminin yeniden örgütlenmesi ve belediyecilik sisteminin gelişimi; devlete bağlı yardım kuruluşlarının oluşması, gibi konular öne çıkmaktadır (Yaşayanlar, 2017). Artarda gelen savaşıardan yeni çıkan toplumda nüfusa hayli önem verilmiş ve dönemin sağlık anlayışı pronatalist politikalarla şekillenmiştir. Bu dönemde önemli yapısal dönüşümler görülmüş, hekimlik yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Burada öne çıkan noktalardan biri sadece hastalık sonrası tedavi değil koruyucu hekimlik ve hastalıklardan kaçınmaya yapılan vurgudur.

Dönemin iktidarı, ulusun kalkınmasını vatandaşların gürbüzleşmesi, nüfusun niteliğinin ve niceliğinin yükseltilmesine bağlamış, tıp teknolojisi aracılığıyla hastalıklarla mücadele, bedenleri yeniden inşa etme, düzenleme hedeflenmiştir. Sağlam nesillere, sıhhatli bedenlere kavuşma arzusu modern tıp kurumu ve tekniklerine verilen önemi arttırmış, iktidar teknolojisi olarak merkeze yerleşmesine yol açmıştır. (Odabaş, 2005: 81). Yeni rejim makbul bedenleri inşa ederken bedenleri istenen özelliklere göre yeniden kurmayı amaçlamıştır. Nitekim, beden kültürünü değiştirmek için yeme düzeni, iştah bile modernleştirilmeye çalışılmıştır. Vatandaşların bedenlerini disipline etmesi ve sağlığını koruması milli bir görev ve medeni olmanın göstergesi olarak ele alınmış, modernleşme çabalarıyla birlikte kadın bedeni ve bu bedenin kamudaki yansıması siyasal gövdenin bir aynası olma görevini üstlenmiştir. (a.g.e, s.82-84). Kadınlar değişimlerin önemli bir ayağını oluşturmuştur. Kadın bedeninin yeniden inşa edilmesi için bir dizi köklü reform gerçekleştirilmiştir. Bu reformların temelinde kadınların iyi bir eş, iyi bir anne, iyi bir vatandaş, yurtsever ve devlete yararlı bir birey olması temelini yattığı söylenebilir. Bu değişimin benimsenmesi ve bireylerin kimlik inşa süreçlerinde merkezi rol oynaması için de sağlıklı beden imgesi ve tıp bilgisi kullanılmıştır.

Çalışmanın odaklandığı dönem hıfzıssıhha kanunu tartışmalarının başlayıp yürürlüğe girdiği yıl ve sonrası olarak belirlenmiş, bu dönemde yayımlanan ve sıhhati cinsi ahlakla, normlara uymak ile eşleştiren bir dizi öğüt metnini temel almıştır. Bu dönemin seçilme sebebi; dönemin sağlık teşkilatlanmasının planlama açısından netleşmiş olması ve yasaların, talimnamelerin uygulanması konusuna verilen önemin arttığı bir zaman dilimi olmasıdır. Ayrıca bu dönem İtalya İspanya ve Almanya gibi ülkelerde sağ görüşlü ideolojinin yükselişinin ve bu ideolojilerin önünü çektiği öjeni fikrinin zirveye ulaştığı döneme denk gelmektedir

(Çağlı, 2011). Türkiye’de de Kurtuluş Savaşı sonrası modern devlet ideolojisinin ve buna bağlı cinsiyet rejiminin yerleştirilmeye çalışıldığı dönemde uluslararası arenadaki huzursuzluklarla birlikte pronatalist politikaların oluşturulması ve uygulanmasına verilen önem de dolayısıyla artmıştır. Tıp bilimi Cumhuriyet döneminde daha da önem kazanmış, ideal, makbul vatandaş yaratma fikri sağlık aracılığıyla yayılmıştır. Önceden kolluk kuvvetlerinin denetlediği uygulamalar ve kurumlar sonrasında sağlık uzmanları başta olmak üzere iktidarın pek çok katında denetim ve gözetime tabi olmuş, böylelikle hem birey beden hem de nüfus beden iktidar tarafından her yönüyle kuşatılmıştır. Belediyelerin hıfzıssıhha kurumlarındaki uygulamaları, tıp müfettişleri, fuhuş evlerinin sadece kolluk kuvvetleri değil sağlıkçılar tarafından da denetlenmesi, illerde hıfzıssıhha kurullarının kurulması bu duruma örnektir.

2.2. Biyomodernleşmenin Topluma Yayılması: Erken Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları

Nüfusun ve bedenlerin siyasal gözün odağına geçmesi, bir inceleme-araştırma alanı olarak ortaya çıkması sonucu sağlık da iktidar teknolojilerinin ve stratejilerinin arasına girmiştir. Modern toplumlarda bedenin ve nüfusun siyasallaşması hem mikro düzeyde normalleştirici söylemler, tıp, aile gibi araçlarla hem de makro düzeyde devlet ve kurumları aracılığıyla işleyen süreçlerle gerçekleşir. Nitekim erken Cumhuriyet döneminde nüfus tıbbi bir bakış içinde kavranmış ve bedensel faaliyetler özellikle cinsellik ve üreme iktidarın sürekli denetimine girecek şekilde konumlanmıştır. Yiğit Akın (2004), çalışmasında sporun; sağlıklı bireyler oluşturma, öjeni, nüfusu arttırma, uysal bedenler oluşturma, bedenlerin potansiyel gücünü açığa çıkarma gibi amaçlar doğrultusunda ne şekilde araçsallaştığını incelemiştir. Bu çalışmadan yola çıkarak bedene yönelik disiplin mekanizmaları ve nüfusa yönelik düzenleyici-koruyucu mekanizmaların birbirine eklemlenmesinin en net görüldüğü dönemin erken Cumhuriyet dönemi olduğu söylenebilir. İnkılabın sağlıklı, becerikli, çalışkan, uysal yeni bedeni, “adamını” yaratma çabasının bir sebebinin rejimin sosyal alana müdahale ederek meşruiyetini kanıtlayıp arttırmaya çalışması olduğu görülmektedir. Buna ek olarak nüfusun özellikle gençlerin salgın hastalıklar, yoksulluk, kötü beslenme gibi problemler sebebiyle bozulmuş olan sağlığının düzeltilmesi de karşımıza çıkan bir diğer amaçtır. Dolayısıyla, milli fayda, halk sağlığı, doğurganlık, uzun ve kaliteli bir ömür hedefleri resmi söylemin ayrılmaz parçası haline gelmiş bu amaçlara ulaşmak için halk sağlığını düzeltmek, hijyen pratikleri,

halkı sağlık ve hijyen konusunda eğitmeyi planlayan politikalar geliştirmeye önem verilmiştir (Y. Akın, 2004). Başka bir deyişle genel düzeyde nüfus özel düzlemde de birey beden açısından homojen bir toplum oluşturma gayesi çerçevesinde siyasanın odağına gelmiş, bu amaç doğrultusunda pek çok politika geliştirilmiştir (Arpacı, 2014b:129). Bu sebeple erken Cumhuriyet döneminde kamu sağlığı ve hijyen konusunda hem söylemsel hem de kurumsal alanda önemli atılımlar görülmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi savaş ve sağlık özellikle de salgın hastalıklar, iktidarın istisna hali üzerinden kendini ve denetimini meşrulaştırdığı, özgürlüklerin kısıtlanmasını kendi içinde sebep sonuç ilişkisine bağladığı iki temel durumdur. Yeni meclisin ilk yıllarında hem sağlık hem de savaş söylemi fazlasıyla etkinken, savaş koşullarının hafiflediği ve nihayet sona erdiği dönem artık istisna halini oluşturmak için sağlık ve salgın hastalıklardan korunma söyleminin daha baskın hale geldiği dönemdir. Dönemin mecmualarında makbul vatandaş imgesi ve tutumu belirlenmiş, hijyen kuralları bir vatandaşlık görevi olarak öne çıkarılmış, sağlıklı birey imgesi yeni vatandaş tipinin de yaratılmasında önemli rol oynamıştır (Gülser&Rasimoğlu, 2017). Nüfusun ülkenin ana sermayesi olarak öne çıkarıldığı hem ekonomik hem askeri gücün kaynağı olduğu, bu sebeple ülkeye çok ve sağlam ocuk gerektiği düşüncesinin altının çizildiği metinlerle kadınların kürtaja karşı uyarıldığı, annelik görevlerinin vurgulandığı; kadın bedeninin millet olma, vatan sevgisi bağlamında ele alındığı alanlar oluşturulmuştur. Böylelikle kadın bedeni ve davranışları sadece kendi sağlığı aracılığıyla değil, çocuklarının, ulusun sağlığı aracılığıyla da denetime tabi kılınmıştır. Nitekim cinsiyetlendirilmiş özelliklerin erken Cumhuriyet döneminde inşa süreci incelendiğinde bu dönem yaygın siyasal söylemlerin bireyleri yararlı ve uysal kılmak ve nüfusu nicel ve nitel olarak geliştirmek amacıyla toplumsal cinsiyeti kullandığı ve dönemin iktidarının bireylerin kamusal ve özel yaşamına müdahalesinin amacının bireyi her alanda üretken kılmak olduğu, dolayısıyla hükümranlık iktidarı yerine disiplinci iktidar modelinin ataerkil iktidar ilişkileri ile birleştiği, özel ataerki yerine kamusal/cumhuriyetçi ataerkinin hakim biçim olmaya başladığı söylenebilir (Yeğenoğlu, 2006). Bu bağlamda kadınlar bir taraftan öncülük görevi yüklenip yüceltilmiş, öte yandan yapılanların yeterli olmadığı, ulusun sağlığı için kadınların daha çok ocuk doğurmaları, gürbüz evlatlar yetiştirmeleri beklenmiştir. Dolayısıyla ailenin korunması, medeni haklarına kavuşsa da kadının geleneksel görevlerini eksiksiz yerine getirmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bu bağlamda annelik kadının görevi olmanın yanında vatana karşı bir sorumluluk olarak belirlenmiştir. Buradan yola çıkararak erkeğin kadından üstün olduğu düşüncesini normalleştiren geleneksel cinsiyetlendirmeden, ataerkiden ziyade eşitlik üzerinden

ilerleyen, kadının en önemli görevinin annelik olduğu, çocuk doğurmak olduğu vurgusunun yapıldığı bir düzene geçildiği sonucu karşımıza çıkmaktadır (Arpacı, 2014b: 150-153).

Erken Cumhuriyet döneminde öne çıkan bir diğer eğilim de sağlam bedenlilik, hastalıklardan kaçınma temalarının daha da ilerleyerek öjeni kavramı içinde ele alınmasıdır. “Kemalist Dönemin Öjeni Politikalarında Kadınlığın Kurgulanışı: 1930 – 1945” başlıklı çalışmada Elif Çağlı (2011), ideal kadın imgesinin öjenik anlayış etrafında şekillendiği savını kadınlık rolleri, nitelikleri üzerine yazılmış metinleri inceleyerek savunmuştur. Kemalist dönemin milliyetçi modernleşme düşüncesini kadın ve öjeni kavramları etrafında incelediği çalışması sonucunda erken Cumhuriyet döneminde ortaya konan uygulamaların genel olarak pozitif öjeni kolundan ilerlediği, nüfus politikalarında genelde güçlü, nitelikle nesillere vurgu yapıldığını; hastalıklı ya da hastalığını gelecek nesillere geçireceği düşünülen bireylerin kısırlaştırılması gündeme gelse de kabul edilmediğini; sadece evlenecek kişilerin caydırılmaya çalışıldığını tespit etmiştir. Öjeni kavramı üzerinden ideolojik değerlerin bireylerce içselleştirilmesi, terbiye ve idman aracılığıyla uysal bedenlerin yaratılmasının amaçlandığını yani hayatta kalabilecek, nitelikli nüfus tezi üzerinden nüfusun hem niteliksel hem de niceliksel olarak arttırılmasının öjeni aracılığıyla mümkün olduğunu öne sürmüştür. Bu bağlamda kadınlığın annelikle eşleştiği, üretken ve doğurganlığın öne çıkarıldığı sonucuna varmıştır. Kız çocuk, genç kız, kadın ayrımının pek olmadığı, kadınların tek bir grup halinde yeni neslin anneleri olarak nitelendiği söylenebilir. Dönemin ideal kadın imgesi, rejimin değerlerini benimsemiş ve çocuklarını bu yolda eğitebilecek, sağlıklı ve zinde olması için gerekli spor ve idmanı yapan, fit, eğitilmiş, özel alanda ideal annelik görevini aksatmadan sürdürürken, kamusal alanda da sınırlar dahilinde görünür, yaşamını rejimin isteği yönünde şekillendirebilen itaatkâr kadın olarak çizilmiştir. Bu bağlamda özellikle bilimsellik ve sosyal darwinizm gibi kavramlar öjeninin Türkiye’de ivme kazanmasına yol açmış öjeni kavramı batılılaşmayla gelen aile hayatı, evlilik, cinsiyet rolleri, eğlence gibi alanlardaki hızlı değişimin yarattığı kaygıyı kontrol etmenin bir yolu olarak görülmüştür. Dolayısıyla kentleşme ve batılılaşmanın tereddi tehlikesiyle birlikte gelmesi, tıp elitinin öncülüğünde bu gibi sorunlara bilimsel çözümler aranması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Atabay, 2009). Kısacası öjeni kavramının bir toplumsal denetim mekanizması işlevi gördüğü, şehir planlaması ve kamu sağlığı politikalarında merkezi rol oynadığı, Türkiye ve İstanbul özelinde de öjeni kavramının aslında şehirde yaşayan “fakir” sınıfı kontrol için üst orta sınıfın desteklediği bir ideoloji olarak öne çıktığı söylenebilir (Salgırlı, 2011).

Dönemin sağlık söyleminde nüfusun dejenere olması, sağlığını yitirmesi en önemli korku olarak kendini göstermektedir. Bu sebeple kalkınma için özellikle sağlam nüfus gerektiği fikri öne çıkmaktadır (Yanıkdağ, 2017: 47). Çoban (2021), erken Cumhuriyet döneminde milliyetçilik ve biyopolitika ilişkisini incelerken “Türklük” üzerinden ulus oluşturma fikrinin Türkiye’de geç başladığını hatta bu kavramın 19.y’a kadar Anadolu’daki eğitimsiz köylüleri betimleyen bir kavram olduğunu vurgulamaktadır. Bu sebeple ulus ve Türklük fikrini hızlıca benimsetmek için hem iç hem de dış hedefler, düşmanların oluşturulması gerektiğini belirtir. Savaş sonrasında sağlık politikaları ve hastalıklı birey metaforu biyopolitik bir araç haline gelmiştir. Milli tereddi korkusu özellikle 1. Dünya savaşı sırasında tepe noktasına ulaşmış ve bu durum 1930’lu yıllara kadar sürmüştür. Tereddi, ulusların çöküşü ve hastalıkla eşleşmiştir. Burada sadece fiziksel değil ahlaki tereddi de önemlidir. Hastalıkların pek çoğu fuhuş, serbest cinsellik gibi norm dışı eylemlerle eşleştirilmiş, ahlaki açıdan normun dışına çıkmanın hem bedende hem de ruhta hastalıklara yol açacağı, bireyleri dejenere hale getireceği savı desteklenmiştir. Bu bağlamda evlenilecek grupların betimlenmesi ve kontrol edilmesi de önem kazanmıştır. Herkesin değil sadece arzulanan özelliklere sahip bedenlerin evlenmesi gerektiği fikri öne çıkmış, evlilik öncesi muayene uygulamaları sıklaşmış ve ailelerden de çocuklarının evleneceği kişiyi detaylıca araştırması beklenmiştir. Dejenere nüfus Osmanlı’nın suçu olarak yansıtılırken, kurtuluşun yeni cumhuriyetin değerlerini benimsemekle olacağı savunulmuştur (Yanıkdağ, 2017). Böylelikle asri beden; eskinin kötü özelliklerinden arınmış, sağlam bedenlerle eşleşmiştir. Devletin tıbbi kullanarak iktidarını sağlamlaştırması yani devletin tıbbileşmesi, tıbbın devletleşmesi erken Cumhuriyet döneminde tepe noktasına ulaşmıştır. 1930 Hıfzıssıhha kanunuyla sağlıkta kurumsallaşmanın tamamlanmasıyla birlikte sağlık, sağlam bedenlilik, hastalıklardan kaçınma ve sağlığın korunması iktidarın önemli bir kontrol ve disiplin aracı haline gelmiştir.

Sağlıkla ilgili konularda verilen gazete demeçleri ve meclis tartışmalarına bakıldığında hastalıkların sürekli savaş terimleriyle vurgulandığı öne çıkar. Örneğin Dr. Fuat Bey meclisteki frengiyle ilgili kanun oturumu sırasında frenginin yurda en az Yunan kadar zarar verdiğini, bedeni ve zihni bozan hastalıkların en büyük düşman olduğunu vurgulamıştır. Burada amacın halkın hastalığı ciddiye almasını sağlamanın yanında gerektiğinde hastalık üzerinden istisna hali oluşturulup var olan savaştan kalma düzenin korunmasının da olduğu söylenebilir. Bir yandan savaştan galip çıkıldığı ve refah zamanının geldiği vurgusu yapılırken diğer yandan hastalıklarla savaşma söylemi sayesinde bedenlerin istenen özellikler dahilinde yeniden inşası meşrulaşmıştır. Dışlanan, hastalıklı öteki imgesi üzerinden toplum bedeni de birey bedeni de

denetlemek ve birleştirmek, bedensel tepkiler, duygulanımlar, nefret-iğrenme gibi hisler, aracılığıyla kolaylaşmıştır.

Sağlık hizmetleri ve salgınların önlenmesinin sadece ulusal bir konu değil aynı zamanda uluslararası düzeyde de incelenmesi gereken bir konu olduğu da üzerinde durulması gereken bir noktadır. Örneğin Lozan görüşmelerinde Türkiye ve İtilaf Devletlerinin anlaşılamadığı konulardan biri de farklı ülkelerden delegelerden oluşan bir sağlık komisyonunun kurulması ve Türkiye’de çalışma yürütmesi üzerine olmuştur. İtilaf delegeleri Avrupa’ya salgınların İstanbul boğazı ve İskenderiye’den geldiğini bu sebeple komisyonun gerekli olduğunu savunurken, Türk heyeti önceki dönemlerde benzer komisyonların kurulduğunu fakat etkin olmadığını sadece kapitülasyonların bir devamı olduğunu aksine koruyucu sağlık önlemlerini engellediğini vurgulamıştır. Konferans sonunda sağlık komitesinden vazgeçilmiş, Türkiye’nin 5 yıllığına Avrupalı uzman doktorları danışman olarak alması konusunda mutabakata varılmıştır (Özpekcan, 1999: 91). Yaşanan bu gelişme dönemin sağlık bilgisinin Batıdaki uzmanların bakış açısını takip eder şekilde geliştiğine işaret etmektedir. Nitekim çalışmanın üçüncü bölümünde incelenen kitapların arasında çeviri metinlerinin olması, çeviri eserlerdeki temaların ana dili Türkçe olan eserlerle hemen hemen aynı olması da bu savı doğrular niteliktedir.

Özetle, dönemin sağlık politikaları, biyomodernleşmeye uygun şekilde, sağlam beden, sağlıklı anne, gülbüz çocuk, sağlıklı toplum amacını destekleyecek şekilde planlanmıştır. Erken Cumhuriyet dönemini etkileyen savaşlar, salgın hastalıklar ve ekonomik sıkıntılar sağlık alanında da kendini göstermiştir. Meclisin kuruluşundan itibaren sağlık alanında pek çok gelişme yaşanmış, sağlık ve hastalık savaş-mücadele metaforlarıyla betimlenerek istisna hali oluşturulmuş ve pek çok politikanın bireylerce benimsenmesi sağlanmıştır. Kadınların varlığı üreme faaliyeti temelinde anne ya da erkeğe bakacak eş olarak ele alınmış, kadınlar ancak topluma fayda sağlayacak bireyleri eğitme ve bakma görevi kadar değer kazanmıştır.

2.3. Sağlığın İktidarın Odağı Haline Gelmesi: Mecliste Sağlıkla İlgili Muhalefet Tartışmalar ve Çıkarılan Kanunlar, Nizamnameler

Erken Cumhuriyet dönemi sağlığın iktidar teknolojilerinin merkezine geldiği, tıp ve hıfzıssıhha söyleminin gündelik hayatın her alanına yayıldığı bir dönemdir. Çünkü sağlığın pek çok kısıtlayıcı uygulamayı kabul etmeninin, rıza göstermenin temelini oluşturma özelliği vardır. Normal durumda bireylerin rıza göstermeyecekleri pek çok kısıtlayıcı önlem “sağlığın için”, “ailenin sağlığı için” gerekli gibi dayanaklarla meşru hale getirilebilir ve ortaya çıkacak herhangi bir itiraz ortadan kaldırılabilir. Bu bağlamda özellikle normalin inşası ve norm dışı, meşru olmayan davranışların belirlenmesi ve yasaklanmasında sağlığın önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Lakin söz konusu sağlık olduğunda bile itiraz edilebilen, bireylerin karşı çıkacağı bir alan karşımıza çıkmaktadır; kadın bedeni. Bu alanı sağlıkta en çok tartışmanın yaşandığı, mecliste en büyük muhalefetin görüldüğü alanlardan biri olarak görmek mümkündür. Çalışmanın bu kısmında biyopolitik stratejilerin Türkiye’deki izi sürülecek, sağlık alanındaki gelişmeler teşkilatlanma, kurumlar, politikalar, sağlığı merkeze alan söylemler ve bilimselliğe dayalı bilgi birikiminin öne çıkan özellikleri incelenecek ve sağlık politikalarının oluşması sırasında ortaya çıkan fikir ayrılıklarının cinsiyetli niteliği incelenecektir.

Kurtuluş Savaşı sırasında hekimlerin çoğu orduda görev almış ve askerlerin sağlığına odaklanmıştır. Bu sebeple genel halk sağlığı biraz daha arka plana atılmıştır yine de tamamen göz ardı edilmemiş, mecliste etibbaların taşra ve vilayet hizmetleriyle ilgili tartışmalar savaşın en çetin dönemlerinde bile görülmüştür (Ak, 2002: 727). Bu durum hem sağlık ve nüfusa verilen önemi hem de bu alanların eğitimle yakın ilişkisini göstermektedir. Benzer şekilde meclisin kurulmasıyla birlikte salgın hastalıkların ve de zührevi hastalıkların pek çok oturumun gündemini oluşturduğu görülmektedir. Örneğin, 1920 yılında Lazistan Mebusu Dr. Abidin Bey, T.B.M.M’de frengili anneden doğan bebeklerin de hasta olarak doğduğunu bir kısmının kör ya da sakat olarak dünyaya geldiğini ifade ederken, frengi ile bel soğukluğunun tedavisinin gerekliliğini vurgulamıştır (Karacaer-Çakır, 2021: 206). Diğer pek çok tartışmada da karşımıza çıkan bebelere de geçen hastalık vurgusu yönetici kadroların en büyük korkusunun tereddi olduğunu, dolayısıyla sağlık söyleminin asıl hedefinin yeni neslin sağlıklı olması olduğunu göstermektedir. Dönem kadrolarının tahayyülünde sağlıklı vatandaş- sağlıklı asker-işçi denklemi önemli yere sahiptir ve bu denklemin temelinde de sağlıklı, çok çocuk doğuran makbul anne imgesi yatmaktadır.

Bunun yanında sağlık teşkilatlanması konusunda görülen ilk ve en önemli atılım 2 Mayıs 1920 yılında Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Suret-i İntihabatına Dair Kanun’un kabul edilmesi ve icra heyetinin meclise sunulmak üzere bir program hazırlamasıdır. Bu programı mecliste okuyan Dr. Rıza Nur, “sıhhiye ve muaveneti i tmaiye” hususunda yapılacaklardan bahsetmiştir. Programda toplum sağlığını temin etmeye yönelik kararlar alınmış, dönemin koşulları sebebiyle israfı önlemek fazlasıyla önemsenmiş bu sebeple kaynaklar en verimli şekilde kullanılmaya çalışılmış hastalıklar arasında en acil olandan daha az acil, ölümcül olanlara doğru bir öncelik sıralaması yapılması gerekmiştir (a.g.e, s.203). 09.05.1920 tarihli meclis toplantısında Maarif Vekili Dr. Rıza Nur’un “sağlık ve sosyal yardım konusunda hali hazır-ı malimizin müsait olabildiği kadar ve mümkün mertebe iktisada riayat olunarak sağlık ve sosyal yardım işlerinde azami yararı elde etmeye çalışılacağını” belirtmesi elde yokluk koşulları içinde bile sağlığın arka plana atılmadığının göstergesidir. Yine bu konuşmada emraz-ı sariye (bulaşıcı hastalıkların yanında emraz-ı i itmaiye (sosyal hastalıklar)’a da değinilmesi frengi ve sıtma gibi hastalıkların başlı başına diğer hastalıklardan farklı bir şekilde ele alınması konuya verilen önemin göstergesidir (TBMM Zabıt Ceridesi, 09.05.1920). Benzer şekilde sağlık bakanlarının neredeyse hepsinin üzerinde durduğu konu teşkilatlanma ve çalışan yetersizliğidir. Bunun yanında sağlık ve nüfusu kapsayan istatistiklerin eksikliği de sağlık hizmetlerinin yetersizliği konusunda vurgulanan altyapı sorunlarından biridir. Bu konuyla ilgili Ali Fethi Okyar’ın Hükümet programı örnek verilebilir. Bu program Kurtuluş Savaşı’nın başarıyla tamamlandığı dönemde hazırlandığından diğer programlara nazaran daha detaylıdır. Okyar, hükümet programında Sıhhiye ve Muaveneti İ itmaiye Vekâletinin  nceki dönem koşulları sebebiyle çalışmalarını ordu ve askerlere yönlendirdiğini bu sebeple gelişiminin kısıtlı olduğu, sulh koşullarında memleketin ihtiyaçlarına eksik düştüğünü bu dönem itibariyle görevlerin ilmin ve ihtiyacın gerektirdiği doğrultuda ilerleyeceğini belirtmiştir. ( zpekcan, a.g.e, s.47-51). Okyar’ın konuşmasında ilim kavramının altını çizmesi dönemin söylemindeki önemli bir değişime işaret etmektedir: bilimsellik ve akılsallık. Modernleşmeyle birlikte d ş n rl r arasında  ne çıkan bu kavram erken Cumhuriyet döneminde toplumun geneline yayılmaya başlamış, tıp bilimi bu açıdan ehemmiyetli bir rol oynamıştır. Tabii eski bilgi birikiminin yerini yenisinin alması bir çırpıda olmamıştır. Bu süreçte eskinin bilgisiyle pek çok çatışma, uyumsuzluk ortaya çıkmış ve yaşanan sorunlara farklı çözümler üretilmiştir.

Vekillerin temsil ettiği bölgenin sağlık sorunları ve alt yapı eksikliğine hassas olduğu, hastalık kaynağı olarak görülen bölge olmaktan kaçındığı da dönem tartışmalarında  ne çıkan

bir özelliktir (Büyük, 2018). Bu durum hastalık kaynağı olarak görülmenin bölgesel bazda bile kaçınılan, istenmeyen durum olduğuna işaret etmektedir. Örneğin 1924 yılı bütçe tartışmalarında Van, Ardahan gibi bölgelerin mebuslarının temsil ettikleri bölgelerin hekim, ilaç ve sağlık altyapısının eksikliğini vurguladıkları, halk arasında hastalığın arttığı, tedavi imkanlarının artırılması gerektiğini belirttikleri görülmektedir. Bu iddialara cevap olarak vekil Doktor Refik Bey doktorların az bir maaşla uzak yerlere gitmek istemediklerini zorunlu hizmet kanununun bu konu için ortaya çıktığını, yatılı tıp ve talebe yurdundan yetişenlerin özellikle taşraya sadık götürmek için görevlendirileceklerini vurgulamıştır. Toplantı sırasında bazı yerlerde görülen doktor eksikliği, ilaçların gerekli yerlere ulaştırılmaması gibi sorunlara da değinilmiştir (Özpekcan, 1999). Kurtuluş Savaşı devam ederken bile halk sağlığı konusunun bu kadar önemli görülmesi, dönem kadrolarının sağlık hizmetlerine verdiği önem yeni iktidar ilişkileriyle birlikte ortaya çıkan yeni bilgi yollarına atıfta bulunmaktadır. Nitekim Atatürk meclis açılış konuşmasında ilk yıl tüm yurdu kapsayan bir sağlık teşkilatına başlandığını özellikle sıtma gibi salgın hastalıklara karşı mücadelenin geliştiğini, nüfusun artırılması ve çalışanların sağlıklı olması için yapılacak işlerin başında sıtma mücadelesinin geldiğini vurgulamıştır (Özpekcan, 2002: 765; Kopar, 2021). Bu konuşmada nüfus ve sağlığın vurgulanması aslında iktidarın kendi içinde biyopolitik bir şekle evrildiğinin de bir göstergesidir.

Foucault aileyi iktidar mekanizmaları içinde konumlandırırken doğurganlığın denetimi, nüfusu kışkırtmada, cinselliğin tıbbileşmesinde ve üretken olmayan cinsellik biçimlerinin psikiyatrikleştirilmesinde bir kaide işlevi gördüğünü öne sürmektedir (Foucault, 2003b: 77). Nitekim dönemin söyleminde de bu durum kendini göstermektedir. Meclis tartışmalarında önemli bir yer taşıyan diğer konunun da aileyi korumak ve nüfusu arttırmak olması da bu savı destekler niteliktedir. Örneğin Erzurum Mebusu Salih Efendi (Yeşiloğlu) bu amaçla mecburi evlilik hakkında bir kanun teklifi vermiştir. Burada amacın evliliği mecbur kılarak fuhuş, dolayısıyla frengiyi önlemek, buna ek olarak nüfusun da arttırılması olduğu görülmektedir. Salih Efendi:

“Frenginin fuhuş ve sefahatten, veremin de düşünce ve sefaletten ileri geldiği gayii kabili itiraz bir hakikattir...Her erkek pederlik, her dişi kadın validelik vazifesiyle mükellef iken heyhat ki aile hayatının saadetini, hilkatı müstahsenesinin şerefini ... usulü içtimayemizin fevaidini takdirden âciz olan bir kısım delikanlı ve bekarlarımız, aile hayratından müctenip ve âlemi fuhuş ve sefahete hadden efsun münhemik

bulunmaları vatani pakimizde frengi illetinin zuhur ve intişarına baki ve evler dolusu genç kızlarla sahipsiz kalan dul kadınla eda kendilerine iffetine riayetkar birer koca bulamadıkları düşünceleriyle felâkete, sefalet ve binnetice vereme duçar oldukları kabili setir” der (TBMM Zabıt Ceridesi, 22.2.1921).

Böylelikle hastalıkların tamamı sefillik, utanılacak durumlar olarak betimlenirken bu utanç içinde frengi ve zührevi hastalıklara ayrı bir yer ayrılmış bireylerin söyleminde fuhuş ve ahlaki yozlaşmayla eşleşmiştir. Çare olaraksa evlilik ve normlara uygun cinsellik öne sürülmüştür. Evlen(e)meyen, “koca bulamayan” kadınların ve genç kızların felaket, sefalet ve hastalığa sürüklendiklerinin vekiller tarafından sıklıkla öne sürülmesi dönemin düşünürlerinin gözünde kadının en temel arzusunun evlenmek ve anne olmak olduğu, kendi varlığının değerini ancak böyle bulabileceği kanısına işaret etmektedir.

Söylemsel bir düzenek olan (Revel, 2012: 66), farklı söylemleri birbirine bağlayan belirli bir tarihsel döneme uygun düşen ilişkiler birliği, bilimler ve bilimsel söylemler arasındaki ilişki olarak betimleyebileceğimiz episteme kavramının bu bağlamda mühim olduğu söylenebilir (a.g.e, s.67). Geleneksel bilgi birikiminden modern bilgiye geçiş yanında söylemsel nesneler arasında epistemik bir kopuşu da getirmiştir. Çağımızın epistemesi kendinden önce gelen epistemelere karşı çıkararak onların yerini alır ve kategoriler üzerinden işler (Urhan, 2010: 51). Bu karşı çıkışın izleri hem halkı bilgilendirici propaganda metinlerinde yerilen-tamamen yanlış olarak betimlenen deyimlerde hem de sağlıkla ilgili politikaların ele alındığı meclis tartışmalarında görülmektedir. Dönem boyunca bilimsel yönetime yapılan vurgu da bu duruma işaret etmektedir. Bu durum erken Cumhuriyet döneminin meclis tartışmalarında net bir şekilde görülmektedir. Geçmişin namusu her şeyden üstün tutan söylemi, bilgi birikiminin karşısına; bilimsel bilgiye dayanan, akılsallığı tüm ilişkilerin ve yapıların merkezine koyan söylemler düzeneğiyle yerleşmiştir. Bu açıdan meclisin eski söylemler, bilinenler bütünüyle modernleşmenin getirdiği yeni bilimsellik ve söylemlerin bir araya geldiği, eski düzenden yeniye geçişim daha yumuşak bir şekilde sağlandığı alan olduğu söylenebilir. Sağlık politikaları meclis tartışmalarında da en çok fikir ayrılığının görüldüğü konulardan biridir. Bu bağlamda meclisteki tartışmalar ve oluşturulması planlanan uygulamalara gelen muhalefetin özellikle tıp alanında eğitim gören vekiller ve tıp eğitimi almamış vekiller arasında çıkması, meclis tartışmalarının bir nevi uygulamaların toplumda nasıl karşılanacağını ortaya çıktığı bir alan olduğu kanısını ortaya çıkarmaktadır. Örneğin 1920 yılında zührevi hastalıklarla mücadele için alınacak önlemler mecliste tartışılırken tıp

geçmişı bulunan vekiller karantina ve herkesin zorunlu muayenesini savunurken; diğerk vekiller bu öneriye şiddetle karşı çıkmış, hatta ortaya çıkan tartışma sebebiyle oturuma ara verilmesi bile gerekmiştir. Bu durum tam olarak eski bilgiyle yeni bilginin çatışma alanını örneklemektedir. Konuyla ilgili tartışmaların sonunda iki taraf ortak bir paydada buluşamadığından genç kızların muayene zorunluluğunun hastalığın görüldüğü bölgedeki görevlilerce belirlenmesine karar verilmiştir. Bu tartışmadan birkaç sene sonra hastalık görülen yerlerde cinsiyet ayrımı gözetmeden muayene olma gerekliliğinin kanuni alt yapısının hazırlanması da modern sağlık bilgisin topluma benimsetilmesinin tek taraflı bir süreç olmadığı, farklı katmanlardan gelen direnişe göre uygulamaların şekillendiğı fakat son tahlilde sağlam beden, sağlıklı nüfus söylemi üzerinden direnişin törpülediğine; sağlam bedenlilik, hastalıktan kaçınma bilgileriyle çevrelendikçe direnişin de bir süre sonra ortadan kalktığına işaret etmektedir. Benzer şekilde erkeklerin kadınların bedeni ile ilgili kararlar vermede kendini hak sahibi olarak görmesi, muayene olup olmaması konusunda bile “Kendisini şimdiye kadar kimseye göstermemiş on beş yaşında bir kızın, hasta olmadığı halde doktora göstermesi haramdır” (TBMM Zabıt Ceridesi, 26.12.1920: 41-42) şeklinde yorumlar getirmesi kadın bedeni üzerindeki eril ahlaki denetime işaret eden bir diğerk unsurdur.

Özetle dönemin sağlık tartışmalarında aile üzerinden sağlık ve ahlakın denetiminin öne çıktığı, pek çok toplumsal sorun ve hastalığın sebebinin denetimsiz cinsellik olarak algılandığı görülmektedir. Benzer şekilde meclisin aslında uygulamaların ne derecede dirençle karşılaşılacağına ölçüldüğü ve buna göre düzenlemelerin yapıldığı bir alan olduğu da yapılabilecek çıkarımlardan bir diğerkidir. Hastalık ve sağlığını kaybetmek meclis tartışmalarından itibaren utanılacak, istenmeyen bir durum olarak yansıtılmış, hastalar ve hastalıklar, sefil, felaket, canavar gibi betimlemelerle korku-kaçınma hisleriyle eşleşmiştir.

Modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan nüfusun nitelik ve nicelik olarak geliştirilmesi düşüncesi dönemin politikalarının temelini oluşturmaktadır. Bu sebeple sağlık alanında pek çok atılım yapılmış, iktidarın birey sağlığına müdahale edebileceğı alanın yaratılması için pek çok kanun ve nizamname çıkarılmıştır. Çalışmanın bu kısmında dönemin sağlıkla ilgili kanun ve nizamnameleri listelenmiş ve çıkan kanun ve nizamnameler detaylandırılarak birey beden ve toplum beden açısından ne gibi değişimler getirdiğı incelenmiştir. Sıhhat ve içtimai Muavenet Vekaleti ilk yıllarından itibaren özellikle mevzuat çalışmaları ve kurumsallaşma sağlanmaya çalışılmış, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti günümüzde de geçerliliğini koruyan teşkilatlanma özelliklerini 1928 - 1936 yılında çıkarılan kanunlarla kazanmıştır. Bu

yasaların en önemlileri: 1928 yılında çıkarılan 1219 Sayılı Tababet ve tabaatı Sanatlarının Tarz-ı icrasına Dair Kanun, 1930 yılında çıkarılan 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile, 1936 yılında çıkarılan 3017 Sayılı Sağlık (ve Sosyal Yardım) Bakanlığı Teşkilat ve Memurin Kanunu'dur. (Eren & Tanrıtanır, 1998:8). Bu kanunlar sonucunda ortaya çıkan teşkilatlanma düzenine bakıldığında sağlık örgütlenmesinin devlet (taşra) örgütlenmesi ile eşit olacak şekilde oluşturulduğu söylenebilir, vali sağlık müdürüne denk gelirken, kaymakam hükümet tabibine eşittir (a.g.e, s.11). Yani, sağlık müdürünün valinin sağlık konusunda danışmanı, hükümet tabibinin kaymakamın danışmanı olduğu bir örgütlenme karşımıza çıkar. Bu durum sağlık örgütlenmesinin, iktidarın kontrolünün bir yansıması, bir otorite sembolü olarak görüldüğü ve bireylerin böylelikle hem sağlık görevlilerinin öğütlerine uymalarının kolaylaşması hem de sağlıkçılarında kendilerini iktidar mekanizmasının bir parçası olarak görmesine, iktidar bilgisini yaymaya daha fazla özen göstermesine yol açtığı söylenebilir.

Hıfzıssıhha kavramı ve sağlık politikaları iktidarın otoritesini perçinlemesi için bir alan oluşturur. Bu alanda yapılan düzenlemelere baktığımızda ise karşımıza öncelikle "Nikahtan Önce Muayene Yönteminin Sürdürülmesine İlişkin Kararname" çıkmaktadır. 26 Haziran 1920 tarihinde yayınlanan kararnamede zührevi hastalıkların yayılmasını engellemek için doktor olan bölgelerde evlilik öncesi muayenenin zorunlu tutulduğu, genç kızların kadın doktorlar tarafından muayene edileceği, resmi doktorların muayenesinin ücretsiz olduğu, doktorun eve çağırılması durumunda ücretli olabileceği gibi maddeler yer almaktadır (Özpekcan, 1999: 61). Bu uygulamayla evliliğin denetim altına alınması, istenen özelliklere sahip bedenlerin evlenmesi teşvik edilirken istenmeyen özellikleri taşıyan bedenlerin evlenmesi, birbirine yaklaşması zorlaştırılmış, sağlıklı çocuklar için sağlıklı anne - baba gerekliliği evlilik konusunda da kendini gösterir hale gelmiştir. Bu kanun birey özgürlüğüne, bireyin kimi seveceği, arzulayacağına dahi iktidarın müdahale edebileceği bir alan açıldığının göstergesidir. Benzer şekilde sağlık hizmet ve uygulamalarında birlik ve denetimi sağlamak için 28 Eylül 1920 tarihinde yürürlüğe konulan tüzükte sağlık kurumlarının bulunulan sancağın sıhhiye müdürlüğüne verildiği, hastane ve frengiyle savaş işlerinin yılda iki kez sıhhiye müfettişlerince denetleneceği, tüzüğün Sıhhiye Vekaletince yürütüleceği belirtilmiştir (a.g.e, s.62). Sağlık alanında merkezi teşkilatın denetim ve kontrol yetkisini arttıran bu tüzük sağlık uygulamaları ve politikaları açısından hayli anlamlıdır. Bu tüzük sayesinde sağlık hizmetleri ve kurumları hükümetin kontrolüne girmiş, böylelikle iktidarın sağlık alanındaki denetimi perçinlenmiş, sağlık ağı, ülkenin her yerinde iktidarın yüzü, temsilcisi haline gelmiştir.

Salgın hastalıkların önlenmesi konusunda önemli bir başka adım Frenginin Men Ve Tahdidi Sirayeti Hakkında Kanun'un meclis gündemine gelmesi ve yürürlüğe girmesidir. Öneriyi yapan Dr. Fuat Bey konuşmasında frenginin art arda yaşanan savaşlar ve göçler sonucunda ülkenin her tarafına yayıldığı, hastalıkla ilgili geçerli kanun olmadığından engellenmesinde yaşanan sorunları vurgulamıştır. Kanunun teklifi sırasında yaşanan meclis tartışmaları sağlık politikalarının cinsiyetli yapısı hakkında önemli ipuçları verir niteliktedir. Örneğin doktor mebuslar bu hastalık sebebiyle pek çok çocuğun hastalıklı, kör ve sakat doğduğunu vurgulamış, çözüm olarak fuhuşun önlenmesini önermiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, C.7. 26.12.1920: 35). Daha önce de belirtildiği gibi meclis görüşmeleri sırasında en çok tartışılan konu evlenmemiş kızların muayenesinin zorunlu tutulması konusunda olmuştur. Bazı vekiller bu uygulamanın caiz olmadığını kadınların özellikle de evlenmemiş kızların muayenesinin doktor tarafından yapılmasının olumsuz sonuçlar doğuracağını öne sürmüş ve namus konusunda belli sorunlar yaşanacağı vurgulamıştır. Hatta Frenginin Men-i Tahdidi Kanunu tartışmalarının bir ayağında sağlık arka planı olan Operatör Emin Beyle diğer vekiller arasında geçen aşağıdaki konuşma da bu durumu örneklemektedir:

Operatör Emin Bey: "...Kör ebeyi getirmişler de bilvasıta muayene etmişler. Ben şu kürsüden o arkadaşlara lanet ederim. Böyle, tababette bilvasıta muayene yoktur. Yani tababete karşı onlar, o arkadaşlar, hacısı da hocası da ihanet etmiştir."

Hasan Sıddık Bey: "Hocaya niçin lanet ediyorsunuz rica ederim?"

Operatör Emin B.: "Bizde şimdi bu usulü tatbik etmeğe başlarsak bidayette belki az çok müşkülâta düşeriz. Fakat ahalimiz bunu anlar ve bunun kıymetini takdir eder...Eğer böyle yapmayacak olursak efendiler, sizi temin ederim ki: Etıbbaya muayene ettirmek istemediğiniz kadınlarımızı, kızlarımızı ağyar elinde bırakırsınız."

Hulusi Ef.: "Reddederiz o sözü, millet namına, hayvan herif."

Operatör Emin B. : "Utanmaz herif, rezil herif... (28.12.1920)"

Bu sözlerden sonra meclis oturumu tatil edilmiş ve Operatör Emin Bey ertesi toplantıda aşağıdaki açıklamayı yapmıştır:

Operatör Emin B.: “Frenginin önüne geçilemezse yirmi, otuz sene zarfında zükûr (erkek) nüfusumuz münkariz olacak ve memleketin müdafî kuvveti ortadan kalkınca ahalimizin bakîyetüssüyufu kalacak ve kısmî âzami kadınlardan mürekkep bulunacak olan ahalimiz ve topraklarımız ağyar olan herhangi bir düşmana kalmış olacaktır. Bu izahatî encümeni mahsus huzurunda tekrar eylediğim zaman Hulusî Efendî dâhil olduğu halde hiç kimse itiraz etmemiş idi. Heyetî umumiye huzurunda Hulusî Efendinin bir maksadı mahsus tahtında vukubulan itirazat ve tecavüzatı asabiyetimi tahrik ve izzetî nefsimî rencide ettiğinden (ağyar) kelimesinin tefsirine imkân kalmamış olduğunu arzeylerim (29.12.1920).”

Bu tartışma kadın bedeni üzerinde eril gözün söz sahibi olduğu, namus konusunun hastalık durumunda bile ana kaygı olduğuna işaret etmenin yanında zührevî hastalıkların erkek nüfusun gücü ve dolayısıyla ordunun gücüyle bir arada ele alındığını da göstermektedir. Zorunlu muayene uygulanması konusunda tartışma çıkmayan tek grubun fuhuşla uğraşan kadınlar olması da eril iktidarca kadınların, namusunun korunması gereken ve gerek olmayan şeklinde ayrıldığını; sağlık konusunda bile kadınların ahlak ve namus sebebiyle kısıtlandığını, ötekileştirildiğini göstermektedir. Biyomodernleşmeyle birlikte bireyin kendini yaratma imkanlarının da şekillenmesi aslında söylemlere, yapılan betimlemelere de yansımıştır. İnsan bilginin hem öznesi hem de nesnesi haline gelmiştir (Bayram, 2018: 219). Akıl dışı olanın anormalleştiği makbul olanın, en doğru olanın tıp bilimi sayesinde belirlendiği ve aksini iddia edenlerin “bizden olmadığı” savı bu yönetime önemli bir örnektir.

Bireylerin yapmaya düşünmeye izni-imkânı olan ve olmayan ayrımı iktidarın teknikleri arasına girmiş; istenen bedenlerin yaratılmasına aracı olmuştur. Oluşan bu hakikat rejimi özünde akılsal ve akıldışı ayrımına dayanmaktadır ve insan hareketlerini koşullandırmaya yaramıştır (a.g.e, s.222). Bu açıdan öne çıkan bir diğer konu da kadın ve kızlar ayrımı yapılması, söylemlerin bu ayrım üzerinden şekillenmesidir. Buna ek olarak mecliste zorunlu muayene uygulaması için kadın doktorların yetiştirilmesi gerekliliğinin konuşulması sağlık üzerinden kadınların kamuya açılmasının kolaylaştığına işaret eder (Türker & Özkan: 1792). Ortaya çıkan gereklilik sebebiyle kadın doktorların teşvik edilmesi kadınların özgürleşmesine alan açmıştır. Kanunun nihai haline baktığımızda, frengi hastalarının muayene olmaya teşvik edilmesi için, hastaya istediği doktora muayene olma özgürlüğü getiren, doktorlara muayene ettiği frengi vakasını 24 saat içinde resmi kurumlara bildirme zorunluluğu getiren, tedaviden kaçan ya da düzenli gelmeyen hastaların hükümet ya da belediye doktorlarına bildirileceği,

kanuna uymayan ya da hastalığı bilerek yayanların cezalandırılacağı, kanunun yürütülmesinden Adliye ve Sıhhiye Vekillerinin sorumlu olduğu gibi maddeler bulunmaktadır (Özpekcan, 1999: 64). Bu kanun tıp bilimi ve sağlığın kolluk kuvvetleri ve cezalandırma süreçleriyle birleştiğine, böylelikle beden denetiminin iktidarın pek çok kolunca, bir arada uygulandığına işaret etmektedir.

Sağlık adına yürürlüğe giren bir diğer kanun Men'i Müskirat Kanunu'dur. Bu kanuna göre tıpta kullanılacaklar dışında her türlü alkollü içkinin yapımı, kullanımı ve satışı yasaklanmış, azınlık grupların dini ayinlerde kullanmaları için temin edilecek alkolün de Sıhhiye Vekaletince denetime tabi tutulmasına karar verilmiştir. Yürürlüğe konan bu kanun dönemin sağlık tanımının, sadece salgın ve benzeri hastalıklarla mücadeleyle sınırlı kalmadığına işaret etmektedir. Kanunu teklif eden Ali Şükrü Bey gerekçe olarak bilgisizlik sebebiyle halk arasına yaygın kullanılan ve pek çok felakete yol açan bu müthiş beladan yani içkiden halkı kurtarmayı göstermiştir. Bu kanunla her türlü alkollü içki tüketimi yasaklanmış, sağlık ahlaki davranışlar ve afif bir hayatla eşleşmiştir. İçkinin yuvayı dağıtması, dağılan yuvaların toplumu bozması gibi sebepler yasa tartışmalarında öne çıkmıştır. Buradan bakıldığında aile birliğini zedeleyen her faktörün ortadan kaldırılmasının amaçlandığı söylenebilir. Örneğin Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey içkiyi yasaklamayı öngören bu teklî verirken, içkinin evliliklerin bozulmasına, yuvaların yıkılmasına sebep olduğu, halk için içkinin büyük bela olduğunu öne sürer (TBMM Zabıt Ceridesi, C.1, 28.4.1920: 114; aktaran: Büyük, 2018: 40).

1930 yılında kabul edilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu sağlık politikaları açısından bir mihenk taşıdır. Dönemin en kapsamlı kanunlarından biri olan bu kanun hıfzıssıhha meselesinin merkezi politikaların somut bir bileşeni olduğunda kanıtladır. Kanunda birey beden ve nüfus bedeni denetlemenin yanında devlet, mekânsal denetimi de tekeline almış ve sıhhi normlarla toplumun bütününün denetlenmesinin yolunu açmıştır (Arpacı, 2014b: 136-137). Sağlığın hayatın tüm alanına nüfus etmesini; sağlık aracılığıyla hayatın kontrolünün merkeze gelmesini bu kanun meşrulaştırmıştır. Kanunun ilk bölümünde sağlık örgütlenmesiyle ilgili maddeler yer alır. Bu kısımda devletin sağlık ve sosyal yardım için görev alanı çizilmiştir. Başka bir deyişle iktidar kendi hakimiyet alanını, işleme ve dışlama alanını belirlemiştir. Kanunun ilk maddesinden itibaren ülkenin sıhhi şartlarına ve milletin sıhhatine zarar veren bütün hastalıklarla mücadele vurgusu yapılmıştır. Buna ek olarak gelecek nesillerin sağlıklı olması için çalışmalar yapmak da devletin kamu hizmeti tanımına dahil edilmiştir. Böylelikle devlet

sağlığı tamamen tekeline almış, gelecek nesillerin sağlıklı yetişmesini devlet politikasının temeli olarak belirlemiştir. Bölge fark etmeksizin tüm bedenleri sağlık üzerinden denetleyebileceği alanı oluşturmuş ve gücünü perçinlemiştir. Kanunun üçüncü maddesinde Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletinin görevleri tanımlanırken ilk maddenin doğum ve çocuk ölümleri, ikinci maddenin anne sağlığı hakkında olması bu iki maddenin hemen ardından salgın hastalıkların gelmesi sağlık alanında öncelikleri gösterir niteliktedir. Benzer şekilde kanunda çocukluk ve gençlik hıfzıssıhhasının da ana başlıklardan biri olarak ele alınması dönemin sağlık alanındaki temel kaygısına işaret etmektedir. Bu kanunla devlet toplum sağlığını, gelecek nesillerin sıhhatini kendi iktidar alanının bir parçası haline getirmiş, kamusal hayatın yanında özel hayatın da içine girebilme potansiyelini yaratmış, çoğunluğun selameti için özgürlük alanının kısıtlanması normalleştirilmiştir. Biyopolitik stratejiler böylelikle toplumda yaygın hale gelmiştir. Bu kanunla teknik danışmanlık ve bilirkişilik görevi görece kurumların oluşması yine sağlık alanında teşkilatlanmaya verilen öneme işaret etmektedir. Sağlıkla ilgili geliştirilen politikaların kurumlar aracılığıyla daha kolay uygulanması yanında bir başka olguyu da getirir; taşrada kolluk kuvvetleri ve devlet örgütlenmesine ek olarak çeşitli kurumlarla iktidarın güçlenmesi, varlığının onanması (Tekeli, 2010: 48). Yine kanunun dördüncü faslı (madde 18-22) vilayet ve belediye teşkilatlanmasının hıfzıssıhha alanındaki rolünü belirlenmesi de sağlığın kurumsallaşması, iktidarın meşruiyetinin bir yüzü haline gelmesine işaret etmektedir. Belediyelerin kamu sağlığı için altyapı çalışmalarıyla sorumlu tutulması, iktidarın her koluyla sağlıktan sorumlu hale getirilmesinin ve sağlığın çevreyle sıkı ilişki içinde görüldüğünün kanıtıdır. Buradan ulaşılabilecek bir diğer çıkarım, belediyelerin birey sağlığı konusunda büyük yetkilerle donatılmış olmasıdır. Bu durum bizi sağlık alanında tabakalaşmaya gidildiği ve böylelikle birey bedeni ve dimağının birçok kurum tarafından çepeçevre sarıldığı savına götürür. Nitekim bu kanunla belli hastalıklar ve hastaların ihbarı mecburi hale getirilmiş; hastalık kaynağının araştırılması, vakaların doğrulanması ve çıkış nedenlerinin araştırılması zorunlu tutulmuş, tüm devlet kuvvetleri bu durumda tabiplere yardımcı olmakla görevli tutulmuştur. Böylelikle tıp bilimi iktidar teknolojileri arasına girmekle kalmamış, tüm kuvvetlerin odaklarından biri haline gelmiş, sağlık alanında resmi denetim örneğine ek olarak resmi olmayan denetim ve gözetimin yolu açılmıştır.

Salgın hastalıklar aracılığıyla iktidarın özel alanın içine nüfus etmesinin kolaylaştığı savı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda açıkça görülmektedir. Örneğin, hekimlere hastalıkla ilgili inceleme yaparken hastanın evine girme, hastayı ve yakınlarını muayene etme yetkisi verilmiş ve karşı koyanlara ceza uygulanacağı kanunda açıkça belirtilmiştir. Bu kanunun ayak sesleri

ilk meclisteki muayene zorunluluğu ve koşulları kısmında da görülmektedir. Hangi kadınların zorunlu muayeneye tabi olacağı ve kim tarafından muayene edileceği ilk meclis oturumlarından itibaren büyük tartışmalara sebep olmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi bu tartışmalar ve kanun maddesinin kendisi vatandaşın kastın erkek vatandaş olduğunu vurgular niteliktedir. Çünkü muayene zorunluluğu ve reddi kadınlar açısından ahlaki boyutta da tartışılmış ve kanunun nihai halinde kadınlar için farklı uygulamalar ortaya çıkmıştır. Bu durum modernleşme cinsiyet rejimini dönüştürse de rejimin ortadan kalkmadığına, eskinin bilgisine eklenip dönüştüğüne işaret etmektedir. Buna ek olarak sağlıkla ilgili politikalarla bireylerin mutlak itaat sağlamasının da yolu açılmıştır. Zorlamayla başlayan bu itaatin sağlıkla ilgili propaganda ve popüler kültür metinleriyle desteklenmesi direnişi kırarak, bireylerin kendi bedenleri üzerinde öz-denetim kurmalarını sağlayacaktır. Bu sav çalışmanın üçüncü bölümünde detaylıca incelenmiştir.

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu çerçevesinde birey özgürlüğü kurumlarca fazlasıyla kısıtlanmış, bireyler salgın önleme aracılığıyla sıhhiye memurlarının gösterecekleri ‘sıhhi mahzurları ıslaha’ mecbur tutulmuşlardır. Örneğin bulaşıcı hastalık durumunda yapılması gerekenleri, sürecin nasıl işlediğinin detaylandırılması, zorla tecrite kanunda değinilmesi, salgın ya da sâri hastalıktan ölenlerin özel yöntemlerle gömülmesinin vurgulanması hastalıklı bedenlerin tamamen müdahaleye açık olduğuna işaret eder. Nitekim kanunun 94. maddesi bireylerin davranışlarına müdahale etmeyi örneklemesi açısından önemlidir. Bu maddeyle çiçek aşısı zorunlu hale gelmiş ve aşı olmayanların iktidarın belirlediği alanlardan dışlanması ön görülmüştür. Hastalık potansiyeli olan bireyin dışlanması “Devlet, belediye hizmetlerinde veya hususî ve umumî ticaret ve sanayi müesseselerinde, büyük çiftliklerde istihdamı veya mekteplere kabulü memnudur” şeklinde kanuna eklenmiştir. Bu durum sağlık üzerinden iktidarın çizdiği sınırlara dahil olamama hali ve istenmeyen bedenlerin belirlendiği, iktidarın etki alanına girdiğinin göstergesidir. Hastalığa yakalanmış bireylerin resmî kurumlara devamlarının yasaklanması iktidarın sağlık üzerinden ötekileştirme sağladığına işaret etmektedir. Bunun yanında kendi alanını belirlerken bu alana dahil olmayan bedenleri sağlık-hastalık üzerinden betimlediği, dışlama gücünü ortaya koyduğuna da örnektir.

Zührevi hastalıklarla mücadele yollarının da ayrı maddelerle belirlendiği Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nda diğer salgın hastalıklar için uygulamalar bir iki maddeyle özetlenirken zührevi hastalıklar kısmı 12 maddede ele alınmıştır. Bu durum zührevi hastalıklara verilen önemi kanıtlar niteliktedir. Bireylerin sadece kendilerini değil çocuklarını tedavi ettirme

mecburiyetinin belirlenmesi ve bu mesuliyetin çocukların anne babalarına veya bu çocuklara bakan ve himaye eden kişilere verilmesi yine sağlık alanında ailenin de bir denetim ve kontrol mekanizması olarak kurgulandığına işaret etmektedir. Böylelikle bireyin sadece kendi sağlığından değil etrafındaki kişilerin sağlığından da sorumlu olduğu düşüncesi kanunla da perçinlenmiştir. Zührevi hastalığa yakalananların kayıt altına alınması ve yetkililere bildirilmesi zorunluluğunu teşkil eden 104. madde hasta bireyleri, istenmeyen davranışlarda bulunmuş olma ihtimali yüksek olanları yani makbul olmayan bedenleri makbul olanlardan ayırt etmeyi amaçlamıştır. Özellikle zührevi hastalıklarda kayıt tutma zorunluluğunun damgalanma korkusu üzerinden bireyleri fuhuş ve benzeri “düşkün” davranışlardan alıkoymayı amaçladığı söylenebilir. Hastalığı bilerek bulaştıranlara ceza verilmesinin kararlaştırılması, frengi hastalarının bulunduğu bölgelerde muayene ve tedavi zorunluluğunun getirilmesi, askerde hasta olduğu belirlenenlerin iyileşmeden terhis edilmemesi özellikle zührevi hastalıklar bağlamında beden denetiminin çok daha sert olduğuna işaret etmektedir. Fuhuş bağlamında olduğu gibi zührevi hastalıklar için de mıntıkalara ayırma ve dışlanmış “öteki” bedenlerin belli alanların dışına çıkmasını engelleme çabaları öne çıkmaktadır. Buna ek olarak evlenecek erkek ve kadınların evlenmeden evvel tıbbî muayeneye tabi tutulması; frengi, bel soğukluğu, yumuşak şankr, cüzzam gibi bulaşıcı hastalıklara veya bir marazı akliye müptelâ olanların evlenmesinin yasaklanması, ancak hastalığı atlattıkları kanıtlandığında evlenmelerine izin verilmesi; ilerlemiş bulaşıcı verem hastalarının nikâhının altı ay ertelenmesi, eğer bir yıl içinde iyileşme görülmezse tabiplerin evlenecek taraflara evlenmenin yaratabileceği kötü sonuçları bildirmekle yükümlü tutulmaları iktidarın sağlıklı bedenlere ve gelecek neslin sağlığına yaptığı vurguyu kanıtlar niteliktedir. Buna ek olarak sağlık politikalarıyla evlenecek sağlıklı bedenlerin tespiti ve çocuk doğurması teşvik edilirken, sağlık sorunu yaşama ihtimali olan çocukların doğmasının önüne geçilmesi için evlenmemesi gereken bedenlerin de belirlendiği kanunun bu maddesinde kendini göstermektedir. Süt annelik yapacak kadınların zührevî hastalıklarla sâiri vereme ve cüzzama musap olmadıklarını raporlamaları zorunluluğu da gürbüz nesil kavramına verilen öneme işaret etmektedir ve doğacak neslin sağlığını etkileyecek herhangi bir durumda katı bir tutum belirlendiğini göstermektedir. Kanun metninde halkın “**istikrah ve nefretini** doğuracak cilt hastalığı olanlar” meslekten menedilecek ibaresinin yer alması da hastalıkla iğrenme, dışlama, nefret gibi hislerin eşleştiğine işaret etmektedir. Bu durum hastalık göstereninin hastada utanç; hastayla karşılaşan kişilerde de kaçınma ve iğrenme gibi hisler uyandırmasını amaçlayan dilin bir göstergesidir.

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda bir bap tamamen umumi kadınlar ve fuhuşun engellenmesine ayrılmıştır. Bu bölümün ilk maddesi (madde 128) konunun hıfzıssıhha kanununa eklenmesini gerekçelendirir niteliktedir. Bu madde cinsel yolla bulaşan hastalıklarda fuhuşun önemli rol oynamakta olduğuna, bu nedenle ülkede fuhuşun kontrol edilmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Burada her türlü salgın hastalığın, özellikle de vücutta deformasyona yol açan hastalıkların, fuhuşla eşleştirildiği ve bu kişilerin özgürlüğünün kolayca kısıtlandığı, belli mekanlara hapsedilmelerinin yolunun açıldığı görülmektedir.

“Fuhuşu, san’at ve maişet vasıtası ittihaz eden kadınlardan zührevî hastalıkların her türlü eşkâline, cüzzam, cerp verem veya Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinin fennen lüzum göreceği sair hastalıklara musap olanların san’atlarının icrasına icap ederse kuvvet cebriye istimali ile mümanaat olunur. Bunlar lüzum görülürse bir müessesede tecrit ve tedavi edilir.”

Dönemin sağlık politikasının en temel amaçlarından biri sağlıklı çocuk doğumu ve yetişmesidir. Gürbüz çocukların toplumun temelini oluşturduğu düşüncesi sağlık politikalarının ana konularındandır. Bu durum Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'na da yansımıştır. Kanunda çocuk sağlığı da önemli yer tutmaktadır, altıncı bap'ın ilk iki faslı bu konuya ayrılmıştır. Özellikle kürtaja karşı alınan önlemlerin belirlendiği 152. madde kamu sağlığına bakışın aslında eril gözden olduğunu kadınların isteklerinin arka planda tutulduğunu, iktidarın gürbüz çocuklara, sağlıklı erkeklere yönelik politikalar ürettiğini kanıtlar niteliktedir. Yine de doğum yapmış kadınların bir hafta yataklı kurumda bakımı; ebe ve hekimlerin ücretsiz bir şekilde doğuma yardımcı olmaları gibi anne ve kadın sağlığına yönelik hizmetlerin zorunlu hale getirilmesi, kadınların doğumdan üç ay önce ve sonra çalışmasına izin verilmemesi gibi maddeler kadınları annelikle eşleştirmiş ve çok çocuk doğurma amacı için yürürlüğe girmiş de olsa kadınların genel sağlığına katkıda bulunmaktadır.

Gıda maddelerinin satışı ve denetimi, alkol kullanımının denetlenmesi, çocuk ve kadın işçilerin çalışma koşullarına değinilmesi, alt yapı çalışmaları ve çevre hıfzıssıhhasına değinilmesi, lağımaların, atık alanlarının ve temiz içme suyunun sağlanması, sokak temizliği bekar odalarının sağlık koşullarını değerlendirmek ve izlemek üzere bir meskenler idaresi tesisi; halkın sağlığını ve rahatını olumsuz etkileyebilecek müesseseler ve atölyelerin açılmasının resmi izne bağlanması gibi gelişmeler hem hıfzıssıhha tanımının genişliğini kanıtlar hem de devletin sağlık aracılığıyla hayatın her alanını kontrol altına aldığına işaret

etmektedir. Hayli detaylı bir şekilde hazırlanan kanunda sağlık istatistiklerinin, sağlık hizmetlerinin etkinliğini ve sağlık düzeyini belirlemekteki önemi vurgulanır iken doğum, ölüm ve nüfus hareketlerinin öne çıktığı görülmektedir. Sağlık coğrafyasıyla ülkenin suları, sağlık durumu, iklimi, arazisi ve hastalıkların sosyal nedenleri hakkında bilgi sahibi olunacağı ve bu bilginin halkı aydınlatmakta da kullanılabileceği karşımıza çıkar (Tekeli, 2010: 72). Bu durum modernleşmeye birlikte gelen düşünce sisteminde bilimsellik ve istatistiksel verilerin öne çıktığına, bireylerin incelenmesi ve değiştirilmesi gereken veriler haline geldiğine işaret etmektedir. Bu kanun çerçevesinde sağlık bakanlığı:

- “1- Doğum, evlenme, ölüm ve ölüm sebepleri.
- 2- Kara, deniz, hava yolları üzerinde yapılan sıhhi tedbirler.
- 3- Hastane, dispensar, sanatoryumlardaki ve sair tedavi müesseselerindeki hastalar ve zaifler, hali nekahette bulunanlar
- 4- Sâri ve istilai hastalıklar
- 5- Meslek hastaları
- 6- Memleketin sıhhi coğrafyasına ait malumat
- 7- Sıhhi ve içtimai hizmetlere taallük edip yüksek sıhhat şurası tarafından tayin edilecek hastalıklar” gibi konularda veri toplamayla yetkilendirilmiştir.

Kanunun cezalandırma kısmına bakıldığında diğer hastalıklar ve zührevi hastalıklar arasında cezalandırma süreci ve uygulamaları açısından derin bir fark görülmektedir. Tedaviyi reddetmek ya da kanuna uymamak diğer hastalıklarda hafif para cezasıyla başlarken zührevi hastalıklar için “103. maddede (frengi ve bel soğukluğuna karşı) tanımlanan mecburiyete riayet etmediği açıklık kazananlar 3 aydan aşağı olmamak üzere hapis cezasına veya 550 liraya kadar ağır para cezasına mahkûm edileceklerdir (Tekeli, 2010: 73).” şeklinde hastalıklar arasında ayırım yapılmıştır. Burada da kanuna riayet etmeyen tabipler para cezası alırken bireyler daha sert cezalara çarptırılmıştır. Bu durumun hekimlerin iktidar teknolojisinin bir parçası olduğundan hafif cezalarla denetlendiği, cezalandırmanın asıl hedefinin hasta bedenler, özellikle de norm dışı davranışları temsil eden zührevi hastalıklara yakalanan bedenler olduğuna işaret ettiği söylenebilir. Aynı şekilde hastalığı üzerinden dışlanan bireyin cezalandırmayla kanuna dahil olması bireyler arasında görülecek dışlama ve yaftalama örüntülerini teşvik etmiştir.

Özetle, öne çıkan maddelerden de anlaşılacağı gibi Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte alt yapı sorunlarının önemli bir kısmının giderildiği, sağlıkta kurumsallaşmanın tamamlandığı söylenebilir. Bu kanunla birlikte sağlığın gündelik hayatın en küçük kısımlarını bile denetleyebilmesi ve düzenleyebilmesi için hukuksal altyapı oluşmuş, sağlık hem birey bedeni hem toplum bedeni denetlemenin en temel yolu haline gelmiştir. Öte yandan sağlık alanında ortaya çıkan kanunların kadınları potansiyel anne ya da hastalığın kaynağı fena kadın olarak ele alması ve buna göre betimlemelerin değişiyor olması da sağlığın yasama yoluyla hayata müdahalesinin cinsiyetli özelliklerine işaret etmektedir.

Yukarıda verilen kanunlar sağlığın gündelik hayata müdahale eder hale geldiğinin birkaç örneğidir. Sağlık kavramının toplumun her katmanına yayıldığı bu dönemde daha pek çok kanunname ve nizamname çıkarılmıştır. Bu bağlamda karşımıza çıkan mevzuat ve kanunnamelerin ikiye ayrıldığı söylenebilir; teşkilatlanma amacı taşıyanlar ile zührevi hastalıkların yayılması ve fuhuşu önleme amacı taşıyanlar. Bu durum bizi sağlığın iktidarın denetiminin merkez dışına taşınması ve toplumun ahlaki ve bedensel arzularının denetlenmesi için kullanıldığı savına götürmektedir. Dönemin öne çıkan diğer kanun ve nizamnamelerine bakarsak öncelikle sağlıkla ilgili mevzuat eksikliğinin giderilmesi için 1928 yılında 1219 sayılı "Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun", 1936 yılında çıkarılan 3017 sayılı "Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Teşkilat ve Memurin Kanunu" gibi mevzuatlar karşımıza çıkar (80. Yılda Tedavi Hizmetleri, 2004: 6). Sağlık bağlamında bir diğer önemli kararname 23 Kasım 1933 yılında yayınlanan 15264 sayılı kararnamedir. Fuhuşla ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Nizamnamesine göre fuhuş ve fuhuş yüzünden yayılan zührevi hastalıklarla mücadele için zührevi hastalıklar ve fuhuşla mücadele komisyonları ve bu komisyonlara yardım heyetleri kurulmuş, kurulan komisyonlara polis ve belediye teşkilatının da dahil olması gerektiği belirtilmiştir. Nizamnameye göre "Komisyonların vazifesi fuhuştan bulaşan zührevi hastalıkların yayılmasına karşı gelmek için icap eden tedbirleri almak zührevi hastalıkların ve fuhuşun mazarratlarını ve yayılmasını men'e dair mevcut kanunlar ve nizamların iyice tatbik edilip edilmediğine bakmak ve teşkilatın hesabatını murakabe etmektir." Yine komisyona umumî kadınların ve umumî evlerin tespit ve tescili, gizli fahişleler ve fuhuş yerleri ve umumî evlerin meydana çıkarılması, muayenesine lüzum görülen şahısların getirilmesi, kapanması icap eden mahallerin kapatılması gibi yetkiler tanınmıştır. Nizamnamenin önemli bir diğer özelliği de ikinci kısmında umumi kadın kavramının; "Kendilerini başkalarının cinsî zevkine, menfaat mukabili veya itiyadî bir surette, hasretmeyi san'at ittihaz eden ve müteaddit erkeklerle münasebette bulunan kadınlar" şeklinde

tanımlanmış olmasıdır. Bu tanım fuhuşun tek ve merkezi aktörünü kadın olarak yansıtmaktadır. Aynı zamanda fuhuş ve zührevi hastalıkların tek bir nizamname ile düzenlenmesi zührevi hastalıkların ve salgınların kaynağının da kadınlar olarak görüldüğüne işaret etmektedir. Yine bu kanunla umumhane açmanın şartları ve umumi kadınların muayene ve denetim koşulları da sıkı denetim altına alınmıştır. Böylelikle kadınlar arasında makbul olan “biz” kategorisi imrenmenin öznesi olarak konumlanmış; hastalıklı, kaçınılması gereken “öteki” ise uzaklaşılması gereken nefretin öznesi haline gelmiştir.

Yukarıda öne çıkan kanun, nizamname ve düzenlemelere ek olarak TBMM’nin 15. Yıl metninde sağlık alanında çıkarılan kanunlar ve nizamnameler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- 90 Frenginin men ve tahdidi sirayeti hakkında
- 369 Etibbanın hizmeti mecburesi hakkında
- 338 Etibbanın hizmeti mecburesi hakkındaki kanuna müzeyyel kanun
- 500 Rüsümü Sıhhiye Kanunu
- 686 Sivil etibbanın hizmeti mecburesi ve etibba, eczacı ve dişçilerin stajları hakkındaki kanunlara müzeyyel kanun
- 690 Tababet ve sanayide müstamel bazı ecza ve mevaddın ithallerinin serbest bulunduğuna dair kanun
- 767 Türk Kodeksi hakkında kanun
- 796 Umuru sıhhiyeye müteallik bütçelerle bilumum memurini sıhhiyeye rnüteallik kanun
- 826 Etibbanın sıtma enstitülerinde staj mecburiyetleri hakkında
- 831 Sular hakkında kanun
- 839 Sıtma Mücadele Kanunu
- 964 Eczacılar ve eczaneler hakkında kanun
- 984 Ecza ticarethanelerile sanat ve ziraat işlerinde kullanılan zehirli ve müessir kimyevi maddelerin satıldığı dükkânlara mahsus kanun
- 992 Seriri ve gıdai taharriyat yapılan ve misli teamüller aranılan umuma mahsus bakteriyoloji ve kimya lâboratuvarları kanunu
- 1219 Tababet ve Şuabatı sanatlarının tarzı icrasına dair
- 1262 İспенçiyari ve tıbbi müstahzarlar kanunu
- 1267 Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi hakkında kanun 1271 Sıtma Mücadele Kanununa bazı mevat tezyili

1298 Türk Kadın doktorların on sene müddetle hizmeti mecburiden muafiyetleri hakkında kanun

1369 Uyuşturucu maddeler hakkında kanun

1557 İспенçiyari ve tıbbi müstahzarılar kanununa zeyl

1593 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu

1686 Tababet ve Şuabatı sanatlarının tarzı icrasına dair

1961 Umumi Hıfzıssıhha Kanununun tadili

2000 Tıp fakültesinden neşet edecek tabiplerin mecburi hizmetlerinin rağvi ve Leyli Tıp Talebe Yurduna alınan Tıp talebesinin tâbi olacakları mecburiyetler hakkında

2219 Hususi Hastaneler Kanunu

2313 Uyuşturucu maddelerin mürakabesi hakkında.

2351 Tababet ve Şuabatı sanatlarının tarzı icrasına dair kanuna zeyl

2410 Umumi Hıfzıssıhha Kanununda değişiklik yapılması hakkında

2659 Sular hakkındaki kanuna ek kanun

2376 Sıcak ve soğuk maden suları hakkında kanun

2755 Ankara Merkez Hıfzıssıhha Müessesesinde kullanılacak yabancı uzmanlara ait kanun

2767 Sıtma ve frengi ilaçları için kanun

2849 iskân işlerinin Sıhhat ve içtimai Muavenet vekilliğine devri

3017 Sıhhat ve içtimai Muavenet Vekaleti Teşkilât ve Memurin Kanunu

3039 Çeltik ekimi kanunu

3153 Radyoloji, radyum ve elektrikle tedavi ve diğer fizyoterapi müesseseleri hakkında kanun

3228 Ankara’da bir Tıp Fakültesi tesisi hakkında kanun

3380 Sıhhat ve içtimai Muavenet Vekaleti ve memurin kanununa ek kanun

Nizamnameler

Etibba odaları nizamnamesi

Kinin tedarikine dair kanunun sureti tatbikiyesi hakkında nizamname

Sular Kanunu hakkında nizamname

Zührevi Hastalıklarla Mücadele Nizamnamesi

Tababet ve ihtisas vesikaları hakkında nizamname ve zeyli

Gemilerde yolcuların sıhhi emniyeti hakkında nizamname

Hususi Hastaneler Nizamnamesi

Evlenme Muayenesi Hakkında Nizamname

Yukarıda listesi verilen nizamname ve kanunlara bakıldığında sağlık alanında teşkilatlanma konusunun en çok çalışılan alanlardan olduğu ve sağlıkla ilgili neredeyse her konuda bir yasa getirildiği görülmektedir. Bu sebeple savaş süreci ve savaş sonrasındaki dönemin (1930'lı yıllara kadar) sağlık alanındaki altyapısal sıkıntıların giderildiği ve teşkilatlanmayla ilgili kuralların geliştirildiği yıllar olduğunu söylemek yanlış değildir (On Beşinci Yıl Kitabı, 1938). Bu kurumsallaşma ve yayılma sürecinde sağlık cinsiyetli bir şekilde konumlanmıştır. Sağlık söylemi ve politikaları salgınların özellikle de norm dışı cinsellik ve ahlaki düşkünlükle eşleştirilen hastalıkların kadınlar aracılığıyla ortaya çıktığı; kamuya çıkan, arzularına hâkim olmayan kadınların hastalık kaynağı olduğu ve bu kadınlardan korkulması, kaçınılması gerektiğini ortaya koyar şekilde kurgulanmıştır. Hastalık kaynağı, düşkün kadın imgesinin karşısına ise kurtarıcı nesli üreten ve büyüten fedakâr anne imgesi yerleştirilmiş, böylelikle hem kaçınılacak bedenler hem de öykünülmesi gereken bedenler kanun ve nizamnamelerde kendine yer bulmuştur. Bahsedilen kurumsallaşma sürecinin kadınları ele alış şekli, bu bağlamda kullandığı kurumlar ve metinlerin cinsiyetli özellikleri ilerleyen bölümlerde incelenecek konulardandır.

Kısacası bireyin sağlığını olumsuz etkileri üzerinden ahlaki yozlaşmaya yol açtığı ve bedenini yetilerini kısıtladığı için günlük hayatın denetlenmesi ve bireylerin yasaklara uyması amaçlanmıştır (Boyar, 2018: 183). Buradan da anlaşılacağı gibi geliştirilen politikalar düzeyinde sağlık hem ahlaki hem bedensel açıdan ele alınıyor, pek çok uygulama buna göre şekilleniyor, nefesine hâkim olma öğüdü üzerinden beden denetimi ve kontrolü sağlanmaya çalışılıyordu. Bir diğer deyişle aile odaklı sağlık uygulamaları ve cinsellik politikaları üzerinden beden denetimi ve sağlık iktidar mekanizmasına dahil olmuştur. Sağlığın tanımı ve alanı genişleyip gündelik yaşamı ve davranışların denetimini de kapsayacak hale gelmeye başlamış, devlet kurumlarının sağlık söylemiyle hayatın pek çok alanını denetlemesi meşrulaşmıştır. Özetlemek gerekirse, biyopolitik stratejilerle birlikte gelen iktidarın hayatın her alanına dahil olması, birey beden ve toplum bedene müdahalesinin meşrulaşması kanunlar ve nizamnamelerle sağlanmış. Birey sağlığı toplum sağlığıyla eşleştirilir ve sağlıklı beden kavramı iktidarın merkezine gelirken kanunlarla hayata müdahalenin dayanağı oluşmuş ve bu müdahale sağlık söylemi aracılığıyla bireylere kabul ettirilmiştir.

2.4. Sağlıklı Nesiller İçin Kamu Sağlığının Devlet Eliyle Sağlanması: Kurumlar ve Teşkilatlanma Çabaları

Savaştan yeni çıkmış ve yeni, modern bireyini oluşturmaya çalışan bir toplum olan Cumhuriyetin ilk dönemlerinde savaşın ortaya çıkardığı, hastalıklar, salgınlar ve toplumda hızla yayılan norm dışı davranışlarla mücadelenin öne çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda özellikle hem toplum hem de birey bedeninin ıslahı düşüncesi öne çıkmaktadır. Dönemin kadrolarının zihnindeki asri kadın-erkek kavramını pek çok yoldan topluma yaymaya çalıştığı görülmektedir. Nitekim dönem politikaları ve yazınında sağlıklı ve zinde beden imgesi öne çıkmış, kamu sağlığına verilen önem artmıştır. Çalışmanın bu bölümünde sağlık teşkilatlanmasında yaşanan değişimler, ortaya çıkan kurumlar, bu değişimlerin nasıl betimlendiği ve biyopolitik önemi incelenecektir.

Cumhuriyetin ilk on beş yılında sağlık alanında gerçekleştirilen reformları özetleyen Feridun Frik (1938), 1920 yılında tesis edilen sıhhat vekaletinin sağlık işlerinde önemli başarılar elde ettiğini, Dr. Refik Saydam öncülüğünde hazırlanan çalışma planının bu anlamda merkezi rol üstlendiğini vurgular ve savaş sebebiyle yok olan nüfusun yanında korkunç hastalıkların da nüfusun azalmasının ana sebeplerinden biri olduğunu belirtir, halkın bakımsızlık ve bilgisizliği yüzünden nüfusun tahrip olduğunu altını çizerek, “Harap köyler, doğmadan ölen çocuklar, toplum sağlığını yıpratıcı salgın (tifo, kızıl, difteri, menenjit, tifüs gibi) hastalıkların pusu kurduğu köyler” şeklinde yapılan betimlemeler hastalığı, sinsi bir düşman gibi gösterip, canavarlaştırma, korku uyandırma amacı gütmektedir (Terzioğlu, 2002). Verilen betimlemelerden de anlaşılacağı gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında özellikle sağlıkta örgütlenme ve hastalıkların önlenmesi, sağlam bedenlerin oluşması için büyük çaba harcanmıştır.

Erken Cumhuriyet döneminde sağlam beden kavramı büyük önem kazanmış, neslin ıslahı, istenen bedenler oluşturulması amacına ulaşmak için pek çok tartışma yapılmış ve kamu sağlığını sağlamak amacıyla pek çok kurum ortaya çıkmıştır. Bu kurumlar sağlık amacının yanında iktidarın merkez dışı bölgeleri denetlemesi, ideolojisinin alanlardaki bireylere de aktarması için bir aracı rolü görmüştür. İktidarın taşra yapılanmasının bir ayağını oluşturan sağlık örgütlenmesi bireylere dönemin doğru bilgilerini, hakikat rejimini aşılacak için kullanılmıştır. Propaganda metinleri ve afişleri aracılığıyla canavarlaşan mikrop ve

hastalıkların vücutlarında bulunma ihtimali bireylerin iğrenmesini sağlamış ve dolayısıyla hastalıktan kurtulmak için elinden gelen her şeyi yapmaya bu duruma çözüm bulacağını söyleyen doktorlara başvurmaya itmiştir (Boyar, 2018:191). Bu tür propaganda faaliyetleri sonucunda toplumdaki konumunu sağlamlaştıran, bilimsel bilgi aracılığıyla kendini güçlendiren sağlıkçılardan duyduğu bilgileri kabul etmesi, bedenleri ve zihinsellerini bu bilgiler ışığında yeniden kurgulaması kaçınılmazdır.

Önceki bölümlerde de değinildiği gibi hıfzıssıhha, sağlıklı beden kavramları dönem iktidarının en önem verdiği konulardandır. Bu kavramlar hem bedenleri denetlemek, uysallaştırmak hem de toplumun üretken hale gelmesi amacıyla kullanılmıştır. Ek olarak sağlık teşkilatlanması ve kurumlar iktidarın taşradaki yüzünü oluşturmuş, asri vatandaş imgesinin halka benimsetilmesinde önemli rol oynamış; bir denetim mekanizması olarak işlemiştir. Sağlıklı birey-sağlıklı toplum amacını gerçekleştirmek için ortaya çıkan teşkilatlanma düzeni ve kurumların niteliği, hangi özellikler gösterdiği, bireylerin hangi özellikler üzerinden ele alındığı, sağlık hizmetlerinde nasıl konumlandığı çalışmanın bu kısmında incelenecektir.

Erken Cumhuriyet döneminde sağlık alanındaki ilk dönüm noktası, Ankara'da Milli Hükümet bünyesinde, 2 Mayıs 1920 ve 3 sayılı Kanunla Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâlet'inin kurulmasıdır (80. Yılda Tedavi Hizmetleri, 2004). Böylelikle sağlık Dahiliye Nezaretinin bir parçası olmaktan çıkmış, bağımsız bir alan, kendi başına bir bakanlık haline gelmiş, yetki alanı genişlemiştir. Bu vekaletin kurulması sağlığın iktidar nezdinde öneminin arttığına, iktidar teknolojilerinden biri haline geldiğine işaret etmektedir. Artık sağlık sadece içişleri ve kolluk kuvvetinin bir uzantısı değil başlı başına farklı bir bakanlık da olmuştur. Böylelikle sağlık uygulamalarında ve politikalarında denetim katmanlaşmış ve artmıştır. Bu dönemden sonra meclis tutanaklarına bakıldığında sağlıkla ilgili faaliyetlerin neredeyse her oturumda tartışıldığı, pek çok vekilin, özellikle de bütçe konuşmalarında, bu alandaki çalışmaları sorguladığı ve bilgi talep ettiği, temsil ettikleri bölgenin sorunlarını gündeme getirdiği görülmektedir (Büyük, 2018; Özpekcan, 1999). Bu durum daha önce de belirtildiği gibi sağlık konusunun artık merkezde olduğuna, sadece ordu için değil doğacak çocukların ve dolaylı olarak annelerin sağlığına da önem verilmeye başlandığına işaret etmektedir.

Yeni bakanlık çalışmaya ilk başladığında pek çok sorunla karşılaşmıştır fakat bu sorunların en büyüğü hem çalışanlar hem de hastalıklarla ilgili herhangi bir veri olmamasıdır. Bu sebeple kuruluşundan itibaren bakanlık önce vazife görmekte olan hekimlerin isimlerini

telgrafla isteyip kaydetmiştir. Bir diğer önemli faaliyeti de İstanbul Hükümetinin kanun ve nizamnamelerini temin edip ihtiyacı karşılayamayanların belirlenmesi olmuştur (80. Yılda Tedavi Hizmetleri, 2004: 5). Vekaletin ilk yılları savaştan tahrip olan sağlık altyapısını düzeltmek ve var olan yapıyı denetim altına almak, hekimlerin, çalışanların ve malzemelerin envanterini çıkarmaya, savaş sebebiyle göçenlerle ilgilenmeye odaklanmıştır. Nitekim bakanlığın hazırladığı ilk bütçe tasarısında Meclis-i Sıhhi-i Ali kaldırılmış, Darül kelp (Kuduz Tedavi Müessesesi), Telkihane (Aşıhane) ve Bakteriyojijane kurulması kabul edilmiştir. (Tekeli, 2010: 38). Bu adımlarla önemli hastalıklarla mücadele edecek kurumların oluşturulması ve aşı temini amaçlanmıştır. Bu durum da iktidar teknolojisindeki değişime, artık bireylerin hem yeniden inşa edilecek bedenler hem de belli istatistiklere ulaşmaya yarayacak sayılar olarak ele alınmaya başlandığına işaret etmektedir.

Yeni kurulan bakanlığın bir diğer önemli amacı sağlık personeli sayısını arttırmak, ihtiyaç olunan ilaçlar ve aşıların teminiydi. Sağlık personeli için en azından kısa dönemli çözüm olarak mücadeleye katılmak için İstanbul'dan Anadolu'ya gelen hekimler karşımıza çıkmaktadır. Alt yapı sorunları sebebiyle ilk dönemler İstanbul hükümetinden sağlık konusunda alet ve ilaç temini gerekmiş ve İstanbul'daki yetkililere haber verilmeden pek çok mühimmat Anadolu'ya aktarılmıştır (Töre, 2021: 3). Yine bu dönemde İstanbul'dan her zaman aşı tedariki mümkün olmadığından Ankara'da bir laboratuvar yeniden düzenlenip aşıhaneye çevrilmiştir (On Beşinci Yıl Kitabı 1938; 80. Yılda Tedavi Hizmetleri, 2004). Buna ek olarak ilk bütçe tasarısında bakanlık merkezinde Hıfzıssıhha Dairesi, Sicil Dairesi, Muhasebe ve Evrak Kalemi kurulmuş, taşra örgütünde ise eski sağlık müdürlükleri, hükümet, belediye ve karantina tabiplikleri ile küçük sıhhiye memurlukları olduğu gibi korunmuş, teftiş kadrosu (3 müfettiş) kurulmuştur. (Eren & Tanrıtanır, 1998: 7).

Sağlık teşkilatlanmasıyla ilgili öne çıkan bir diğer durum sosyal yardımın yanında 1921 yılında yürürlüğe giren bir nizamname ile göç işlerinin de sağlık bakanlığınca üstlenilmesidir. Keza bu değişim sağlığın tanımının artık genişlediği, sağlıklı nesil ve hastalıklardan korunmak için birey bedene değil toplum yapısının kendisine de müdahale edilmesi düşüncesinin geliştiği ve uygulamaya konduğunun göstergesidir. Meclis tartışmalarında söz alan vekiller ve doktorlar salgın hastalıkların kaynağını göç ve nüfus kaynaklı toplumsal bozulma olarak göstermiştir. Nitekim frengiyle ilgili bir demecinde Dr. Refik Bey frengiyle mücadelenin sadece doktor ve ilaçla olmayacağını, hastalığın yayılması ve kontrol altına alınması konusunda aile ve çevreyle ilgili de öğütler verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu durum tam olarak iktidarın ve dönemin

kadrolarının nezdinde sağlık sayesinde hayatın her alanının nüfuz edebilir hale geldiğini örneklemektedir. Sağlık ve sosyal yardım faaliyetlerinin tek bakanlık altında toplanması üzerinden yapılabilecek bir diğer çıkarım, sağlığın ve çevre koşullarının birbiriyle yakından ilişkilendirildiğidir. Bu durum sağlığın sadece bedensel ya da ruhsal yani bireyin kendi içinde gelişen bir süreç olmadığı, bireyin içinde bulunduğu koşullardan da etkilendiği fikrinin bir yansımasıdır. İçtimai muavenet adı altında yürütölen faaliyetlerin genelde yetim çocuklar ve annelerine yönelik olması da sağlık ve biyopolitika açısından anne ve çocuğun merkeze geldiğinin bir göstergesidir.

Tabi ki bu gelişmeler dönemin ekonomik koşulları dahilinde incelenmelidir. Sağlık harcamalarında tasarrufa en önem verilen zamanlarda bile anne ve çocuk sağlığıyla ilgili kurumlar açılması, zührevi hastalıkların öne çıkması, vekillerin bu konular üzerinde durması iktidarın bu alanlara verdiği önemi göstermektedir. Sıhhiye Vekâleti'nin ilk bütçesi ile birlikte merkezdeki idari yapısı da şekillenmiştir. Oluşturulan bütçeye göre Hıfzıssıhha Dairesi, Sicil Dairesi, Muhasebe ve Evrak Kalemi kurulmuş; taşra örgütü ise aynen muhafaza edilmiştir. Benzer şekilde muhafaza edilen yapılar şunlardır: Sağlık Müdürlükleri, Hükümet, Belediye ve Karantina Tabiplikleri ile Küçük Sıhhiye Memurları (Tekir, 2019a: 1303). Taşra teşkilatlanmasının genişlemesi ve detaylanması da sağlık teşkilatlanmasının iktidarın bir denetim organı olarak kullanıldığı ve bu sebeple taşra teşkilatlanmasına önem verildiğine işaret etmektedir.

Sağlık teşkilatlanmasında en önemli amaç merkez ve taşradaki eksikliklerin giderilmesi ve sağlık çalışanı sayısının arttırılmasıdır. Çocuk ölümlerinin azaltılması, halk sağlığı için gerekli sağlık personel sayısının arttırılması ve salgın hastalıklarla mücadele konularında etkili tedbirlerin alınması da bir diğer ana amaç olarak gösterilmiştir. 1923 yılında çıkarılan Zorunlu Hizmet Kanunu bu yönde atılan önemli bir adımdır (Ak, 2002: 729). 1925 yılında beşinci defa Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili olarak göreve gelen Dr. Refik Saydam programında bakanlığın temel hedefleri; devletin sağlık teşkilatını ıslah etmek, doktor sayısını arttırmak, numune hastaneleri açmak, ebe ve köy sağlık memurları yetiştirmek, doğum ve çocuk bakım evleri ile verem sanatoryumları açmak, sıtma, verem trahom frengi gibi salgın hastalıklarla mücadele, sağlık teşkilatını köylere kadar götürmek, sağlık ve sosyal yardımla ilgili kanunlar yapmak (Terzioğlu, 2002: 271) şeklinde sıralamıştır. Bu amaçlar doğrultusunda; Emraz-ı Sariye Mücadele Teşkilatı, Hıfzıssıhha Enstitüsü, Emraz-ı Sariye hastaneleri, Veremle Mücadele Dispanserleri, Verem Sanatoryumları, Doğum ve Çocuk Bakım evleri, Kuduz

Müesseseleri, akıl hastaneleri gibi kurumlar açılmış, sağlık ve sosyal yardımla ilgili 51 kanun, 18 nizamname çıkarılmış, Tıp Fakülteleri tesis edilmiştir. (a.g.e, s.272). Ayrıca bu program kapsamında atılan adımlar sayesinde sağlık çalışanlarının sayısındaki artış (eskinin neredeyse üç katı), CHP'nin hazırladığı **On Beşinci Yıl** kitabında da değinilen noktalardan biri olmuştur. Tüm bu gelişmeler nüfusun yaşatılması, sağlığının optimal hale gelmesini amaçlayan biyopolitik stratejilerin bir yansıması olarak görülebilir.

Sağlık teşkilatlanması ve düzenlemeler konusunda Dr. Refik Saydam'ın en öne çıkan isim olduğu söylenebilir. Dr. Refik Saydam'ın Sağlık Bakanlığı yaptığı dönemde kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Devletin kuruluşunun ilk yıllarından 1940'lı yıllara kadar bulaşıcı hastalıkları tespit etmek, gereken tedavileri yapmak ve bulaşıcı hastalıkları önlemek için büyük çabalar harcanmıştır (Karacaer-Çakır, 2021). 1925 yılı sağlık programının en öne çıkan tarafının sıtma, verem, frengi, trahom ve kuduz gibi salgın hastalıklarla mücadele olduğu söylenebilir. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletinin sorumluluğu altında olan içtimai yardımın odağında savaşta yetim kalan çocukların bakımı ve büyütülmesi oluşturmuştur (Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı, 1938, 337-338) ki bu durum yine sağlıkla ilgili atılan adımların neredeyse hepsinde çocukların sağlığı ve anneliğin fenni koşullara uygun hale getirilmesinin amaçlandığını göstermektedir. Bu durum anne babaların, özellikle annelerin, sağlıklı olması, üreme potansiyelini etkileyebilecek ve makbul olmayan cinsellik sonucu bulaştığı düşünülen zührevi hastalıklardan kaçınması gerekliliğinin hâkim iktidar bilgisi haline geldiğine işaret etmektedir.

Savaşta kaybedilen nüfusa ek olarak savaştan dönen askerlerin sağlık durumları da doğrudan ve dolaylı olarak sağlık politikalarını ve kadınların bu politikalardaki yerini etkilemiştir (Tekeli, 2010: 39-40). Yaralı askerlerin işgücüne katılamaması, evdeki bakım emeğinin yanında kadınların kamusal alana da aktif rol oynamasını sağlamıştır. Fakat kamusal alana çıkmaları kadınlara çeşitli haklar ve özgürlükler getirmesine karşın üstlerindeki denetimi de arttırmıştır. Bu denetim sağlık politikalarının yanında söylemsel düzeyde de karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun sağlık alanında yazılan popüler kültür metinlerine olan etkisi çalışmanın ilerleyen bölümlerinde incelenecektir. Savaştan dönen erkeklerin kadınlar açısından bir diğer etkisi de salgın hastalıkların dolaşımı konusunda görülmüştür. Frengi, bel soğukluğu gibi hastalıkların bu şekilde ülke geneline yayılması hızlanmıştır (Tekeli, 2010: 40). Bu sebeple sağlıkla ilgili üretilen metinlerin pek çoğunda aile odaklı cinsellik ve evlilik öncesi sağlık taramasının önemi sıklıkla tekrarlanan konulardandır. Kısacası, çoğu köylü olan

Cumhuriyet nüfusunun ana problemlerinden biri sağlık ve salgın hastalıklar olarak belirlenmiştir. Yetersiz bütçe ve sağlık çalışanı eksikliği de dönemin en öne çıkan sorunlarından. Bu sorunlara ve çözüm yollarına verilen önemin sebebi olarak da yine iktidarın artık biyopolitika ve anatomopolitika stratejilerine yöneldiği söylenebilir. Sağlık üzerinden biyoiktidar düzeni kendi meşruiyetini kurmuş, iktidar örgütlenmesini taşraya kadar taşımış hem de bedenlerin ve zihinlerin kontrol edilmesi kolaylaşmıştır.

Sağlık söylemi ve iktidar bilgisini yayan sağlık kurumları nitelikli bedenler ve nüfus elde etmek için iktidarın kullanabileceği en kolay yöntemlerden biridir. Bu kurumlar bireylerin belli hakikat rejimlerini benimsemesini ve etrafına yaymasını sağlar. Böylelikle masrafsız ve herhangi bir dirence yol açmayacak bir denetim mekanizması kurulur ve bireyler bu mekanizma aracılığıyla hem öz denetimlerini hem de etraflarının denetimlerini sağlar hale gelir. Çalışmanın bu kısmında sağlık teşkilatlanmasında atılan adımlar sonucu ortaya çıkan kurumlar incelenecektir. Bu kurumların kuruluş amacı ve faaliyetleri incelendiğinde hastalıkların önlenmesi ve sağlam bedenlilik kavramları karşımıza çıkmaktadır. Dönemin öne çıkan kurumları incelendiğinde ise özellikle anne ve çocuk sağlığına odaklanan kurumların sayısının arttığı, genel amacın çocukların hastalıklardan korunması olduğu görülmektedir.

Yaşanan kurumsal değişimler incelendiğinde karşımıza öncelikle adını Cumhuriyet döneminin ilk Sağlık Bakanı Refik Saydam'dan alan "Refik Saydam Hıfzıssıhha Müessesesi" çıkmaktadır. Cumhuriyet döneminin ilk sağlık Bakanı olan Refik Saydam'ın ismini alan "Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü" 27 Mayıs 1928 tarihli ve 1267 sayılı yasa ile Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletine bağlı olarak "Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi" adı ile Ankara'da açılmıştır. (Atatürk Ansiklopedisi, Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü, erişim: 1.06.2022). Kurumun faaliyetleri ise aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- 1- Halk hıfzıssıhha şeraitinin ıslah ve inkişafına hadim her nevi fenni taharriyat ve tetkikat.
- 2- Sıhhat Vekaletince tevdi edilecek sıhhi ve fenni mesaili rüyet ve tahlilleri icra.
- 3- Memleket için lazım olan aşı ve serumları tedarik etmek.
- 4- Dışarıdan gelen mümasil müstahzarat vesair hayati tertibatın kontrollerini sağlamak
- 5- Umumi içtimai ve intani hıfzıssıhhaya müteallik sair mesai ile iştigal.
- 6- Resmi daireler ve belediyelerle hakiki ve hükmi eşhas tarafından ihtisas ve salahiyeti dahilinde fenni meseleler hakkında vuku bulacak talep ve müracaatlar

üzerine rey ve mütalaasını beyan etmek, ihtisas ve salâhiyeti dahilindeki fennî ve sıhî meseleler hakkında resmî daireler ve belediyelerle hakikî ve hükmî şahıslar tarafından doğrudan doğruya vuku bulacak talep ve müracaatları kabul ederek bunlar üzerine tetkikler ve icap eden tahlil ve muayeneleri yapar ve reyini ve mütalaasını bildirir.

- 7- Umumî ve içtimaî hıfzıssıhhaya ve sair sıhî mevzulara ait konferanslar tertip etmek ve neşriyat yapmakla mükelleftir.

Yine aynı yasanın maddeleri arasında “Hıfzıssıhha Mektebi Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinin göreceği lüzum ve tertip edeceği program üzerine tababet ve şubeleri sanatları mensupları ile eczacı ve kimyagerlere ve küçük sıhhat memurlarına umumî ve ferdî hıfzıssıhhaya veya bunlardan memur olanların sıhî ve fenni ve idari vazifelerine âid amelî ve nazarî tekâmül tedrisatı yapmak ve alelûmum ilmî mevzulara âid konferanslar tertib etmek ve neşriyat yapmakla mükelleftir.” ve “lüzum görülen meslek memurlarına da Hıfzıssıhha Mektebinde mesleklerinin sıhî ve tıbbî kısımlarına ait tekâmül kursları verilir.” şeklinde yapılan tanım sağlık eğitiminin halka yayılması için bir yol daha açıldığını göstermektedir. Böylelikle bireylerin sağlık bilgisine göre yaşamlarına şekil vermeleri amacı bir koldan daha topluma yayılabilmektedir. Bu müessesenin yeni doğan çocuklar için veremden korumak amaçlı aşı hazırlaması ve bu durumun devlet metinlerinde de yer bulması yine dönemin pronatalist politikaları ve sağlıklı nesilleri ana hedef olarak belirleyen düşüncesine örnektir (On Beşinci Yıl Kitabı, 1998: 341). Yukarıdaki gelişmelerden de anlaşılacağı gibi ortaya çıkan kurumların temel hedefi, sağlıklı ve üretken bir nesil yaratmak olarak belirlenmiştir. Bu durum sağlık faaliyetleriyle yeni neslin hastalıktan korunması ve sağlıklı bir asker ya da anne olması amaçlandığının da bir göstergesidir.

Sağlıklı anne, gülbüz çocuk, sağlam nesil amacına ulaşmak için ortaya çıkan bir diğer kurum özellikle hastalıklardan korunma, tedavi ve bakım işlerinin gerçekleştirildiği Muayene ve Tedavi Evleridir. Hastanesi olmayan mahallerin sıhhi ihtiyaçlarının temini, hastaların ücretsiz tedavisi ve muayenesini yapmak amacıyla 1924 yılında kurulan ve kapasitesini gittikçe arttıran bu kurum devletin kamu sağlığına verdiği önemin bir diğer işaretidir. Artık bireylerin sağlığı için kendilerinin çaba göstermesi fikrinin yaygın hale gelmesi ve tedavi için ücretsiz hizmet alabileceği alanlar açılması koruyucu sağlık uygulamalarına verilen öneme ve bireylerin sağlıklı olmaya özendirildiğine işaret etmektedir (On Beşinci Yıl Kitabı, 1938: 348). Belediye hastanelerinin sayısının arttırılması ve bütçe açısından sıkıntı yaşayan bölgelerdeki

hastanelerin bakanlık tarafından desteklenmesine karar verilmesi de toplumun tıbbileşmesi açısından önemli bir adımdır (a.g.e, s.349). Böylelikle bireylerin sağlık hizmetine erişmesi kolaylaşırken sağlık söyleminin bireylerin hayatının merkezine yerleşmesi de sağlanmıştır.

Açılan kurumlardan bir diğeri de Süt Çocuğu Muayene ve Müşavere Evleridir. Bu kurumun nüfusu 10 binden fazla olan belediyelerce açılması Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 162. maddesinde zorunlu tutulmuştur. Burada sağlıklı çocukların gelişimi izlenir ve herhangi bir hastalık belirtisi görüldüğünde tedaviye başlanırdı (a.g.e, s.350). Sıhhat merkezi ile süt ve mektep çocukları bakım evleri de sağlık alanında gürbüz neslin yetişmesine verilen önemi yansıtır. Bu merkezler bölgesindeki zührevi hastalıklar başta olmak üzere, verem, trahom, malarya gibi hastalıklar ve çocuk ölümleriyle mücadele etmek ve hastaların tedavilerini sağlamakla görevliydi. Bunun yanında anneleri gündüz işe giden çocukların bakımını da üstlenmişlerdir. Buna ek olarak çocukların, gebe ve lohusa kadınların sağlığından da sorumlulardır (a.g.e, s.356). Kurumun sorumlukları arasında anneleri gündüz işe giden çocukların bakımının geçmesi, kadınların çalışması, kamusal alanda aktif olduğuna hatta bu durumun normalleşmeye başladığına işaret etmektedir.

Türkiye'de hayatın tıbbileşmesinin iktidar seviyesinde ilerleme şekline bakıldığında sağlık uygulamalarının merkezine çocuklar ve kadınların yerleştiği görülmektedir. Fakat kadınlar tek başlarına birey olarak değil üreme potansiyelleri yani anne kimliğiyle öne çıkarılmış, böylelikle olması gerekenin, doğal olanın kadınlar için çok ve sağlıklı çocuk doğurmak olduğu düşüncesi sağlık hizmetleriyle de onanmıştır. Buna ek olarak iktidarın teşkilatlanmada düzenlemelere gitmesi, halkın tedaviye ulaşımını kolaylaştırması biyopolitik bir strateji olarak da ele alınabilir. Tedavi ve hastalıktan korunmak amaçlı ortaya çıkan kurumlar resmî ideolojinin taşradaki yansımasını oluşturmuş, hem bireylere makbul vatandaş imgesinin aşılması hem de bireylerin iktidar denetimini çok daha kolay kabul etmesi bu kurumlar aracılığıyla sağlanmıştır.

2.4.1. Nüfusun ve Bedenlerin Islah Edilmesi: Öne Çıkan Hastalıklar ve Mücadele Yöntemleri

Kuramsal kısımda da bahsedildiği gibi sağlıklı olmama halini gösteren hastalıklardan kaçınma ve korunma sadece iktidar için değil halk için de önemlidir. Çünkü sağlığa vurgu arttıkça, sağlıklı olmak yararlı-verimli olmak bir zorunluluk haline geldikçe bedende iz bırakan, diğerlerinden ayrılmaya yol açan hastalıklardan kaçınma bireylerin de yaşamının merkezine yerleşmekte, istenen kategorisi buna göre şekillenmekte, gündelik hayat ve etkileşimler, buna göre şekil almaktadır. Bu durum erken Cumhuriyet döneminde de kendini göstermiştir. Örneğin Dr. Ekrem Emin, hastalık ve aşıyla ilgili açıklama yaparken dikkat çekici bir tutumu da anlatır. Tifo gibi tehlikeli bir hastalığın aşısından kaçanların çiçek aşısını isteyerek yaptırdığını belirten Dr. Emin bunun nedeni aşının etkisi değil, tifoya göre çiçek hastalığının yüzde bıraktığı kötü izler, güzelliğin bozulması ve kör olma ihtimali olduğunu öne sürer (Karacaer-Çakır, 2021). Bu alıntıdan yola çıkarak hem iktidar nezdinde hem de bireyler için bazı hastalıkların diğerlerinden daha kötü, daha olumsuz görüldüğü daha önemli sorunlar olarak yansıtıldığı görülmektedir. Vücutta deformasyona yol açan hastalıklar ve ahlaki düşkünlükle eşleştirilen zührevi hastalıklar sağlık politikalarında bu açıdan da öne çıkmaktadır. Bu durum özellikle iktidar açısından gürbüz nesil, uysal ve itaatkâr bedenler oluşturma, pronatalist politikalara uygun şekilde nüfusu hem ekonomik hem cinsel açıdan üretime odaklama (yeni neslin üretilmesi ve ekonomik çıktının artması, verimli hale gelmesi) amacıyla işlevselleştirilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde ortaya çıkan kurumların nitelikleri, faaliyetleri ve uygulamalarının bireyler açısından ne gibi etkileri olduğu ne tür söylemler oluşturduğu incelenecektir.

Devletin kuruluşundan itibaren frengi, verem, sıtma, trahom, difteri, tifo gibi bulaşıcı hastalıkları önlemeye yönelik politikalar ve uygulamalar öne çıkmıştır. Yukarıda da bahsedildiği gibi bu dönemde kırsal bölgelere sağlık görevlileri gönderilmiş, halkın sağlık bilgisini arttırmak amacıyla yayınlar çıkarılmış filmler gösterilmiş aşılar üretilmiş ve uygulanmış ve yapılan sağlık propagandalarının büyük bir bölümünü bulaşıcı hastalıklar oluşturmuştur. Ankara’da 1924 yılında Hıfzıssıhha Merkezi kurulmuş ülkede ilk kez prevantoryum, sanatoryum ve numune hastaneleri açılmıştır (**On Beşinci Yıl Kitabı**, 1938). İncelenen dönem dahilinde karşımıza çıkan yasaların özellikle bulaşıcı hastalıklar ve toplum sağlığına odaklandığı görülmektedir (Karacaer-Çakır, 2021). Sağlığın artık iktidarın denetleyici gücü haline geldiğinin, iktidarın hayatın her yanını kuşatmasını meşrulaştırdığının

bir diğerk kanıtı da kendini Teşkilat-ı Esasiye de göstermektedir. Bu yasada seyahat özgürlüğü vurgusu sadece iki durumda kısıtlanmıştır; seferberlik-sıkıyönetim hali ve salgın halidir. Buradan iki çıkarım yapılabilir birincisi salgınlar savaşıla eş tutulmuş, halka bu şekilde yansıtılmıştır. Hasta bireylerin özgürlüğünün kısıtlanmasının artık meşru hale geldiği ve kapatılma/alan hapsetme uygulamasının önünün açıldığı da bir diğerk önemli çıkarımdır.

Dönem boyunca öne çıkan düşünce nüfusun artmasına engel olan hastalıklardan halkı kurtarmak için şiddetli tedbirler alınması gerektiğiydi. Bu bağlamda frengi başta olmak üzere zührevi hastalıklar çıkmıştır. Frengi, ülkeyi maddi ve manevi büyük bir tahribata uğratiyordu bu sebeple muayeneler gerekli kılınmalı hastalığı bulaştıranlara cezai yaptırım uygulanmalı gibi gerekçelerle 1 Ocak 1921’de Dr. Fuat Bey tarafından Frenginin Men ve Tahdidi Hakkında Kanun teklifi meclisten geçmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, C.7, 1.1.1921). Kanun tartışmalarında “fena kadınlardan” hastalık kapan erkeklerin masum kadınlara da hastalığı bulaştırması ve buna rağmen ceza almamasının vurgulanması aslında zührevi hastalıklarla ilgili ön yargılar ve kadının konumlanması hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu örneğe göre kadınlar; fena-makbul olmayan ve masum-iyi şeklinde gruplanmış hem de hastalığın asıl kaynağının kadınlar olduğu erkeğin sadece evlilik dışı cinsel ilişkiyle hastalığın bulaşmasına aracılık ettiği gibi bir çıkarım yapılabilir. Tartışmalarda öne çıkan bir diğerk kavram da nesli kurtarmak üzerine ilerleyen ve alınacak en katı tedbirleri bile gerekli gösteren, meşrulaştıran söylemdir (Pınar, 2020). Örneğin Dr. Abidin Bey “Frengi bütün emsale intikal edebilen büyük bir felâket ve hastalıktır. Bu hastalığın tedavisi güçtür. Gençlik saikasıyla sağlam ve en asil ve en kibar ailelerin evlâtları evleninceye kadar cezasını çektikleri birtakım hatalarda bulunuyorlar. Bunlar bir mikrobu alıyorlar ve bu mikrobu kendi meşru ailelerine aşıyorlar ve bunlardan çıkan evlâtlar frengi çiçeği vârisi oluyorlar. Evlatlar sakat olarak çıkıyor, (bu hastalıklar sonucu) kör oluyor.” diyerek hastalığın sadece birey değil biyopolitik stratejilerin ana odaklarından biri olan gürbüz çocukların elde edilmesine de engel olduğunu vurgulamıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, C.7, 26.12.1920). Daha önce de belirtildiği gibi kanunun oluşumu sırasında en büyük tartışma ve muhalefet kadınların muayenesi konusunda çıkmıştır. Örneğin Erzurum Mebusu Salih Efendi, nikâh akdi sırasında bu muayenenin olması gerektiği yalnız kadınların muayene şeklinin düzgün bir usule bağlanması gerektiğini belirtiyordu. Kadın doktor yoksa gerekirse kadının anne babası muayene edilmeliydi. Anne babasında hastalık yoksa kızların da sağlam olduğunu vurgulayarak aslında kadınların evlilik dışı cinsel ilişkiye girmiş olma ihtimali bile yok sayılmakta ayrıca kadınlar arasındaki fena-masum ayrımı devam etmektedir (TBMM Zabıt Ceridesi, C.7, 26.12.1920.). Karantinaya karşı

muhalefet için özellikle ahlak, namus ve iffet gibi kavramlar sebep gösterilmiştir, bu kavramlara zarar geleceği korkusunun özellikle insanları harekete geçirmekte önemli yeri olduğu söylenebilir (Yaşayanlar, 2017).

Hastalıkların özellikle de ahlaki yozlaşmaya işaret eden ve gelecek neslin hastalıklı doğmasına sebep olacak zührevi hastalıkların büyük düşman, afet, felaket gibi metaforlarla eşleşmesi ve okuyucuda savaş hissinin uyandırılması böylelikle itaatin sağlanması da dönemin öne çıkan bir tekniğidir. Nitekim, Doktor Fuat Bey, bir frenginin tedavisi bir de kadınların muayenesi olmak üzere iki mesele ile karşı karşıya olduklarını açıklayan konuşmasında: “Frengi, memlekete Yunanın yaptığından daha fazla zarar vermişti fakat ahali Yunanın düşman olduğunu bilir bunu bilmezdi. Belsoğukluğu, ağrı sızı verip doktora götürmekle birlikte frengi böyle değildir (TBMM Zabıt Ceridesi, C7, 26.12.1920)” derken savaş, en büyük düşman gibi betimlemeleri kullanması da bu duruma işaret etmektedir. Heyet toplama, rapor hazırlama ve buna göre çözüm önerileri getirme dönemin sağlık politikalarında en öne çıkan özelliklerdendir (Pınar, 2020). Bu bağlamda iktidarın önemli gördüğü, farklı sebeplerle vurgulanan hastalıklarla mücadele için pek çok kurum oluşturulmuştur. Bahsedilen hastalıklarla mücadele ve kurumlaşma çabaları iktidarın biyopolitika tekniklerine göre kendini kurguladığını ve hem nüfus bedeni hem de toplum bedeni yeniden kurmayı amaçladığını göstermektedir.

Dönemin öne çıkan hastalıklarının sıtma, trahoma, tüberküloz ve frengi olduğu söylenebilir (Boyar, 2018: 170). Bu sebeple toplumu bu hastalıklarla ilgili bilinçlendirmek için pek çok çalışma yapılmıştır. Örneğin trahom hastalığının evrelerini açıklayan, hastalığın nesilden nesile aktarıldığını ve bulaşının engellenmesi için yapılması gerekenleri gösteren pek çok resim-afiş oluşturulmuştur (Resim.5). Zührevi hastalıklarla ilgili bilgilendirme metinleri ve konuşmalara baktığımızda karşımıza birbiriyle çatışan iki söylem ve eylem çıkmaktadır. Bir yandan hastalığın önemsenmesi dikkat edilmesi istenmiş ve bu bağlamda bireyleri korkutacak betimlemeler benimsenmişken diğer yandan bireylerin hastalıklarını gizlememesi istenmiş ve hastalar tedavi olmaya teşvik edilmiş; hastalıkların normal olduğu asıl önemli olanın tedavi olduğu vurgulanmıştır. Benzer şekilde diğer metinlerde ve meclis tartışmalarında özellikle frenginin halk nezdinde utanç duyulacak bir hastalık olarak görüldüğü tam da bu sebeple zorunlu muayene uygulanması gerektiğinden bahsedilmekte ve halkın bilgilendirilmesi, yanlış bilgilerin önlenmesi istenmektedir. Öte yandan hastalıkların bir bela, büyük düşman olduğu vurgusu ve dolayısıyla hastalardan kaçınılması, uzak durulması, özellikle de zührevi hastalıklara yakalananların fena kişiler olduğu alt mesajını ortaya çıkarmaktadır. Bu ikiliğin

sebebinin hem biyopolitik açıdan sağlıklı nüfus isteme hem de salgın hastalıklar üzerinden uysal bedenler üretme çalışmasının bir arada yürütülmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Bir taraftan hastalıklar kaçınılacak büyük felaketler olarak verilir, bu söylem aracılığıyla bedenler denetlenirken öte yandan hastaların tedavi olması sağlıklı nüfus ve nesille ilişkisi sebebiyle önemlidir ve nüfusun nitelik ve niceliğinin artması için tedavi gereklidir.

Sadece salgınlar değil genel hijyen kuralları üzerinden de bedenler üzerinde belli hisler uyandırılmaya ve kontrol edilmeye çalışılmıştır. Örneğin Sağlık bakanlığının bir afişinde bitlerin temiz ve sağlıklı insanlarda değil, yalnızca bakımsız ve kirli insanlarda bulunduğu vurgulanmıştır. Bitlerden korunmanın, temizliği işaret etmenin yanında; salgın ve bulaşıcı hastalıklardan kaçınma anlamına geldiği de belirtilmiştir. (Boyar, 2018: 179).

Hastalıktan ve hastalığı getiren kişilerden, ötekilerden, uzak durma vurgusu dönem afişlerinde en öne çıkan konulardandır. Örneğin Lekeli Humma ile ilgili afişlerde “Bitten Korkunuz! Bitten Sakınınız! Bu Tehlikeli Hastalığı İnsana Yalnız Bit Bulaştırır” gibi başlıklar öne çıkmaktadır. Bir başka önemli afiş de müze atlasında karşımıza çıkar (Resim.6) burada sokaklardaki balgama basan babanın eve hastalık getirdiği tasvir edilmiştir. Bu tasvir iki katmanlı okunabilir. Öncelikle kamusal alanda aktif olanın hala erkek olduğu ve ayrıca başında annesi olmadan oyun oynayan çocuğun hastalık kapması vurgusu üzerinden salgınların ve hastalıkların özellikle gelecek nesiller üzerinde hasar bırakmasının öne çıktığı görülmektedir. Tüm bunlar olurken annenin piyano başında olması, çocuğuna dikkat etmeyip kendi zevkleri peşinde koştuğundan çocuğuna gerekli özeni göstermediği ve çocuğun bu sebeple hastalık kaptığı fikrine işaret etmektedir.

Tüm bu hijyen, hastalıktan korunma vurgusu insanların yaşam tarzlarında, kılık kıyafetlerinde, yeme-içme tercihlerinde değişiklik yapılması amacı taşımaktadır. Bu değişikliklerle modernleşmenin sağlanması istenmiş ve sağlık bu amaca ulaşırken bir basamak olarak kullanılmıştır. Yazılı ve görsel metinlerin yanında özellikle kırsal bölgelerde dini öğütler aracılığıyla da sağlığa özendirme amaçlanmıştır. Örneğin temizlik imandan gelir sözü öne çıkarılarak dini açıdan da insanlar sağlıklı olmaya, öz denetime yönlendirilmeye çalışılmıştır (Boyar, 2018: 176). Buna ek olarak hastalığın aktarılma şeklini açıklayan çizimlerin karasinekler ya da hijyen eksikliğinden bulaşıya olması, hastalıkların nesiller arasında aktarıldığının sürekli vurgulanması (Resim.5) ve pek çok hastalığın hangi evresinde ne gibi kusurlar ortaya çıkacağına odaklanması, okuyucuyu hastalığa yakalanma ve ailesini

de etkileme korkusu üzerinden denetleyen bunun içinde tıp bilimini kullanan iktidar teknolojisini örneklemektedir.

Özetle, sağlık alanında yürürlüğe giren kanunlar, açılan kurumlar ve meclis tartışmalarına bakıldığında sağlık ve hastalıklarla savaşma konusunda fikir birliğine varılmışken konu uygulamalara geldiğinde özellikle “ahlaki eksiklik/bozuklukla” eşleştirilen hastalıklara karşı alınacak önlemler konusunda cinsiyetlenmiş bir muhalefet görülmektedir. Masum-iffetli kadınlarda hastalık olma ihtimalinin reddedildiği, namusa zeval geleceği savı üzerinden evlenmemiş kadınların muayenesine karşı çıkıldığı görülmektedir. Yine propaganda metinleri aracılığıyla hijyenin önemi, hastalıkların getireceği felaketler, doğru annelik gibi konuların öne çıkması sağlık söylemi üzerinden bireylerin ve toplumun denetlenmesinin amaçlandığına, kadınlar için asıl olanın annelik görevi olduğu savının toplum katmanlarına yayıldığına işaret etmektedir. Fikir ayrılığı yaşanan bir diğer konu da aşağıda incelendiği gibi fuhuşun tamamen yasaklanması ya da devlet kontrolüne girmesi konusunda yaşanmıştır.

2.5. Sağlık Söylemi Aracılığıyla Nüfusun Harekete Geçirilmesi: Propaganda Faaliyetleri

Sağlıkta atılım erken Cumhuriyet döneminin önemli amaçlarından biri olmuştur. Bu durum daha önce de belirtildiği gibi iktidarın işleme şeklindeki değişimlerin bir yansımasıdır. Erken Cumhuriyet dönemi ortaya çıkan politikalar, kurum ve kanunlar incelendiğine bedenlerin hem ekonomik hem de askeri bir kaynak olarak görüldüğü, bireylerin sağlık aracılığıyla uysal bedenler haline gelebileceği ve iktidarın denetimi altına gireceği hatta bu denetimi benimseyip artık herhangi bir müdahale olmadan, hakikat rejiminin ön gördüğü şekilde kendini ve çevresini yeniden kurgulamasının mümkün olduğu düşüncesi karşımıza çıkmaktadır.

Dönem politikaları salgın hastalıklarla mücadelede nüfusun korunması ve sıhhatini geri kazanmasına önem verildiğine işaret etmektedir. Koruyucu tababet, sağlam bedenlilik anlayışını toplumun her kesimine yaymak isteyen dönemin iktidarı için propaganda çalışmaları önemli rol oynamıştır. CHP'nin **On Beşinci Yıl** kitabında da sağlıklı ilgili film, broşür, poster ve afişler aracılığıyla bireylerin sağlık konusunda bilinçlenmesinin amaçlandığı vurgulanır. Halkevleri, sağlıkla ilgili haftalık radyo konuşmaları, sağlık müzesi gibi kurumlar propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Özellikle Sağlık Propaganda ve Tıbbi İstatistik Umum

Müdürlüğü'nün oluşturulmasının bu anlamda bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Bu kurumun her vilayet için sıhhi ve içtimai coğrafya araştırmaları yapması, sonrasında bu araştırmaların kitaplaştırılması hedeflenmiştir. Nitekim bu gelişme iktidarın yönetim biçiminin biyopolitika düşüncesine uygun bir şekilde beden sağlığından toplum sağlığına kaydığının, artık nüfusun hem nitelik hem de nicelik olarak incelendiğinin ve bu bilginin iktidarcı kullanılmasının hedeflendiğinin göstergesidir. Sağlık Propagandası ve Tıbbî İstatistik Umum Müdürlüğü başta olmak üzere birçok kurumun görevleri ve teşkilatlanmasının netleştiği 23 Haziran 1936 tarihli resmî gazetede yayınlanan “Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Teşkilât ve Memurin Kanunu Umumi Hıfzıssıhha Kanunu” dönemin sağlık teşkilatlanması konusunda önemli adımların atıldığına işaret etmektedir. Kanunun 16. maddesine göre;

Sağlık Propagandası ve Tıbbî İstatistik Umum Müdürlüğü:

- A - Her türlü sıhhi ve içtimai istatistikleri tanzim etmek,
- B - Sıhhi ve içtimai neşriyat ve propaganda yapmak,
- C - Nüfus harekâtına ve umum sıhate ve hastalıklara dair ilmî anketler yapmak,
- D - Vekâlet kütüphanesini ve neşriyat deposunu idare ve muhafaza etmek,
- E - Sıhhi müzeler işlerini tanzim ve murakabe etmekle mükelleftir.

Bu müdürlüğün kuruluş amacı ve görevleri incelendiğinde iktidarın bedenlere istediği ahlaki, fiziki ve zihni özellikleri kazandırmak için veri toplama ve propaganda yapılmasına alan açıldığı söylenebilir. Nitekim **On Beşinci Yıl** kitabına baktığımızda sağlık propagandası konusunda pek çok adım atıldığı görülmektedir. Dönemin genel eğiliminin bedenlerin sadece kanun aracılığıyla değil, karşılarna çıkan belirli öğeler, imgeler ve sloganlarla iktidarın söylemine rıza gösterecek şekilde kurgulanması olduğu görülmektedir. Bu bağlamda pek çok yazılı ve görsel materyal ortaya konmuş ve özel kurumlar aracılığıyla bireyler iktidarın hakikat rejimiyle çevrelenmiştir.

Biyopolitika teknolojilerinin temel amaçlarından biri bedenlerin ve toplumun en ekonomik, makul şekilde yönetilmesi, denetlenmesi, bedenlerin mümkün olan en verimli hale gelmesidir. Bu bağlamda salgın hastalıklar ve bu hastalıkların sebeplerinin ortadan kaldırılması hayati önem kazanmış, bu amaç için çeşitli yöntemler uygulanmıştır. Yeni kurulan Cumhuriyet, içinde bulunduğu hastalık halinden çıkmak salgınlarla baş etmek için geniş çapta bir propaganda çalışmasına baş vurmuştur. 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 280. Maddesi gereğince sağlık bakanlığının, kitap yayınlamak, poster ve kitapçıklar oluşturmakla

sorumlu tutulması konuya verilen önemin göstergesidir. Özellikle salgın hastalıklar ve salgından korunma yollarına odaklanan metinler bu bağlamda pek çok resmi ve özel kurum aracılığıyla yayılıma geçmiştir. Diğer bir deyişle sağlıklı nüfus, sağlam bedenler üretmek için; çocuk yetiştirme, sağlıklı yaşam, gibi konularla ilgilenen her türlü yazılı ve görsel mecraya başvurulmuş ve bireyler gündelik hayatta karşılarına çıkacak pek çok alanda sağlam bedenlilik, sağlık, hastalıktan kaçınma öğütlerinin olduğu materyallerle çevrelenmiştir.

Salgın hastalıklarla mücadele sadece devlet teşkilatı aracılığıyla yapılmamış, devlet hastalıklarla mücadelede derneklerin kurulması ve aktif bir rol üstlenmesini desteklemiştir. 1923 yılında İzmir’de kurulan Veremle Mücadele Cemiyeti Hayriye’si, Halkevleri, Yeşil Hilal, Hilal-i Ahmer, Himaye-i Etfal Cemiyeti, Milli Türk Talebe Birliği gibi kuruluşlar sağlık propagandası için çalışan kurumlara örnektir. Bu kurumların kuruluşu ve faaliyetleri devlet eliyle de desteklenmiştir. Sıhhi propagandanın gerekçesi, teşkilatlanma biçimi, temel araçlarına bakıldığında propagandanın temel amacının devletin devamı ve geleceği için sağlıklı bir nüfus yaratmak olduğunu söylenebilir. Sağlık odaklı dergileri ve dönemin düşünürlerince dergilere eklenen yazılar da bu alanda önemli rol oynamıştır. Sadece basın değil sinema da sıhhi propaganda aracı olarak kullanılmış, Avrupa ve Amerika’dan Sıhhiye Vekaletince satın alınan filmlerin şehir ve kasabalarda halka, okullarda öğrencilere, askeriyede askerlere izletilmiştir. Özellikle zührevi hastalıklarla ilgili filmlerde ahlaka yapılan vurgu, bu tür hastalıkların toplumsal yozlaşmayla ilişkilendirilmesi bu çalışma açısından önemlidir. Broşürlerin dönemin sağlık propagandasının bir ayağını oluştururken sıhhi müzeler ve konferansların bir diğer ayağını oluşturduğu söylenebilir (Kurnaz-Şahin, 2017).

Sağlam bedenlilik kavramı ve hastalıklardan kaçınmanın önemini toplumun her alanına yaymak için köy ve kasabalarda resmi ve özel kuruluşlarca toplu buluşmalar yapılmış, köylere sağlık konusunda öğüt verecek kişiler getirilmeye çalışılmıştır. Burada köy muallimlerine önemli görev düşmüştür. Nitekim muallim mektebinin 4. sınıf öğrencileri için hazırlanan hıfzıssıhha kitabında neredeyse her tür hastalık durumunda yapılacaklar vurgulanmış ve sağlığın çevre koşullarıyla ilişkisinin de altı çizilmiş, hijyen kuralları detaylandırılmıştır. Köy komitesi da bu anlamda önemli bir görev üstlenmiştir. Batıdakine benzer hijyen müzeleri açılmış, bu müzelerde anlaşılabilir resimler ve yazılarla farklı hastalıklar hakkında bilgi verilmiştir. Herkesin müzeye gitmesi mümkün olmayacağı için sağlık atlası ve sağlık rehberinin basılması ve halkevleri aracılığıyla taşraya dağıtılması da önemli sağlık faaliyetlerindendir. Tüm bu sağlık ve propaganda faaliyetleriyle nüfusun tamamı ortak bir

sağlık kavramı ve sağlıklı vatandaş imgesi yönünde harekete geçirilmeye çalışılmıştır. Devlet tarafından sağlanan propaganda kapsamındaki faaliyetler sekiz başlık altında toplanabilir.

- 1- Sıhhi Filmler: Muhtelif sağlık mevzularına ait 60 kadar film yurt dışından satın alınmıştır. Köyler için ayrıca alınmış filmler de bulunmaktadır. Sayısı 150'yi bulan bu kısa filmler sıhhat memurları aracılığıyla köylere götürülüp halka izletilmiştir. Filmlerin konularına bakıldığında listenin başında frengi görülmektedir. Listenin başında frenginin olması yine hastalıkların yaygınlıkları önemli olsa da ahlaki yozlaşmayı, denetimsiz cinselliği temsil eden frenginin öne çıktığına işaret etmektedir. On beşinci yıl kitabında listelenen konular aşağıdaki gibidir:

Frengi
Verem
Karasinek tehlikesi
Sivrisinek
Süt gıdaların en üstündür.
Kuşpalazı hastalığı - korunma ve bulaşma yolları.
Diş hıfzıssıhhası
Spor ve sağlığa yararları
Nezleden korunma yolları
Temizlik
Güneş banyosu

- 2- Renkli Afişler: Halkın görüp okuyabileceği yerlere asılan ve çeşitli hastalıklar hakkında uyarılarda bulunan bu afişlerin temel amacı halkın terbiyesi tekamülü, çocuk ölümlerinin önüne geçmek olarak gösterilmiştir. Ayrıca afiş ve broşürlerde bakterilerin ve mikroorganizmaların görüntüleri çizilmiş, okuyucuları bu organizmalardan kaçınmaya itecek, korku ve iğrenme hissi uyandıracak bir dil kullanılmıştır. Benzer şekilde aşıların ne kadar önemli olduğu, sağlığı korumak için gerekliliği vurgulanmıştır. Yine aşağıda verilen afişlerin başlıkları da ilgi çekicidir.

- 1 — Verem nasıl bulaşır?
- 2 — Hastalığı başkasına bulaştırmamak için veremlilerin alacağı tedbirler.
- 3 — Veremin dostları ve düşmanları.

- 4 — Sıtma yalnız sivrisinekten geçen bir hastalıktır.
- 5 — Frengiye yakalanmaktan kork.
- 6 — İçkiye alışmayınız, içki evleri yıkar, soyu bozar.
- 7 — Süt gıdaların en sıhhi ve değerlisidir.
- 8 — Çocuklarda sıhhat.
- 9 — Dişlerinizi gözetiniz ve fırçalayınız.
- 10 — Ağızdaki çürük ve apseli bir dişin vücudun birçok yerlerinde hastalık yapması.
- 11 — Bit tehlikeli hastalıkları insana geçirir.
- 12 — Karasinek sağlık düşmanıdır.
- 13 — Trahomdan korunma (**On Beşinci Yıl Kitabı**, 1938: 357 358).

Burada da özellikle frengi ve içki üzerinden korku ve nefret hissi uyandırmanın amaçlandığı, hastalığın bireye zararlarının yanında tereddi, yeni neslin bozulması korkusunun da öne çıktığı görülmektedir. Öne çıkan sloganların bireyleri sürekli hastalıktan korkmaya, kaçınmaya itecek şekilde kurgulanması, hijyene ve temizliğe yöneltmesi dönemin hakikat rejiminin sağlam bedenlilik kavramını öne çıkardığı; aksine hastalıklı bedenlerin ise utanç duyması, dışlanması gerektiğini gösteren duygulanımlarla yayıldığına işaret etmektedir.

- 3- Sağlık Risalesi Broşürleri: Halkevlerine ve vilayetlere parasız yollanan broşürlerle hem halkın okuyup öğrenmesi hem de hastalıklardan korunma yollarını birbirine aktarması amaçlanmıştır. Bastırılan broşürlerin sayıca dağılımına bakıldığında en yüksek oranın adetle zührevi hastalıklar musaplarına sıhhi nasihat ve tavsiyeler konulu broşür (250.000) olduğu görülmekte sonrasında, annelere nasihat, çocuk ishali (100.00), annelere öğüt (50.000), sıhhi müze rehberleri (50.000) konuları gelmektedir.

Zührevi hastalıkların ölüm ve bulaşma oranı diğer hastalıklara yakın hatta daha az olmasına rağmen ilgili broşürlerin diğerlerinin iki katından fazla olması bu hastalıkların sağlığın farklı endişeleri de yanında getirdiğini göstermektedir. Yine annelere nasihat ve öğüt kitaplarının bu kadar dolaşımda tutulması yeni bilimsel bilgi ışığında birey ve toplum sağlığına odaklanıldığının bunun yanında kadınların geçmişten gelen bilgilerinin değiştirilmeye çalışıldığının, göz ardı edildiğinin bir göstergesidir. Sağlık propagandasında zührevi hastalıklar, doğru annelik ve çocuk bakımı konularına verilen önem sağlık söyleminin bedensel sağlığın yanında ahlaki yozlaşma kavramına da önem verdiğine, biyopolitik stratejilerin üreme

odaklı cinselliğin onanması, norm dışı cinselliğin felaketle eşleşmesi, kadın bedeni ve üreme faaliyetlerinin denetimini merkeze aldığına işaret etmektedir.

Risalelerin içeriğine bakıldığında özellikle hastalığın bulaşma yolları, alametleri, çareleri ve korunma yollarının detaylıca anlatılmış, böylelikle bireylerin kendi sağlığından sorumlu olmalarının, etraflarını ve kendi bedenlerini sürekli hastalıklar için kontrol etmeleri gerektiği öğüdünü öne çıkarmaktadır. Örneğin veremin bulaşma yollarının pek çok çizimle anlatılması, her türlü kesimce kolay anlaşılır ve okuyucu harekete geçirir hale gelmesini, bulaşı korkusuyla bedenlerin birbirinden uzaklaşması amaçlanmıştır (Resim.1). Okuyucunun verilen bilgileri çok daha kolay anlayıp uygulamaya koymasını amaçlamaktadır (Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti, 1938). Benzer şekilde trahomun hasta kişilerle temasla bulaştığı bu sebeple hastalık belirtisi gösterenlerden uzak durulması gerekliliğinin altının çizilmesi, bilgilerin nasihat şeklinde verilmesi (Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti, 1933) yine risalelerin okuyucuyu harekete geçirmek için yakınlaştıran, “biz” imgesi üzerinden hastalıktan uzaklaşmaya iten dilin kullanıldığını göstermektedir.

Listelenen risaleler arasında değinilmesi gereken bir diğer eser de **Annelere Öğüt** başlıklı metindir. Daha önce de belirtildiği gibi kadınların geçmişten gelen bakım bilgisinin, geri plana atılması ve asri anne imgesi üzerinden kadınların eril tıp bilgisine uymasının beklenmiştir. Verilen risale bu savı kanıtlar niteliktedir. Risalenin kapağında sağlıklı, gülümseyen ve çocuğuna sevgiyle bakan bir annenin bulunması (Resim.2), metnin içerisinde çocuk bakımıyla ilgili doğru ve yanlış bilgilerin resimlerle gösterilmesi, çocukların kundaklanma biçiminin bile resmedilmesi (Resim.3,4) kadınların çocuk sağlığı ve annelik özellikleri üzerinden yeni bir eğitime tabii tutulduğunun göstergesidir. Hamilelikten başlayarak, doğum yeri, bebeğin bakımı, yiyecekleri gibi kategorilerin çocuğun erişkinliğine kadar neler yapılması gerekenlerin sıralandığı bu eserde de annenin hastalıklarının çocuğa olan etkisi önemli bir yer kaplamakta, anneler çocuklarını kimseye teslim etmeme konusunda uyarılmakta, hastalıkların bulaşma yollarının detaylandırılmasıyla anneler her duruma karşı tetikte ve hazırlıklı olmaya yönlendirilmektedir (a.g.e, s.14-15). Burada yine “Tehlikelerinin başı çocuğun anne sütü emmemesidir. Anne sütü ile beslenmeyen çocuklar anne sütü ile beslenenlere nisbetle 3-4 defa daha fazla tehlikededirler. Fakat anne -hastalığı yüzünden, sütü olmaması yüzünden -çocuğunu emzirmedeği halde çocuğuna kendi bakarsa yani daima çocuğunun yanında bulunur ve sütünü mamalarını kendi hazırlarsa bu tehlike yine mevcut olmakla beraber hiç olmazsa yarı yarıya azalır. Lâkin anne hem çocuğunu emzirmez hem de çocuğunu göz önünde bulundurmayıp

çocuğu başkalarına baktırırsa tehlike fazlalaşır (a.g.e, s.51).” şeklinde yapılan betimlemelerle kadınlar çocuklarına mükemmel şekilde bakmakla görevlendirilmiş, bunun sağlanamadığı durumlarda kendilerini suçlu hissetmeleri amaçlanmıştır.

- 4 - Sıhhi Müzeler: Halka sağlık terbiyesi vermek amacıyla kurulduğu belirtilen müzeler; bireyleri sağlıkla ilgili her türlü konuda yerleştirilmeye çalışılan hakikatle, boş zaman faaliyeti olarak gidebileceği bir alanda da karşılaşır hale getirmiştir. Müzelerin kuruluş amacının sağlık terbiyesi olarak belirtilmesi de yine bedenleri ve toplumu ıslah etme, uysal hale getirme amacına işaret etmektedir.
- 5 - Sıhhi Sergiler: Tıp Kurultayı vesilesi ile açılmış olan bu gibi sergiler, sağlık propagandası aracı olarak kullanılmıştır.
- 6 - Radyo konferansları: Ankara ve İstanbul Radyolarınca farklı sağlık konuları üzerine verilmekte olan bu konuşmalar da bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Özellikle bu konferanslarda uzmanların konuşmuş olması verilen bilgilerin güvenilirliğini arttırmış, uygulamaların halk nezdinde daha kolay benimsenmesi amaçlanmıştır.
- 7 - Anketler: Çocuk ve anne ölümleri, çocuklarımızın beslenme endeksleri, köylerimizin sıhhi ve içtimai durumları, sık görülen hastalıklar gibi çeşitli konularda istatistiklerin toplanıyor olması bu istatistikler üzerinden gerekli konuların belirlenip, düzenlemeye gidildiğine işaret etmektedir.
- 8 - Teknik neşriyat: Bu kısımda sağlıkla ilgili pek çok metin karşımıza çıkmaktadır. Öne çıkan bazı metinlerin başlıkları ise Sıhhi Müze Atlası, Çocukluk Hıfzıssıhhası, Çocuk Hastalıkları Tedavisi, Ebe Kitabı, Köy Sağlık Kurucusu Talimatnamesi, Köy Ebesi Mektepleri Talimatnamesi, Köy Ebelerinin Vazife ve Sureti İstihdamları şeklinde sıralanabilir (a.g.e, s.358-60). Yine burada çocuk sağlığı ve doğum sırasında anne sağlığının öne çıktığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında kadınların sağlık alanında da varlığının anne olarak ya da cinselliğinin denetlenmesi gereken, hastalık kaynağı olarak şekillendiği söylenebilir.

Propaganda metinlerinde birebir konuşma dilinin kullanılması, nasihatler, öğütler gibi başlıkların pek çok metinde geçmesi ve bilgilerin atasözleriyle birleştirilerek verilmesi daha önce de değinildiği gibi okuyucu “biz” üzerinden birleşmeye, yazarın sözleriyle özdeşmeye itmektedir. Örneğin Lekeli Humma hastalığıyla ilgili dağıtılan risalede “Topal bir bitin yedi mahalle dolaştığı” atasözü üzerinden bireyler bittin ve bitli insanlardan kaçmaya yöneltirken “Bit yiğitte bulunur” gibi atasözleri yerilmiş bu sözün miskin, **pis ayıbını kapatmak**

isteyenlerce uydurulduğu belirtilmiştir (Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti, 1938:3-4). Burada özellikle hastalıkların kaynağı olarak görülen öğeler ve bireylerin birbiriyle eşleştirildiği, okuyucunun istenmeyen özellikler ve hastalıklar üzerinden istenen özelliklere sahip olmaya ve sağlıklı olmaya teşvik edildiği görülmektedir. Hastalıklı, pis ya da bitli olmanın bir ayıp olarak verilmesiye okuyucuyu utanç ve korku üzerinden kurallara uymaya iten dili yansıtmaktadır. Yine eserlerde sloganların öne çıkması da öğütlerin daha kolay benimsenmesi ve hatırlanmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda hastalıklardan kaçınma korunma sadece bireyin kendisi için değil çocukları için de teşvik edilen bir özellik olarak belirlenmiştir. Örneğin kızamıkla ilgili risalenin başlığı “Kızamıktan Korkunuz! Çocuklarınızı Koruyunuz!” (Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti, 1937) şeklinde belirlenmiştir. Bu durum bireylerin sıhhi öğütlere uymasının sadece kendileri için değil çocukları için de bir gereklilik olarak belirlendiğine işaret etmektedir. Risale ve broşürlerde özellikle verilen nasihatlere uyan bu sebeple sağlıklı ve mutlu görünen çocuk resimlerinin karşısına hasta ve mutsuz çocuk resimlerinin yerleştirilmiş olması da yine dönemin sağlık söyleminin önemli bir özelliğini karşımıza çıkarmaktadır: sağlıklı, mutlu, gülbüz bedenlere karşı hasta, mutsuz ve çelimsiz bedenler (Resim.8,14,15).

Hastalıklarla mücadelede sadece sağlık personeli değil devletin her memuru özellikle de öğretmenler seferber edilmiştir. Trahom gibi salgınlarla mücadele için öğretmenlere özel kurs açılması, muallim mekteplerinde okutulmak üzere **Yeni Hıfzıssıhha** başlıklı bir hıfzıssıhha kitabı yazılması (Faik, 1932) ve müfredata eklenmesi sağlığın, sağlıklı olma halinin norm olarak kurulması ve hayatın her alanında bireylerin karşısına çıkarılmasını yansıtır. Sağlık-sağlamlık-makbul beden-vatanperverlik haline yapılan bu vurgunun altında hastalanmış bedenlerin ötekileştirilmesi, tedavi olmaya itilmesi yatmakta fakat tedavi edilemeyen bedenlere ne olacağı, toplumca nasıl algılandığı belirtilmemekte, sağlığını kaybedenleri büyük bir sessizlik beklemektedir.

Özetlemek gerekirse, sağlık bedenin ulusun en büyük kaynağı olarak ortaya çıktığı dönemde pek çok yöntemle birey sağlık öğütleriyle çevrenmiş, sadece kendi sağlığı için değil aynı zamanda ailesinin sağlığı için de çalışması, olumsuz davranışlardan uzak durması, iktidarın belirlediği alanın içinde kalması gerektiği fikrine sevk edilmiş, böylelikle hem iktidarın istediği sağlıklı nüfusa kavuşulmuş hem de bedenler iktidarın denetim mekanizmalarına dahil edilmiştir.

2.6. Makbul Olmayan Bedenlerin Belirlenmesi ve Dışlanması Aracı: Fuhuşun Denetimi ve Salgın Hastalıklar

İktidarın sağlık söylemi oluşturma ve topluma yaymasının en büyük amaçlarından biri sağlıklı, üretken bedenlere sahip olmaktır. Bu bağlamda norm dışı davranışların denetlenmesi, beden yetilerinin en optimal hale getirilmesi, aile odaklı cinsellik modeliyle hem evlenebilecek bireylerin belirlenmesi hem de cinselliğin üreme odaklı hale gelmesi amaçlanmıştır. Nitekim, iktidarın normalinden bir sapmaya işaret eden ve biyopolitik stratejilerle uyumlu olmayan fuhuşun zührevi hastalıkların ana kaynağı olarak belirlenmesi ve fuhuşun kontrol edilmesinde sağlıklı beden, sağlam nesil kavramlarının öne çıkması da bu sebeptendir.

Zührevi hastalıklarla mücadele fikrinin gelişimine baktığımızda fuhuşla yayıldığı düşünülen zührevi hastalıklar özellikle toplumun tüm kesimlerine yayılmaya ve gelecek neslin sağlığını etkilemeye başladığı ortaya çıkınca önleme ve tedaviye verilen önem arttığı görülmektedir (Doğan: 410). Bu sav yine makbul ve nitelikli olanı koruma diğerlerini kendi haline bırakma, ölüme bırakma düşüncesiyle örtüşmektedir. Bulaşıcılığı istenmeyen bireyler arasında olduğu sürece hastalık daha çok kendine haline bırakma düsturuyla ilerlerken makbul olanlara da zarar vermeye başladığı düşünüldüğü anda kontrol ve tedavi çalışmaları arttırılmıştır. Nüfusun gelişmesini temin eden ve koruyan kurumlar ve pratiklerin yanında bilgi toplama sistemi de geliştirilmiş, nüfusun etkili ve verimli yönetimi için nüfusla ilgili en detaylı gözlemler yapılmış nüfus hakkında sistematik bilgi toplanmış bilgi kaydedilmiş, tasnif edilip değerlendirilmiştir (Y. Akın, 2004: 39-40). Bu amaç için çeşitli denetleme sistemleri oluşturulmuş ve denetim katmanlar halinde ilerlemiştir. Örneğin hastalıklarla ilgili uygulamaları incelemek için bürokratik denetleme sistemleri kurulmuş, en alt seviyeden yukarıya doğru denetleyen kişileri de denetleyen mekanizmalar oluşturulmuştur. Böylelikle insan faktörü ortadan kaldırılmış, bürokratik katmanlar aracılığıyla işleyişin sağlamlaşması, standardize edilmesi amaçlanmıştır (Doğan, 2020: 418).

İktidarın “sağlam” olan kadınları ötekilerden ayırma mekanizmaları, çok çocuk doğuran kadınlara ödül verilmesi, madalyon asılması, kurdele bağlanması gibi uygulamalar (a.g.e, s.419) yetkililerin öngörüsüne uygun biçimde davranan, ulusun gelecek nesillerini üreten, biyolojik tehlike olmaktan çıkan kadınların imrenilecek edilecek, her güzelliği içinde batındıran “biz” grubunu temsil ettiğini ortaya koymaktadır. Bu yönelimin öteki ucundaysa

makbul kategorisine dahil olmayan kadınlar yer almaktadır. Böylece kadınlar makbul olan ve olmayan, anneler ve fahişeler olarak birbirinden ayrılmıştır. Hastalıklı sağlıklı ayrımı da bedenleri birbirinden uzaklaştırma, yakınlaştırma ve de arzu eden bedeni kurgulamak için kullanılmıştır. Bu sebeple fuhuş ve hastalıkların dönemin zihinsel yaşantısında ne şekilde yer aldığını belirlemek önemli bir konudur. Nitekim Arpacı (2014b), hangi dayanaklar, yaklaşımlar ve pratikler içerisinde frengiyle mücadele edildiğini incelediği makalesinde frenginin özellikle nüfusun azalması bağlamında ele alındığı ve nüfusun nitelik ve nicelik olarak azalmasına sebep olan bu hastalığın ulus açısından büyük bir felaket olması konusunun çoğu metnin ortak özelliği olduğunu vurgular. Dönemin sağlık söyleminde frengi ahlaki dejenerasyon ve fuhuş açısından ele alındığından frengililer ahlaki açıdan suçlanmakta ötekileştirilmektedir. Frengi bireyleri ahlaki açıdan denetim altına almak için kullanılmıştır. Aynı zamanda kadınlara hastalığın önlenmesinde büyük rol düştüğü de hastalıktan kaçınma yollarının anlatıldığı metinlerde öne çıkan bir vurgudur. Nüfusun ve salgınların biyopolitik bir mesele olarak öne çıkmaya başladığı dönemde; sağlıklı nüfus yaratma stratejileri ve üreme süreçlerine müdahale ulus inşa sürecinde öne çıkmış, evliliğin denetlenmesi ve bir denetim aracı olarak kullanılması, nüfus içinde riskli grupların belirlenmesi sürecinde frengiyle mücadele önemli bir rol oynamıştır. Burada değinilmesi gereken bir diğer sonuçsa frenginin büyük bir felaket olarak betimlenmesine rağmen frengi kaynaklı ölümlerin aslında diğer hastalıklardan daha fazla ölüme yol açmadığı, hatta frengi sebepli ölüm oranlarının daha az olduğudur. Zührevi hastalıkların bu kadar öne çıkmasının sebebinin bu hastalıkların anormal olarak kurgulanan davranışları temsil etmesi olduğu söylenebilir. Salgın hastalıklar bağlamında öne çıkan tecrit uygulamaları ise nüfusun bir kısmının diğerlerinden tamamen uzaklaştırılmasından ziyade nüfusun bütünü açısından güvenlik mekanizmaları oluşturmasını hedefler.

Daha önce de belirtildiği gibi mecliste yaşanan büyük tartışmalar genel olarak zührevi hastalıklar, zorunlu muayene ve kadınların muayenesi konusunda görülmüştür. Frengi için kadınlara zorunlu muayene getirilmesiyle ilgili tartışmalarda kadın doktor olmaması büyük sorun olarak görülmüştür. Bu sebeple kadınların muayenesi ve ahlak-namus çatışmasıyla ilgili tartışmalar yaşanmış ve pek çok vekil kadın doktor yetiştirmenin önemini vurgulamıştır. Bu durum bile başlı başına kadınların kamusal alana çıkışının erkek kontrolünde ilerlediğinin ve aslında kadınlara açılan kamusal alanın sınırlarına erkekler tarafından tartışılıp karar verildiği, kadın bedeninin de sağlık bilgisinin de eril iktidarın kontrolünde olduğunun göstergesidir. Pek çok hastalıkta olduğu gibi frengi bağlamında da asıl önemli adımların 1925 yılı ve sonrasında atıldığı söylenebilir. Frengi kanunu çerçevesinde ülke çapında tarama uygulamaları görülmüş,

böylelikle frengililer belirlenip tedavileri yapılmıştır (Bulut, 2009: 114). Bu durum yine tıp üzerinden bireylere ulaşıldığı ve iktidarın kontrolünü sağlık amacıyla kurduğuna işaret etmektedir.

Özellikle frengi ve benzeri zührevi hastalıkları önlemek için iktidar pek çok yola başvurmuştur. Örneğin 1929 yılında İzmir’de “Zührevi Hastalıklarla Mücadele Cemiyeti” kurulmuş ve bu cemiyet zührevi hastalıklarla mücadele konusunda aktif rol almış, yurt dışından pek çok materyal temin etmiştir. Böylelikle halk bilinçlendirilmeye çalışılmış, ve frengi vakalarının azalması yolunda çaba sarf edilmiştir. Bu konuda atılan bir diğer önemli adımın 3 Aralık 1933 yılında yayımlanan Fuhuş ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Nizamnamesi gereğince fuhuş ile bulaşan hastalıkları önlemek amacıyla “Zührevi Hastalıklar ve Fuhuşla Mücadele Komisyonları” ile komisyonlara yardım heyeti kurulmasının karara bağlanmasıdır (a.g.e, s.115). Bu kararla birlikte devlet sağlık-salgınları engelleme söylemi üzerinden cinselliği kontrol edebilecek, makbul olanın dışındaki tüm cinsellikleri ötekileştirebilecek, cezalandırabilecek alana sahip olmuştur.

Daha önce de belirtildiği gibi zührevi hastalıkların artışının ardında yatan sebepler arasında savaştan dönen askerlerin bulundukları bölgeye hastalığı taşıması, gayri meşru ilişkiler ve halkın bilgisizliği gösterilmiştir. Bu çerçevede evlilik dışı cinsellik, bilgisizlik ve sağlıksız evliliklere odaklanılmış, o dönemde şehirler içindeki han, hamam, otel gibi tesisler hastalığa sebep olduğu gerekçesiyle daha fazla kontrole tabi tutulmuştur (Töre, 2021: 9). Fuhuşun denetlenmesiyle zührevi hastalıklardan korunmanın bir arada ele alınması Osmanlı döneminden gelen bir uygulamadır. Nitekim, fuhuş ve zührevi hastalıklar arasındaki ilişki incelendiğinde bu iki kavramın Osmanlıdan Cumhuriyete miras kalan bir mefhum olduğu söylenebilir. Dönemin fuhuşla ilgili metinlerine bakıldığında fuhuşun; sinsî, yılan, kovuk, rezillik gibi kavramlar aracılığıyla betimlendiğini ve fuhuşun eskisine göre çok daha büyük bir tehlike haline gelmesinin ana sebebinin I. Dünya Savaşı ve sonrası dönemde oluşan kargaşa ortamında değer yargılarının yozlaşması, ahlak buhranının ortaya çıkması, pek çok kadının, son çare olarak fuhuşa başvurması, aile bağlarının çözülmesi olduğu öne sürülmüştür. Ülkeler arası savaş, seferberlik hem nüfus hem de ticari hareketliliğin kolaylaşması hastalığın toplumlarda yayılmasının hızlanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda Meşrutiyet ortamının getirdiği kadına tanınan görece özgürlük de “çöküntünün” kaynağını oluşturan etmenler arasında görülüyordu (Toprak, 1987). Dönem yazarlarının kadınlara özgürlük verilmesinin ahlaki açıdan çöküntü oluşturduğuna dair korkusu, Cumhuriyet döneminde de kendini

göstermiş, bu sebeple kadının kamusal alana çıkışına izin verilirken bedeni üzerindeki denetim sıkılaştırılmış, cinsiyetsizleşmesi beklenmiştir. Fuhuş oranı ve eğlence hayatındaki bu yükseliş denetim mekanizmalarının da oluşmasına yol açmıştır. Polisin denetimi artmış, denetleyici bir kurum olarak belediye devreye girmiş, umumhanelerin açılma ve kapanma zamanları kanunla belirlenmiş, kadınlara zührevi hastalıklara karşı muayene zorunluluğu ve hastalığa yakalananlara tedavi zorunluluğu getirilmiş, frengi ve fuhuş sorununa çözüm getirilmesi amacıyla pek çok beyanname yayımlanmış ve yeni kurumlar oluşturulmuştur. Cumhuriyet dönemine geldiğimizde 1920’li yıllarla birlikte daha da önemli hale gelen ahlak sorunu ve sağlıklı bireyler yetiştirme fikri fuhuş ve zührevi hastalıklarla mücadelede de yansımış hem ahlaki hem de bedeni hastalıklarla savaşmak amacıyla 12 Nisan 1930 günü “Fuhuşla Mücadele” hakkında tamim yayımlanmış ve ülkenin hiçbir yerinde umumhane açılmasına izin verilmeyeceği vurgulanmış, var olan mekanlara da katı denetim getirilmiştir.

Federici (2011) değişen iktidar ilişkilerinin kadın ve erkekleri ayıran, kadınları daha da baskılayan bir düzen getirdiğini vurgulamaktadır. Fuhuş ve zührevi hastalıklar bu ayrımcı denetimin temel ögesi olarak kullanılmıştır. Tedavi, korunma, önleme kavramları üzerinden kadın bedenine müdahale yolu açılmıştır. Burada not edilmesi gereken önemli bir ayrım bu müdahalenin de kendi içinde katmanlı olduğu, denetim ve kontrolün iktidarın ön gördüğü kategoriye ait kadınlar açısından görece daha hafif olduğu söylenebilir. Nitekim hastalığın en yaygın olduğu dönemlerde bile genç kızların zührevi hastalık muayenesi tercih edilen bir uygulama olmamış, bakirelerin muayenesi ya kadınlar tarafından yapılması ya da kişinin hasta olduğuna dair güçlü kanıtların bulunması gerektiğini öne sürülmüştür. Fahişelere karşı bu kadar katı bir tutum oluşmasının sebebini Cem Doğan iki temele dayandırmaktadır. Öncelikle erkekler kadınlardan kaptıklarına inandıkları, kadınların sebep olduğunu düşündüğü bir mikrop sebebiyle itibarlarının zedelenmesini kabul edememeleri ve toplumun en aşağı kesimine kadar yayılan bir hastalığa kapılmak fikrinin aşağılama hissi yaratması (Doğan, 2020: 364). Zührevi hastalıklarla ilgili metinlerde hemen hemen her seferinde nüfus sağlığı ve çocuk ölümleri konusuna vurgu yapılması; ataerkil toplumsal cinsiyet normlarına uygun şekilde erkeklerin hastalıktan mağdur olan taraf olarak yansıtılması da hem cinsiyetçi düzenin hem de biyopolitika uygulamasında öne çıkan söylem ve uygulamaların kanıtı niteliğindedir. (a.g.e, s.366)

Yukarıda da belirtildiği gibi savaşın büyük ölçüde arttırdığı sefalet, açlık ve işsizlik geç Osmanlı döneminde vurgulanan ahlak buhranı (Oğuz, 2021) kavramını daha da öne çıkarmış

savaş sebebiyle kadınlar da para kazanmak durumunda kalmış ve herhangi bir alanda istihdam edilemeyenler fuhuşa yönelmiştir (Yakut & Yetkin, 2011: 284). Erken Cumhuriyet döneminde mücadele daha da artmış olsa da fuhuş ve fuhuş aracılığıyla yayılan hastalıklar meselesi II. Meşrutiyet döneminden başlayarak iktidarın gözünü diktiği bir alandır. Fuhuş 1900’lü yıllarda iktidarın pek çok koldan çözüm aradığı bir alan haline gelmiştir. Asayiş yapısında düzenlemeler sırasında kurulan Zabıta-i Ahlakiye birimi bunu örnekler niteliktedir. Fakat burada temel amacın fuhuşun önlenmesinden çok denetlenmesi olduğu söylenebilir. Uygulamalar daha çok kadınların vesikaya bağlanması, bulaşıcı ve zührevi hastalık muayene zorunluluğu ve denetlenmesi gibi konular çevresinde gelişmiştir (Birinci, 1981: 161). Fuhuş ve zührevi hastalıkların önlenmesi için kurulan bir kurumun adının zabıta-i ahlakiye olması zührevi hastalıklar ve ahlak denetiminin iç içe geçtiğini kanıtlar niteliktedir (Yetkin, 2011: 33). Fuhuşu denetlemek için çare olarak kadınların eğitilmesi ve “namuskarane” meslek sahibi olmalarının öne sürülmesi de iki açıdan önemlidir. İktidar artık beden ve cinsellik denetimi uygulamalarına başlamıştır ve bunu kadın bedeni, ahlakı üzerinden sürdürmektedir; kadınlar artık cinsellik ve ahlak denetimi koşuluyla da olsa kamuya çıkmaya başlamış ve iktidarın gözünü diktiği bir odak haline gelmiştir. Bu durumun ilk belirtileri 1. Meclisteki kadın oynatmayla ilgili tartışmalarda kendini gösterir. İsmail Şükrü Bey (Çelikalay), kadın oynatma meselesi üzerine “Maalesef Anadolu'nun hangi köyüne gitsek, her köyünde, böyle dinen yüzümüzü yere eğdirecek bu fena âdeti ve fena ahlakı mevcut görürsünüz.” şeklinde bir betimleme yapar. Bu yüzden kadın oynatmaya daha şiddetli bir ceza kesilmesini ve bu kanunun uzun uzadıya görüşülmesini talep eder (TBMM Zabıt Ceridesi, C.1, 13.5.1920: 298). Buradaki “yüzümüzü eğdirecek fena adetler” betimlemesi önemlidir. Hem kadınların ahlakından erkeklerin sorumlu olduğu vurgusunu içerir hem de eğlence odaklı aktivitelerin denetlenmesi, utancın kaynağı olarak ele alındığını göstermektedir. Bu mesele 1926’da “Adabı Umumiye ve nizamı aile aleyhinde cürümler” kısmında şu şekilde düzenlenmiştir: “Adabı umumiyeye mugayyir olarak açık yerlerde veya halkın suhuletle muttali olabileceği yani açık mahallerde fuhuş maksadıyla kadın oynatanlar ve bilihtiyar oynayan kadınlar bir aydan altı aya kadar hapsolunur” (TBMM Zabıt Ceridesi, 1.3.1926: 65). Burada kadının varlığının erkekler tarafından istedikleri şekilde tartışıldığı ve aslında bir eğlence aracı olarak görüldüğü düşüncesi karşımıza çıkmaktadır (Büyük, 2018: 99-100).

Önceki bölümlerde incelenen düzenlemelerden de anlaşılacağı gibi dönem itibariyle ortaya çıkan bilimselleşmeyle birlikte sağlık ve tıp bilimi, polis teşkilatı kadar öne çıkan bir denetleme mekanizması olarak ortaya çıkmış, farklı kurumlar birlikte çalışarak, iktidarın normal olarak

belirlediği, cinsellikleri topluma yaymaya çalışmışlardır. Örneğin, 23-26 Haziran 1920 tarihinde, bir nizamnameyle Polis Genel Müdürlüğü'ne bağlı olan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Tesisleri de Sağlık Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Benzer bir kanun 1921 yılında 90 numaralı “Frenginin Men-i Sirâyet ve İntişârının Tahdidi Kanunu” dur. Bu kanun ile frengililerin parasız tedavisi, hastanın kimliği açıklanmadan ihbarı, tedavi sorunluluğu, hastalığın bilerek bulaştırılması durumunda cezalandırılması, frengi hastasına zorluk çıkaran tabibin de cezalandırılması gibi maddeler getirilmiştir (Töre, 2021: 9-10). Frengiye verilen önemin özellikle iki savaş arası dönemde uluslaşma ve sömürgelerin özgürleşmesi sürecinde daha da arttığı söylenebilir. Birinci dünya savaşı sonrası askeri gücün yanında ekonomik potansiyel de öne çıktığından devletlerin halk sağlığına verdiği önem artmış, gürbüz evlatlar ve itaatkâr bireyler yetiştirme amacının temelinde hastalık ve ahlak söylemleri yer edinmiştir. Bu amaç için genel olarak zührevi yolla bulaştığı düşünülen frengiye karşı propaganda toplumun her seviyesine erişecek şekilde uygulanmaya çalışılmıştır.

Denetimsiz cinsellik sebebiyle yayıldığı düşünülen hastalıklar özellikle de frengi, sağlıklı nesil yaratma politikası için tehdit unsuru olan bir bulaşıcı hastalık sayılmaktaydı. Bu nedenle dönemin Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti, yayınları aracılığı ile frengi hastalığının nesiller üzerindeki olumsuz etkilerini topluma anlatmaya çalışmıştır. Bu bağlamda frenginin nesiller üzerine tahripkâr ve devamlı bir tesirle nesillerin mahvına sebep olması, çocukların bir kısmının ölü doğması ya da doğumdan kısa süre sonra vefat etmesi, yaşayan çocukların da daima aşağı bir nesle mensup olarak dejenere kaldığı bilgisinin pek çok yerde karşımıza çıkması mühimdir (Karacaer-Çakır, 2021: 42) Burada yine hastalığın bireyin bedeninde özellikle de yüzünde yarattığı deformasyonları örnekleyen çizimler karşımıza çıkmaktadır. “Üçüncü evre frenginin bireyin yüzünde ve kafatasında yol açtığı felaketler” şeklinde okuyucuya sunulan bu resimlerin asıl amacının okuyucuyu korkutarak hasta olmaktan ve hastalardan kaçınmaya itmektir (Resim.7). Frenginin üreme ve gürbüz nesil amacına olan olumsuz etkisi üzerinden ele alındığı, hastalığın en az bireysel etkileri kadar nüfusa etkisinin de öne çıkmasıyla bireylerin sadece kendi sağlıkları değil aileleri ve çocuklarının sağlığı üzerinden de öz-denetim kurmaları gerekliliğine işaret etmekte; aşağı-üstün gibi betimlemelerle bir korku politikası güdüldüğü önleyici eylem örüntülerinin oluşturulduğu görülmektedir. Burada özellikle sağlıklı çocuk, hasta çocuk resimlerinin metinlerde sıklıkla yer alması, anne-babadan geçen frengi yüzünden çocukların “kusurlu” doğduğunun örneklerinde mutsuz resimler varken, sağlıklı çocukların güleç olması da yine belli imgeler üzerinden okuyucuyu denetleme amacına işaret etmektedir (Resim.8). Sağlıkla ilgili afişler de okuyucuyu

korkutacak, iğrendirecek ve sağlıklı olmaya itecek görsellerin kullanılması duygulanımlar üzerinden bireyleri harekete geçirmeyi hedefleyen tekniklere örnektir. Bu resimleri gören birey eğer sağlıklıysa hastalıktan ve hastalardan iğrenecek ve nefretle içe dönecek “biz” grubuna yaklaşacaktır. Hasta bireyler içinse bu afişler utanç ve pişmanlık gibi duyguların kaynağı olmuştur.

Zührevi hastalıklarla mücadelenin öne çıkmasının bir diğer sebebi de bu hastalıklarla fuhuşun hem toplum hem de yönetici kadrolar nezdinde eşleştirilmiş olmasıdır. Bu sayede hem denetimsiz, iktidarın tahayyülüne uymayan cinselliği temsil eden fuhuşun hem de bireylerin arzularının kontrol altına alınması birleştirilmiş, bu iki alanla ilgili çabaların tek bir merkezden ilerlemesi sağlanmıştır. 1920 yılından itibaren fuhuşu önlemek ve denetim altına almak için çalışmalar yapılması da bu duruma işaret eder. Nitekim mecliste konuyla ilgili pek çok farklı görüş tartışılmıştır. Şükrü Kaya fuhuşla mücadele konusunda artık umumhane açılmayacağını belirtmiş ve umumhane ve vesika uygulamasının fuhuşa ve zührevi hastalıklara mâni olmaktan çok hastalıkların bulaşmasında amil ve bulundukları yerlerde gençler üzerinde gayri ahlaki tesirler icra ettiğini vurgulamıştır (Karaca-er Çakır, 2021; Pınar 2020). Buna ek olarak 23 Kasım 1933 yılında Resmî Gazete’de “Fuhuşla ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Nizamnamesi” yayınlanmıştır. Nizamnamenin birinci maddesine göre; Fuhuş sebebiyle bulaşan zührevi hastalıkların yayılmasına mâni olmak ve bu yüzden âmmeye intizamının bozulmamasını temin ve fuhuşu murakabe eylemek üzere biri (zührevi hastalıklar ve fuhuşla mücadele komisyonları) ve diğeri (zührevi hastalıklar ve fuhuşla mücadele komisyonlarına yardım heyetleri) olarak iki teşekkül yapılmıştır (TC. Resmî Gazete, 23.11.1933.)

Zührevi hastalıklarla mücadelede devlet önemli bir rol üstlense de konuyla ilgili uzmanların da aktif rol oynaması planlanmış, bu sebeple hastalıklarla ilgili derneklerin kurulması teşvik edilmiştir. Nitekim 1919 yılında Dr. Menahem Hodra başkanlığında Emrazı Cildiye ve Efrensiye Derneği kurulmuş ve derneğin yayın organı olarak Dr. Şükrü Mehmet Seban editörlüğünde Emrazı Cildiye ve Efrensiye Dergisi çıkarılmıştır. Bu dergi ilerleyen dönemlerde Hulusi Behçet’in editörlüğünde “Deri Hastalıkları ve Frengi Arşivi” adını almış ve zührevi hastalıklarla mücadele konusunda pek çok uzmanın görüşlerini, bulgularını yayınlatabildiği bir mecra olarak görülmüştür (Hot, 2004). Zührevi hastalıklarla mücadele için atılan bir diğer adım 1925 yılında Frengi Komisyonunun oluşturulması ile karşımıza çıkmaktadır. Bu tarih öncesinde her hekim kendi bilgisine göre farklı yöntemler uygulayabiliyorken kurulan

komisyonla belli başlı tedavi yöntemlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır (a.g.e, s.39). Bu komisyonun çalışmaları doğrultusunda, 1926 yılından itibaren, hastalığın sık görüldüğü şehirlerde özel mücadele planları hazırlanmış böylelikle hem bütçenin zorlanmaması hem de hastalıkların engellenmesi amaçlanmıştır. Tüm bu çalışmalar sonucunda hastalık oranlarında düşüş görüldüğü de belirtilmelidir (Hot, 2001: 9-10). 1930 yılından sonra Umumi Hıfzıssıhha Kanunu hükümleri ile kanuni bir şekilde tedavi ve tarama uygulamasına devam edilmiş, zührevi hastalığa yakalananların kendilerini gizlice tedavi ettirebilmeleri için ilk olarak 1927 yılında Ankara ve İzmir’de deri ve tenasül hastalıkları tedavi evi adlı dispanserler açılmış ve bu dispanserler diğer şehirlerde de kurulmuştur. Frengi doğacak çocuklara aktarılabilecek bir hastalık olduğu için toplum üzerinde yaptığı etkilerin önüne geçmek için frengililerin evlenmesine engel olmaya önem verilmiştir. Bu durum 1919 yılında frengi kanunu ile iktidarın ilgilendiği bir alan halini almış ve Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile konuya daha sağlam esaslar getirilmiştir. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nda evlilik öncesi muayene zorunluluğu frengi, bel soğukluğu, yumuşak şankrin yanında verem hastalığını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu sebeple dönemin kanunlarında zührevi hastalıklara yakalananların iyileşmeden evlenmelerine izin verilmez ibaresi yer almaktadır (Hot, 2004: s.40) 1931’de yayımlanan 11682 sayılı Evlenme Muayenesi Hakkında Nizamname’ye göre evlenme muayeneleri parasız yapılarak ailelerin sağlığının korunması amaçlanmıştır.

Kısacası, belirtilen düzenlemelerden de anlaşılacağı gibi salgın hastalıklar özellikle de zührevi hastalıklar evlilik-çocuk-gülbüz nesil kavramları üzerinden ele alınmış. Kadınlar yasalarda ya anne olarak ya da hastalığın kaynağı fuhuşa bulaşmış düşkün kadın olarak betimlenmiş, buna göre de evlenebilecek ya da evlenemeyecek bedenler ayrımı kurulmuş, böylelikle sağlıklı nesiller amacına ulaşmaya çalışılmıştır. Dönemin genel yönelimine bakıldığında iktidarın merkezileşmesi belli bir denetim ve disiplin biçimini yanında getirmiştir. Bu bağlamda frenginin mecliste ilk tartışılan konulardan olduğu söylenebilir. Örneğin Fuat Bey, 26 Aralık 1920 tarihli oturumda frengi kaynaklı hastalıkların teşhisi ve tedavisinde ciddi adımlar atılmasını; hastalığın saptanması ve tedavisinin sıkılaştırılmasını önermiştir. Diğer vekiller bu hastalığın önemli bir sorun olduğuna katılsa da muayene zorunluluğu konusunda ortak bir kanaate varılamamıştır. Pek çok vekil kadınların özellikle de bakire kızların muayenesine karşı çıkmış, böyle bir zorunluluğa insanların uymayacağı, itiraz edeceğini belirtmiştir. Yine aynı oturumda Kastamonu Vekili Suat Bey frengi hastalığını diğer hastalıklardan farklı olarak “emrazı mayubeden” şeklinde betimlemiş, hastalığa yakalananlara muayene zorunluluğunun getirilmesi ve hastaların hekim kontrolünde olduklarını kanıtlamak

için yanlarında bir vesika taşımaları gerektiğini savunmuştur. (TBMM Zabıt Ceridesi, 26.12.1920). Bakire kadınların muayenesi o kadar tepki gören bir konudur ki 1 Ocak 1921 tarihli oturumda bakire kadınların muayenesi ile ilgili söz almak istediğinde vekillerin istemez sedaları meclis tutanağına bile işlenmiştir. Dr. Fuat konuşmasına frenginin bulaşma yollarını farklı şekillerde detaylandırmıştır:

“Gözle görülmeyen düşmanlar arasında frengi birinciliği teşkil ediyor. Frenginin sirayeti üç türlüdür efendiler. Birisi teması pak dediğimiz, zavallı şahsın hiç haberi olmadan almış olduğu hastalıktır. Meselâ bir frengilinin kaşığından yemek yer veya frengilinin içmiş olduğu çay bardağından çay içer. Bu suretle teması pak suretiyle frengiyi almış olur. İkincisi teması gayri pak dediğimiz, gayri meşru bir suretle birisiyle temas suretinde aldığı frengidir. Üçüncüsü efendiler, irsen intikal eden, sirayet eden frengidir. Şimdi kızları bu suretle istisna etmekle, izdivaç suretiyle sirayet eden frenginin önüne geçmiş olmuyoruz (TBMM Zabıt Ceridesi, 1.1.1921).”

Doktor Fuat konuşmasının devamında köylerde fuhuşla ortaya çıkan frenginin çok az olduğu asıl bulaşının zevcin frengili olduğunun bilinmediği izdivaçtan kaynaklandığını vurgulamıştır. Sonuç olarak kadınların muayenesi konusunda iki ayrı uygulama teklif edilmiştir. Kızların muayenesinin kesinlikle kabul edilmeyeceği ya da uygulanamayacağı, büyük infial çıkaracağı yerlerde sadece belli başlı kişilere muayene yapılması birinci tekliftir. Muayenenin kızlar için de alışılmış olduğu yerlerde kadınların zorunlu muayeneye tabi tutulması ikinci çözüm olarak görülmüştür. Fakat kadınların muayenesi konusunda fikir birliğine varılamadığından kanunun muayene zorunluluğunu ele alan 5. Maddesi “Sihhi tehhül muayenesi muamelâtı, vilâyet veya liva umumî meclislerince tanzim edilen talimatnameler veçhile tatbik ve cereyan ettirilir.” şeklinde düzenlenmiş, konu vilayet görevlilerinin inisiyatifine bırakılmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1.1.1921). Bu tartışmalar sırasında kızların muayenesinin doktor tarafından yapılmaması, kısa vadede dikkat edilmesi gereken unsurların kadın bir görevliye öğretilmesi, muayenenin kadın görevli tarafından yapılması öne sürülmüş. Uzun vadede ise bu konuyla ilgilenen kadın hekimlerin yetiştirilmesi ortaya atılan önerilerden biridir. Buradan sağlık söyleminin kadınlar için bir hareket alanı yarattığı, kadın doktorlara verilen önemin bu şekilde ortaya çıkmasından anlaşılabılır. Yasa tasarısı sırasındaki tartışmalardan da anlaşılabacağı gibi frengi ve benzeri zührevi hastalıklar konusunda iki temel eğilim görülmektedir; sağlık arka planı olan vekiller sıkı tedbir ve önlemlerin alınması gerektiğini vurgularken diğer vekiller, “cinsel yolla bulaşan” bu hastalığın

kadınlarda görülmesini kabul etmemiş hatta halk arasında çokça yaygın olan bu hastalığın aslında düşünüldüğü kadar yaygın olmadığını öne sürmüş, zührevi hastalıkların yaygınlığını kabul etmeyi reddetmişlerdir. Hastalığın büyük düşman olduğu, gençleri yoldan çıkarıp tüm nesli etkilediği vurgulanırken diğer yandan da Anadolu'daki frenginin büyük bir kısmının cinsel yolla bulaşan türden olmadığı “masum” frengi olduğu iddiası dönem boyunca sıklıkla gündeme gelmiştir. Hastalığın cinsel yolla bulaşan ve bulaşmayan şekilde ikiye ayrılması ve cinsel yolla bulaşmayan frenginin masum frengi olarak betimlenmesi aslında salgın hastalıkların özellikle de zührevi hastalıkların kendi içinde bir damgalama süreci barındırdığı; belli duygular üzerinden insanları birbirine yakınlaştırıp uzaklaştırdığı öne sürülebilir. Yine aynı sebepten ötürü, toplumdan dışlanmamak için hastalığa yakalanan bireyler muayene olmayı reddetme, hastalığı gizlemeye çalışma gibi pek çok yola başvurmuştur. Buradan yola çıkarak hastalık ve hasta birey üzerinden de belli bir itaat, talim ve terbiye pratikleri bütünü olduğu söylenebilir. Masum olmayan frengi cinsel yolla bulaştığı için toplum tarafından ayıplanan bir hastalık olmuş ve gizli tutulmuş; frengiye yakalananlar fuhuşa düşkün olmakla suçlanacakları, etiketlenecekleri korkusuyla hastalıklarını gizleme yolunu tercih etmişlerdir (Bulut, 2009: 112). Böylece zührevi hastalıklar iktidarın ve vatandaşların gözünde bir taraftan dışarıda aileyi bekleyen felaketlerden biri olarak ortaya konarken öte yandan bireyler tedavi olmaya teşvik edilmiştir.

Dönemin sağlık ve cinselliğin denetimi konusunda öne çıkan iki temel uygulama vardır. 18 Ekim 1915 tarihinde yayımlanan “Emraz-ı Zühreviyenin Men’i Sirayeti Hakkında Nizamname” ve talimatnamelerle yasal prosedürler belirlenmiş, zührevi hastalıkların yayılmasını engelleme fikri üzerinden iktidarın fuhuş ve sağlık üzerindeki kontrol ve denetimi artmıştır (Toprak,1987; Türker & Özkan: 1787-1788). Zührevi hastalıklarla ilgili temel iki nizamnamede de fuhuşun denetimi ve fahişelerin vesikaya bağlanıp, belli aralıklarla muayeneye tabi tutulmalarının kararlaştırılması iktidar nezdinde hastalıkların kaynağının denetimsiz cinsellik olarak görüldüğünü ve bu görüşün bireylere de aşılarmaya çalışıldığının bir göstergesidir ve Cumhuriyet döneminde de bu uygulamalar farklı kurumlar ve çalışmalarla devam etmiştir.

Zührevi hastalıkları özellikle de bu hastalıklardan en yaygın görülen frengi hastalığıyla mücadele için resmi ve yarı resmi pek çok kurumun oluşturulması eğilimi dönemin öne çıkan bir diğer özeliğidir. Böylelikle yumuşak güçle toplum hastalıktan korkma ve kaçmaya alışacağı, dolayısıyla istenmeyen-bedenin üretkenliğini engelleyen davranışlardan uzak

duracağı düşünülmüştür. Bu bağlamda öne çıkan kurumlardan biri Frengiyle Mücadele Komisyonu'dur. Hilal-i Ahmer'in de katkılarıyla kurulan Frengi Mücadele Komisyonu, frengi tedavisi konusunda halkı aydınlatmak için sokaklara ilan yapıştırılmasına ve bu konuda komisyonca belirlenecek alanında uzman doktorlar vasıtasıyla Türkçe ve diğer dillerde konferans verilmesi kararlaştırmıştır (Pınar, 2020: 19). Salgın hastalıklara mücadelede ahlak vurgusu ve çözüm olarak fuhuşun denetim altına alınmasının bu denli öne çıkarılması bu kavramların kadın bedenini ve cinselliğini denetim altına almanın bir yolu olmasından ötürüdür. Bu durum erkek egemen bir toplumda fuhuş ve onun bir yansıması olarak görülen zührevi hastalıklarla mücadele etmenin yolunun kadınları kontrol altında tutmak olduğu düşüncesinin hâkim kanaat olduğuna işaret etmektedir (Toprak, 2017: 307-308).

Ulus devletleşmeyle birlikte kamu sağlığının öne çıkması frenginin toplum sağlığına bir tehdit olarak belirlenip, kontrol altına alma çabasının fuhuşun denetimi aracılığıyla ilerlediğini göstermektedir. Bu sebeple pek çok kanunun devreye sokulmuştur. Frengi – fuhuş özleşmesi aracılığıyla fuhuşun iktidar odaklı denetiminin arttığı, umumhanelerin, okul ibadethaneler gibi resmî kurumların yakınında bulunmasına yasak getirildiği görülmektedir. Fuhuşu belli bölgelere sıkıştırmanın yanı sıra mekânın kendi içinde de sıkı kurallarla denetlenmesi makbul olmayan bedenlerin belirli bir alana hapsedilmesi, böylelikle uysallaşması, “sağlıklı bize” zarar vermemesi için özgürlüğü kısıtlanan kanunun dışında kalan “öteki” düşüncesine işaret etmektedir. Bu bağlamda bireylerin belli mekanlara sıkıştırıldığı ve bu mekanlar içinde bile sıkı kontrole maruz bırakılarak iktidarın kontrolüne girdiği savı öne çıkar (Atasoy, 2017).

Kısacası hastalığın sadece birey sağlığına değil toplum sağlığı, ahlakı ve nüfusa olumsuz etkisi de temel olarak vurgulanan konulardandır. Zührevi hastalıkların önlenmesi bağlamında fuhuş önemli bir yere sahiptir. Bu konuda temel iki bakış açısı öne çıkmaktadır; bir taraf tamamen yasaklanmasını savunurken diğer taraf fuhuşun denetim altına alınmasının hastalığın kontrolü konusunda daha yararlı olacağı fikrini öne sürmüştür. Dikkat çekici bir şekilde bu iki görüş de farklı dönemlerde uygulanmıştır. 12 Nisan 1930 tarihinde yayınlanan “Fuhuşla Mücadele” hakkındaki genelgeyle Türkiye'nin hiçbir yerinde yeni genelev açılmayacağı ve mevcut olanlara da yeni kadınların alınmayacağı kararlaştırılmıştır (Toprak, 1987: 40). Talimatname çerçevesinde önlemler sıkılaştırılarak Ankara'da bulunan genelevlerinin tamamının kapatılması, Zührevi Hastalıklarla Mücadele Komisyonları ve ahlak zabıtalrı kurumların denetimde rol oynamaması dönemin norm dışı davranışın mümkün olan

en sert şekilde cezalandırılmasına işaret eden eğilimini örneklemektedir. Fakat bu önemler fuhuşu denetim altına almaya yetmemiş bu sebeple 1932 yılında fuhuşla mücadele etmek, genelevlerinin tekrar açılmasının gerekli olup olmadığını incelemek için sağlık çalışanları ve idarecilerden oluşan komisyon kurulmuş komisyonun genelevlerin açılmasına izin verilip verilmemesi konusunda yayımladığı raporda Ankara üzerinden pek çok istatistik vermiştir (Pınar, 2020: 27). 1932’de kurulan komisyonla ilgili dikkate değer bir konu sağlıkla ilgili konularda istatistiksel verilere ve Avrupa’dan örneklerle verilen önemin fazlasıyla artmasıdır. Komisyon bir raporunda 1930 yılında umumhanelerin kapatılmasıyla fuhuşun yer altına çekildiği ve denetim olmadığı için zührevi hastalığa yakalananların sayısının öncesine nazaran çok hızlı arttığının altını çizmiştir. Raporlarda sürekli vurgulanan konunun frengili sayısının artması durumunda toplum genelinde sağlıklı nesil oluşturma çabasının olumsuz etkileneceği korkusudur (Pınar, 2020: 33). Komisyonun çalışmaları sonucunda Aralık 1933’te “Fuhuş ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Nizamnamesi” yayınlanmıştır (BCA.030.18.01.02/40.80.12; aktaran: Pınar, 2020: 35). Nizamnameye göre; yeni randevu evleri ve genelevi açılmasına izin verilecek fakat bu süreç komisyonun denetimi altında işleyecek, izinler kontrollü bir şekilde yenilenecektir. Fuhuş yapanların takip ve denetimi de bu nizamnameye dahil edilmiştir. Buradan da anlaşılabacağı gibi 1930’da rejimin fuhuşa yönelik sert yaklaşımı, 1933’teki uygulamalarla belli konularda benzerlik gösterse de 1932 kurulan komisyon çalışmaları sayesinde iktidarın konuyla ilgili tavrının yumuşadığı, denetim yönteminin tercih edildiği görülmektedir (Pınar, 2020: 37). Fuhuş ve zührevi hastalıklara karşı tutumun katılığında değişimler görülse de temelde yeni ulusun vatandaşlarına ait yeni kimlik kurgusunda asri kadın/erkek vurgusu dönem boyu varlığını sürdürmüştür. Sağlıklı bir toplum, gülbüz bir nüfus oluşturmak ve zührevi hastalıkları en aza indirmek bağlamında yeni rejim geleneksel aile tipini benimsemiştir (Pınar, **a.g.e.**, s.35). Bu amaç doğrultusunda evlilik içi cinselliğin tamamıyla doğal ve makbul olduğu savunulurken; evlilik dışı ilişkilerin hem birey hem de toplum için pek çok soruna yol açacağı tezi topluma yayılmıştır.

Özetlemek gerekirse, dönemin kurumları ve uygulamalarında sağlığın izi sürüldüğünde karşımıza hastalıkların nüfusun sağlığı bağlamında ele alındığı, bireysel davranışların topluma uyarlandığı, kadınlığın annelik rolü üzerinden inşa edildiği bu role uymayan kadınların ise hastalık kaynağı olarak ötekileştirildiği, henüz ortaya çıkmamış bir olay, hastalık hali üzerinden kaçınılacak bedenlerin belirlendiği ve bu örüntülerin iktidarın denetim mekanizmalarının bir parçası haline geldiği görülmektedir. Bu süreçte özellikle normal davranış ve bedenlerin anormal davranış ve bedenlerden ayrılması için ahlak-sağlık-aile kavramlarının kullanıldığı

görülmektedir. İktidarın tahayyülündeki asri kadın ve erkek kategorisinin ise sağlık merkezli şekilde kurulduğu, normalin belirlenmesinde sağlığın temel alındığı görülmektedir. Bu çalışmanın bir sonraki bölümünde hıfzıssıhha kavramını sağlıklı beden, sağlıklı dimağ, sağlıklı cinsellik fikrini halka yaymaya çalışan metinler incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POPÜLER KÜLTÜR METİNLERİNDE SAĞLIĞI KONUŞMAK

Foucault cinselliğin bedeninin politikası ile nüfusun biyopolitikasının birleşme noktası olduğunu öne sürer (2005: 153). Yukarıda da bahsedildiği gibi sağlıkla ilgili tartışmalar sırasında sıklıkla kadınlar arasında bir ayrışmaya gidilmiş, evli kadın-bakire kadın- hayat kadını- hastalığa açık muhitlerde yaşayan kadın şeklinde hem mekânsal hem de ahlaksal tabakalaşma ortaya çıkarılmıştır. Bu ayrıma göre uygulanacak politikalarda değişimler görülmüştür. Hastalığın nitelikli nüfus ve makbul beden kurgusunda merkezi bir rol oynaması, ahlaki ve dimağ açısından iktidarın makbul tanımına uyup uymamanın bir göstergesi haline gelmesinin frengi ve benzeri zührevi hastalıkların bu kadar öne çıkarılmasının sebebi olduğu söylenebilir. Zührevi hastalıkların öncelikli olarak cinsel yoldan bulaştığı düşünüldüğünden hastalığı önleme, sağlam bedenlilik hem ahlaki hem de davranışsal açıdan cinselliği denetim altına almanın meşru bir yolu olarak kullanılmıştır. Bu noktada “sağlık davasına” ulusal bir nitelik de verilmiştir. Bireyler bir düşmana karşı seferberlik söylemi üzerinden birleştirilmiş hem de kendini ve ulusu tehlikeye atan hastalıklı birey imgesi üzerinden normlara uymayanları, “ötekileri” dışlamak kolaylaşmış hem birey hem de toplum nezdinde denetim çok daha kolay hale gelmiştir. Bu süreç o kadar içselleştirilmiştir ki bir süre sonra iktidar müdahale etmeden de bireyler sağlık söylemini içselleştirerek kendilerini ve etraflarını denetlemeye, gözetlemeye başlamıştır.

Yeniden üretim, neslin devamı, mekânsal nüfus düzenlemesi, içsel beden, arzusun sınırlandırılması, bedenlerin toplumsal mekânda temsili gibi kavramlar modern iktidar teknolojileriyle birlikte öne çıkmıştır (Odabaş, 2005: 79). Türkiye’de de sağlık uygulamaları ve düzenlemelerinin bu odaklar üzerinden ilerlediği söylenebilir. Beden konusu açısından yeni rejimin ideolojisinin bedenler ve bedenlerin sergilenmesi üzerinden meşrulaşması, başarısının ortaya konması dönemin ayırt edici özelliklerinden biridir. Eskiden bir kopuş olarak kadın bedeninin kamusal alanda temsilinin artması istenirken diğer yandan kadın bedeni üzerindeki denetim ve kontrolün fazlasıyla arttığı; bedeninin saklanmaması sayesinde kusurlardan kurtarılması, mükemmel hale gelmesi gerekliliğinin ortaya çıktığı söylenebilir. Tabi ki bu görünürlüğün ne kadar özgürlük getirdiği, değişimin ne kadar köklü olduğu tartışılması gereken konulardandır.

Yeni makbul bedenlerin kontrolü yanında farklı denetim ve kontrol mekanizmaları getirmiştir. Yeni makbul vatandaş imgesinin oluşmasında salgın hastalıklar aracılığıyla cinselliğin iktidar denetimi altına girme süreci ve ahlaki boyutuyla makbul vatandaş kategorisinin önemli bir kısmını oluşturduğu yukarıda incelenen kanun ve politikalarda kendini göstermiştir. Bu durum sadece sağlık politikaları ve uygulamalar (yasama) düzeyinde değil günlük hayattaki metinler ve söylemlerde de kendini gösterir. Bu açıdan popüler kültür metinlerinin bireylerin eğitimi yaşam tarzı, inanç, zevk, davranış biçimlerini dönüştürmek amacı doğrultusunda cumhuriyet dönemi ideolojisi açısından araçsallaştığı söylenebilir (Kılınç, 2017). Böylelikle disipliner iktidar, biyoiktidar ve yönetimsellikte davranış ve tutumların; bedenin, ruhun ve dimağın denetimi, iktidarın nüfus beden ve birey beden üzerindeki denetimini onaması sağlanmaya çalışılmıştır.

Kriz zamanlarında, minik farklılıklar düşmanı yaratmak ve şekillendirmek için kullanılmaktadır. Farklı tekniklerle kolektif duyguların yönlendirilmesi iktidarın kendini ve politikalarını meşrulaştırmasının önemli bir aracıdır. Erken Cumhuriyet döneminde, savaş sonrası hala canlı olan, düşman, felaket, biz-onlar, vatanperverlik gibi duyguların nüfusun güçlendirilmesi ve sağlıklı bedenlerin oluşması için kullanıldığı söylenebilir. Güvenliğin tehdit altında olduğu hissi üzerinden nefretin nesneleri olan ötekiler dışarıya atılırken, biz, makbul beden kategorisine dahil olmak bireyler için en büyük hedef olarak ortaya konar (Tuğrul, 2017: 534). Sıhhi öğüt metinlerinde de bu özellik kendini göstermektedir. Sağlıklı ve zinde bir millet için hem zihnen hem bedenen hem de ahlaken sağlıklı bedenlerin bir araya gelmesi öteki bedenlerin dışlanması ve uzak durulması öğüdü belirgindir. Tıp, ahlak ve cinsellik kavramları makbul vatandaş söyleminde özellikle temel konuma yerleşmiştir. Bu sıkı denetimden en çok etkilenen grubun kadınlar olduğu açıktır. Kamuya çıkan kadınların ahlak ve sağlık üzerinden denetlenmesi eril gücün pekişmesine yaramıştır. Bu bağlamda tıp biliminin etkisiz kaldığı, açıklama getiremediği yerde din ve ahlak devreye girmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde özellikle 1930'lı yıllarla birlikte sağlık, ahlak ve cinselliğin simbiyotik bir ilişki içinde olduğu birbirini meşrulaştırdığı, alan açtığı söylenebilir. 1. Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan kargaşa ortamı sadece bireylerin sağlığını değil ahlak normlarını ve gündelik yaşamını da tepetaklak etmiştir (Toprak, 1987). Bu sebeple Erken Cumhuriyet döneminde sağlığın tanımı sadece bedensel değil zihinsel ve ahlaki sağlığı da kapsayacak şekilde geliştirilmiştir. Böylelikle, hayatın her alanını kapsayacak şekilde geliştirilmiş olan sağlık aracılığıyla yeni rejimin öne çıkarmak istediği değerlere uygun bireyler elde edilmesi amaçlanmıştır. Bu açıdan özellikle popüler kültür metinlerinin incelenmesi önemlidir çünkü, bu tür kamusal metinler

dönemin biyopolitik özellikleri ve iktidar teknikleri açısından önemli bilgiler vermektedir. Bu sebeple dönemin söz dağarcığında bulunan aile, kadın, evlilik, çocuk, yaşam sağlık, cinsellik gibi kavramların ne şekilde ele alındığı, hangi kodlar ve ölçüler kullanıldığını araştırmak gerekmektedir (Odabaş, 2019: 403-404). Metinlerin özellikle didaktik ve öğretici bir dil benimsemiş olması ise dönemin vatandaşlarının baştan inşa edilecek, makbul imgesine uyacak hale getirilecek bedenler olarak görüldüğüne işaret etmektedir. Benzer şekilde gündelik hayatla ilgili pek çok konuya yer verilmesi, tıp biliminin hayatın her alanında düzenleyici bir öge olarak kullanıldığına işaret etmektedir.

3.1. Genel Sağlık Metinlerinde Hastalıklar ve Hastaların Konumlanması

Dönemin sağlık söyleminin izini sürerken iktidarın sağlıklı beden tahayyülünün toplumun katmanlarına nasıl yayılmasının amaçlandığı ve nasıl yayıldığını incelemek, iktidarın konumlanması ve benlik teknolojileri açısından önemli bilgiler vermekte ve hastalıkların ve hastaların betimleniş şekliyle hangi duygulanımların bireyler üzerinde ortaya çıkarılmasının hedeflendiğini göstermektedir. Bu sebeple çalışmanın bu bölümünde ülke çapında okutulması, halkevlerinde ücretsiz olarak kullanılması amacıyla oluşturulan metinler ve sonrasında sağlık uzmanlarınca genel halk kitlesi için yazılan popüler kültür metinleri incelenecektir. Bu bağlamda karşımıza özellikle **Sıhhi Müze Rehberi**, **Sıhhi Sahifeler** ve **Sıhhat Almanacı** adlı metinler çıkmaktadır. Bahsedilen metinlerin hedef kitleleri açısından benzer yönleri olduğu kadar farklı yönleri de vardır. Üç metin de sağlıklı beden, hastalıklardan kaçınma, sağlık, ahlak gibi kavramlar üzerinden davranışların denetimini amaçlamaktadır. Aralarındaki farka baktığımızda ise yazım, dağıtım ve metinlerin dili açısından özellikle **Sıhhi Sahifeler** ve **Sıhhat Almanacının** daha çok şehirli kitleye yönelik olduğu söylenebilirken **Sıhhi Müze Rehberi** adlı eser toplumun her katınca incelenmesi, okunması amacıyla yazılmıştır. Farklı kitleler için yazılmış bu eserlerin içeriğinin incelenmesi çalışmanın ölçeğinin genişlemesine hem şehirli kitle hem de taşrada yaşayan bireylere yönelik sağlık uygulamalarının dilinin belirlenmesine yardımcı olmuştur.

Bu bölümde incelenen eserlerden ilki iktidarın pek çok merkezde vatandaşların sağlam bedenlilik ve hastalıklardan korunmasını sağlama, hastalıklar hakkında bilgi verme amacıyla açtığı sıhhi müzelere erişemeyen bireyler için yayınladığı ve ülke çapında okutulması, halkevlerinde ücretsiz olarak kullanılmasını planladığı **Sıhhi Müze Rehberi**dir. 1931 yılında

yayımlanan bu eser sağığın 6neminin kitlelere yayılması, makbul beden imgesinin ortaya konması ve okuyucuda korku, tedirginlik, kaçınma hisleri uyandırma hedefi 6zerinden bedenlerin ve zihinlerin iktidarın istediğı 6lç6tlerle g6re d6zenlenmesi a6ısından incelenecek b6ylelikle hastalıkların ortaya konuş biçimi ve betimlenme şekillerinin bedenlerin konumlanışında ne gibi etkisi olduğı tespit edilecektir. Rehberin i6eriğıne baktığımızda toplumun her kesimine 6zellikle de k6ylere dağıtılması ama6lanan, resmi ve yarı resmi devlet organlarınca halkla buluşturulacak şekilde d6zenlenen eserlerde olduğı gibi burada da pek 6ok farklı hastalıkla ilgili bilgi verilmekte ve okuyucunun korku ve iğrenme hisleri 6zerinden hem kendi beden sağığına hem de etrafına dikkat etmesi her an tetikte olması gerektiğı vurgusu g6r6lmektedir. Ayrıca eserlere dahil edilen hastalıklar ve bu hastalıkların verilme sırası da d6nemin sağık tanımında asıl 6nem verilen hastalıklara işaret etmektedir. Hastalıklar a6ıklanırken 6zellikle 6ocukların sağığına zararlı etkileri ve 6remem faaliyetlerine etkileri 6ne 6ıkarılmıştır.

İlk d6nemde 1924 ve 1925 yılları arasında iki cilt olacak şekilde (Koşar, 2016: 177) ve Osmanlıca olarak yayınlanırken, ikinci d6neminde ise 1930 yılında 12 sayı olarak 6ıkan 1930 yılına ait sadece bir sayısının bulunabildiğı **Sıhhi Sahifeler Dergisi** tıp s6yleminin topluma yayılmasında 6nemli rol oynamıştır. Mazhar Osman tarafından yayına hazırlanan dergi pek 6ok konuda kolay ve anlaşılabılır bir dille bilgiler vermiştir, hıfzıssıhha konusunda dikkat edilmesi gereken konuları, sakınılması gereken davranışları ve yapılması gerekenleri pek 6ok 6rnekle okuyucuya aktarmıştır. Bu sebeple iktidarın hakikat rejiminin kurulmasında 6nemli bir rol oynayan yayınlardan birinin de bu dergi olduğı s6ylenebilir. Derginin incelenen sayısında 6zellikle hastalıklardan kaçınma, kamusal alanda bedenlerden uzak durma gibi 6ğ6tler verilmiş diğeri metinlerde olduğı gibi bu dergide de 6zellikle z6hrevi hastalıklara karşı okuyucuyu uyarma ve harekete ge6irme ama6lanmıştır.

Bu b6l6mde kullanılan bir diğeri kaynak 1933 yılında yayımlanan ve sağık alanında bu zaman kadar yapılanların 6zetlendiğı ve atılması gereken adımların da bir yol haritasın 6izildiğı **Sıhhat Almanacı** başıklı derlemedir. Farklı alanlardan pek 6ok uzmanın, sağıkla ilgili konularda yazdığı metinlerden oluşan bu eser sağığın ge6mişini 6zetlerken gelecekte nelerin hedeflendiğini, hıfzıssıhha s6yleminin ana sorunlarını ortaya koyar niteliktedir. “Cumhuriyetin onuncu yılında yazıldığından birinci meclisten bu yana sağık alanında ne gibi gelişmelerin yaşandığı, sağık kavramının uzmanlarca ne şekilde ele alındığını ve hangi konuların temel kaygılar olarak belirlendiğini g6stermesi a6ısından 6nemli bir kaynak”

şeklinde nitelenen ve farklı alanlardan gelen pek çok doktorun yazılarının bulunduğu derlemeden alınan örnekler sağlam zinde beden kurgusu, zevk ve eğlencenin hastalıklarla eş tutulması, zührevi hastalıklar üzerinden üremenin ve ahlakın denetimi, sağlıklı nesil amacıyla bedenlerin denetlenmesi konusunda önemli bilgiler vermektedir. Dönemin sağlık imgesi ve temel hedeflerinin ortaya konması amacıyla çalışmanın bu kısmında **Sıhhat Almanacağı, Sıhhi Müze Rehberi** ve **Sıhhi Sahifeler** başlıklı popüler kültür metinlerinin öne çıkan özellikleri incelenecek; sağlık ve sağlam bedenlilik kavramlarının karşına hastalıklı, iğrenilen, kaçınılan bedenlerin konumlanma sürecinin izi sürülecek, böylelikle hıfzıssıhha söyleminin geniş çerçevede hangi konular üzerine odaklandığı tespit edilecektir.

3.1.1 Sağlam, Zinde Bedenliliğe Verilen Önemin Nüfus Politikalarıyla Birleşmesi

Sağlığın ulus geneline yayılmasını amaçlayan eserlerin pek çoğunda olduğu gibi çalışma kapsamında incelenen eserlerde de farklı hastalıklar ve hastalıktan kaçınma yoluyla ilgili bilgiler verilmiştir. Burada öne çıkansa hastalıktan korunma ve sağlıklı olmanın her vatandaşın temel görevi olarak yansıtılmış olması ve bu konuda herkesin farklı görevleri olduğunun belirtilmesi, bireylerin sorumluluğunun detaylıca açıklanmasıdır. Böylelikle beden denetimi sadece yukarıdan aşağı işleyen bir süreç olmaktan çıkmış, insanların öz denetimlerini sağlaması ve farklı uzaklaşma, yaklaşma duygulanımlarıyla etraflarını da iktidarın tahayyülüne göre kurmaları sağlanmıştır. Sağlıklı olmak normal olan durumken hastalığa yakalanmak, olmaması gereken, bir eksiklik, kusur olarak görülecek şekilde betimlenmesiyle bir taraftan üretken, zinde beden imgesi yaygınlaştırılırken diğer taraftan bedenlerin kendilerini denetlemesi sağlanmış, bunu yapamayan bedenler sessizlikle karşılaşmış, dışlanmış.

Örneğin almanağın ilk yazısında mevsimlerin sağlıkla ilgisine değinilirken, baharın canlılık getirdiği rutubeti ve yanında gelen hastalıkları öldürdüğü belirtilirken aslında çevre ve hastalık ilişkisinin altı çizilmiştir. Güneş görmeyen çocukların sıska ve körpe olacağı, neş'enin en büyük ilaç olduğu, baharla birlikte kışın uyuşukluğunun atılması gerektiği gibi bilgilerin verilmesi okuyucuyu uyuşukluk, tembelliğin kaçınılması gereken bir davranış olduğu enerjinin üretim ve üremeye yönlendirilmesi gerektiği, hijyen isteğinin insanın önemli bir parçası olduğu, hane sağlığı ve bu konuda annenin önemi gibi öğütleri öne çıkarmaktadır. Böylelikle okuyucunun zihninde güneş, bahar, hijyen gibi imgeler sağlık, mutlulukla eşleşir ve arzu edilen

özellikler olarak görünürken sıskalık, körpelik, uyuşukluk, tembellik gibi özellikler eşleştirilmiş ve istenmeyen, kaçınılması gereken davranışlar olarak betimlenmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi modernleşmeyle birlikte tıp söylemi hayatın her alanına yayılmaya başlamış, bu durum Cumhuriyetle birlikte tepe noktasına ulaşmıştır. Dr. Server Kâmil tarafından kaleme alınan “Sıhhi Bir Şehir Nasıl Olur?” başlıklı eserde de bu durumun yansımaları görülmektedir. Yazı şehir planlamasında da tıp söyleminin söz sahibi olması gerektiğini gösterirken tıp bilgisinin iktidar teknolojisi olarak hayatın her alanına girdiğini evin konumundan tutun, inşaat malzemesi, gıdacılık, hamamlar gibi halka açık alanların denetimiyle ilgili mekanlara kadar doktorların söz sahibi olması gerektiğini göstermektedir (a.g.e, s.856).

Sağlıkla ilgili popüler kültür metinlerinin hemen hepsinde hastalıklar ve bulaşma yolları açıklanmış ve buna ek olarak normal olan bedenler, davranışlar, alışkanlıklar ve cinsel faaliyetler betimlenmiştir. Bu bağlamda normal olmayandan ve hastalıklardan korunmanın yolu olarak erken tanı ve tedavinin yanında şahsi tahaffuza (kişisel korunma) işaret edilmiştir. Bireyin kendi sağlığından kendi sorumlu olduğu, kendini korumak zorunda olduğu incelenen metinlerin genelinde karşımıza çıkan önemli bir diğer temadır. Böylelikle bedenlerin ve zihinlerin sağlıklı olmak kavramı üzerinden kendilerini denetlemesi, iktidarın tahayyülüne uygun davranışları kendi rızalarıyla içselleştirmesi sağlanmıştır. Almanakta bulunan “Cumhuriyetin Sıhhat Siyaseti” başlıklı yazı da iktidarın sağlık kavramına verdiği önemi ve bu kavramı ele alış şekline işaret etmektedir. Son on senede Cumhuriyetin başarıları sıralanırken:

“Ümitsizlikle yerde sürünen bir milleti *dirilttik*, düşman ayakları altında ezilen memleketi esaretten, *zilletten* kurtardık...Halkın hayatı her hür millet gibi teminat altına girdi, nüfusumuz arttı, (harp, istilâ, hicret) korkusu yok... Dünyanın şimdiye kadar mislini görmediği bir iktisadi buhran içinde bocalarken evlenmesi günden güne artıyor, aile yuvalar çoğalıyor, nüfus artıyor. Yarın bu buhran geçince görünüz Türk vatanı nasıl cennet olacak (a.g.e, 35-37)”

Gibi betimlemeler yapılması sağlığın iktidar politikalarının merkezine yerleştiğine işaret etmektedir. Kullanılan dil okuyucuyu yeni rejimin başarılarını desteklemeye yöneltmekte hem de evlilik oranının artışı, nüfus artışı gibi gelişmelerin övünç kaynağı olduğunu vurgulayarak okuyucunun bu davranışlara öykünmesini amaçlamaktadır. Böylelikle sağlık

üzerinden iktidarın kendini meşrulaştırması, onaması sağlanırken, bedenler ve zihinler de itaatkâr hale getirilmeye çalışılmıştır.

Dönemin nüfus artışı ve sağlıklı gençlere, sağlıklı çocuklara önem veren politikasının yansımaları pek çok yerde karşımıza çıkmaktadır. Dönem metinlerinin genellikle doğuma teşvik eden politikası aynı zamanda milliyetçi söylemle birleşerek sağlıklı olmayı, bedensel ve zihinsel açıdan sağlıklı çocuklar doğurmayı vatanperverliğin göstergesi olarak belirlemiştir (Gülser & Rasimoğlu, 2017). Örneğin **Sıhhat Almanacağı**'nda savaşların olmaması, askerliğin kolaylaşması övülürken:

“En bereketli zamanı karısından, aile yuvasından uzak, aç susuz, dağlarda, çöllerde dolaştıran askerlik onun en büyük felâketi olmuştur. Böyle rejim yüzünden Türk sağ kalmamış ki çoğalsın.... Askerlik bugün bir buçuk seneye indi, elbet daha inecek ... Genç, ailesiyle, işi ile temasını kaybetmiyor (1933: 36).”

Sözleri pronatalist politikanın Türkçülük fikriyle birleşerek daha da güçlü hale geldiğine işaret etmektedir. Nüfusun nitelik ve nicelik olarak ıslahına yapılan vurguyla birlikte ortaya çıkan biyopolitik ve anatomopolitik stratejilerin ana odağının kadınlar ve gençler olduğu söylenebilir. Çünkü güçlü nüfus için asıl gerekli olanın sağlıklı, gürbüz çocuklar olduğu ve bunu sağlamanın da annelerin sağlıklı olmasına bağlı olduğu düşüncesi dönem boyunca tekrar tekrar öne sürülen kavramlardandır. Sağlam bedenliliğe verilen önemin artışı, arzulanan bedenlerin nitelikleri, sınırlarının net bir şekilde çizilmesinin bir örneği Selim Sırrı Tarcan tarafından kaleme alınan ve **Sıhhat Almanacağı**'nin sonlarında yer alan “Cumhuriyet Gençlerine Tavsiyelerim” başlıklı yazıda görülmektedir (a.g.e, s. 1051). Bu yazı iktidarın makbul saydığı, istenen özelliklere sahip olan ve olmayan bedenler ayrımının net bir şekilde yapıldığı yazılardan biridir. Tarcan, gençlere “daima başınızı yüksek tutun çünkü yüksek baş cesareti, cüreti, kudreti, kendine güvenmeyi ifade eder.” sözüyle istenen, arzulanan özellikleri vurgularken bu tanımın karşısına düşük başı koymuş ve bu duruşun korkuya, aczei meskenete, tevekküle yani istenmeyen özelliklere delalet ettiğini belirtmiştir. Böylelikle bedenin yapısı ve duruş şekli belli karakter özellikleriyle eşleştirilmiş, dış görünüş üzerinden hangi bedenin hangi özelliğe sahip olduğu ya da olmadığı bulunmuş ve yine uzaklaşma, yakınlaşma örüntüleri oluşturulmuştur. Böylece kamusal alanlarda birbirine benzeyen, sağlıklı-dik duran bedenler birbirine yaklaştırılırken, istenmeyen özellikleri yansıtan bedenlerden kaçınılması, kaçınılan kişinin yaşayacağı utancın düşüncesiyle bile sağlıklı eşleştirilen davranışlara ve özelliklere

yönlendirilmesi sağlanmıştır. Sadece iktidarın makbul olarak belirlediği alanın dışına çıkan bedenler değil üretken olmayan bedenler de iktidarın sınırlarının dışına itilmiş, kurtarılmasa da olabilecek bedenleri gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda kanser, zührevi hastalıklarla benzer şekilde kullanılmış; “vaktini doldurmuş kişilere” bulaştığında kabul edilebilir bir şekilde karşılanırken bu hastalık gençlere bulaşarak hayatın neşe ve saadetine ulaşmalarını engellediğinde (**Sıhhat Almanacağı**: 227) bir felaket olarak addedilmiştir. Bu durum üreme ve üretime katılamayan bedenlerin yokluğu kabul edilebilen bedenler olarak belirlendiğini; üreme ve üretime katılma potansiyeline sahip bedenlerin ise yokluğunun, hastalığa yakalanmasının bir felaket olarak görüldüğüne işaret etmektedir. Bir diğer deyişle hastalıklar aracılığıyla yaşatılması gereken, asıl önemli olan grup belirlenmiş ve aynı zamanda ölüme bırakılabilir grup da üretim faaliyetine katılmayanlar gibi arka plana atılmış, yakalandıkları hastalıklar daha az önemsenen hastalıklar olarak gösterilmiştir. Söz gelimi, kurtarılmasa da sorun olmayacak, ölüme terk edilebilecek bireyler de zihinsel ve bedensel özellikler üzerinden belirlenmiştir. Eğer hastalık sağlıklı olması arzulanan bedenlere de bulaşırsa o zaman merkeze gelmiş, çözümüyle ilgili adımlar atılmıştır.

3.1.2 Görünmeyen Varlıklar, Kaçınılan Bedenler

Bedenin sağlığının optimal hale getirilmesi, sağlam bedenlik fikrinin ulus geneline yayılması hızıssıhha söyleminin en temel amaçlarındandır. Bu amaca ulaşmak için pek çok yöntem ortaya konmuştur fakat bunlardan en önemlisi mikrop, bakteri gibi organizmaların korku uyandıracak betimlemeleri ve bununla savaşmak için gerekli olan vitaminler imgesidir. Dönem yazınında pek çok yöntemle mikroplar, vitaminler gibi gözle görülmeyen öğeler okuyucunun zihninde canlandırılmaya çalışılmış, böylelikle gözle görülmeyen varlıklar üzerinden sağlık (vitamin), ya da hastalık (mikroplar) konusunda okuyucunun harekete geçirilmesi amaçlanmıştır. Sağlık propagandası ve sağlık risaleleri bölümünde de bahsi geçen bu savı kanıtlayan bir örnek yine **Sıhhat Almanacağı** derlemesinde yer alan vücudun hastalıklarla ve mikroplarla savaşma yönteminin özetlendiği “Natura” (1933: 543) başlıklı metindir. Bu gibi yazılarla okuyucu vücuduna yararlı olacak gözle görünmeyecek kadar küçük maddelerin varlığı üzerinden yapması istenen, olumlu davranışlara yönlendirilmiştir. Burada özellikle mikropların ve hastalıkların mikroskobik görüntüleri kullanılarak (Resim.9), görünmeyen varlıkları görünür hale getirme, canavarlaştırma, korkunun öznesini belirleme amacı öne çıkmaktadır. Sonrasındaysa mikropların hastalıkların yayılmasındaki rolü detaylıca anlatılmış ve bu sefer gözle görülemeyen küçük maddelerden kaçınılması gerektiği

öğütlenmiştir. Tam da bu görünememe hali üzerinden norm dışı davranışlar hastalıklarla eşleştirilebilmiş, okuyucunun belirli bedenlerden ve davranışlardan kaçması, tam tersi belirli davranış ve bedenlere yaklaşması amaçlanmıştır.

Metinlerde sıklıkla geçen hastalığın zengin, fakir, çocuk, ihtiyar, kadın, erkek ayırmadığı, herkese geçebildiği tehlikesi özellikle okuyucuyu tedirgin etme, hastalıklardan kaçabileceği güvenli alanının bulunmadığı duygusunu öne çıkarmaktadır. Hastalıkların bulaşma yolları anlatılırken hastanın bir iki metre yakınında bulunanların hastalık kapma ihtimallerinin çok yüksek olduğu bilgisi pek çok metinde karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun bireylerin kendi bedenlerini ve etraflarını denetlemeleri, her an tetikte olmalarını sağlamak için kullanılmıştır. Örneğin Necati Kemal tarafından kaleme alınmış “Sıhhi Şekavet” başlıklı yazı dönemin sağlık metinlerinde okuyucuyu etrafındaki her şeyden özellikle de dışarı çıkmaktan, gözle görülmeyen mikroplar üzerinden korkutup, tetikte olmaya iten, böylelikle hastalıktan kaçarken hastalardan da kaçma, çekinme eylemlerine yönlendiren dilin önemli bir örneğidir. “Bulaşık bir hastanın indiği otobüse binmediğiniz ne malum?” sorusuyla bireylerin birbirinden uzaklaşması, dışarı çıkarken tedirgin olmasının, sokakta karşılaşılan herhangi bir hareketin kaçınma, içe dönme gibi eylemlere yol açmasına olanak sağlamıştır. Bu durum yine olmamış bir olay üzerinden ortaya çıkan önleyici önlem örüntüsüne işaret etmekte, hastalıkların cinayet, kavga, hırsızlıkla kıyaslanıp, çok daha fena olduğunun altının çizilmesi de hem hastalık hem de hastalar hakkında belli duygulanımlar oluşturulmaya çalışıldığını göstermektedir. Gözle görülmeyen küçük mikroplar, damlacıklar aracılığıyla hastalıkların geçtiği bilgisi ve bunu destekleyen çizimler, resimler üzerinden okuyucuyu bazı belirtiler, davranışlar ve mekanlardan kaçmaya, endişelenmeye, hastalık ortada olmasa bile kendini korumak için belli davranışlarda bulunmaya itmektedir. Benzer şekilde verem mikroplarının çocuklara yerlerde yuvarlanırken yahut pis ellerini ağızlarına, burunlarına götürürken, tırnaklarını yer iken de geçtiği bilgisi üzerinden (**Sıhhi Sahifeler**, 1930: 4) hastalıkla pislik, hijyen eksikliği eşleştirilmiş, mikroplar görülemeyeceğinden dış görünüş ve sergilenen davranışlar üzerinden yine kaçınılacak, uzak durulacak öteki imgesine odaklanılmıştır.

Biyopolitikanın temelinde bulunan yaşatma kavramı modern tıbbın en önem verdiği konularından biri olan koruyucu hekimlik uygulamalarında kendini gösterir. Bu sebeple sıhhi metinlerde hastalıktan korunma ve hastalıkların bulaşma yolları açıklanırken kesin ve net bir şekilde birbiriyle temas etmeyen, uzak duran, dolaşımı kısıtlanmış bedenler imgesi ortaya çıkmaktadır. Örneğin **Sıhhi Müze Rehberi**’nin veremden korunma yolları bölümünde

veremlilerin başkalarını öpmemesi, veremli annelerin çocuklarına süt vermemesi ve bakmamasının hastaların bardakları ve kapları ayrı olmasının salık verilmesi (1931, s.7-8, 15) hastalığın ve hastaların ayrılması, belli bir alana kısıtlanması eğilimine işaret etmektedir.

Sağlıklı ve zinde beden vurgusu daha önce de belirtildiği gibi dönem yazınının merkezindedir ve bu tema özellikle öteki olarak belirlenenlere atfedilen pislik, mikrop, hastalık kavramlarıyla metinlerde yer bulmuştur. Nitekim **Sıhhat Almanacağı**'nda yeni rejimin sağlık teşkilatlanması ve salgın hastalıklarla savaşında alınan yolun anlatıldığı bir yazıda frengi mücadelesinde açılan dispanserler ve tedavi yöntemlerinden bahsedildikten sonra “Artık Anadolu’da damağı delinen, burnu dökülen, pis yaralı kimse görmüyoruz (1933: 39).” sözleriyle aslında insanlarda kaçınma ve iğrenme hisleri uyandırdığı için frenginin diğer hastalıklardan farklı olduğu sıklıkla tekrar edilmiştir. Hastalıkların vücutta deformasyonlara yol açması farklı şekillerde betimlenerek okuyucuda belirli hisler uyandırılması amaçlanmıştır. Belsoğukluğu ve benzeri hastalıkların mikroplar aracılığıyla ortaya çıkışının betimlenmesi gözle görülmeyen küçük canlılar aracılığıyla tavsiyelere uymayan herkesin hasta olabileceği, mikroplar gözle görülmediği için kaçınma ihtimalinin çok zor olduğu vurgusunu derinleştirmektedir. Benzer bir durum trahom hastalığının betimleniş şeklinde de görülmektedir. Yine popüler kültür metinlerinde trahom hastalığının başlıca sebebi pislik olarak gösterilmiş, böylelikle neredeyse tüm hastalıkların sebebi (çevresel ya da ahlaki) pislik olarak belirlenmiş, okuyucu hasta olanların bir şekilde pislikle temas ettiği dolaylı da olsa dikkatsizlikleri sebebiyle suçlu oldukları düşüncesine yönlendirilmiştir. Hastalıkların sebebinin pislik olduğu ve hastaların ihmal, dikkatsizlikle suçlanması istenmeyen, kaçınılması gereken bedenlerin hastalıklar üzerinden belirlendiğini, sağlık-hastalık gibi kavramların belirli hislerle eşleştirildiği, bireyin tepkileri ve hislerini denetlemek için sağlık sağlam bedenlilik söyleminin kullanıldığını göstermektedir. İstenen tepkileri vermeyenlerin de sonunun hastalık yani dışlanmak olacağı tehdidi bu bağlamda önemli bir rol oynamaktadır.

Özetle hıfzıssıhha metnlerinin genelinde sağlıklı olma, hastalar ve hastalıklardan kaçma, uzak durma örüntüsü üzerinden bedenlerin dolaşımı ve etkileşiminin denetlenmesi böylelikle bireylerin iktidar bilgisine uygun şekilde kendini yeniden kurması sağlanmış, gözle görülebilen belirli dış özellikler hastalıklarla özdeşleştirilmiş, böylelikle kaçınılacak bedenler inşa edilmiştir.

3.1.3. Eğlence ve Hastalığın Eşleşmesi

Yukarıda da değinildiği gibi belirli davranış ve görünümünün hastalıkla eşleşmesi ve okuyucuda korku ve iğrenme gibi hislerin uyandırılması dönem yazınında öne çıkan biyopolitik stratejilerden biridir. Bu bağlamda eğlence ve boş zaman faaliyetleri için de benzer bir süreç işlediği söylenebilir. Sağlam bedenlilik kavramının yaygınlaşmasını amaç edinen metinlerin ortak bir diğer özelliği hastalıkların en büyük sebebinin boş zamanın fazla olması, zevke, eğlenceye düşkünlük olarak kurgulanmasıdır. Nitekim, zührevi hastalıklara göre daha masum olduğu düşünülen verem hastalığının bile eğlenceden kaynaklandığı, boşa zaman harcamanın sağlığı olumsuz etkilediği vurgusu da **Sıhhi Müze Rehberi**'nin ilk sayfalarından itibaren karşımıza çıkmaktadır:

“Eğlence ve safa peşinde uykusuz geçirilen geceler bütün hayatımızı zehirler...Rakı içmek, fazla şarap ve bira kullanmak, sigara ve kahve tiryakisi olmak dahi vereme bir istidat husule getirir (a.g.e, s.10).”

Yukarıda örneklenen betimlemeler iktidar tahayyülünce bireyin uzak durması gereken alanlar belirlenirken bu alanların hastalık, sağlıklı olma temaları üzerinden meşrulaştırıldığına işaret etmekte, sağlıklı bedenler imgesi üzerinden iktidarın istediği “üretken bedenler” kategorisinin halka benimsetilmesinin kolaylaştığına işaret etmektedir. Eserlerde sıklıkla kullanılan hastalar ve vücudu sağlam olanlar, yaşlılar ve gençler ayrımı pek çok yerde kendini göstermektedir. Benzer şekilde spor ve benzeri uğraşlar övülürken balolar, iskambil oyunları, mahalle kahvelerinde vakit geçirmek gibi spor harici boş zaman aktivitelerinin sağlığa zararlı olduğu, umumi yerlerde hastalıklara yakalanmanın kolaylaştığı vurgulanmıştır. Böylelikle bedeni güçlendirecek uğraşlar haricindeki aktivitelerin engellenmesi, kaçınılması tıp bilimince de meşru hale getirilmiştir. Aşağıdaki alıntı bu savı kanıtlar niteliktedir:

“Salgın zamanlarda gece eğlentilerine gitmemek en akıllı iştir. Hele dansla terledikten yahut isketinglerde saatlerce kaydıktan sonra birdenbire soğuğa çıkanlar, dekolteli hanımlar grip, zatürre, zatülcenp verem gibi tehlikelere maruzdur (**Sıhhat Almanagi**, 1933: 34).”

Sadece eğlence faaliyetleri değil zihni ve düşünme yetisini etkileyen bağımlılıklar da özellikle toplum sağlığı, ulusun kuvveti üzerinden ele alınmıştır. Bireysel eylemlerin topluma

olan etkilerinin özellikle de doğacak çocuklara vereceği zararın neredeyse her metinde altının çizilmesi hem çocukların bir denetim, kısıtlama mekanizması olarak görev gördüğüne hem de birey sağlığının genel sağlık içinde ele alındığı, asıl önemli olanın nüfusu ıslah etmek olduğuna işaret etmektedir. Örneğin **Sıhhi Müze Rehberi**'nde içki, morfin ve kokain bağımlılığı münferit bağımlılıklar olarak ele alınmamış pek çok hastalık ve suçla el ele gittiği vurgulanmıştır.

“İçki beşeriyet için bir afet, insaniyet için bir felakettir. Bedeni tahrip, sıhhati ihlâl, ahlakı ifsat ettiği gibi bütün bir ailenin mahvü harabesine sebebiyet verir. İnsaniyetle telif kabil olmayan her nevi fenalıkların ve cinayetlerin yüzde doksanı hep sarhoşluk yüzünden zuhur ettiğini zabıta teyit etmek mümkün olduğu gibi beşeriyeti kemiren, nesli berbat eden ve gençliğin mahvü inkırazına, sebebiyet veren frengi illeti, müthişesile bel soğukluğu ve sairenin kaffesi de sarhoşluk esnasında alındığı müspet bir keyfiyedir (a.g.e, s.44-45).”

Yukarıdaki alıntıdan anlaşılacağı gibi içki, fuhuş, zührevi hastalıklar, hırsızlık, cinayet, hastalıkla doğan çocuklar birbiriyle eş tutulmuş, birinin diğerine yol açacağı vurgulanmıştır. Görüldüğü gibi sadece salgın hastalıklar değil içki gibi vücuda zararlı maddeler de derlemede en çok bahsedilen konulardandır. Nitekim **Sıhhat Almanacağı**nda en çok bahsedilen iki konunun alkol ve zührevi hastalıklar olduğu söylenebilir. Özellikle alkolün vücutta yol açtığı deformasyonlara ayrı bir başlık altında değinilmesi diğer hastalıklarla benzer şekilde güç ve üretkenliği engelleyen rolü üzerinde durulduğunun göstergesidir. Fiziksel yetilerde (spor faaliyetleri örneği üzerinden) meydana gelen bozulmanın vurgulanması içkinin de salgın hastalıklara benzer şekilde ele alındığı, beden denetiminin ve biyopolitikanın bir aracı olarak kullanıldığını göstermektedir (a.g.e, s.350). Kaçınılması gereken, hastalıklarla eşleştirilen özelliklerin bu kadar detaylı betimlenmesi bizi yine önleyici eylem kavramına yönlendirmekte hastalık gözle görülme de eşleştirildiği özellikler-davranışlar aracılığıyla hasta olsa da olmasa da bazı bedenlerin uzak durulması, iğrenilmesi gereken ‘ötekiler’ olarak ayrılmasının hastalıklar aracılığıyla sağlandığı fikrine götürmektedir.

Bağımlılıklar anlatılırken kadınlarda adet kesilmesi, çocuk düşürmesine yol açması, erkeklerin ademi iktidara uğramalarına, tembel karakterli olmalarına sebep olduğu pek çok eserde öne çıkarılan noktalardan biridir. Diğer hastalıklarda da benzer özellikler görülmesine rağmen içki, uyuşturucu zührevi hastalıklar bağlamında üreme faaliyetlerinin vurgulanması bu

hastalıkların bulaşma, bağımlılıkların oluşum şekliyle ilgili varsayımlarla yakından ilişkilidir ve aynı zamanda iktidarın sağlıklı bedenler ve bu bedenlerden doğacak gürbüz nesillere verdiği öneme işaret etmektedir.

Kötü alışkanlık ve hastalıkların vatani tehdit eden içtimai afetler olduğu ve mücadelenin ne kadar ulvi bir vazife olduğu vurgusu farklı konularda yazılmış yazıların neredeyse hepsinde görülmektedir. Aile özellikle de anneler çocukların kötü alışkanlık ve hastalıklardan uzak tutulmasıyla görevlendirilmiş hem çocuklara iyi örnek olmaları hem de çocuklarının “yanlış yola sapması, fena alışkanlıklar edinmesini” engellemeleri istenmiştir. Aksi takdirde görevlerini yerine getiremedikleri için utanç duymaları gerektiğinin altı çizilmiştir. Örneğin farklı bağımlılıkların incelendiği “Toksini” başlıklı metinde (a.g.e, s.446) gençlerin kötü alışkanlıklara bulaşmasından hem aile ve eğitim suçlanmış hem de gençlerde istenmeyen özellikler betimlenmiş, ailelerinin nelere dikkat etmesi gerektiği detaylandırılmış, betimlemelerde iğrenme uyandıracak sıfatlar kullanılarak ailenin istenmeyen durumu zihinlerinde canlandırması amaçlanmıştır:

“Esrar bunaklık hali getirir...Hırsızlık, dolandırıcılığı yanında getirmekte. Afyon yüzünden köyler harap olmuştur. Böyle devam ederse nesiller münkariz olacak. Morfinmanlar her hususta pisliktir...Vücut süratle kuvvetini kaybeder...Erkeklik kuvveti felce uğrar...Kılık kıyafetine lakaydi; tıraşı uzamış, gözleri çukura batmış, iç çamaşırları müstekreh bir hal alır; morfinmanların her hususta pislikleri meşhurdur...(Kokainmanlar) Önüne gelenle münasebette bulunur. Bu yüzden zührevi hastalıklara yakalanırlar ve yahut ahlaki bir cürüm ile hapishaneyi boylarlar.”

Sihhi Sahifeler’den alınan yukarıdaki betimleme uyuşturucu kullanımı, bağımlılık, denetimsiz cinsellik ve hastalığın özellikle de zührevi hastalığın birbiriyle eşleştirildiğine delalet etmektedir (a.g.e 448).

Özetlemek gerekirse bağımlılığa tutulma yine belli davranışsal ve dış görünüşle alakalı özellikler üzerinden açıklanmış, belli gösterenler belirtilerek okuyucunun gözle görülmeyeni davranışlara aktarması, böylelikle bazı bedenlerden uzak durması amaçlanmıştır. Yine bunaklık, cinsel iktidarsızlık, özensiz giyim ve davranış, pislik gibi sıfatlar kaçınılması, utanılması gereken özellikleri betimlemek için kullanılmış öte yandan çalışma ve verimlilik istenen özellikler olarak kurgulanmıştır.

3.2. Norm Dışı Davranışlar ve Zührevi Hastalıkların Eşleşmesi, Sağlık Üzerinden Ahlaki Denetimin Sağlanması

Daha önce de belirtildiği gibi dönemin sağlık yazınında salgın hastalıklar önemli bir yer tutmaktadır. Salgın hastalıklar arasında da özellikle zührevi hastalıklar tekrar tekrar dönülen ve farklı açılardan ele alınan konulardan biri olarak yer almaktadır. Zührevi hastalıklara değinilme şeklinde en öne çıkan özelliklerden biri bu tür hastalıkların norm dışı davranışlara delalet ettiği vurgusu üzerinden bireylerin davranışlarının iktidar tarafından denetlenmesi ve aynı zamanda bir öz denetim mekanizmasının kurulması temasıdır. Bir diğer öne çıkan betimleme de zührevi hastalıkların özellikle deliliğe, sakatlığa yol açtığı, bu durumların tedavisi olmadığı (**Sıhhi Müze Rehberi**, 1933: 18) daha da önemlisi anne babaların bu hastalıkları çocuklarına da aktardığı bilgisinin öne çıkarılmasıdır. Böylelikle okuyucunun hastalık kapmaktan korkması, kendini özellikle geri dönüşü olmayan bu hastalıktan korumaya çalışması amaçlanmıştır. İki yöntem de hem biyopolitik hem de anatomopolitik tekniklerle yakından ilişkilidir. Geniş açıdan bakıldığında sağlıklı nesiller amacı güden bu söylem daha yakından bakıldığında bedenlerin iktidarın ön gördüğü şekilde yeniden kurulmasını da yanında getirmekte hatta bir süre sonra bireylerin kendilerini denetlemeyi içselleştirmesine, kendi bedenlerini iktidarın etkisi olmadan da makbul hale dönüştürmeleri, bedenleri üzerinde öz denetim kurmalarına da yol açmaktadır.

Dönemin düşünürleri frengi başta olmak üzere zührevi hastalıkların ulusu pek çok yönden felakete sürüklemekte olduğunu savunmaktaydı. Uzmanlara göre bu durum hem yetişkin bireylerin üreme odaklı olmayan cinselliğe yöneldiğinin hem de hastalıklı bedenlerden doğacak çocukların sağlık sorunları yaşayacağı, hayal edilen gülbüz evlatlar, üretken bedenler, güçlü asker sağlıklı anne fikirlerinden uzaklaşılmasının gelecek nesillerin sağlığını kaybetmekte olduğunun, tereddinin göstergesiydi. Bu sebeple dönem boyunca yazılan pek çok metinde zührevi hastalıklar ve tenasül hıfzıssıhhası konularına değinilmiştir. Nitekim hastalığın üreme üzerinde yol açtığı tahribat tekrar tekrar okuyucunun karşısına çıkarılan temalardan biridir. **Sıhhat Almanasında** geçen aşağıdaki alıntı da bu savı kanıtlar niteliktedir:

“Ekseriyetle frengili kadınların çocukları düşer, dokuz ayı doldurup dünyaya gelenler bile cılız ve sıska olurlar. Ve daha birkaç yaşında iken ölürlar, veyahut ömürlerinin sonuna kadar hastalığın tahtı tesirinde bulunurlar. Gözü kör eden, beyni tahrip ederek hastayı tecennün ettiren, kara ve burun kemiklerini çürüterek burnun düşmesine

sebebiyet veren, insanın en mühim ve nazik azasında müthiş tahribat yapan frengiden tevakkinin yegâne ve kati çaresi nefesine galebe çalarak fuhşa meyletmemektir. Bu sebepten fuhuştan tevakki ediniz. **Fena kadınlarla** münasebette bulunmayınız, birkaç dakikalık zevkiniz için hayatınızı, aileniz ve evlatlarınızın hayatını tehlikeye koymayınız (**a.g.e**, s.25-26)”

Dönemin frengi hakkındaki tutumuna bakıldığında bu hastalığın ekseriyetle fuhuş üzerinden yayıldığı öne sürülmektedir, böylelikle sağlıklı biz grubuna karşı normal davranışlara uymayan tehlike yaratan, kaçınılması gereken ötekiler grubu belirlenmiştir. Yukarıda verilen alıntının benzeri **Sıhhi Müze Rehberi**’nde de geçmektedir. Bu durum aslında bireylerin benzer söylemler, sloganlarla çevrelendiği böylelikle sürekli karşısına çıkan bu bilgiyi hakikat olarak kabul etmesinin kolaylaştığını göstermektedir:

“Frenginin en büyük sirayet sebebi fuhuştur. Büyük şehirlerde bulunarak nefislerini galebe çalamayanlar, fahişelerin arkasından koşanlar yüzde yüz frengiye duçar olurlar. Sonra ailelerine dahi bu hastalığı verirler... Fakat frengi yalnız şahsı bizar etmez nesle savlet eder....Daha validesinin karnında bulunan bu biçareyi hasta eder. Ekseriyetle frengili kadınların çocukları düşer. Dokuz ayı doldurup dünyaya gelseler bile vücutlarında birçok yaralar vardır. Cılız ve sıska olurlar. Daha birkaç yaşında iken veyahut ömürlerin sonuna kadar bu hastalığın tesirinde kalırlar. Bu sebepten fuhuştan tevakki ediniz. Fena kadınlarla münasebette bulunmayınız ve birkaç dakikalık zevkiniz için hayatınızı, ailenizin ve evladınızın hayatını tehlikeye koymayınız (**a.g.e**, 19-20).”

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi okuyucuyu frengi ve fuhuştan kaçınmaya itmek için “felaket”, “fena kadın” “büyük tehlike” gibi kavramlar okuyucuyu kaçınma ve korkmaya itilmiştir. Çocuklar için “cılız”, “sıska” gibi betimlemeler yapılması dönemin istenen bedenlerinin çoğunlukla olumsuz örnekler üzerinden betimlendiğine, doğacak çocuklar için endişe, kaygı gibi hisler üzerinden bireylerin davranışlarının denetlenmesinin amaçlandığına işaret etmektedir. İncelenen metinlerin tümünde zührevi yolla bulaşan hastalıkların merkezde olması, hastalıkların önlenmesi ve tedavisi çalışmalarında zührevi hastalıkların en önde gelen tür olduğunu göstermektedir.

Zührevi hastalıkların herhangi bir temastan ya da hava yoluyla değil cinsel ilişki özellikle de makbul olmayan, evlilik dışı ilişki sonucu bulaşıyor olması bu hastalığın sadece

salgınlarla mücadelede değil topluma yeni ahlaki değerlerin benimsetilmesi, üreme ve üretme odaklı çekirdek ailenin meşrulaşması için kullanıldığına işaret etmektedir. Nitekim, zührevi hastalıklardan bahsedilen metinlerin neredeyse hepsinde bakire kızların ayrı bir kategori olarak ele alınması da bu savı desteklemektedir. Böylelikle zührevi hastalıkların cinsellikle ilişkisi doğrudan belirtilmese bile dolaylı yoldan vurgulanan konulardan biri olmuştur. Frenginin cinsel yolla geçtiği ekseriyetle fena kadınlarda bulunduğu, bakire kızlarda bulunmayacağı bulunsa bile ailesinden geçtiği düşüncesi dönem yazınının öne çıkan bir diğer vurgusudur. Buradan da anlaşılabileceği gibi zührevi hastalıkların cinsellikle bulaştığı toplumda yaygın kanı olarak yerleşmiştir. Henüz evlenmemiş gençlerde özellikle de genç kızlarda zührevi hastalık olabileceği düşüncesi bile metinlere çok ağır, düşünülemez bir durum olarak yansımıştır. **Sıhhat Almanacağı**'nda geçen aşağıdaki alıntı da yine asıl suçun evlilik dışı cinsellik ve fena kadınlar olduğu, erkeğin evlilikten önce cinsel faaliyet göstermesinin görece anlaşılır olduğuna işaret etmektedir:

“Evlenecek bir aile kızına kanında frengi aratmak epeyce ağır bir teklif ama irsî olan frengi de düşünülmeli...(Erkek) Fena yoldan kapıldığı hastalıkla masum ve temiz zevcesinin, çocuklarının kanını kirletir, ailesinin hayatına kıyar (**a.g.e**, s.698-99)”

Bunun yanında frengi başta olmak üzere zührevi hastalıklar için alınan tedbirler kısmında fuhuşun denetim altına alınması ve yasaklanması sürecinin anlatılması fuhuş ve zührevi hastalıklar arasındaki ilişkinin hala sürdüğünü, bu tür hastalıkların temel kaynağının fuhuş olduğunu gösterir niteliktedir. Bu kullanım, ahlak ve nefsinin galebe çalma fikri, masum-fena ayrımı üzerinden fuhuş yapanların nefsinin tutamadığı, öz kontrollerinin olmadığı savı öne sürülmüştür. Hastalığın vücutta yol açtığı deformasyonlara vurgu okuyucuyu iğrendirmek ve okuyucuda hastalığa yakalanmamak, hasta olandan nefret etme isteği uyandırmaya dönüktür. Hastalık kaynağı olarak “fena kadınların” gösterilmesi de yine suçlama ve damgalama örüntüsüne bir örnektir. Böylelikle hastalıktan iğrenen kişi bu duruma düşme korkusundan kendi davranışlarını kendisi denetleyecektir hatta etrafını da denetime tabi tutacaktır. Sürekli karşımıza çıkan aileyi koruma ve masum evlatlarına hastalık bulaştırmama vurgusunun işaret ettiği bir diğer çıkarım da dönem iktidarının özellikle anne baba ve çocuklardan oluşan modern çekirdek aile düzenini yerleştirmeye odaklandığı ve bu amaç için, norm dışı cinsellikle hastalıkların eşleştirildiği bir dil kullanıldığıdır.

Bulaşının zührevi hastalıklara göre daha “masum” olduğu (aynı havayı nüfus etmek, öksürük vb.) hastalıkların önlenmesinden bahsederken sadece hijyen ve hastalarla temastan kaçınmaktan bahsedilmişken zührevi hastalıkların ahlaki yanı da öne çıkarılmış ve bu tür hastalıklara kapılmanın makbul vatandaş imgesinde bulunmayacak özellikler, ahlak dışı addedilen davranışların bir yansıması olarak görüldüğünden pek çok öğüt verilmiş ve kaçınılacak eylemler sıralanmıştır. Bunun yanında hastalığın nesilleri olumsuz etkilediği de fazlasıyla öne çıkarılmıştır. Ahlaki normlar dışına çıkmakla eşleştirilen hastalıkların ölüm oranı diğerlerine göre daha az olsa da felaket olarak betimlenmiştir. Burada önemli etkenin, enerjinin üretim dışı faaliyetlere aktarıldığını gösteren hastalıklarda olduğu gibi güçlü millet - gürbüz nesil fikrine ters düşen tüm eylemlerin sağlık üzerinden engellendiği, dışlandığı söylenebilir. Frengi ve bel soğukluğunda olduğu gibi yumuşak karha hastalığında da bireyin nefesine hâkim olması ve fuhuşa yönelmemesi öğüdü karşımıza çıkmaktadır. **Sıhhi Müze Rehberi**’nde yer alan öğüt de buna işaret etmektedir: “Bu hastalığa duçar olmamanın yegâne ve kati çaresi nefesine galebe çalarak fahişelerle temasta bulunmamaktır (1931: 32-33).” sözleriyle aslında zührevi hastalıklarla fuhuş, ahlak dışı davranışların eşleştirildiği görülmektedir. Dolayısıyla hastalığa yakalanmama, hastalığı önleme kavramları üzerinden fuhuş ve ahlak denetimi uygulamaları kendine yer bulmuştur.

Hastalığın ekseriyetle cinsi temastan bulaştığı bilgisinin öne çıkarılması, hastalığın asıl kaynağı olarak sergüzeşt peşinde gezen kadınların ve fahişelerin gösterilmesi akıllara peki ya bu kadınlarla birlikte olan erkeklere ne demeli, erkekler hakkındaki sessizliğin, mazur gören bakışın sebebi nedir sorusunu getirmektedir. **Sıhhat Almanâğı**’nda geçen aşağıdaki alıntı kadınları zührevi hastalıkların kaynağı ve suçlusu olarak gösteren dili örneklemektedir:

“Sergüzeşte atılan bir kadın er geç bu hastalığa yakalanır; ekseriya pek kısa bir zamanda husule gelir. Bu kadınlar yüzde yüz hastalıklıdır. Salim bir tasavvur etmek bir hayaldir. Bilâ istisna bunların hepsi, ihtiyarı, genci, güzeli, çirkini, kibarı ve süflisi hastalıklıdır. Bunlar daha sergüzeşte atıldıklarının ilk aylarında hastalanırlar. Hiçbir nizam, hiçbir takavyüt ve nezaret bunları hastalıktan vareste kılamaz. Bu hal onların hazin sanatlarının icabıdır. Bunlar zahiretü tamassüha bir nikap altında hastalığı rasgeldiklerine aşırırlar. (a.g.e, s.229)”

Dr. Asım Kermenli tarafından kaleme alınan “Frengi Nasıl bir Hastalıktır” (a.g.e, s.271) başlıklı metinde de frenginin bulaşma yolları arasında fuhuş öne çıkmakta, frenginin

çocuklardan süt nineye, süt nineden de çocuğa geçtiğinin altı çizilmektedir. Yine hastalığın cinsel yolla bulaşmasına üzerinden gizli fuhuş sağlığına büyük bir tehdit olarak gösterilmiştir. Burada da hastalığın bireysel zararlarından çok kamu sağlığına zararının vurgulandığı, asabiye (sinir hastalıkları) üzerine de olumsuz etkilerinin olduğu bu sebeple bireylerin özellikle de kadınların hastalıklardan kaçınmak için her an tetikte olması gerektiği öğüdü görülmektedir.

Dönemin sağlık söyleminde ahlak, fuhuş ve zührevi hastalıkların eşleştirildiğinin bir diğer örneğine “Ahlak ve Fuhuş Hastalıkları Sebepleri” başlıklı yazıda rastlamaktayız. Ahlakın detaylıca tanımlandığı ve ulus için öneminin vurgulanması ile başlayan bu yazıda hastalık tanımı hayli geniş tutulmuş, eril iktidarın tasvip etmediği her şey hastalık olarak betimlenmiştir (a.g.e, s.753). Bu tanıma giren hastalıkları sıralarken feminizm de buraya eklenmiş olması da eril iktidara karşı çıkan, denetimi altına girmeyen her fikrin hastalık olarak görüldüğü savını kanıtlar niteliktedir. Diğer örneklerde olduğu gibi burada da ahlaki hastalıklar büyük fenalık, zehir şeklinde betimlendiği ve önceki nesillerden geldiği-gelecek nesillere aktarılacağı korkusu üzerinden okuyucunun üzerinde denetim kurma amacı güdüldüğü söylenebilir (a.g.e, s.757)

Hastalıklar üzerinden beden denetimi kurulmasının bir diğer yolu da birbirinden uzaklaşacak, yaklaşılmayacak bedenlerin belirlenmesi ve sonrasında duygulanımlar üzerinden bireyleri tahakküm altına almaktır. Zührevi hastalıkların cinsellik başta olmak üzere her türlü temasla bulaşabildiğinin metinlerde sürekli öne çıkarılması okuyucuyu hastalık kapma korkusuyla belli bedenlerden kaçınmaya, belli bedenlere yaklaşmaya itmektedir. Bu eylem örüntüsü yanında bir başka eylem örüntüsünü getirir; hastalık kapmış bedenlerin sevdiklerine hastalık bulaştırma korkusuyla kendini belli bir alanda tutması, sağlıklı bedenlere yaklaşımdan korku ve utanç duyması. Böylelikle ulaşılabilecek ana hedef olan sağlam beden imgesi, toplumun her katmanına yayılır ve davranışların denetlenmesi için kullanılacak masrafsız bir metafora dönüşür. Nitekim “Belsoğukluğu ve Tedavisi” başlıklı yazıda Dr. Hayri Ömer (a.g.e, s.433) hastalığın sirayetini temelde cinsel münasebet sonrası ya da hastalıklı bireyle temas, aynı eşyaları kullanmaya bağlamıştır. Daha önceki yazılarda karşımıza çıktığı gibi burada da hastalığın norm dışı davranışlar, istenmeyen bedenlere temasla yayıldığı bilgisi okuyucuda bazı bedenlerden kaçınılması, uzak durulması gerektiği ve bu gruba dahil olmanın utanç duyulacak bir durum olduğu düşüncesini uyandırmayı amaçlamaktadır:

“Beyin frengisi hastalığına yakalananlar başlangıçta huy değişikliği gösterirler. Doğru ve ağır başlı bir adam iken rüşvet yer, küçük kızlara laf atar, alışveriş yaparken kıymeti

olmayan bir şeyi çalar, külhanbey ve fahişelerle düşüp kalkar, tenasül aletini gösterir, ırza tecavüz eder... Teessüriyet, zekâ ve muhakemesi müthiş bir yıkıntıya uğrar; tacir ise elindeki paraları lüzumsuz yerlere sarf eder. Çocuklarının nafakasını, en lüzumlu ihtiyaçlarını düşünmez, gramofon ve Radyolar alır, karşılıksız ve senetsiz binlerce lira borç verir, dengi olmayan küçük kızlarla, evlatlığı ile evlenmeğe kalkar, daha sonraları hafızası silinir, çocuklarının ismini bile unuttur, sigarası ile dudaklarını yakar, on paraya muhtaç iken marazi zenginlik fikri ile etrafına milyonlar dağıtır (a.g.e, s.803).”

Yukarıdaki detaylı alıntının alındığı yazı olan “Beyin Frengisi ve Isıtma Hastalığı ile Tedavisi” başlıklı metinde hastalık hali üzerinden makbul olmayan davranışlar sıralanmıştır. Burada özellikle evlilik dışı cinsellik ve eğlenceye düşkünlük üzerinden tanımlamalar yapıldığı göze çarpmaktadır. O halde bu davranışlarda bulunanların hasta olduğu, hastalık kapmamak için bu kişilerden uzak durulması gerektiği mesajı da metinden çıkmaktadır. Bu örnek de beden denetiminde olumlu ve olumsuz örneklerin bir arada kullanılarak hem iyiye öykünme hem de kötünden utanma, kaçınma eylemlerine iten dilin dönem yazınına hâkim olduğuna işaret etmektedir.

Özetlemek gerekirse, nüfusun ıslahı ve uysal bedenler, itaatkar zihinler amacının dışına çıkan her tür davranış hastalıklarıyla eş tutulmuş böylelikle hem ekonomik hem de askeri açıdan güçlü bir ulus hayaline ulaşacak vatandaşların oluşması için kullanılan biyopolitik stratejiler çeşitlenerek topluma yayılmış, hastalıkların ahlak dışı davranışlarla eşleşmesi, normalin dışına her çıkışın büyük bir felaket tehlikesiyle geldiği, bu durumun sadece bireyin değil toplumunda felaketine yol açacağı imgesi popüler kültür metinleri aracılığıyla bireyi çevrelemiştir.

İncelenen eserlerde öne çıkan bir diğer konu da frengi ve bel soğukluğunun üreme organlarına zararlarıdır. Dönem kadrolarınca pronatalist politikalara verilen önemi dönemin sağlık metinlerin hemen hemen hepsinde görmek mümkündür. Özellikle zührevi hastalıkların kadınların yumurtalıklarına zarar verdiği, gebelik sırasında düşüklere ve doğan çocukların hastalıklı doğmasına yol açtığı bu sebeple neslin tereddisine sebep olduğu; yine bel soğukluğuna yakalanmış kadınların doğum sırasında hastalığı çocuklarının gözlerine geçirdiği bilgisine başvurulmuştur. Belsoğukluğuna yakalanmış annelerin çocuklarının kusurlu doğduğunun vurgulanması kadınların genel olarak annelik, çocuk doğurma özellikleri üzerinden ele alındığına işaret etmektedir. Kadınların çocuklarından ya da eşlerinden bağımsız bir aktör olarak görüldükleri metin sayısının çok az olduğu söylenebilir. Kadınları annelik

özelliğinin dışında ele alan metinlerde de yüz güzelliği ya da cinsel organların temizliği öne çıkmaktadır. Nitekim zührevi hastalıklardan biri olan yumuşak karha hastalığı hakkında okuyucu bilgilendirilirken bu hastalığın frengi ve bel soğukluğu kadar mühim olmadığı ama yine de cinsel münasebeti güçleştireceği ve bazı durumlarda iktidarsızlığa sebep olacağı için nesile tesir etmekte olduğu ve bu sebeple önem verilmesinin gerekli olduğu belirtilmiştir. Bu bilgiden yola çıkarak hastalıkların önem sırası oluşturulurken üremeyi ve doğacak çocukların sağlığını etkileyen hastalıkların diğerlerine göre daha önemli olduğu benzer şekilde evlilik dışı ilişkileri temsil eden hastalıkların üreme amacı güdülmediği sırada ortaya çıktığından önlenmesi gerektiği düşüncesinin hâkim olduğu söylenebilir.

Nitekim dönem yazınında da kadınların özellikle de genç kadınların sağlığının potansiyel anne olmaları üzerinden merkeze geldiği, sadece hastalık kapmamak değil aynı zamanda bedeninin fiziksel özelliklerinin de olabileceği en yüksek seviyede olması gerekliliği karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda dönemin sağlık anlayışını ortaya çıkarmak açısından anlamlı bir diğer metin Dr. Cenap Zekai tarafından yazılmıştır. “Mütereddit Çocuklar” başlıklı bu yazı; yaramazlık, tembellik gibi çocuklarda sıklıkla görülen özelliklerin aslında hastalık göstergesi olduğunu ve bu koşullar altında kusurun çocukta değil ana babada olduğu savını öne sürer. Anne babanın ateşli hastalıklar geçirmesi, belsoğukluğu ve frengi gibi hastalıklara yakalanmış olması, rakı ve içki kullanımının çocuğun seciyesini bozduğunu (a.g.e, 1933: 321) savunan yazar aslında bedenlerin istenmeyen davranışlardan kaçınması için çocukların sağlığını kullanmaktadır. Yine çocuk sağlığı, çocukların davranışlarının güzel olması gerekliliği üzerinden yönetimsellik rejimi kurulması amaçlanmış, bireyin ahlaki ve zihinsel öz denetimini sağlamak için ailedeki geçimsizlik, kavga, hırçınlığın çocuğun ahlakını bozduğu tezi savunulmuştur. Buna ek olarak kusurlu doğan çocuklarla ilgili pek çok yazı yazılması ve çocuğun kusurlu doğmasının sebepleri sıralanırken ekseriyetle annenin geçirdiği hastalıkların sıralanıp çocukların hasta doğmasının en büyük sebebi olarak annede bulunan “kusurların” aranması (a.g.e, s.407-408) kadınların çocukların sağlığının en önemli müsebbibi olarak görüldüğü, kadın sağlığının özellikle bu alanda öne çıktığına işaret etmektedir. Benzer şekilde metinlerde sürekli tekrar eden kusurlu vurgusu da bireyleri sağlıklı olmaya iten, herhangi bir hastalığı, kusur, utanılacak bir durum olarak belirleyen tıbbi bakışa işaret etmektedir. Bu tür yazılarda karşımıza çıkan canlı betimlemeler ve resimler de okuyucuda korku uyandırma, belli bir yöne, davranışa doğru itme amacı taşımaktadır. Buradaki betimlemelerde yapışık doğan bebek, hasta doğan çocukların çizimleri yine okuyucuyu kaçınma, dışlamaya iten örüntüye işaret etmektedir (Resim.10). “Zührevi Hastalıkların Tahaffuzuna Dair” (a.g.e, s. 171) başlıklı

yazı bu açıdan öne çıkan bir diğer metindir. Metinde salgın hastalıkların sadece bireyi değil tüm toplumu ilgilendirdiği bu sebeple sadece hekimlerin değil devletin tüm kurumlarının hastalıklarla mücadelede rol alması gerektiği vurgusu öne çıkmaktadır. Buna ek olarak zührevi hastalıklar içtimai afet olarak görülmüş ve ulusu felakete sürükleyeceğinin tekrar tekrar altı çizilmiştir. Bu tür hastalıkların artış sebepleri ise aşağıdaki gibidir: 1- parasızlıktan dolayı tedavisi yarıda kalan bireyler. 2- parasızlık ve hayatta kalmak için fuhuşun bilhassa gizli fuhuşun artışı. Yazar bu durum için sadece iki çözüm yolu olduğunu öne sürmüştür; fuhuşu tamamen yasaklama ya da denetleme/kısıtlamaya gitme. Daha önce de bahsedildiği gibi zührevi hastalıkların tarif edildiği metinlerin neredeyse hepsinde fuhuş ve serbest cinsellik, ahlaki düşkünlük vurgusunun yapılması aslında sağlık özellikle de zührevi hastalıkların, cinsellik ve ahlak üzerinden betimlendiği, bu alandaki normların bireylerce benimsenmesini sağlamak için hastalıklardan korunma fikrinin kullanıldığı görülmektedir. Benzer şekilde hastalığın birey düzeyinde etkilerinin yanında topluma etkilerinin vurgulanması hastalığa yakalanmanın ve başkalarına bulaştırmanın ulusu felakete sürükleyeceği, dolayısıyla hastalıklı bireylerin ulusal görevlerini yerine getirmediği için de suçlu oldukları düşüncesine işaret etmektedir. Frengi ve fuhuşu eşleştiren, frengi üzerinden fuhuşun neslin felaketi olacağını öneren metinler başta frengi olmak üzere zührevi hastalıkların pek çok seviyede toplumsal dışlanma ve suçlamaya yol açtığını, bu hastalıklar üzerinden sadece bedenlerin değil duygu ve arzularında denetim ve kontrolünün sağlandığını kanıtlar niteliktedir.

Frenginin sadece bireye değil tüm topluma zarar verdiği vurgusu pek çok eserde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin **Sıhhat Almanacağı**'nda hastalığın bize frengistandan geldiği belirtilmiştir. Hastalığın kaynağının bir mikrop olduğu ve bu mikrobun görüntü ve hareket açısından defalarca küçülmüş bir **yılana** benzediği, hastalığın genel olarak cinsel münasebetle bulaştığı, vücuda girdikten sonra **sessizce** üremeye başladığı, vücudun hoşlanmadığı bu yaratıkla savaştığı gibi bilgiler pek çok yazıda vurgulanmıştır (206-207). Buradaki betimlemelerin dışarıdan gelen düşman, savaş, yılan gibi iğrenilen, büyük zarar veren canlılarla eşleştirildiği; devrelere ayrılan hastalığın en sancılı evresinin kasırğa, felaket yıkım gibi sıfatlarla betimlendiği, vücutta özellikle de yüzde görülen yaraların fazlasıyla vurgulandığı görülmektedir. Başka bir deyişle hastalığın, iğrenilecek, kaçınılacak ölümcül hayvanlara benzetilmesi, evrelerinin özellikle vücut güzelliği ve bütünlüğüne olumsuz etkisinin vurgulanması okuyucuyu korkutmak, hastalıktan ve hastalardan kaçmasını sağlama amacı gütmektedir.

Sıhhat Almanacı'nda yer alan "İçtimai Dertlerimizden Biri" başlıklı metin de zührevi hastalıkların toplumsal açıdan tehlike yarattığı düşüncesi üzerinden öne çıkarılmasını örnekler niteliktedir. Burada bel soğukluğunun ırkın en genç ve güzide unsurlarına bulaşıp ve harap ettiğinin, bel soğukluğunun kanserden daha fazla ve önemli zararları olduğunun vurgulandığı görülmektedir. Neslin tereddidi ve bireysel eylemlerin en başta topluma zarar verdiği bilgisi vatanperverlik kavramıyla eşleşmiş böylece beden denetimi ve toplum denetimi bireysel bir eylem olmaktan çıkmış, sağlıklı beden vatan sevgisinin bir göstergesi haline gelmiştir. Bu durumun tam tersinin de doğru olduğu söylenebilir; hastalık kapmak, sağlığına bakmamak sadece bireysel bir tercihin yansıması değil vatan sevgisi konusunda da bir eksiklik, kusur olduğunun göstergesi haline gelmiştir.

Sağlıkta dönüşümün ana amacının nüfusu ıslah etmek olarak betimlendiği bu dönemde nüfusun özelliklerinin araştırılmasına, kategorilere ayırmaya, istatistik toplamaya önem verilmiştir. Bireyler öznel olarak ele alındığı kadar toplum beden kavramı da öne çıkmış, bireyler üzerinden toplumun, toplum üzerinden de bireyin denetimi karşılıklı bir şekilde ilerlemiştir. Almanacın en başında tüm yazılardan önce illere göre nüfus oranının verilmesi hem istatistiğe verilen önemin hem de nüfusun dönemin tıp söyleminde öne çıkan parçalarından olduğunun göstergesidir. Dönemin düşünürleri frengi başta olmak üzere zührevi hastalıkların ulusu pek çok yönden felakete sürüklemekte olduğunu savunmaktaydı. Bu durum hem yetişkin bireylerin üreme odaklı olmayan cinselliğe yöneldiğinin hem de hastalıklı bedenlerden doğacak çocukların sağlık sorunları yaşayacağı, hayal edilen gürbüz evlatlar, üretken bedenler, güçlü askerler sağlıklı anneler imgelerinden uzaklaşıldığının, gelecek nesillerin sağlığını kaybetmekte olduğunun, tereddidin göstergesiydi. Bu durum sadece bireysel bir davranış değil nüfusun bir eğilimi, gelecek nesillerin tereddidinin ana sebebi olarak ele alınmıştır. Bu sebeple dönem boyunca yazılan pek çok metinde sağlıklı olmak vatani bir görev olarak gösterilmiş, zührevi hastalıklar ve tenasül hıfzıssıhhası konuları hıfzıssıhha metinlerinde en öne çıkan temalardan olmuştur.

Özetle, zührevi hastalıklar, fuhuş, eğlence düşkünlüğü ve alkol kullanımının birbiriyle eş tutulduğu, hepsinin birbirini desteklediği fikri incelenen sağlık metinlerinin hemen hepsinde öne çıkarılmıştır. Böylelikle zührevi hastalığa yakalanan kişinin ahlaki yönden onaylanmayan pek çok davranışta bulunduğu, doğacak çocuklarına da bu özellikleri bulaştırdığı genellemesi üzerinden hastalık gösterenine pek çok anlam yüklenmiş, beden denetiminin önemi okuyucu gözünde artmış, denetime rıza gösteren, uysal hale gelen bedenlere ulaşmanın önü açılmış,

sağlık, hastalıktan korunma ve sağlam bedenlilik gibi kavramların toplumun her alanına yayılması sağlanmıştır. Zührevi hastalıklar ele alınırken doğacak çocukların hastalıklı olacağı en fazla tekrar eden konulardan bir diğeri olması, sağlam zihin ve sağlam vücudun topluma bir borç olduğu vurgusu da buna işaret etmektedir. Anneden çocuğa geçen frengi sebebiyle hasta veya engelli doğan çocukların cılız, zayıf, ihtiyarlara benziyorlar şeklinde betimlenmesi bireyler üzerinde özellikle de kadınlar üzerinde sadece kendi sağlıkları değil doğacak çocuklarının da sağlığı için, denetimi kabul etmeleri, verilen öğütlere sıkı sıkıya uymaları gerektiği öğüdü üzerinden kadınların üzerinde yeni bir eril tahakküm mekanizması kurulmuştur.

3.3. Sağlığın Cinsiyetli Dili: Kadın Bedeninin Eril İktidar Bilgisince Kurgulanması

Sağlıkla ilgili popüler kültür metnlerinin diline bakıldığında; hasta olanın ötekileştirilmesi, sağlıklı olanının içinde bulunduğu olumlu durumun öne çıkarılmasıyla herkesi sağlıklı olmaya özendirmek amacı karşımıza çıkar. Yapılabilecek bir diğer çıkarım, bu metinleri okuyanların ister istemez hastalıklar ve hastalık halinden kaçınacağı, sağlıklı olduğunu vurgulamaya çalışacağıdır. Bunun yanında metinlerde yapılan betimlemelerde cinsiyet temelli ayırım gözetildiği, kullanılan dilin cinsiyete göre değiştiği görülmektedir. İktidarın sınırları içinde kalan, öngördüğü özellikleri taşıyan kadınlar makbul grup, fedakâr vatandaş şeklinde tanımlanırken bu özelliğe (annelik, şefkat, bakım emeği üzerinden gelişen fedakârlık) sahip olmayanların dışlanması gerektiği, normal olmadıkları, sorunlu, hasta olduğunun öne sürülmesi dönemin sağlık metinlerinde karşımıza çıkan önemli bir temadır. Buradan yola çıkarak memleketin fedakâr hanımları betimlemesiyle yüceltilen öne çıkarılan grubun karşısında dışlanan bir grubun konumlandırıldığı söylenebilir; anne olmak istemeyen, kamusal alanda ataerkinin sınırlarının dışına çıkan, felaket getiren fena kadınlar. Böylelikle dışlanan gruba dahil olmamak için iktidara kendiliğinden tabi olan bedenler karşımıza çıkmaktadır. Nitekim eserlerde kadınlar anne-potansiyel anne ve hasta-fena kadın şeklinde ayrılmıştır. Örneğin zührevi hastalıkların tehlikelerinin anlatıldığı metinlerde fena kadın ve fena tohum gibi kavramlar okuyucunun kaçınması, uzak durması gereken özellikleri betimlerken aslında dönemin “çıplak hayatını”, ölüme bırakılabilen bedenlerini de ortaya koymaktadır. Burada özellikle “böyle” anne-babalardan doğacak çocukların sağlıksız olacağı bu sebeple ‘doğmasalar daha iyi bile’ olacağı vurgusu göze çarpmaktadır. Çocuk ölümünün

sebeplerine değinilen yazılarda ekseriyetle cinsiyetli bir dilin kullanıldığı ve okuyucunun kaçınma, uzaklaşma örüntülerine yönelmesinin amaçlandığı söylenebilir. Böyle durumlarda ilk olarak annenin hastalıklarına ya da çocuğun anne sütüyle beslenmemesine değinilmesi, babadan çocuğa geçen hastalıklaraysa sadece “masum frengi” bağlamında değinilmesi de bu savı desteklemektedir. Frengi gibi zührevi hastalıklar kadına izdivaçta bulaştığında bile erkeğin masum görülmesi, fark etmeden bulaştırdığının varsayılması; zührevi hastalıkların asıl kaynağının kadınlar olarak gösterilmesi; hastalığın kadınlardan bulaşması durumunda suçlayıcı bir dilin kullanılması aynı gösterenin cinsiyetlere göre farklı anlamlar kazandığına, cinsiyet ayrımını derinleştirici şekilde kullanımına işaret etmekte, özellikle sağlık metinleri bağlamında kadını suçlayıcı, kısıtlayıcı bir dilin hâkim olduğunu yansıtmaktadır.

Kadınlar için kamuya, iktidarın öngördüğü alanın dışına çıkmak, eril tahakkümü delmek hastalık kapmak ile eşleştirilmiş ve bunun üzerinden suçlanan ve cezalandırılan bir durum olarak betimlenmiştir. Bu durum hastalığın yükünün tamamen kadınlarda olduğu imgesinin yayılmasına yardımcı olmakta ve kamuya açılan kadınların denetiminin sıkılaşmasına yol açmakta, bedenleri üzerindeki eril tahakkümün gevşemeden devam etmesini sağlama amacı taşımaktadır.

Cinsiyetli dil hastalara karşı bakışı şekillendirdiği gibi sağlık görevlilerinin betimlemesine de yansımıştır. Örneğin **Sıhhat Almanacı**’nın hasta bakıcılarla ilgili sayfalarında (a.g.e, s.78-80) hasta bakıcıların kadın olduğu ön fıkriyle fedakâr, kendini hastaları iyileştirmeye adanmış, nefislerini feda ederek hastaların ıstıraplarını dindirmeye çalışan kadın imgesi öne çıkarılmış yüksek aileye mensup kadınların bile hastaya bakıcılık yapmaları gerektiği öne sürülmüştür. Buradaki yüksek alçak ayrımının kadınların ahlak, sağlık durumu, kamuya çıkışı üzerinden ayrılmasına ek olarak sosyoekonomik koşulları üzerinden de bir ayrım gözetildiğini göstermektedir. Yine de kadınların sosyoekonomik durum gözetmeksizin bakım emeği gerektiren işlerle meşgul olması gerekliliği kadınlar arasında sınıf ayrımı gözetilse de temelde kadın olma haliyle-bakım emeğinin eşleştiğine işaret etmektedir.

Cinsiyet ayrımı konusunda önemli çıkarımlar yapılabilecek bir diğer yazı hünsalığın (hermaphrodite) anlatıldığı metindir. Bu yazıda her iki cinsiyetin özelliklerini taşıyanların “çok feci bazen de gülünç vaziyetlere düştüğü” belirtilirken aslında cinsiyet ayrımının gerekli olduğu aksi durumda ortaya vahim sonuçların çıkacağına altı çizilmektedir. Nitekim metinlerdeki genel anlatım diline bakıldığında bedendeki kusurlar özellikle de cinsellik-

üremeye ilgili kusurlara karşı sert bir bakışın hâkim olduğu, dış görünüş ya da cinsiyet karmaşasının bir ucubelik olarak yansıtıldığı söylenebilir. Benzer şekilde hastalık durumunda bile biyolojik olarak kadın ve erkek ayrımının netleştirilmeye çalışıldığı ve cinsel organında anormallik olan bireylere değinilmesi cinsiyet ayrımının temelde üremeye dayalı olduğuna, bireyin kısır olup olmama durumuna önem verildiğine işaret etmektedir. Bu durum nüfusu arttırmaya odaklı politikaların sıhhi eserlere yansımasıdır. Çalışma kapsamında incelenen pek çok metinde tıp bilimi ve bu alanda çalışanlar kurtarıcı, fedakâr, kendini insanlığa adanmış bireyler olarak betimlenirken, köylüler ve özellikle kadınlar cahil dünyadan haberi olmayan en kolay sağlık bilgilerinin bile baştan öğretilmesi gereken grup olarak tanımlandığı görülmektedir.

Dönemin sağlık yazınında sadece salgın hastalıkların önlenmesi, hekimlik, sağlık politikalarındaki gelişmeler değil sağlıkla ilgili hemen hemen her konuda metinler oluşturulmuştur. **Sıhhat Almanacağı**'nda yer alan “Ağrısız Doğum” başlıklı metin bu açıdan göze çarpan bir diğer yazıdır. Bu makalede doğumun eril gözle izlendiği ve açıklandığı bu sebeple doğumu rahmin birkaç kere kasılması ve gevşemesi olarak betimleyen, aslında ağrısız olması gerektiği düşüncesi karşımıza çıkmaktadır. Makalenin doğum sırasında yaşanan ağrının sebebinin incelendiği kısmında ise bilimselliğe önem verilen bir alanda uzman bir hekimin mukaddes kitaplarda doğum ağrısının kadına verilmiş bir ceza olduğunu ya da ağırlı doğumun annelerin çocuklarını daha çok sevmesine yol açtığı inancını belirtmesi, teknik bilginin erkek kardeşler arasında geçerli olduğu, konu kadın bedeni olduğunda eski inançlara kolaylıkları atıfta bulunulduğunun göstergesidir. Benzer şekilde kadın için ağrıyı önleyici yöntemlerin çocuğa zarar verdiği düşünüldüğü anda terk edildiğinin belirtilmesi de hamilelik döneminde ve doğum sırasında asıl odağın anneden ziyade çocuk sağlığında olduğunu gösteren önemli bir noktadır (a.g.e, s.174-175). Bu yazı kadın bedeninin eril bilgiye açıldığı ve ne zaman ne kadar ağrı çekeceğinin bile tıp biliminin belirlediğine işaret etmektedir.

Dönemin önemli bir diğer özelliği konu sağlık olduğunda cinselliğin saklanmadığı aslında tıp alanı içinde en açık şekilde konuşulabilir konulardan biri olduğudur. Günlük hayattan dışlansa da sağlık bağlamında cinselliğin açık ve detaylı şekilde konuşulabilir hale geldiği görülmektedir. Dolayısıyla modernleşmeyle birlikte cinselliğin gizlenmediği aksine normalleştirildiği ama bu durumun belli sınırları; bir makbul imgesi üzerinden ilerlediği söylenebilir. Nitekim **Sıhhat Almanacağı**'nda yer alan “Kadın Akıntıları” başlıklı metinde hastalıkla ve sağlıkla ilgili betimlemeler ve açıklamaların net ve açık olması bu açıdan

mühimdir. Benzer şekilde kadınların memelerinin ideal şekli, meme başının nasıl olması gerektiği (a.g.e, s.483) gibi önceden tabu addedilen konular bilimsellik ve çocuk sağlığı söylemi altında kolay bir şekilde konuşulabilir hale gelmiştir. Pek çok yazarın tenasül hıfzıssihhasının ve zührevi hastalıklarla ilgili bilgilerin, korunma yollarının okullarda verilmemesinden şikayetçi olması, ileride incelenecek eserlerde daha detaylı anlatıldığı gibi makbul cinselliği konuşmayı destekleyen metinler bu savı kanıtlamaktadır. Ayrıca normal cinselliğin tıp bilimince betimlenmesi ve bu tanıma uymayan her türlü davranışın hastalık işareti olarak addedilmesi bu konuşmalar üzerinden bedensel ve zihinsel denetimin kurulmasının amaçlandığının göstergesidir.

Özetle, dönemin sağlık metinleri sağlıkla ilgili nasihatler verirken, kadınları fedakâr, şefkatli, bakım emeği sağlayıcısı ve çocukları doğuran ve büyüten anneler olarak konumlandırmış, kadınlar bir uçta anne-geleceğin anneleri şeklinde ele alınmış diğer uçtaysa fiziksel ve ahlaki hastalığın kaynağı, çocuk doğurmayan ya da doğuramayanlar şeklinde ayrılmıştır. Bu açıdan kadın bedeninin en küçük detaylarının bile eril bilginin parçası haline geldiği söylenebilir.

3.3.1. Asri Kadın, Asri Anne: Kadınların Annelik Rolü Üzerinden Sağlık Söyleminin Merkezine Yerleşmesi

Dönemin sağlık yazını incelendiğinde kadınların hıfzıssihha söylemine dahil olduğu alanın çoğunlukla annelik ve çocuk bakımı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda üreme ve çocukların sağlıklı büyümesi konusunda ortaya çıkan nasihatlerin asıl odağı ve hedef kitlesinin kadınlar olduğu söylenebilir. Nitekim yazarlar pek çok metinde çocuk doğumu ve bunun önemine değinmiş, anne ve çocuk ölümünün önlenmesi ve doğum sırasında hijyen koşullarının sağlanmasının altı çizilmiştir. Kadınların sağlık söylemine annelik görevi ve bakım emeği üzerinden dahil edilmesi savı sağlıkla ilgili gelişmelerin anlatıldığı metinlerde de kendini göstermektedir. Yine, beş çocuk ve üstü doğum yapan annelerin ödüllendirilmesi; ebe mektepleri ve köylere varıncaya kadar her köşeye mektepten çıkan mütefennin kadın ebeler gönderilmesi; pek çok vilayette doğum evlerinin açılması, çocuklara süt tedarik etmek, analara çocuk bakımını öğretmek için peyderpey açılan süt damlaları ve dispanserler açılması gerekliliği gibi konuların vurgulanması kadın (a.g.e, s.40-41) kadın sağlığının annelik pratikleri ve üreme odaklı olma koşuluyla sağlık söyleminin parçası haline geldiğine işaret

etmektedir. Eski bilginin yerine geçen bilimselliği temel alan bilme yöntemleri bu açıdan kadınların geçmişten gelen bakım bilgisinin de bir kenara atılması, kadınların sadece bedenlerini ve zihinlerini yeniden inşa etmesi değil, hayatı boyunca doğru olarak bildiği eylemlerden de vazgeçmesi, yanlış olduğunu kabul etmesi gerekmiştir. Aksi halde ‘çocuklarını ihmal eden, sağlığına bakamayan anneler’ olma suçuyla karşı karşıya kalmışlardır.

Daha önce de bahsedildiği gibi zührevi hastalıklar ele alınırken doğacak çocukların hastalıklı olacağı en fazla tekrar eden konulardan biridir. Anneden çocuğa geçen frengi sebebiyle hasta veya engelli doğan çocukların cılız, zayıf, ihtiyarlara benziyorlar şeklinde betimlenmesi bireylerin sadece kendi sağlıkları değil doğacak çocuklarının da sağlığı için, denetimi kabul etmeleri, verilen öğütlere sıkı sıkıya uymaları gerektiğini ortaya koymaktadır. Nitekim **Sıhhi Sahifeler** dergisinde çocuk ölümünün sebeplerinin anlatılması ve annelerin çalışması bu sebepten çocuklarını emzirmemesi, çocuğuna şahsen bakmamasının çocuk ölümüne etkisinin “aşikâr” olduğunun ifade edilmesi de sağlık sorunu yaşayan, hastalanan çocukların asıl sorumlusunun anne olduğu, kadınların çalışmak yerine annelik görevini icra etmesinin desteklendiğine işaret etmektedir. Benzer şekilde ebeveynlerin içki kullanımının çocuk ölümlerinde büyük rol oynadığı, çocuk ölümü oranının meyhane sayısı ile eş olduğunun belirtilmesi (**a.g.e**, s.18-10); gayrimeşru çocuklarda ölüm oranının fazla olduğunun öne sürülmesi, ki bu durumu destekleyen hiçbir istatistik verilmemiştir, okuyucuya evlilik dışı cinsellik, alkol kullanımı gibi istenmeyen davranışların ve bu davranışları sergileyen kişilerin dolaylı yoldan da olsa katil olduğu, bu kişilerden kaçınılması gerektiğine işaret etmekte ve kadınlara ailelerini bu bağlamda da korumaları, kontrol etmeleri, tetikte olmalarını öğütleyen eril dili yansıtmaktadır.

Hastalığın tehlikelerinden bahsedilirken sürekli öne çıkarılan bir diğer temanın kısır kalmak, tenasül uzuvlarının etkilenmesi olması da kadınların üreme özelliğini kaybetmesinin canavarlaşmakla eşleştirildiğine, özellikle sağlık konusunda kadınlık/anneliğin çocuk doğurmakla eş tutulduğuna işaret etmektedir. **Sıhhat Almanacağı**’nda geçen aşağıdaki alıntı da bu savı kanıtlar niteliktedir:

“Masum evli kadınlar kocalarının ihmal ve hataları yüzünden hastalık aile ocağına gelir. Annelik zevkinden mahrum kalırlar. Anne olamadıkları için yuvaları ebedi bir neşesizlik ve ıstırap içinde geçer (1933:231).”

Bu alıntıdan iki çıkarım yapılabilir. Birincisi çocuk mutluluğun tek kaynağı olarak aktarılmıştır. İkincisi; fuhuşla uğraşan, fena, suçlu kadın imgesinin karşısına masum eşinin hasta olduğunu bilmeden evlenen kadın imgesi konulmuş ve hem kadınların birbirini suçlaması hedeflenmiş, birbirine fiziksel ve duygusal açıdan yaklaşması, empati kurması engellenmeye çalışılmış ve hasta kadınlardan kaçınılması gerektiği öğüdü vurgulanmıştır. Kadının hastalığı eşinden kaptığı durumda bile kadınların evleneceği kişinin hastalığını araştırmadığı için suçlu, ihmalkâr sayılması da hastalara karşı cinsiyetçi bakışın bir emaresidir. Benzer şekilde anne karnında bel soğukluğu kapan çocuğun gözlerinin kör olacağı, aile saadetine bozulacağı vurgusu yan yana gösterilen gözleri kaybolmuş bir çocuk ve sağlıklı çocuk resimleriyle (Resim.11); annelerin çocuklarının sağlığını bu konuda da denetlemesi gerektiğini gösteren açıklamalı resimlerle (Resim.12) örneklenmiştir. Böylelikle hem bireyin kendi hastalığının hem de çocuklarının hastalığının kaçınılması gereken, uzak durulması gereken bir gösteren olduğu, bu durumdaki ailenin mutsuz olması gerektiği bilgisi okuyucuya iletilmiştir.

Sağlık söyleminin ve dönem kadrolarının kadınları sağlık söylemi içinde konumlandırma şekline bakıldığında kadınların sağlık söylemine anne ve potansiyel anne olduğu sürece dahil olduğuna; makbul sınırları içinde kalması gerektiğine daha önce değinmiştik. Bu durumu yansıtan önemli bir diğer metin **Sıhhat Almanacağı**'nda yer alan "Çocuk Düşürme Meselesi ve Ne Zaman Çocuk Düşürülür" başlıklı metindir. Çocuk düşürmenin yaygınlığı ve hükümetlerinin yasalarının bile bu durumun önüne geçemediğine değinilen metinde kadın bedeninin iktidarın müdahale alanı haline gelmesi hayli doğal görülmüş ve buna karşı çıkılması garipsenmiştir. Kadınların sağlık açısından öngörüsüz ve bilgisiz olduğu, bu sebeple doktorların yani eril bilginin kadınları "doğru yola yönlendirmesi" gerektiği de yazıda savunulan konulardandır. Kadınların kürtaj sonucu şiddeti farklı olsa da kesinlikle bir hastalığa tutulacakları bilgisi verilirken "pis kokulu akıntılar ortaya çıkacak, kocalarını iğrendirecek, tiksindirecekler, sonunda güzel kurulmuş aile ocağını felakete sürükleyecekler (a.g.e, s.379)" gibi betimlemelerin neredeyse hepsi hastalıkların özellikle cinsellikle alakalıdır. Bu durum kadınların cinsel uzuvlarında ortaya çıkan hastalıkların karşıdaki kişiyi iğrendireceği, aile merkezli meşru cinselliği sekteye uğratacağı ve böylelikle mutlu ailenin bozulacağı tehlikesinin sağlık söyleminin merkezinde olduğuna işaret etmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi kadınların kendi bedenindeki değişimler-hastalıkların bile eşleri üzerinden ele alındığı her durumda kadının suçlandığı görülmektedir. Yine bireylerin pislikten, kötü kokulardan iğreneceği vurgusu duygular ve bedensel tepkilerle bireylerin bazı özelliklerden kaçınmaya, korkmaya itildiğini yansıtmaktadır. Dönemin genel halk kitlesine

yönelik eserlerinde çocuğunu şefkatle kucaklayan anne, sağlıklı ve mutlu bebek resimleri verilmesi (Resim.13) öte yandan hastalıklar anlatılırken, mutsuz ve iyi beslenmemiş çocukların gösterilmesi (Resim.14,15), annenin emzirmediği çocukların hasta ve cılız olduğunu kanıtlayan resimlerin metinlere eklenmesi de bu savı destekler niteliktedir. Sağlıkla mutluluk-güzellik; hastalıkla mutsuz-kusurlu, acı çeken bedenler eşleştirilmiştir (Resim.16). Bu durum birey sağlığını korumanın öncelikli olarak annenin görevi olduğu ve bu görev aksatıldığında gerekli tedbirler alınmadığında pek çok hastalığın ortaya çıkacağı nasihatine işaret etmektedir.

Özetle dönemin metinlerinde özellikle doğal güzellik vurgusu, iğrenme, hastalık, karşı tarafta arzu edilmeyen hisler uyandırma korkusu üzerinden kadın bedeninin denetlenmesi, sağlığına özellikle de üreme sağlığına dikkat etmesi amaçlanmıştır. Bu durum pronatalist politikanın aslında beden denetimi ve duygulanımlar üzerinden ilerlediğini bireylerin olmamış olayların gerçekleşmemiş sonuçlarının korkusuyla denetlendiğini kanıtlar niteliktedir. Kürtaj yapmak isteyen kadını caydırmanın vatani görev olarak sınıflandırılması ise yine kadının rızasının, arzularının aslında iktidarca göz önünde bulundurulmadığı, asıl olanın eril bilgi olduğunu ve aynı zamanda kadınların isteklerinin değil aile ve ulus için gerekli olan davranışın temel alındığı, çocuk doğurma gibi hayati bir konuda bile önce ailenin geleceğinin düşünüldüğünü göstermektedir.

Sadece hamilelik sonrası ve sırasında değil doğumdan önce de kadınlar çocukların her türlü ihtiyacını karşılamak ve sağlığından sorumlu olmakla görevlendirilmiştir. Örneğin “Kusurlu Doğan Çocuklar” başlıklı metinde Dr. Hami Apti:

“Ruhyeti bozuk kanı mikrop ve zehirlerle kirlenmiş olan bir annenin çocuğunun ruhi ve uzvi kusurları olması pek tabidir (a.g.e, s.401).”

Sözleriyle sadece çocuğun yetiştirilmesi sırasında ortaya çıkan değil aynı zamanda doğum öncesinde ortaya çıkan hastalık ve bozuklukların kirlilik olduğu ve bundan da annenin sorumlu olduğu bilgisine işaret etmektedir. Çocuğun kusurlu olmasının en mühim sebeplerinin annenin hastalıklarına bağlanması ve hastalığa yakalanmanın “kanın kirlenmesi” şeklinde betimlenmesi de hastalıklarla ‘kir, pislik’ gibi öğelerin bir tutulduğu ve bu betimlemenin hasta olan bedenlere de yansıdığına işaret etmektedir. Bu yazı erkeklere oranla kadınların sağlık konusunda fazlasıyla kısıtlandığı ve suçlandığının bir diğer kanıtıdır (a.g.e, s.407).

Sağlık konusu içinde kadınların konumlanışında çocuk emzirme ve annelik görevini tam olarak yerine getirme önemli bir yere sahiptir. Dönemin sağlıkla ilgili bilgilendirme metinlerinde bile bu konuya gelindiğinde daha didaktik bir dile gidilmiştir. İncelenen eserlerde “Hanımlar Çocuğunuzu Kendiniz Emziriniz (a.g.e, s.282)”, “Anneler, Süt Anneleri Muayene Ettiriniz” gibi başlıklar karşımıza çıkması da bu sebeptendir. Metinlerin içeriğine baktığımızda ise anne sütüyle beslenmeyen çocukların ölüm oranının daha yüksek olduğu, benzer şekilde süt annelerin sütünün de yeteri kadar saf olmadığı belirtilmiş, kendi anneleri tarafından emzirilmeyen çocukların cılız olacağı, hastalıklara daha kolay yakalanacağı öne sürülmüştür. Böylelikle çocuklarını emzirmeyen annelerin çocuğun hastalığı durumunda hatta sağlıklı olduğu durumlarda bile kendisini suçlu hissetmesi, hayatını çocuğu doğrultusunda şekillendirmesi gerektiği alt metni okuyucunun karşısına çıkmıştır. Nitekim kadınların emzirmemesinin sebepleri sıralanırken de suçlayıcı ve ayrımcı bir dil kullanılmıştır. Annelerin ancak çocuğa geçecek ve sağlığını etkileyecek hastalıklara yakalanması, sütünün yetmemesi gibi fizyolojik sorunları varsa çocuğunu emzirmeyebileceği diğer koşullarda kesinlikle çocuğu emzirmesinin altının çizilmesi kadınların kendi bedenleri üzerindeki tercih ve kararlarının sadece kendi sağlıkları değil diğerlerinin sağlığı üzerinden de denetime tabii olduğunun bir diğer örneğidir. Bunun yanında çocukların emzirilmemesi için bir ikinci kategori olarak ahlaki ve içtimai sebepler verilmiştir. Burada zengin hanımlar süt nineleri bulup çocuklarını beslemiyor, eğlence düşkünlüğü yüzünden çocuğunu ihmal ediyor, emzirmek güzelliğini bozar korkusuyla emzirmiyor gibi genellemeler yapılması yukarıda belirtildiği gibi kadını suçlayıcı ve ihmalkâr gören, fedakâr anne imgesine uymayan kadınları küçümseyen ve canavarlaştıran söylemin bir diğer göstergesidir (a.g.e, s.286). Bu konuda önemli bilgiler veren ve ayrıca derlemedeki üç kadın yazardan biri tarafından yazılmış olması açısından da anlamlı olan yazı “Süt Ninelerin, Aşçıların, Hizmetçilerinin Kanlarını Mutlak Muayene Ettiriniz (a.g.e, s.695-698)” başlıklı yazıdır. Burada hastalığı başkasına bulaştırmak bir cinayet olarak tanımlanırken, anneler çalışanlara test yaptırılmadığı için ailelerin başına pek çok facia geldiği belirtilmiştir. Frengili süt nineler yüzünden masum çocukların hastalık kapıldığı, evlilik sırasında mal varlığının sorulması kadar önemli olan bir konunun kan testi yaptırılması, hastalıkların sorulması ögüdü metnin öne çıkan temasıdır. Bu makalede de çocuk ve aile sağlığından kadınların sorumlu olduğunu, annelerin her an tetikte olmaları gerektiği teması üzerinden istenen davranışların ortaya çıkarıldığı görülmektedir.

İncelenen eserlerin neredeyse hepsinde çok çocuk doğurma, üreme övülür, yüceltilirken, üreme özelliklerinin kaybedilmesinin olumlu karşılandığı tek bir durum vardır; bağımlılık. Cima kabiliyetinin kaybolması, kadınlarda adet kesilmesi sadece bağımlı bireyler özelinde olumlu karşılanmış, bu bireylerden doğan çocuklar sağlıklı olmayacağından ölmelerinin daha hayırlı olduğu belirtilmiştir. Bu durum sağlıklı ve üretken bedenlerin üremesi, böylelikle nüfusun niteliğinin artması ve üretken gurbüz çocuklar, işçiler, anneler ve askerler oluşturmayı amaçlayan iktidar stratejisine işaret etmektedir. Bahsedilen bağımlılıkların yabancı milletlerden geldiği, milletimizin hiçbir suçu, mesuliyeti olmadığı vurgusu da önemli bir diğer vurgudur. Böylelikle sağlıklı bize karşı hastalıklı ötekiler, dıştan gelen tehdit ayrımı sağlam bedenli olma hali aracılığıyla daha da netleşmiştir.

Doğru annelik ve sağlıklı çocuk bakımına verilen önem kadınlar açısından bir kazanım, toplumda önem kazanmaları açısından olumlu bir adım olarak görülebilir. Fakat bu durum beraberinde pek çok sorun da getirmiştir. Bunlardan en önemlisi yeni annelik, asri kadın vurguları üzerinden kadınların geçmişten gelen bakım bilgisi ve birikiminin yok sayılması, kadınların her şeyin doğru yolunu eril iktidar ve hekimleri tarafından tekrardan öğrenmesinin talep edilmesidir. Nitekim, **Sıhhat Almanacağı**'nda yer alan "Gebelik Hıfzıssıhhası" başlıklı metin yine tıp biliminin kadınlara bakışı, kadınların anneler olarak iktidar bilgisinin parçası haline gelmesine dair önemli bilgiler vermektedir (a.g.e, s.453). Yemek düzeni, uyku, giyinme temizlik/hamam-banyo, hareket-spor-seyahat gibi farklı konularda kadınların yapması gerekenlerin sıralandığı yazıda hareketli, spor yapan kadınların daha kolay doğum yaptığı, gebe kadınların cinsel bölgelerini temiz tutmaları gerektiği, hamilelik sırasında zevcelik görevini ne şekilde gerçekleştireceği gibi pek çok konuda kadınların yapması gerekenler listelenmiştir. Bu durum modernleşmeyle birlikte kadınların kendi bedenleri hakkında bilgisiz olduğu, geçmişten aktarılan bilgi birikimini terk etmeleri gerektiğinin vurgulandığı savına kanıt olarak gösterilebilir. Dr. İhsan Hilmi tarafından kaleme alınan "Asri Anne" başlıklı metinde de dönemin kadrolarının makbul kadın tahayyülü net bir şekilde kendini göstermektedir. Öncelikle metnin bir erkek tarafından yazılmış olması bile başlı başına çocuk yetiştirme konusunda kadın bilgisinin arka plana atıldığı, göz ardı edildiğini yansıtmaktadır. Doğru annelik, modern kadınlık gibi kavramlarla kadınların eril bilginin doğrularını kabul etmesi, kendini bu doğrultuda yeniden inşa etmesi beklenmiştir. Aksi taktirde sonucun çocukların hastalanıp öleceği tehlikesi üzerinden bireylerin bilgiye rıza göstermesi kolaylaşmıştır, Aşağıdaki alıntı bu savı örneklemektedir:

“Herkes kendi bildiğine göre çocuk baktığı için çocuk ölümleri artıyor. Çocukların sağlığına bakmak konusunda bilgimiz eksik. Çocuk vefatından kurtulmak, azaltmak için bilimsel bilgi takip edilmeli (a.g.e, s.520).”

Burada karşımıza çıkan annelik konusunda bilimsel bilgilere uyulması vurgusu; modernleşme ve tıp biliminin merkeze gelmesiyle bilimsel annelik kavramının kadınları denetlemek için kullanıldığına işaret etmektedir. Dönemin bilimselliğe dayanan dili annelik ve bakım pratiklerini de kendi alanına dahil etmiştir. Çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmasından özellikle annenin sorumlu olduğu öğüdünün karşımıza çıktığı aşağıdaki alıntı da bu önerileri kanıtlar niteliktedir:

“Bir valide çocuğa nasıl bakarsa o da öyle olur; bakım bilmeyen bir validenin bakımı ile, çocuk bakımına vakıf bir anne arasında bir fark olmalıdır ve bu fark vardır. O halde biz çocuk bakımında çocuktan ziyade valideleri nazarı dikkate almalıyız. Tecrübeli, ilimle inlicehez bir validenin çocuğu ne ağır hasta olur ne de ölür; fena bakımlı çocuklar ise sıhhatlerini kayıp ve belki dünyaya da veda ederler...Anne ne kadar münevver ise çocukta o nispette gürbüzdür...Akıllı bir anne çocuğuna nasıl bakılacağını bilmeseyse bile öğrenir....Komşu nineden evvel bir hekime hiç olmasa tahsil görmüş bir ebeye danışır (a.g.e, s.521- 522).”

Dönem yazınında çocuk ölümleri ve hastalıklarının sebebi olarak annelerin bilgisizliği öne çıkarılmış, kadınların temel görevinin çocuklarının sağlığına dikkat etmek olduğu belirtilmiş, dikkat edemeyen anneler niteliksiz olarak görülmüştür. Çocuğunun hasta olduğunu bilmeyen anne cahil ve ihmalkardır propagandası yapılırken, anne şefkati ve çocuk bakımının sürekli altı çizilmiş ve bunları bilmeden anne olmanın asri annelik fikrine uymadığı vurgulanmıştır (a.g.e, s.522). Böylelikle kadınların bilimsellik söylemine dahil olması sağlanmıştır. Alıntıda sağlıkçılar arasında da bir sıralama yapılması da oldukça manidardır. En tepede eril bilgiye sahip hekimler vardır, ardından eğitim görmüş ebeler gelir, en aşağı katmanda ise eski bilgiyi temsil eden komşu nine vardır. Böylelikle eski bilgi ve bu bilgiden vazgeçmeyen kadınlar yerilmiş; makbul olanın yeni bilgiyi benimseyen, eril tıp bilimine uyan asri kadın-asri anne olduğu gösterilmiştir.

Bu bölümde incelenen metinlerde öne çıkan bir diğer konunun düşük yapmakla ilgili olduğu görülmektedir. Bu durum nüfusun nitelik ve nicelik olarak ıslahını öne çıkaran

hıfzıssıhha söylemiyle yakından ilgilidir. Doğru annelik ve sağlıklı nesil söylemi kadınların yaşam koşullarında iyileşmeye yol açmış olsa da bu gelişmelerin yanında pek çok kısıtlama da getirdiği açıktır. Örneğin gebelik sırasında düşüğün engellenmesi ve sağlıklı bir doğum için yapılması gerekenler açıklanırken kadınlar için gebelik sırasında spor yapılması, vücudun sağlıklı hale getirilmesine önem verildiği görülmektedir. Anne sağlığının önemini gösteren bu metin kadın sağlığı açısından bir kazanımdır. Fakat bu söylem aynı zamanda çocuk sağlığı üzerinden kadınların hem öz beden denetiminin sağlanması hem de yakınları tarafından denetlenmesi gerekliliğini de ortaya koyar. Daha önce de değinildiği gibi annenin en küçük hatası, çocuğu emzirirken yanlış tutmasının bile çeşitli hastalıklara yol açacağı korkusu, kadınların kendilerini çocuklarının sağlığı için daha da sıkı denetlemesine, her türlü sağlık sorununda kendini suçlamasına sebep olmuştur.

Metinlerde pek çok kez karşımıza çıkan bir tema olan kadınlara bilimsel söyleme uymaları aksi takdirde olumsuz sonuçlarla karşılaşacakları konusunda öğüt veren dil Dr. Nuri Süleyman tarafından kaleme alınan “Anne Olacaklara” başlıklı yazıda da görülmektedir. Kadınların yapması gerekenler, onlar için makbul olarak belirlenen davranışların tamamen erkeklerin elinde olan, onlar arasında tartışılan bir süreç sonrası ortaya çıkmakta olduğu savını örnekleyen bu metinde kadınların emzirme saatleri ve araları bile bir zaman çizelgesine konulmuştur (a.g.e, s.1012). Nitekim **Sıhhat Almanacağı**’nda yer alan “Kadın Hastalıklarından Korunma Çarelerine Dair Açık ve Kısa Halk Bilgisi” başlıklı metin kadın bedeninin eril iktidar ve bilimsellik üzerinden denetlenme yollarını gösteren bir diğer önemli metindir. Bel soğukluğu ve çocuk düşürmenin pek çok kadın hastalığına yol açacağı vurgusu kadınları korku ve iğrenme, görünmeyen ama sürekli tepelerinde gezen hastalık tehlikesi üzerinden denetlemek amacı gütmekte ve zührevi hastalıkların asıl kaynağının kadınlar olduğu imgesini yinelemektedir. Burada geçen “çocuk doğurmak kadın için tabii bir iştir fakat bilgisiz ebeler bu işi zora sokmaktadır (a.g.e, s.792).” gibi sloganlar sağlık bilgisinin tamamen eril iktidar teknolojilerine bırakılması gerektiğine işaret ederken çocuk düşürmek ve sağlık sorunları, kısırlık vurgusu tekrarlanan temalardandır.

“Bazı durumlarda kadın ömrü oldukça sakat kalabilir ve ameliyata muhtaç haldedir. Çocuk alınması gerektiği durumlarda üç hekim bir araya gelir, eğer fen emrediyorsa hastaya mütehassıs tarafından ameliyat yapılarak çocuk alınır (792-93).”

Yukarıdaki alıntı sağlık söyleminde kadının konumlanışını pek çok açıdan gözler önüne sermektedir. Öncelikle kürtaj konusunda kadının kendi isteği değil bilimin gerekliliğine vurgu yapılmış ve bu kararın hekimlerce yani eril iktidar tarafından verilmesi gerektiği önerilmiştir. Burada öne çıkan bir diğer durum da çocuk düşürmenin sadece fennin gerektirdiği durumda yapılması vurgusudur. Bu vurgu beden tahakkümünün bilimsel söylemle meşrulaştırıldığını göstermektedir.

“Kısaca: kadınlık azalarını temiz tutmak, onlara dışarıdan hiçbir mikrobu girmesine meydan vermemek, gebelik ve lohusalıkta iyi bakılmak, çocuk düşürmekten korkmak, kaçınmak ve kadınlık azalarını karıştırmak fena adetinden mutlaka vazgeçmek kadınlık azalarının hastalanmasına mâni olmak için en iyi çarelerdir. (a.g.e, s.794)”

Verilen alıntıdan da anlaşılacağı gibi kadınların yapması gerekenler sıralanırken kadınlarda mastürbasyonun sağlık sorunlarına yol açacağını savunan metinlerle benzer bir yol izlenmiştir. Hasta, sağlıklı çocuklar doğurmak korkusu üzerinden kadının cinselliği ve hatta cinsel organı kendine yasak hale getirilmiş, her türlü temastan kaçınması, ortaya çıkacak “felaketlerden” tiksinererek içe dönmesi amaçlanmıştır.

Yeni Doğan Çocuklarda Göz Hıfzıssıhhası (a.g.e, s.866) başlıklı yazı da benzer şekilde sağlık söyleminde kadının rolüne işaret eden metinlerdendir. Çocuğa hastalıkların anne karnında geçtiği bilgisinin vurgulandığı metinde anne gonokoklu ise çocuğun da gözleri hasta doğma ihtimalinin yüksek olduğu belirtilmiş; ebelerin bu durumda yapması gerekenler detaylandırılmıştır. Bu metin bilimsel dil üzerinden kadın bedeninin somutlaştırılıp, her detayı (akıntılar, cinsel organdaki yaralar vb.) konuşulabilir hale geldiğinin, başka bir deyişle eril müdahaleye öncesine göre çok daha fazla açıldığının göstergesidir.

Yinelemek gerekirse, dönemin sağlıkla ilgili popüler kültür metinlerinde öne çıkan önemli temalardan biri kendi sağlığının yanında eşinin ve çocuklarının sağlığından da sorumlu asri kadın imgesidir. Burada özellikle kadınların iffetli olması, haz peşinde koşmaması, sağlıklı çocuklar doğurması ve bu amaç için sağlığını koruması gerekliliğinin sıkça altı çizilmiş, fuhuş ve fuhuşla eşleşen zührevi hastalıkların sorumlusu kadınlar olarak belirlenirken, hastalık kadınlar için bir eksiklik, utanılması gereken bir suç olarak kurgulanmıştır.

3.3.2. Cinsel Arzular ve Hastalıklar: Kadın Cinselliğinin Hastalıklar Üzerinden Denetimi, Her An Tetikte Olan Anne İmgesi

Önceki bölümde bahsedildiği gibi asri kadın, doğru annelik vurgusu şefkat ve fedakârlık, davranışını kontrol etme, doğru bilgileri öğrenmek ve hayatına uyarlamak üzerinden gelişmiştir. Buna ek olarak karşımıza başka bir önemli tema çıkmaktadır; afif hayat yaşamak ve bedensel arzuları, hisleri dizginleyen akıl. Bu vurgu kadınlara yönelik metinlerde farklı bağlamlarda öne çıkan konulardan biridir. Çalışmanın bu kısmında genel sağlık metinlerinde bu konunun ele alınış şekli incelenecektir.

Çalışma kapsamında incelenen pek çok yazıda cinsel arzuların buluş çağından itibaren uyanması normal olarak görülmektedir. Cinsellik ve arzu doğanın bir kanunu olarak gösterilirken, arzuların tatminindeki keyfiyet, evlilik dışı cinsellik yani kişinin bedeninin zihnince denetlenmediğinin herhangi bir göstergesi olacak her türlü eylem büyük kötülük olarak betimlenmiş, ulusun felaketiyle eşleşmiştir. Bu duruma çare olaraksa evlilik gösterilmiştir. İleride incelenecek tenasül hıfzıssıhhası ile ilgili kitaplarla benzer şekilde burada da gençlerin tereddisini engellemenin tek yolu evlilik olarak belirlenmiştir. “Memlekette kesafeti nüfus ve kuvvet ancak bununla kaimdir (a.g.e, s.695).” Gibi sözlerle evliliğin gecikmesi ve erkeğin birden fazla kadınla ilişkiye girmesi durumunda hastalık gibi istenmeyen sonuçların ortaya çıkacağı pek çok metinde vurgulanmıştır. Hastalığı ilişkide bulunduğu kadına güvendiği için kapanlar konusuna derleme boyunca öncelik verilmesi ve bu konunun sürekli tekrarlanan bir tema olarak karşımıza çıkması da bu anlamda hayli manidardır. Bu betimleme şekliyle erkek masum, karşısındakine inanan taraf olarak yansıtılır böylelikle şefkat ve acıma duygularının merkezine yerleşir. “Fena” kadınlarsa erkeği tuzağına düşüren, kandıran, hastalığın yani kaçınma ve iğrenme hislerinin yöneldiği taraf haline gelir.

Kadınların cinsel ve üreme odaklı süreçler üzerinden tanımlanması, kategorilere ayrılması dönemin bir diğer önemli özelliğidir. Örneğin Dr. Tevfik Remzi tarafından kaleme alınmış olan “Yumurtalığın Vazifeleri” başlıklı metinde kadının hayatı dört devreye ayrılmıştır. Bu tasnif cinsel/üreme etkinliğinin neresinde olduğuna göre kadınlar arasında bir sınıflandırma yapıldığının da bir kanıtıdır:

- 1- Çocukluk devresi: cinsiyet guddeleri henüz uyanmamış

- 2- Buluğ ve olgunluk evresi: birey yumurtalıkta olup bitenler yüzünden değişim geçiriyor, bu sebeple buhranlı bir dönem.
- 3- Telkih, gebelik, doğum ve lohusalık: kadın hayatının mühim bir devresi.
- 4- 45-50 yaşına doğru cinsi hayatın faal tezahürleri durması (a.g.e, s.920).”

Burada geçen “Kadın hayatının her devresi yumurtalığın faal rolüyle alakadardır. Tenasül cihazı yumurtalığın etkisi altındadır.” tanımlaması ve benzer şekilde yumurtalığın iyi çalışmamasının ruhsal sağlığı da bozduğuna dair vurgu; kadını üreme faaliyetindeki rolüne indirgemekte ve tek bir organın işlevi üzerinden tanımlamaktadır. Yine dönemselleştirmenin kadınların üreme ve cinselliğine göre belirlenmesi; cinsi hayatın faal tezahürlerinin durmasıyla dönemlerin sonlanması da dönem yazını ve bilimsel söyleminde üremeye eşleşen cinselliğin merkezde olduğuna işaret etmektedir. Burada peki ya sonrasında ne oluyor? sorusunun cevaplanmaması, üreme süreçlerine dahil olmayan kadınların tıp söyleminden de dışlandığına işaret etmektedir.

Birey bedeninin cinsel aktivitesine göre dönemlere ayrılması gençler için de geçerlidir. Örneğin derlemede bulunan “Gençlik Hıfzıssıhhası (a.g.e, s.970)” başlıklı metinde gençlik tenasül uzvundaki hareketlerle eşleştirilmiş. Genç kızların duygusallığına bu değişimin sebep olduğu belirtilmiştir. Bu dönemde kızlara dikkatle göz kulak olunması gerektiği öğüdü yine ailenin özellikle de annenin çocuklarının sağlığından ve selametinden sorumlu olduğuna işaret etmektedir.

“Gençler, iffeti muhafaza etmenin frengi ve bel soğukluğu gibi hastalıklardan sakınmak için en kat’i çare olduğunu, iffetsizliğin kendileri ile ileride nesillerinin hayat ve sıhhatini en vahim surette ihmal edeceğini hatırdan çıkarmamalıdırlar (a.g.e, s.974).”

Yukarıda verilen alıntıda görüldüğü gibi aileler özellikle de anneler genç kızların cinselliğini denetlemekle sorumlu tutulmuştur. Aksi halde gençlerin sonunun hastalık olacağı tehdidi tereddidi korkusuyla eşleşmiş, öz beden denetimi ve etrafın denetiminin önemi cinsellik-hastalık eşleşmesiyle kesinleşmiştir. Bu durum aynı zamanda gençlerin hem kendi öz denetimlerini sağlamaları hem de ailelerince denetlenmeleri gerektiğini savunan eril dile de işaret etmektedir.

Özetle, dönem boyunca uzmanlarca yazılmış sağlık metinlerinde özellikle ahlaki bozukluk ve cinsellikle eşleştirilen hastalıklar canavar, iğrenilecek hayvanlar şeklinde betimlenmiş. Diğer hastalıklarda bu tikslenme ve korku üzerinden kaçınma vurgusu bu kadar yokken konu zührevi hastalıklar olduğunda yani devreye ahlak ve cinsellik girdiğinde çok daha ağır, ateşleyici bir dil kullanılmıştır. Frengiye yakalananların ailesi özellikle çocuklarına da hastalığı geçirdiği bilgisi üzerinden bireyleri sadece kendileri için değil çocuklarının sağlığı için de iktidarın sınırları içinde kalmaya itmiştir. Ahlakın bozulmasıyla kadın ve çocuklardaki hastalık oranının da artacağını öne süren örneklerde de görüldüğü gibi zührevi hastalıklarla ahlaki normlar ve cinsellik eşleştirilmiş böylelikle yeni cinsellik rejiminin kurulması ve bireylerce benimsenmesi kolaylaştırılmıştır. Serbest/evlilik dışı cinselliğin hastalıkların yayılmasının temel sebebi olarak gösterilmesi de aynı şekilde dönemin hastalıklarının cinsel etkinliklerle eşleştirildiğini kanıtlar niteliktedir. Benzer şekilde okuyucuda korku, çekinme gibi hisler uyandırılması gerektiği durumlarda özellikle hasta/frengili çocuklar örnek verilmiş, bu çocukların resimleri kullanılmıştır. Böylelikle hem gelecek neslin tehlikeye düşmemesi hem de birey sağlığı için hastalıktan uzak durma teması sıklıkla okuyucuya sunulmuştur. Yani hastalıkların açıklanması ve tarifi üzerinden iğrenme hissi ortaya çıkarılmış sonrasında da kaçınmak için cinselliğin denetimi, bireylerin makbul cinselliğe yönelmesi gerektiğini ortaya koyan metinler üzerinden modern cinsellik rejimi topluma benimsetilmiştir. Hastalıkların hastaya temasla kapılmasının altının çizilmesi bireyleri hasta olabilecek kişilerle etkileşime girmemeye yönlendirmek için kullanılmış, potansiyel olarak hastaları belirlerken, iktidarın vatandaşlarda istemediği özellikler öne çıkarılmıştır. Bu durumda tam tersi bir mantık da yürütülebilir; sağlıklı bedende bulunmaması gereken özellikler makbul ve makbul olmayan imgesini belirlemek için kullanılmıştır. Her iki durumda da sağlık ve tıp temel belirleyen rolündedir. Benzer şekilde hastalık hali belirlenen normlara uymama, sınırı aşmakla eşleştirilerek izin verilen alanın dışına çıkmanın yansıması haline gelmiş böylece hastaların dışlanması kolaylaşmış; dışlanma ve hasta olma iğrenilen bedenler haline gelme korkusuyla birlikte iktidar kendi söylemini hem toplum bedenin hem de birey bedenin benimsemesini sağlamıştır.

3.4 Gençlerde Normalin ve Sağlıklı Bedenlerin Sağlık-Cinsellik Üzerinden Belirlenmesi

Çalışmanın bu bölümünde yukarıda listelenen genel sağlık yönelimleri ve kategorilerinin hangi gruplara ne şekilde aktarıldığı, hangi kategorilerin öne çıktığı, sağlık söyleminin yöneldiği özneler olarak gençlere sıhhi öğütler verilirken nasıl bir dilin benimsendiği incelenecektir. Sağlam beden, gülbüz çocuklar, güçlü askerler, sağlıklı anneler gibi kavramlar üzerinden topluma yayılan tıbbi bilgi daha önce de belirtildiği gibi pek çok yöntemle birey bedeni ve toplum bedeni çevreler, yönlendirir ve yeniden kurar; farklı hedef kitleler belirleyerek çeşitli söylem dizgileri kurar ve en ekonomik yöntemle bedenlerin ve zihinlerin denetimini amaçlar. Bu bağlamda en önemli hedef kitlelerden biri genç erkek ve kadınlardır. Dönemin sağlık yazınına bakıldığında gençlerin sağlığına yönelik pek çok eser karşımıza çıkmaktadır ve bu eserlerin her biri farklı bir grubu hedef almaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi biyomodernleşmeyle birlikte sağlıklı beden kavramının toplumun her alanına yayılması fikri ortaya çıkmış, böylelikle hem bireylerin uysal hale getirilmesi hem de toplumun ıslah edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda özellikle genç kız ve erkekler için sağlam, gülbüz, makbul beden imgesinin belirlenmesi ve belirlenen niteliklerin gençlere benimsetilmesine büyük önem verilmiştir. Bu sebeple pek çok düşünür okullarda tenasül terbiyesi derslerinin verilmesi gençlere normal olan ve olmayan cinselliğin detaylıca anlatılması gerektiğini savunmuştur. Bu süreçte özellikle iktidarın belirlediği davranışları benimsemiş ve bu sebeple ömür boyu saadette yaşayacak makbul beden ve makbul sınırlarının dışına çıkmış; kendisi ve ailesinin geleceğini tehlikeye atmış, istenmeyen, tehlikeli beden imgesi oluşturulmuştur. Bu durumun bir örneği doktor ve bakteriyolog olan A. Calmette tarafından yazılmış ve çevirisini Kilisli Rıfat'ın yaptığı 1930 yılında yayımlanan **Tenasül Terbiyesi** adlı metindir. Bu eserde sağlıklı-makbul genç beden ve hasta-makbul olmayan genç beden imgesi çeşitli temalar üzerinden ele alınmış, istenen özellikler mutluluk ve sağlıkla eşleştirilirken istenmeyen özellikler acı ve hastalıkla eşleştirilmiştir. Bu amaçla incelenen bir diğer metin Amerika Birleşik Devletleri'nde askerlerin sağlıklarını koruması hususunda dikkat etmeleri gereken konuları açıklamak için yazılan ve 1930 yılında Kilsli Rıfat tarafından Türkçeye çevrilen **Dost mu Düşman mı?** adlı kitaptır. Kaynak metni İngilizce olan ve 1916 yılında *Young Men's Christian Association* (Genç Hristiyan Erkekler Birliği) tarafından basılan bu kitap özellikle genç erkeklere yönelik yazılmıştır ve yukarıda listelenen temaların pek çoğunu detaylı bir şekilde örneklendirmiştir. Kitabın çeviri sürecinde bazı değişikliklere uğradığı, kaynak metinde asker erkek olarak belirlenen hedef kitlenin erek metinde tüm gençler özellikle

de erkekler olarak değiştiği söylenebilir. Kaynak metinde askerliğin altı çizilirken çeviride bu vurgu genelleştirilip gençler şeklinde hitaba dönülmesinin sebebinin dönemin düşünce dünyasında bireylerin tamamının potansiyel asker olduğu düşüncesinden kaynaklandığı söylenebilir. Eser özellikle erkeklik, arzuların denetimi, zihinsel olanın bedensel olana galip gelmesine odaklanmakta, bu sebeple beden denetiminin ahlaksal boyutuyla da ilgilenmekte, bu bağlamda savaş metaforunu ne çıkarmaktadır. Eser dahilinde cinsellik, ahlak ve zührevi hastalıkların bir arada verilmesi aslında dönemin düşünce dünyasında cinsiyet rejimi, sağlık ve aile kavramlarının birbiriyle iç içe geçtiği, birbirinden destek aldığını göstermektedir. Bu anlamda öncül eserlerden bir diğeri Mahir zdemir tarafından 1932 yılında yayımlanan **Gençlerin Mezarı** başlıklı eserdir. Adından da anlaşılacağı gibi eser gençlerin ‘kötü’ alışkanlıklardan uzak durması için öğütler vermek için yazılmıştır. Eserin sadece gençlerin okuması için değil aynı zamanda gençlerin ailelerinin de okuması için yazılmış olması dönemin sağlık söyleminin yayılmasında sadece bireyin kendisi değil etrafındaki bireylerin de hedef alındığı, onların da arzuların denetimi sürecinin bir parçası haline gelmesinin amaçlandığına işaret etmektedir. Nitekim, giriş yazısında kitabın özellikle anneler, babalar, sinni rşte varmış kız ve erkek gençlere yönelik olduğunun belirtilmesi dönemin bedensel ve ahlaki sağlık metinlerinin ana odak gruplarına işaret etmektedir. Çünkü aslında hem genel sağlık metinlerinde hem de daha özele indiğimizde zührevi hastalıklar ve ahlakla ilgili metinlerde özellikle gençler ve gençlerin ailelerine hitaben yazılan metin sayısı fazladır. Bu durum sadece birey sağlığına değil gelecek neslin sağlığına da verilen önemin bir yansıması olarak görülebilir. Metinlerin hem gençlere hem de gençlerin anne babalarına hitap ediyor oluşu Türkiye’de beden politikasının sadece birey beden-zihin kontrolü üzerinden değil aile denetimi üzerinden de ilerlediğine işaret etmektedir. Kitapların amacının benzer şekilde tenasül hıfzıssıhhası konusunun halka anlayabileceği bir dilde anlatılması olarak gösterilmesi de o dönemde cinselliğe verilen önemi ve cinsellik denetimi için pek çok teknik kullanıldığını, pek çok özne-aktör belirlendiğini kanıtlar niteliktedir.

Bu kısımda incelenecek bir diğer eser Besim mer’in Fransızca bir konferans metninden çevirisini yaptığı 1935 yılında yayımlanan **Kızlarımız İçin** adlı kitaptır. Genç kızların kamuda alışabildiğinin, bu durumun yadırganmadığını göstergesi olan bu eser aynı zamanda önemli bir yerelleştirme örneğidir. Besim mer yazıya kaynak metni Fransızcadan çevirdiğini ve böyle bir nasihat metnine Türkiye’de de gerek olduğunu hissettiğini vurgulayarak başlar. Kitabın girişinden itibaren çevirmenin sesiyle kaynak metnin yazarının sesi i içe geçmiştir. Besim mer’in giriş yazısında ortaya koyduğu bilgilerin nerede bittiği,

kaynak metnin öne sürdüğü savların nerede başladığını anlamak güçtür. Bu durum dönemin düşünürlerinin yabancı kaynaklardan elde ettiği bilgileri, var olan düzenle sentezleyerek yeni metinler ortaya çıkarma eğilimine işaret etmektedir. Çalışan genç kızların anneleri için yazılan bu kitap kadınların denetiminde annelerin önemi ve bu denetimin sağlık-ahlak-cinsellik üzerinden ilerlediğini kanıtlar niteliktedir.

Biyopolitik stratejilerin iktidarın merkezine gelmesiyle birlikte nüfusun artması ve denetimi amacı için cinselliğin denetimi, birlikte olması istenen ve istenmeyen bedenlerin belirlenmesi gerekmiştir. Bu amaç doğrultusunda gençlerin cinselliği özellikle odaklanılan konulardan biri haline gelmiş, bu konuyla ilgili eğitici metinlerin sayısında artış görülmüş, ailelerin gençlere doğru cinselliği öğretmesi ve gençlerin normalin dışına çıkmaması için sürekli tetikte olmaları istenmiştir. Nitekim **Tenasül Terbiyesi Hakkında Birkaç Söz** başlıklı metnin girişinden itibaren “Gençlere, hayatın en yüksek sırrı hakkında doğru ve dürüst malumat vermek ve kendilerini bedenlerinin sıhhatine vahim zararlar verecek, zekâlarını zehirleyecek zuhurattan korumak çok ehemmiyetli bir iştir (a.g.e, s.1)” sözlerine yer verilmesi yine cinselliğin hayatın en yüksek sırrı en önemli parçası olarak yaşamın merkezini teşkil ettiğini gösterir niteliktedir. Çalışmanın bu kısmında gençler için cinselliğin ve norm dışı davranışların belirlenmesinde, sağlık, aile, ahlak gibi kavramların ne şekilde kullanıldığı incelenecektir.

3.4.1. Arzuların Denetimiyle Zihinsel ve Bedensel Sağlığın Eşleşmesi: Afif Hayat Süren Genç Kadın ve Erkekler

Çalışmanın bir önceki kısmında genel sağlık metinleri aracılığıyla makbul cinselliğin normalleştirildiği ve bununla kalmayarak normal ve makbul olanın sınırlarının evlilik ilişkisinin içine kadar sızdığı öne sürülmüştü. Bu yönelim genel kitle olarak gençler için yazılmış metinlerde de sağlıklı askerler ve birey kurgusuna odaklanan metinlerde de öne çıkan temalardandır. Evlilik sonrasında bile cinselliğin zevk için ya da kontrolsüz değil üreme odaklı, arzuların denetlendiği, makul şekilde ilerlemesi gerektiği öğüdü pek çok yerde karşımıza çıkmaktadır:

“Her ne kadar evli bir kimseden tamamı ile afif, yani hiçbir suretle kadına temas etmeyen bir hayat beklenmiyorsa da bu kimse, eğer mertçe hareket etmek, kendisinin

ve zevcesinin maddi ve manevi sıhhatini devam ettirmek ve eğer zevcesi ile arasında derin ve gittikçe artan bir sevgi temelleştirmek istiyorsa, fazla cimadan sakınmalıdır (Eksner, 1930: 37).”

Cinsellikle hem zihinsel hem de bedensel sağlığın eşleştirilmesi, aşırıya kaçmama, his ve arzuların denetlenmesi vurgusunun dönemin temel yönelimi olduğu söylenebilir. Nitekim sıhhi öğüt metinlerinde nefsin hâkim olmak ve cinsellikten kaçınmak bir savaş, muvaffakiyetli bir çarpışma olarak betimlenmiştir. Gerçek erkeğin nefsin hâkim olan, yüce bir ideale bağlanmış, arzularının denetimini hayatının merkezine getirmiş olması gerektiği vurgulanırken aksi durum “yok edici deniz, sürüklenen sel” gibi afeti hatırlatan sıfatlarla betimlenmiş, okuyucuda bu büyük yıkım imgesi üzerinden korku, kaçınma gibi hisler uyandırmak amaçlanmıştır. Böylelikle istenmeyen davranışlar olumsuz hislerle özleştirilmiştir. Sadece beden hıfzı sıhhası değil fikir-zihin hıfzı sıhhasının da öne çıkarılması dönemin yaygın bir diğer özelliğidir. Dönemin eserlerinde çokça karşımıza çıkan cinsi ve şehvani temayüllere karşı kontrol eksikliği (a.g.e, s.58); her türlü kötü alışkanlığın cinsel faaliyetlerin eksikliği, akıl sağlığı gibi sorunlarla eşleştirilmesi sağlıklı askerler ve birey kurgusuna dahil edilmiştir.

Dönemin biyopolitik anlayışı çerçevesinde sağlıklı bireylerin birleşmesi, nüfusun artışı için gençlerin evlenmesi ve çok çocuk doğurması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu amaçla evlilik dışı cinsellik hayattaki en büyük tehlike olarak belirlenmiş ve popüler kültür metinleri aracılığıyla tehlikeden uzak durma, ölçülülük öğüdünün gençlere benimsetilmesi amaçlanmıştır. Evlilik öncesi cinselliğin gençlerin sağlığı için gerekli olduğu düşüncesine tamamen karşı çıkılması, bu sebeple fuhuşun yasaklanmasının en makul yol olduğu bilgisi yine öne çıkan bir diğer nasihattir. Cinsellik doğanın normal bir parçası olarak gösterilmiş, asıl sorunun kontrolsüz, üreme odağının dışına çıkan cinsellik olduğu vurgulanmıştır. Okul çağındaki gençleri hedef kitle olarak belirleyen metinlerde cinsel normal belirlenirken aslında normun dışına çıkan bedenler, olmaması gereken cinsellikler de kendini göstermektedir. Örneğin hayatı idame etmek için cinslerin birleşmesi, tabiatın şaşmaz bir kanunu olarak betimlenirken (Calmette, 1930: 4) bu tanımın tam karşısına eşcinsellik, yeni neslin üremesiyle sonuçlanmayacak her türlü cinsel aktivitenin bir sorun, bir hastalık olarak görülmesi yerleşmiştir.

“Afif hayat hiçbir zaman sıhate ve erkekliğe zararlı değildir ve böyle bir hayatın bedence, fikirce ve ahlakça en yüksek yararlılıklar temin ettiğinin aksine hiçbir delil

yoktur; ancak böyle bir afif hayat, izdivaç haricinde sıhhat için emin vasıtaadır (Eksner,1930: 33).”

Cinselliğin doğanın bir kanunu olarak görülmesi ve normalleşmesi eğilimi yukarıda verilen alıntıdan da anlaşılabilir. Asıl ayıplananın, yanlış olanın evlilik dışı, üreme odağından uzak cinsellik olduğu tekrar tekrar vurgulanmıştır. Benzer şekilde cinsellik ama denetim altındaki cinsellik zihinsel ve ahlaki sağlık, iyi olma hali ile eşleştirilmiştir. Evlilik dışında ortaya çıkan her türlü cinsel aktivite sağlığın düşmanı olarak konumlanmıştır. Örneğin mastürbasyonun kadınlarda üreme organının bozulmasına yol açacağı ve kısırlığa sebep olacağı vurgulanırken, erkeklerde ise bir süre sonra istemsiz meni akıntıları olacağı, erkekliğinin eksileceği öne çıkarılmıştır:

“El ile meni getirmek öyle fena bir illettir ki insanı birdenbire öldürmese bile yavaş yavaş vücudu kuvvetten düşürür. Zekâyı harap eder. Hissiyatı söndürür... Meni, daima kendi mahal ve merkezinde hâsıl olup hazır bulunur. Dışarı çıkacağı vakit idrar yoluna dahi uğrayacağından o zaman ufak delikler açılarak meni akar. Vücudu kuvvetli olup şehvani hislerden kendini muhafaza ile **tohumunu telef etmeyen** kimsenin tenasül aletinde böyle delikler açılmayacağından âdet üzere yapılan cinsi mukarenet zamanına kadar meni dışarı çıkmaz (Özdemir, 1932: 11-12).”

Yukarıda örneklenen betimlemelerle, mastürbasyon hastalıklarının ve iktidarsızlığın kaynağı olarak gösterilmiştir. Böylelikle iktidar istenen özellikleri tanımlarken istenmeyen özellikleri de kendi içine dahil etmiş ve sürekli karşımıza çıkan hastalık/ sağlık, sağlıklı çocuklar doğurmak, ahlak, cinsellik gibi kavramlar üzerinden istenmeyen davranışlara karşı korku ve kaçınma hissinin oluşmasını sağlamıştır.

Cinsel normlara alıştırılması gereken gençler için yazılmış metinlerde öne çıkan ana temalardan biri istenmeyen, denetim altına alınmayan cinselliğin iktidarsızlık, üreme yetisinin zayıflaması, tenasül aletinin bozulması, meni akması gibi pek çok soruna yol açacağıdır. Bu davranıştan vazgeçmeyen kişinin sonunun ise ölüm olacağı tehdidi utanç, korku, kaçınma gibi olumsuz hisler üzerinden ilerleyen bir denetim mekanizmasına işaret eder. Burada yine istimnadan ölen erkeklere değinilmiş; bu imge üzerinden okuyucuda korku uyandırılırken, anne babanın çocuklarının bu “vahim” eğilimini farkına varamamasının felaketin asıl sebebi olduğunun altı çizilmiştir. Gençlerin öz denetiminin yanında ailelerince de denetlenmesi

sıklıkla karşılaşılan bir yöntem haline gelmiştir. Böylelikle bireyler iğrenmenin, korkunun öznesini gördüklerinde sadece kendileri geri çekilmeyecek, çocuklarını da geri çekecek ve bedenlerin duygular üzerinden denetimi ve tahakkümü katlanarak devam edecektir.

Dönemin sağlık yazınının en büyük amaçlarından biri sağlıklı nesiller üremesi ve ülke nüfusunun artmasıdır. Bu amacın en önemli yansıması da cinsel normalin çekirdek aile odaklı, yavuz delikanlılar ve sağlıklı genç kızların sevgi çerçevesinde birleşmesi, evlilik sonrasında üreme odaklı cinsel faaliyetlerde bulunmaları ve tüm enerjilerini üretim ve üreme üzerinde harcamalarını öğütleyen eserlerde görülmektedir. Bu doğrultuda evlilik ve üreme amacı taşımayan her türlü cinselliğin anormal olarak görülmesi ve hastalık kaynağı olarak ilan edilmesi sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, erkekler ve kadınlar için mastürbasyon konusu dönem yazınında önemli bir sorun olarak görülmüştür. Bu eylemin özellikle ölümcül bir hastalık olduğu gençlerin bu sırada beyin sarsıntısı geçirdiğinin vurgulandığı yazılar, okuyucuda korku hissi uyandırmayı hedeflemiştir. Kullanılan bu dil okuyucuyu caydırmaya, mastürbasyon düşüncesinden bile iğrenmesini, utanç duymasını sağlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda öne sürülen kanıtlarda yabancı doktorlar gösterilmekte vücudun kuvvetten düşmesi, zekanın harap olması gibi sonuçlara değinilmektedir. Anne babaların çocuklarını bu hususta sıkıca denetlemeleri, kontrol etmeleri gerektiği, aksi takdirde sadece çocukların değil tüm neslin harap olacağı uyarısı yapılmaktadır. Böylelikle hem verilen bilgilerin inandırıcılığı arttırılmakta hem de okuyucunun hastalık korkusu üzerinden öğütlere uyması amaçlanmaktadır.

Vatani görev, saadetin en önemli koşulu olarak belirlenen çocuk doğurma emelinde kadınların bedeni araçsallaşmış, kadınların tercihleri arka plana atılmıştır. Aşağıdaki alıntı sevgi bağlarıyla kurulmuş aileler, bu ailelerde doğan çocukların önemini ve kadınlar bu amaç uğruna acı çekse de asıl önemli olanın bu olmadığı; kadının acı çekmesinin pek önemsenmediğini yansıtır niteliktedir:

“Çocuğun doğuşu annenin rahminde sıyrıklar ve birkaç saat süren dayanılmaz elemeler ve ıstıraplar hasıl eder. Fakat, kurtuluştan sonra gerek anne ve gerek baba için kendi etlerinden ve canlarından doğmuş ve varlığını kendi öz hayatlarından almış olan bu mini mini yavruyu şefkatle seyrü temaşa etmek ne yüksek ne ilâhi bir sevinçtir! (Calmette, 1930: 9)”

Bilimsel bilgi ve kanıtlara verilen önem cinselliğin normalleşmesi çabalarında öne çıkan özelliklerdendir. Bilimsel bilgi üzerinden ilerleyen bir cinsellik konumlanmasıyla okuyucunun normal-anormal, sağlıklı-hastalıklı ayrımını çok daha net bir şekilde görmesi ve inanması amaçlanmıştır. Örneğin erkek ve dişi maymunlar üzerinde yapılan araştırmalar cinsellikle ilgili öne sürülen savların desteklenmesi için kullanılmış, böylelikle üreme odaklı cinsellik okuyucunun düşünce dünyasında doğanın bir kanunu olarak yerleşmiştir. Yine kadınların da en az erkekler kadar evlilik öncesinde cinsel arzu duydukları bilgisinin metinlerde yer bulması dönemin sağlık bilgisinde kadınların kazandığı öneme işaret etmektedir. Fakat bu durum kadınların denetiminin daha da sıkılaşması gerektiği nasihatini de yanında getirmiştir:

“Biz de diyebiliriz ki istimna bilyet aynı içtimai ve ahlaki şartlar dairesinde her iki cinste de aynı derecede genişleyebilir (Özdemir, 1932: s.4-5).”

Yukarıdaki alıntı önemli bir duruma işaret etmektedir. Kadınlarda şehvet, arzu hislerinin uyanışı ve erkeklerle karşılaştırılmasının yapılması, kadınların ancak evlilik sonrası cinsel istek duyduğu önerisini kabul etmek yerine konuyla ilgili farklı bakış açılarının verilmesi kadınların da evlilik öncesi cinsel arzularının olduğunun kabul edildiğini göstermektedir. Bu durum kadın bedeninin ve arzularının, varlığının tanındığına işaret etmektedir fakat aynı zamanda kadınların arzu ve hazlarının iktidarın denetimine girdiğinin de bir kanıtıdır. Bedensel arzularına ket vurma, beden üstüne hakimiyet kurmuş zihin imgesi de bu bağlamda önemli bir yere sahiptir:

“(Gençler) İleride karşılaşacakları ve cenkleşmeğe mecbur olacakları nefis iğvalarına karşı sağlamlaşmış olmak için şimdiden şehvani duygularını mükemmel idare edip gözetebilecek idealler edinmelidirler. Bu çarpışma onun erkekliğini, cesaretini ve kahramanlığını, düşmanla kavganın en dehşetli safhasında tereddüt etmeden ateşe atılmaktan daha şiddetli bir surette deneyecektir (Eksner, 1930: 4).”

Zührevi hastalıklarla mücadelede vurgulanan nefsine hâkim olma, güdülerini denetleme amacı yukarıdaki alıntıda da karşımıza çıkmaktadır. Evlilik dışı cinsellik, eğlence hayatına düşkünlük, nefsine yenilme erkekliğin azalmasının alameti olarak gösterilmiştir. Çeviri metinlerde dahil incelenen eserlerde ekseriyetle ilkel/iptidai duyguları kontrol etmenin önemine vurgu yapılması dönem yazınında karşımıza çıkan önemli bir eğilimdir. Kullanılan özendirici ya da utanç duymayı hedefleyen dille arzuların denetimi gerçek erkeklerin önemli

bir özelliği olarak atanmış, arzularını denetleyemeyen erkek, daha az erkek olarak görülmüştür. Genel sağlık metinlerinde de sefahate düşkünlüğün hastalıkla sonuçlanması, bağımlılıkların üremeye olumsuz etkisi şeklinde karşımıza çıkan bu tema dönemin sağlık söyleminin eril diline işaret etmektedir.

Evlilik dışı cinselliğin bir felaket olduğu vurgusu dönemin genel eğilimidir. Bu sebeple gençleri evliliğe yönlendirmek, gençlerin arzularına hakim olabilmesi için pek çok olumsuz örnek kullanılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi bu süreçte evlilik dışı, serbest cinsellik konusunda erkekler için görece daha normalleştirici bir dil kullanıldığı görülmektedir. Buna karşın evlilik öncesi erkeklerle görüşen kızın sefil bir yolda olduğu, bedbaht olduğu ve hem kendinin hem de toplumun felaketi olacağı fikri pek çok yerde belirtilmiştir. Benzer şekilde erkeklerin nefsinin idare etmek meselesi kadınlarınkinden daha güç olduğundan erkeklerin mazur görülebileceği düşüncesi dolaylı yoldan okuyucunun karşısına çıkmıştır. Bu durum sağlık söyleminin cinsiyetli dilinin bir diğer örneğidir. Aşağıdaki alıntı kadının ahlak ve cinsellik üzerinden iktidarın alanından dışlandığı ya da bu alana dahil edildiğine örnektir:

“Biz istiyoruz ki bütün kadınlar izdivaç haricinde afif bir hayat geçirsinler ve böyle yaşamağa muvaffak olamayan kadın bizim nazarımızda beşer cemiyetinden kovulmuş bir mahlûk oluyor (a.g.e s.21). “

Cinsellik ve ahlaki yozlaşmaya verilen önem, norm dışına çıkmanın zührevi hastalıklarla sonuçlanacağı, doğacak çocukların zarar göreceği, yeni nesli korumak için hastalıktan sakınma gerekliliğine atıfta bulunan öğütlerin pek çok metinde öne çıkması dönemin “sağlıklı üretken bedenler, gülbüz çocuklar” fikrinin bir yansımasıdır. Bu durum **Gençlerin Mezarı**, adlı eserde de görülmektedir. Gençlerin bedensel ve ahlaki denetimine odaklanan bu kitapta frenginin bulaşma yolları anlatılırken küçük çocukların en basit temasla bile hastalığa yakalanabildiğinden anne babaların çocuklarıyla temas eden kişilere dikkat etmesi, şüpheli gördükleri kişilerle çocukları arasında temastan kesin bir suretle kaçınması gerektiği savunulmaktadır (Özdemir, 1932: 19). Buradaki şüpheli kişiler tanımı müphemdir. Aslında ailenin özellikle de annenin etrafındaki herkesten çocuğunu sakınması gerektiği, her türlü temastan önce çocuğunu düşünmesi öğüdü annelerin korku ve tiksintiyle içe dönme eylemi sergileyecekleri ve böylece karşıdaki kişide de uzaklaşma ve utanç hissi uyanacağını göstermektedir. Böylelikle bireylerin birbirinden kaçınması sağlanmış ve kaçınılan kişinin duyacağı utancın hayali ile de bireyler sağlıklı olmaya, iktidarın denetimini, doğrularını kabul

etmeye yöneltmiştir. Ebeveynlerden çocuklarını ötekilerden sakınmaları istenirken aynı zamanda ötekilerin de hastalıklarından utanç duymaları sağlıklı bedenlerle her türlü temastan kaçınmaya yöneltilmeleri amacı da kendini göstermektedir. Başka bir deyişle bu metni okuyan pek çok hastanın bundan sonra kendisinin başta olmak üzere tüm (hasta) bedenlerden iğrenmesi ve içe dönmesi kaçınılmazdır. Artık yolda herhangi bir kişiyle temastan kaçınacak, kendi bedeninden (dolaylı olarak da) arzularından, cinselliğinden utanacak, herhangi bir durumda bilinçsiz olarak ilk tepkisi geri çekilmek olacaktır.

İncelenen eserlerde öne çıkan bir diğer özellik salgın hastalıklar ve fuhuşun eşleştirilmiş olmasıdır. Aynı şekilde zührevi hastalıklar yerine fena hastalıklar deyiminin kullanılması da bu hastalıklara karşı genel kanıyı göstermektedir. Burada belirtilmesi gereken bir diğer özellik de kaynak metinlerde “*veneral disease*” olarak adlandırılan zührevi hastalıklar erek metinlerde fena hastalığa dönüşmüş böylelikle okuyucu gözünde hastalığın korku uyandırma, tiksindirme özelliği arttırılmıştır. Dönemin felaketi, ulusların düşmanı olarak konumlandırılan zührevi hastalıklar ve bu hastalıklarla savaş sıhhi öğüt metinlerinin en önemli temalarındandır. Dönem yazınında meşru olmayan münasebetler topluma zarar veren hastalıkların temeli olarak yansıtılmıştır. Böylelikle zührevi hastalıklarla sadece fuhuş değil evlilik dışı cinsellik de eşleştirilmiştir. Buna ek olarak hastalığın özellikle kısırlığa yol açtığı, doğan çocukların da hasta doğacağı bilgisi dönemin metinlerinde pek çok yerde karşımıza çıkmakta, sadece hasta bireyin değil o bireyin ailesi ve ileride doğacak çocukların da hastalıkla damgalanacağı belirtilmektedir. Aşağıdaki alıntı da bu savı kanıtlar niteliktedir:

“Bu hastalıklar hiçbir vakit izdivaçlarına kadar afif hayat geçiren erkekle kadının arasındaki münasebetlerden meydana gelip yayılamaz. Frengili ana babaların çocukları ya hasta olarak ve yahut bedence, fikirce kusurlu olarak doğarlar; çok kere de **şaşkın, deli ve saralı** olurlar (Eksner, 1930: 25-31).”

Popüler kültür metinleriyle sadece gençlerde istenen, makbul özellikler değil istenmeyen bedenler de net bir şekilde belirlenmiştir. Örneğin arzularını denetleyemeyen genç erkek ve kadınların betimlendiği aşağıdaki alıntı net bir şekilde makbul olup olmama ayrımının cinsellik dolayısıyla da bedensel ve ruhsal sağlıkla eşleştğini göstermektedir. Burada kadınlar kötülüğün kaynağı olarak betimlenirken erkeklerin sadece bilgisizlik ve saflıkları yüzünden hastalığı kapıldığı vurgulanmıştır:

“Günahkâr, ahlaksız, vicdan endişesinden mahrum, arkadaşlarının teşviklerine mukavemet edemiyorlar. Birçok dans yerlerinde, barlarda, bazı umumi ve hususi evlerde dükkân açarak muhabbet ve sevgi satan kadınlardan biri ile cinsi muamelede bulunmakla, dehşetli ve feci tesiri yalnız ona kurban olana değil, onun tesis edeceği aileye ve bütün nesline şamil olacak çok korkunç ve fena hastalıklar kapmağa meşum ve zaruri bir surette maruz kalınmak felaketidir. Fuhşa sapmış olan kadınların hemen hepsi el’an frengilidirler yahut evvelce frengiye duçar olmuşlardır. Bu sınıf kadınların menhus hastalıklarını kendilerine geçirdikleri talihsiz gençler (a.g.e, s.11-12).”

Böylelikle makbul olmayan özellikle de fuhuşun aktörü olan kadınlar hastalık kaynağı olarak gösterilirken, erkekler ise masum, talihsiz olarak betimlenmiş yine de gençlere bu gruptan kaçınmaları öğütlenmiş, her türlü hastalık ve norm dışı davranış canavarlaştırılmıştır.

Kısacası, modernleşmeyle birlikte gelen zihnin bedene hâkim olması, nefsinin tutan kişinin ödüllendirileceği, tohumunu telef etmeyen kişinin kendi için değil toplumun selameti için de çalıştığı fikri biyopolitika ve anatomopolitika teknolojilerinin yayılmasını ve meşrulaşmasını kolaylaştırmıştır. Bedenin her alanda üretkenliğine odaklanması, güçlü, sağlıklı, cinsel arzularını kontrol altına alan, gücünü üretim ve üremeye harcayan kişinin istenen/makbul vatandaş olarak belirlenmesi süreci ekseriyetle cinsellik ve ahlak denetimi üzerinden ilerlemiş ve bedenlerin bu duruma rıza göstermesi için bilimsellikle bezenmiş tıp dili ve hıfzıssıhha söylemi kullanılmıştır. Bu savın en önemli kanıtlarından biri hıfzıssıhha metinlerinde normal, olması gereken cinsellik modellerinin de öne çıkması; pek çok hastalığın, fuhuş, bağımlılık gibi iktidarın uygun görmediği davranışlarla örtüşecek şekilde aktarılırken öte yandan bireylerin zararlı davranışlardan kaçınmasını öğütleyen metinlerde de hastalıkların özellikle de zührevi hastalıkların detaylıca açıklanmasıdır. Böylelikle, bilinçli, sağlığını korumaya önem veren, norm dışı davranışlardan ve bu davranışları sergileyen bedenlerden kaçan genç, sağlam beden imgesi üzerinden gençler hakikat rejiminin parçası haline getirilmiştir.

3.4.2. Doğacak Çocuklar Üzerinden Cinselliğin Denetimi ve Vatanseverlikle Bağlantısı: Ulusun Gücü Temiz Ahlaklı Bireydir

Dönem yazınında öne çıkan bir diğer tema da bireylerin en hakiki görevinin evlenip sağlıklı çocuklar dünyaya getirmek olduğudur. Burada karşımıza yine arzularını, bedenini denetleyen birey imgesi çıkmaktadır. Neslin üremesi sorumluluğu gençlerin ana ödevi olarak kurgulanırken, gençlerin bu görevden azli ancak belli koşullar altında (yeni nesle hastalık bulaştırmak gibi) meşru görülmüştür ve bu vazgeçiş utanç duyulması gereken bir durum olarak betimlenmiştir:

“Onlar için yavrucuklarını daha küçücük bir çocuk iken bin bir ihtimam ile evirip çevirerek korumak, yetiştirmek, her fenalıktan sakınmak, daha sonraları, yaşı ilerledikçe onu terbiye etmek, kendisine lüzumu olan her şeyi ona öğretmek, onu namuslu, çalışkan, memleketine faydalı, milletini sever bir insan etmek ne büyük bir teselli ne yüce bir muvaffakiyettir! (Calmette, 1930: 9)”

Şeklinde karşımıza çıkan alıntıda çocuk doğurmak yüce, mübarek bir eylem olarak betimlenirken bireylerde olması beklenen özellikler ve ailenin sorumluluğu da detaylandırılmış, bireylerin sadece kendi sağlıkları üzerinden değil henüz doğmamış çocuklarının sağlıkları üzerinden de davranış ve düşüncelerini denetlemeleri sağlanmıştır. Sağlıklı çocuklar doğurmak (iyi seciye) üzerinden meşru olmayan ilişkiler sebebiyle hastalık kapmak ve bu sebeple doğacak çocukların da hasta olması bir ceza, utanılacak, iğrenilmesi gereken bir durum olarak yansıtılmıştır. **Dost mu Düşman mı?** adlı esere ait aşağıdaki alıntı da bu durumu örneklemektedir:

“Sağlıklı çocuklar dünyaya getirmek bireyin en önemli görevi, sevinç ve mükafat kaynağıdır ... Gençlik neticesi olarak kazanılan tenasül hastalıkları yüzünden dünyaya bedeni teşekkülü zayıf, ahlakça ve fikirce tamam olmayan evlat getirmek yalnız bir cinayet değil, aynı zamanda böyle delice bir hareketin şiddetli ve kızgın bir cezası olur.... Bu hastalık, çocukların vücudu biçimsiz, fikri eksik, kör ve yahut da aynı **iğrenç** hastalığa tutularak doğmalarına sebep olur (a.g.e, s.23).”

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı gibi sıhhi popüler kültür metinlerinde asıl önemli olanın bireyin sağlığından ziyade neslin sağlığı olduğu, bu tür hastalıkların sadece bireysel sağlık sorunu olarak görülmediği aynı zamanda idealleştirilen ahlaki değerlerden sapmanın kanıtı olarak görüldüğü söylenebilir. Bu sebeple zührevi hastalıkların pek çok hastalıktan önde tutulduğu, iğrenme, nefret, kaçınma hisleri üzerinden ilerlediği görülmektedir. Benzer şekilde suçlu kadın suçsuz kadın ayrımı da dönemin makbul kadın ve makbul olmayan ayrımının derinliğine işaret etmektedir. Aşağıdaki alıntıda kullanılan dile bakıldığında hastalık acı, dert, ağrı, zayıflık, ölümle eşleştirilmiştir. Burada karşımıza çıkan heder olmuş hayatlar, harap olmuş seciyeler vurgusuyla ahlaki denetim düşüncesi doğacak çocukların ve toplumun sağlığı üzerinden güçlenmiştir:

“Çünkü insanlar için bu hastalıklar yalnız rahatsızlık, acı, dert, ölüm demek değil, aynı zamanda **namusu heder olmuş hayatlar**, ihanete uğrayan emniyet ve itimatlar, parçalanmış idealler **ve harap olmuş seciyeler** demektir. Fakat bu «emrazi tenasüliye» aynı zamanda ahlak hastalıklarının insan yığını üzerine getirdiği ve önü alınmasına imkân olmayan neticeleri, suçsuz kadınların acı ve ağrılar içinde ölümü, birçok çocukların hasta, çelimsiz, zayıf veya ölü bir halde doğmaları ve bu ahlaki marazların nesilden nesle geçmesini ancak gözümüzün önünde genişletip büyüttüğümüz zaman bu hakikatlerin ciddiliğine dair bir fikir edinmiş olabiliriz. (Eksner, 1930: 6).”

Beden denetimi sadece bireyin kendi sağlığı düşüncesiyle değil gelecek neslin, doğacak çocukların sağlığı fikri üzerinden de kendini göstermiştir. Eserlerde sıklıkla geçen bir nasihat vatanını seven bireylerin öncelikle kendilerini koruması gerektiği yönündedir. Dönemin yazarlarına göre birey temiz ahlaklı ve temiz zihinli olmalı; arzularını denetleyebilmelidir, ancak böyle sağlıklı çocuklar doğurur ve vatanına katkıda bulunur. Aksi takdirde ulusun gücü azalacak, sağlıklı çocuklar doğacaktır. Buradan yola çıkarak zührevi hastalıkların ordunun kuvveti bağlamında ele alınmasının sebebinin dönemin güçlü ordu, güçlü ulus, güçlü asker söyleminden kaynaklandığı söylenebilir.

Cinselliğin zevkten arındırılıp sadece yeni hayatın üremesine indirgenmesi için hastalıkların bir araç olarak kullanılması incelenen eserlerde sıklıkla karşılaşılan bir yöntemdir. Bu durum sevgi vurgusu üzerinden fuhuştan uzaklaştırma, evlilik odaklı cinselliğe yönlendirme amacına işaret etmektedir. Cinsellikle ilgili öne çıkan bir diğer konu da anne-babanın sağlığı ve cinsellik sırasındaki duygusal durumunun çocuğun hem zihinsel hem de

fiziksel karakterini etkileyeceği yönündedir. Burada özellikle sağlıklı ve gürbüz evlatlar için makbul erkek ve kadınların üremesi, cinsel münasebette bulunması gerektiği fikri belirgindir. Olgunluğun, erişkinliğin anahtarı olarak tenasül azalarının gösterilmesi ise daha önce de belirtildiği gibi cinselliği söyleminin merkezine yerleştiren tıp bilimine işaret etmektedir:

“Tenasül azaları her şahsın, bedence, ruhça ve fikirce tabii tekâmülünün anahtarlarıdır (a.g.e, s.10).”

İdeal bireyin karakteri tanımlanırken ahlak ve cinselliğin temel rol oynaması ve buradan yola çıkarak üretkenlik ve çalışma üzerine inşa edilmiş bedenün övülmesi dönemin öne çıkan özelliklerinden biri olduğu önceki bölümlerde ortaya konan savlardan biriydi. Aşağıdaki alıntı bu vurgunun gençlere ve asker-erkeklere yönelik metinlerin de temel kaygılarından olduğunu kanıtlar niteliktedir:

“İrade kuvveti, şahsi teşebbüs, fikirlerin bir merkeze toplanması, azim ve sebat, bir maksada hizmet gerek tamamiyle fikri işlerde ve gerekse san’at ve ticarete en ziyade faydalı olmak için lâzım gelen hasiyetler işte bunlardır. Temiz olmayan bir hayat, şahsi yararı harap eden en büyük amillerden biridir ... **Meşru olmayan münasebetler** beşer cemiyetinin üzerine yapıldığı bir müessese olan evin, yani aile ocağının ta yüreğine darbe indirir. Böyle meşru olmayan münasebetlerde bulunan genç, bu hareketile beşer cemiyetinin harabına çalışan kuvvetlerle birlikte çalışmış olur (a.g.e, s.15, 25).”

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi iktidarın belirlediği, makbul bedenler için oluşturulan alanın dışına çıkmanın felakete, hastalığa yol açtığı, hastalıktan korunmak için denilenleri uygulamak gerektiği öğüdü pek çok örnekle okuyucuya benimsetilmeye çalışılmıştır.

Özetle hastalıklardan korunma, sağlam bedenlilik, arzuları denetleme, cinselliğin evlilikle sınırlanması, farklı olan her davranışın sadece bireyi değil ulusu da tehlikeye attığı, asıl savaşın hastalıklar ve kötü alışkanlıklara karşı olduğu ve en küçük bir sapmanın bile mücadeleyi sekteye uğratacağı, sadece bireyin değil ulusun da geleceğini tehlikeye sokacağı dönemin tekrarlanan temalarındandır. Bu tema özellikle askerler-genç erkekler için yazılan metinlerde muharebe, çatışma, savaş metaforları ile temsil edilmiştir. Böylelikle, sağlıklı, ulusun geleceği için savaşan ve arzularını denetleyen asker genç imgesi üzerinden genç erkekler iktidarın sağlık söylemine dahil olmuş, verilen öğütleri dinlemesi amaçlanmıştır.

3.4.3. Sevgi bağıyla Kurulmuş Mutlu Evliliklerin Karşısına Eğlence Düşkünü, Hastalıklı Bireyin Yerleşmesi: Aile Saadetine Düşmanları

Daha önce de değinildiği gibi modernleşme cinselliğin arka plana atılması, suskunluğa itilmesini değil aksine cinselliği hayatın temeline oturtan görüşlerin merkeze gelmesine yol açmıştır. Tabi ki buradaki asıl sorun hangi cinselliklerin öne çıktığıdır. Dönem yazınında makbul sınırının içinde kalıp, istenen davranışları sergilemek mutluluğun anahtarı olarak görülmektedir. “Cinsi mütameleler yalnız evlilikte karşılıklı bir sevgi ifade etmek için insan hayat ve münasebetlerinde müsait bir mevki alır (a.g.e, s.10)” gibi öğütlerle sevgi kavramı evlilik ve çekirdek aile modelini yaygınlaştırmak için kullanılmıştır.

Evlilik ve sevgi bağıyla kurulmuş ilişkiler övülürken hodbinlik, eğlence düşkünlüğü, evlilik dışı cinsellik, salgın hastalıklarla birlikte ele alınmış, hastalığa yol açacağı vurgulanmış; evlilik öncesi afif/temiz, iffetli bir hayat sürmenin şart olduğu belirtilmiştir. Aksi takdirde dönülmez bir felaket olarak görülen evlilik öncesi cinselliğin evlilik hayatını da etkileyeceği erkeğin kendini suçlu hissedeceği, evlilikten zevk alamayacağı öne sürülmüştür. Böylelikle genel sağlık metinlerinde öne çıkan bir eğilim olan hastalıkların eğlence, boş zaman, norm dışı alışkanlıklarla eşleşme süreci detaylı bir şekilde örneklenmiş, kişiselleştirilmiştir ve norm dışı davranışların kişinin bir ömür boyu mutsuz olmasına yol açacağı tehlikesi üzerinden evlilik içi cinsellik desteklenmiştir.

“Birisi: Zevcemle en mukaddes dakikalarımda, onu saf ve sevgimi derin ve kirlenmemiş olarak düşünmeği pek çok arzu ettiğim zamanlarda, geçmiş hayatımın hatırası, çok bozuk bir hayal halinde, bu mukaddes dakikalarımı altüst eder ve o vakit ben cehennem azabı çekerim, dedi (a.g.e, s.13-14)”

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi “normal olmayan” cinselliklerin ömür boyu pişmanlık getireceği, bireyin aklından çıkmayan bir işkence olacağı tehdidi korku ve utanç duygusu üzerinden kaçınma, uzak tutmayı örneklemektedir. Özellikle **Sıhhat Almanlığı**’nda sıklıkla tekrarlanan bir tema olan yeni çekirdek aile düzeninin temelinde cinsellik ve üremenin yattığı, asri kadından beklenenin de sağlıklı çocuklar doğurması, evini bir saadet yuvasına çevirip herkesi mutlu etmesi, doğurduğu çocukların ve eşinin sağlığından sorumlu olması vurgusu bu bölümde incelenen metinlerde sıklıkla karşımıza çıkmakta ailenin özellikle de

annenin çocuğun bakımı ve gelişiminden sorumlu olduğu bilgisi tekrarlanmaktadır. Örneğin gençlerin cinsel bilgi ve tedbir eksikliği yüzünden yakalanabileceği hastalıklar anlatılırken çocukların hasta olmasının sorumlusunun anne babaların sorunu anlayıp çocuklarına istimnanın zararları hakkında bilgi vermemesi olarak görülmekte, aile suçlanmaktadır (Özdemir, 1932:7). Böylelikle annelik görevlerinin arasına çocuklarının cinsel faaliyetlerini gözetleme, denetleme ve yönlendirme de eklenmiş, bu söylem benlik teknolojilerinin bir parçası haline gelmiştir.

Gençlere verilen aşağıdaki öğüt bu tür eserlerin yazılma amacını ve dönemin hastalığa ve hastalara bakış açısını net bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Genç dostlar, kendinizi, müdafaasız kuşcağızlar gibi, etrafınızda dolaşan günah ve çapkınlık alışkanı erkek ve kadınların kuracakları ağlara düşmekten koruyunuz. Fena tavsiyeleri dinlemeyiniz. Satılık muhabbet metalarına kemali hevesle sarılmayı hoş gören ve vaktinden evvel inkişaf etmiş **azgınlıklar ile iftihar eden** arkadaşlardan kaçınınız. Her şeyinizi kendilerine borçlu olduğunuz ananıza ve babanıza hürmeti, iffeti ve ismeti, lekesizliği, bedeninizin sağlığını ve sağlamlığını, elde ettiğiniz malların en kıymetlileri imiş gibi, kıskançça muhafaza ediniz. Sefahatin düşürücü lekelerinden sakınınız. Kendisine, her zamankinden fazla müteaddit, kuvvetli ve sıhhatte evlât vermenizi beklemekte olan aziz ve sevgili vatanınızı düşününüz. Bütün yaşayışınıza ortak edeceğiniz afif ve masum kızcağız için lekesiz, pürüzsüz ve sağlam bir halde saklayınız (Calmette, 1930: 15-16).”

Böylelikle çocuk doğurmak bir vatani görev olarak sergilenirken; evlenmemek, çocuk doğurmamak, çocuğun hasta olması vatana ihanet olarak konumlanmış ve saklanması, utanılması gereken bir durum olarak görülmüştür. Burada ilgi çeken nokta ise metinlerde ekseriyetle hitap edilen kitlenin hasta olan “ötekiler” olarak görülmemesidir. İncelenen eserlerde “biz” grubuna dahil olan okuyucu dostlarının ya da fena kadınların ağına düşme tehlikesiyle karşı karşıya olan, kendini sakınması gereken masum bireyler olarak ele alınmıştır. Böylelikle okuyucu masum ve ömür boyu saadetin anahtarını elinde tutan “biz” grubuyla özleşirken tehlike ve hastalık getirecek “ötekilerden” kaçınması hedeflenmektedir. Temiz ve sağlam olan bizlerin etrafında dolanan ve tuzağına çekmeye çalışan öteki imgesi dönem yazınında sıklıkla kullanılmıştır. Bu durum okuyucunun öykünülen biz grubuna dahil olduğu bu sebeple ötekilere karşı tetikte olması, kaçınması-uzaklaşması gerektiğini öğütleyen dile

işaret ettiği gibi utanç duyulacak hastalıkların “bizde” olmadığı “bize” yakışmadığını da önermektedir.

Özetle dönemin gençleri hedef alan eserlerinde normalleştirmenin özellikle üreme faaliyetleri, sağlam beden, sağlam nesil üzerinden kurulmuştur. Arzularına hâkim olan beden imgesi üzerinden gençlerin üreme amacı taşımayan, normalin dışına çıkan mastürbasyon da dahil her türlü cinsel faaliyetten uzak tutulması amaçlanmış, ahlaki ve bedensel yozlaşma korkusu üzerinden bireylerin cinselliği kontrol edilmiştir. İncelenen eserlerin cinsiyetli dili, kadınlara özellikle potansiyel anneler ve bakım emekçileri olarak hitap edilmesi, bu özellikleri taşımayan kadınlar insa fena kadın grubuna ait olduğu vurgusu dönemin sağlıklı nüfus, uysal bedenler üretilmesi amacının hastalık, utanç iğrenme hisleri üzerinden ilerlediğini kanıtlar niteliktedir.

3.4.4. Kamusal Alana Çıkan Kadınların Sağlık Aracılığıyla Denetime Alınması: Kızlarımız İçin

Modernleşmeyle birlikte topluma yerleşen kamuya çıkan kadın imgesi eril iktidarın tahakkümünün, beden üzerindeki tekelinin sarsıldığını düşünmesine, tedirginliğe düşmesine yol açmış ve bu durum kadınlar üzerinde denetim kurması için farklı yöntemlere başvurmasını da yanında getirmiştir. Burada özellikle ahlak, iffet gibi konuların kullanıldığı daha önceki bölümlerde belirtilmiştir. Bu bağlamda çalışan genç kızlar ve anneleri için öğütlerden oluşan ve Besim Ömer tarafından çevrisi yapılan **Kızlarımız İçin** başlıklı kitap çalışan genç kadınların hedef kitle olarak belirlendiği metinlerde hastalıktan korunma, cinsellik, annelik gibi temaların anneler ve kızlarına ne şekilde aktarıldığının izinin sürülmesi açısından hayli önemlidir. Çalışmanın bu kısmında bahsedilen eserde kamusal alanda aktif olan kadınların ahlak ve sağlık kavramlarıyla denetlenme şekli incelenecektir.

Eserin başlangıcından itibaren dönemin yazınında sıklıkla karşımıza çıkan kadınların evlendiklerinde sevgililerinden aldıkları hastalıklardan ötürü sakat, alil ve kısır kaldıkları vurgusu ve henüz bilgisiz olan, kendilerini koruyamayan genç kızların anneleri tarafından korunması denetlenmesi nasihati burada da karşımıza çıkmaktadır. Bu durum daha önce de öne sürüldüğü gibi, dönemin beden denetimi ve biyopolitikasında annenin bakım emeğiyle merkezine yerleştiği çekirdek ailenin bir denetim mekanizması olarak inşa edildiği; kadınların

kendi öz varlıklarıyla değil çevreleri üzerinden, bakmakla sorumlu tutuldukları bedenlerle ilişkileri aracılığıyla değer kazandığı savını desteklemektedir. Kitabın başlığından da anlaşılacağı gibi eser “biz” ve “ötekiler” ayrımına odaklanmakta ve kadınları bağımsız varlıklar olarak değil aileleriyle ve toplumla ilişkilerine göre ele almaktadır. Kızlarımız vurgusuyla genç kızların kendileri ya da ailelerine değil topluma, belirlenen normale ait olduğu düşüncesini öne çıkarmaktadır.

Aynı şekilde iyi düşünen, uyanık “gelin hanımlar” hastalığını tedavi ettirmeyi hak eden grup olarak verilirken saflık ve masumiyetin öne çıkarılması da dönemin öne çıkan tutumlarından. Erkeklerin evlenmeden önce ilişkiye girmesinin kadınlar tarafından doğal karşılandığının asıl olanın hastalık kapmamış olmaları olduğunun belirtilmesi de aslında cinsiyet rejimi ve eşitsizliğini yeniden üreten bir öğedir. Genç kızlar ve annelerine hitaben yazılan bu kitapta hem çocuk doğurma hem de sağlıklı olma, hastalıklardan uzak durma zorunluluğu görülmektedir. Böylelikle kadın bedeni üzerinde işleyen ve bir tahakküm mekanizması olarak kullanılan sağlam bedenlilik söylemi genç kızlar ve anneleri aracılığıyla topluma yayılmıştır.

“Bir erin evlendiğinde arkadaşına karısına hastalık geçirmemesi, babadan geçen çok kötü ve sakat çocuklar yetiştirmemesi gerek Eskiden çocuklara tenasül terbiyesi verilmiyordu, bilmezlerse daha sağlıklı, iffetli olacakları düşünülüyordu ama artık durum farklı aksine çocukların bilmesi, öğrenmesi gerektiği savunuluyor. Tenasül terbiyesinden önce merak eden, etraflarını dinleyen çocuklar **çirkin şeyleri, kötülükleri, öğrenirler (a.g.e, s.7-8).**”

Yukarıdaki alıntıda görülen evlilik öncesi her türlü cinsel faaliyet için yapılan çirkin şeyler ve kötülük vurgusu ayrıca makbul cinselliğin gençlere öğretilmesi aksi takdirde yanlış yollara sapacakları fikri dönemin sağlık aracılığıyla cinselliği denetleyen biyopolitik stratejilerine işaret etmekte, sağlan beden ve sağlam zihin sloganı üzerinden oluşturulan denetimin kadın bedeni ve cinselliğinin denetlenmesi için kullanıldığı, çalışan genç kadınların hedef kitle olarak görüldüğü bu eserde de kendini göstermektedir.

“Yalnız sokağa çıkan, ev dışında çalışan, değersiz ve aykırı sözlere kötü ve bozuk üstü kapalı lakırdılara, mağaza ve fabrika gibi toplu yerlerde kötü örnekler karşı kalan kızların Bu bilgileri çağında öğrenmeleri çok uygundur. Kızlar bir ayak sürçmesinin

sonu ne kadar kötü olacağını bilmelidirler ne gebeliğe ne de döl ilişkilerinden ileri gelebilen kötü hastalıklara karşı bilgisiz olmamalıdır. En küçük bir düşünmemezliğin ve aldanmanın **kızlığı gidereceği ve silinemez bir leke bırakacağı** anlatılmalıdır... (Genç kızlar) Annelik azalarını ve bunların vazifelerini bilmelidir; kendilerini zorlayan karışıklıklara karşı bilgili olmalıdır, çocuklarına bakmak yollarını, korkulu hastalıkların alametlerini öğrenmelidir. Her bakıma göre bu türe ve öğrenme sorunu ve bitişi öz ve soy mutluluğunu korumak üzere evlenmek için akla uygun bir davranıştır (**a.g.e**, s.9) Bir kadın için **yüz akı en değerli bir süs** ve yaşayışta arıklığın yahut pâkliğin gerçek mutluluğa en güvenilir bir tutak olduğunu size öğretecek annelerinizdir. Yüreği yalnızca kocaya bağlamak bir kız için hem bir vazife hem de bir tat olduğunu öğretecek yine annelerinizdir. Yalnız bu kadar değil, çocuklarını bütün hastalıklardan koruyacak ve ayrıca döl korkularını bildirecek ve kendilerine Venüs hastalıklarının kötülüklerini, onlardan ne yolda sakınmak gerek olduğunu öğretecek, anlatacak ana ve baba olmasa ev doktoru veya dostudur ... Ayartmalara karşı sizi koruyacak yine annelerinizdir (**a.g.e**, s.14-15).”

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi genç kızlar ve annelerine yönelik metinlerde kızlığın korunması gerektiği, aksi durumun silinmez bir leke olduğu sıklıkla tekrar edilen temalardandır. Bu durum kadınların, kamusal alana çıkan genç kızların denetiminin artması, bedenleri ve davranışlarının daha katı kurallara tabii olması gerekliliğinin ve bu denetimin de annelerin görevi olduğu fikrinin eril iktidarın ana temalardan biri haline geldiğini kanıtlar niteliktedir. Buna ek olarak hem dönemin ahlak, cinsellik, sağlık anlayışını hem de bu söylemin yerleştirilmesi ve yayılmasında, beden denetiminde anneye verilen önemin göstergesidir. Anne, çocuğun ahlaki denetimi ve sağlığından sorumlu tutulmuş, herhangi bir aksilikte, sapmada suçlanacak taraf olarak konumlanmıştır. Böylelikle kadınların sorumluluklarına bir yenisi daha (çocuklarına öğüt veren her türlü tehlikeden koruyan annelik) eklenmiştir.

Cinsellik ve zührevi hastalıklarla ilgili metinlerin neredeyse hepsinde sürekli vurgulanan ahlak kavramı aslında cinsellikle ahlakın bir arada düşünüldüğünü göstermektedir. Buna ek olarak kadınlar için anneliğin en asli görev olduğu; evlilik, annelik, çocuk bakımının kadın için en büyük saadet olduğu öğüdü sıklıkla tekrarlanan bir temadır.

“Yaşınıza ve kadınlığa vergi olan derin kuruntu ve sevgi isteği sizi sıcakkanlılık çekişine sürükler; bu çekiş bir ayartma ve aldatma ise biraz aşağıda söyleyeceğim gibi sizi onarılamayacak yıkıntılara götürür (a.g.e, s.13)”

Yukarıdaki alıntı arzuların peşinden gitmenin sonucunun kadınlar için felaket olduğu ögüdüyle hastalık korkusu üzerinden yeni cinsellik normlarının meşrulaştırıldığına, birey üzerinde beden denetimi kurulmaya, bireylerin iktidarcı onaylanmayan her türlü aktiviteden uzak tutulmaya çalışılmasına işaret etmektedir. Benzer şekilde genç kızlar sürekli olarak sevdikleri erkeklerden şüphe duymaları gerektiği, gözle görülmeyecek ahlaksızlıkları, maya bozuklukları, gizli lekeleri, suçları olan kişilere yanaşmanın onları da korkunç sarsıntı ve yıkıntılara itebileceği (a.g.e, s.16), tek bir düşünmemelik yüzünden tedbiri bıraktıklarında, başlarına gelecek kötülükler konusunda şiddetle uyarılmışlardır. Burada yine hastalık, saflığın yitirilmesi ve vücut bozuklukları (a.g.e, s.17) korku, utanç gibi hislere tap eden dili vurgulamaktadır. Burada leke, suç, maya bozukluğu şeklinde nitelenen aslında kızların cinsel olarak aktif olması ve bunun sonunda kapıldığı zührevi hastalıklardır. Böylelikle okuyucu nezdinde hem evlilik dışı cinsellikle hastalık eşleştirilmiş hem de bu bir günah, suç bozukluk, utanç duyulması gereken bir konu olarak yansıtılmıştır. Öte yandan genç kızlar ve anneleri bu konularda sürekli tetikte olmaya yönlendirilmiştir. Burada belirtilen genç kızların sakınmaları ve çekinmeleri gerekliliği sadece evlilik öncesine yöneliktir çünkü evlenememek, çocuk doğurmamak da aynı şekilde sakınılacak, utanılacak bir olgu olarak görülmektedir.

Annelik ve vatanperverliğin birleştirilmesi de yine kadınların asıl görevinin çocuk doğurmak olduğunu vurgulayan, kadınları annelik üzerinden kurgulamaya çalışan iktidarın bir yansımasıdır. Dönemin genel eğilimi olan sağlıklı çocuk, güçlü nesil vurgusu burada da kendini göstermektedir. Örneğin aşağıdaki alıntı evlilik dışı ilişkilerin büyük felaket olduğu, sadece kadın için değil masum yavrular için de pek çok zararı olduğu uyarısı ve “doğacak çocuklarının sağlığı için kendini kontrol et” gibi sloganlar aracılığıyla hem birey üzerinde denetim kurulduğunu hem de pronatalist politikalara verilen önemi yansıtmaktadır:

“Evlenen kimse çoluk çocuk arasına Venüs hastalıklarını sokarsa oraya yıkım ve sarsıntıyı ve boşanmanın başlangıcı olan uzlaşamamağı da beraber sokmuş olur (a.g.e, s.19) Ya o yürekler acısı çocuklar? Kendi sıraları geldiği zaman onlar da bu uğursuz ana baba verasetini geçirmek çağını beklerken birçok hastalıklar toplamak yatkınlığı ile dünyaya gelirler... İlk haftalarda veyahut birkaç yıl içinde perişan olarak biterler,

ölürler. Bunların hiç doğmamaları daha iyi olur. Bazı evlerde bu yüzden çocuk düşürmesi ve ölümü hayli yekûn tutar; bir bakımdan **bu türlü sü daha iyidir**, zira soy pislenmeyecek ve kuvvetsizler kısır bir yasayı sü sürüklenmeyecekler ... Yaşarlarsa ne olacaklar? Değişik, raşitik, biçimsiz, her türlü hastalıklı veya denksiz, alık, tutaraklı veyahut az düşünceli. Her halde kötü bir damga; bir takımında bu damga şaşılacak bir kerteye kadar gider. Görüyorsunuz ki kötü yola, sapmak yüzünden, hatta suçlu **bir düşünmemezlikten** günün birinde sizden gerçekten şaşılacak şeyler, **biçimsiz ve sakat** çocuklar doğabilir. Eğer siz hanım kızlar! Yaradılışınızdan ve yahut çok kere olduğu gibi yaşayışınızdan dolayı sevgi alım ve aldatışları ve bunların bütün meydana getirebileceği haller karşısında bulunuyorsanız daha çok düşünmelisiniz... **Kızlık onuru her şeyden evvel paklık, arılıktır...** Kadın göğsünde soyun ilerisin taşıyor, ulusun, istikbalini daha kaynaklarında agulanmaya elbette bırakmayacaktır (a.g.e, s.26-27).”

Daha önce bahsedilen örneklerin daha da uç noktası yukarıdaki alıntıda görülmektedir. Doğmadan önce ölen ya da hasta olan çocuklar üzerinden acıma duygusu ve olmamış bir olayın olmamış sonuçları üzerinden okuyucunun hem zihinsel hem de bedensel süreçlerini, arzularını denetleme eğilimine işaret eden bu alıntı aynı zamanda öjeniye varan bir söyleme geçiş yapıldığına da işaret etmektedir. Soyun kirlenmesi, sağlıksız çocukların istenmemesi gibi kavramlar aslında dönemin sağlık ve üretken beden vurgusunun keskinliğini göstermektedir. Yazar hastalığı neslin tereddisine kadar yol açabilen bir damga olarak görmekte; çocukların biçimsiz ve sakat doğmasını engellemek için hem kendilerini hem de eşlerini sıkı denetlemeleri öğütlemektedir. Dönem yazınında sakat doğan çocukların bir korku ögesi olarak kullanılması dönemin sağlıklı beden vurgusu ve dışlamanın nesnesi üzerinden okuyucuyu belli davranışlara itme örüntüsünü örnekler niteliktedir. Yine doğacak çocukların hastalıklı olma ihtimali yüksek olduğundan hasta bireylerin çocuk yapmaması, hamilelik durumunda da çocuklarını düşürmelerinin daha iyi olduğu öğüdü de dönemin sağlam bedenlilik ve hastalığa yaklaşımını yansıtır niteliktedir. Hastalık o kadar istenmeyen bir durumdur ki pronatalist politikalara, nüfus artışına en önem verilen dönemler de bile hastalıklı doğma ihtimali olan çocuklar istenmemiş, söylemsel düzeyde bile doğmadan önce ölüme terkedilmiştir.

Verilen örneklerde **iyi evlerden sevimli genç kızların**, kendisini kandıran frengili yakışıklı delikanlılardan hastalığı kapabildiğine fazlasıyla yer verilmesi hem metnin hedef kitlesini göstermekte hem de ötekileştirilen kadın grubunu göstermektedir; iyi bir aileden

gelmeyen, sosyo-ekonomik açıdan geride kalmış kadınlar, sağlık söyleminin ötekisi, iktidarın çerçevesinin dışında kalan grubu oluşturmuştur. Benzer şekilde masum frengi örnekleri üzerinden hastalığın her zaman utanılacak bir şekilde geçmediği belirtilirken aslında cinsel yolla geçen frengiden utanılması gerektiği düşüncesi de alt metin olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özetle, dönemin sağlam bedenlilik söyleminde öne çıkan bir diğer durum da cinsel arzuların getirdiği bozulmaya karşı ahlak duygularının konumlandırılmasıdır. Böylelikle cinsel hazzın peşinde koşan kişilerin ahlaki açıdan denetimsiz olduğu imgesi güçlendirilmiştir. Zührevi hastalıkların başında gelen frengi, tabiata karşı hallerin, denksizliğin, deliliğin, cinayetin başlıca sebebi olarak gösterilmiş böylelikle hastaların toplumdan ayrıştırılması, toplumdaki suçların sembolü haline gelmesi sağlanmış; sağlıklıların sadece hastalık kapma korkusu üzerinden değil tehlike ve zarar görme korkusu üzerinden de hastalardan ve hastalıklardan kaçınması amaçlanmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, bedenler ve göstergeler arasında dolaşarak bireysel ve kolektif bedenlerin yüzeye çıkmasında önemli bir rol oynayan duygular özellikle sağlık ve cinsellik bağlamında etkin bir rol oynamış metinlerdeki betimlemeler aracılığıyla okuyucunun, iğrenme, korku, utanma, kaçınma gibi pek çok hissi bir arada deneyimlemesi ve sonunda belli eylemler sergilemesi sağlanmıştır.

3.5. Sıhhi Öğüt Metinleri Aracılığıyla Genç Kadın ve Erkekler İçin Normalin Cinsellik Üzerinden Belirlenmesi: Cinselliği Konuşmak

Önceki bölümde de belirtildiği gibi modernleşmeyle birlikte cinsellik saklanan, özel alana atılmış bir mefhum halini almamıştır. Aksine cinsellik, sağlık ve ahlak normlarıyla birleşerek hem birey bedeni hem de toplum bedeni denetlemek için kullanılmış ve bu denetim çekirdek aile merkezli modeli temel almış, ahlaki ve fiziksel sağlığı annenin işlevselleştiği bir alan olarak betimlemiştir. Bu sebeple, anneler çocuklarını her türlü kötü/norm dışı davranıştan korumak, uyarmak ve denetlemekle görevlendirilmiş; herhangi bir sapma, başarısızlık durumunda ilk suçlanan da kadınlar olmuştur. Benzer şekilde denetlemenin hedefi olarak da merkeze gençler özellikle de genç kadınlar getirilmiş, her türlü duruma karşı “uyanık ve tedbirli olmaları, kendilerini korumalarını” sağlamak amaçlanmıştır.

1930’larla birlikte kamu sağlığına yönelik popüler kültür metinleri sayıca artmış ve ele alınan konular çeşitlenmiştir. Başlangıçta sadece hastalıklardan korunma ve tedaviye teşvik

etmek için yazılan metinler ilerleyen dönemlerde hastalık odağından cinsel normali oluşturma amacına doğru kaymış ve aile odaklı sağlık, ahlak ve cinsellik düşüncesinin topluma yerleştirilmesinde önemli rol oynamıştır. Bu durum kendini gazeteci Daniş Remzi Korok'un kaleme aldığı **Sıhhî ve İctimaî Kitaplar Serisi**'nde de göstermiştir. 29 kitaptan oluşan serinin pek çok kitabı genç kadın ve erkeklere yönelik olarak yazılmıştır. Metinlerde öne çıkan bir özellik gençlere hitaben yazılmış olsa da aile ve özellikle annelerin görevlerine pek çok kez değinilmiş olmasıdır. Serideki kitapların sıralanışı da simgeseldir. Öncelikle genç kız ve erkeklerle gizli konuşmalar aracılığıyla evliliğin tek saadet yolu olduğu vurgulanmış, sonrasında aykırı ve üreme amacı taşımayan cinselliklere karşı korku uyandıran kitaplar basılmıştır. Serinin ilerleyen kitaplarında aileyi önceki eserlerde bahsedilenleri uygulamaya itecek, ailenin çocukların denetiminden sorumlu olduğunu vurgulayacak, evliliğin ve cinselliğin temel amacının üreme olduğunu savunan, iktidarsızlık korkusu uyandıran metinler ortaya çıkarılmıştır. Evlilik ve üremenin vatani bir görev, bireyin topluma karşı borcu olarak gösterilmesinin cinsi vatandaşlık (Odabaş, 2014) kavramına işaret ettiği söylenebilir. Çalışmanın bu bölümünde bahsedilen seri içinden 1936-1937 yıllarında gençlere yönelik yazılmış kitaplar incelenecek ve sağlıklı beden söylemi içinde gençlerin özellikle de genç erkekler ve kadınların cinselliğinin konumlanış biçimi ele alınacaktır. Bu kısımda incelenen yazılarda özellikle hedef kitleyle birebir konuşuluyormuş gibi, bir büyüğün gençlere öğüt vermesini anımsatan bir dil kullanılmış olması önemlidir. Okuyucunun yazara yakınlık hissetmesi böylelikle verilen öğütlere daha kolay inanması ve takip etmesi amaçlanmıştır.

3.5.1. Makbul Cinselliğin, Ahlak, Sağlık üzerinden Kurgulanması, Genç Erkekler Örneği: Genç Erkeklerle Gizli Konuşmalar

Serinin ilk kitabının giriş yazısı aslında tüm serinin yazılma amacını gözler önüne sermektedir. Serinin amacı gençler için zevk veren ama tehlikeli hadiselerden ve bu hadiselerin kötü sonuçlarından bahsetmek ve gençleri bu felaketten korumak olarak belirtilmiştir (Korok, 1936: 3). Böylelikle zevk ve haz tehlikeyle eşleştirilmiş, gençlerin ve ulusun felaketiyle sonuçlanacağı fikri okuyucuya aşılınmış, söylenenler takip edildiği, arzularını denetleyen uysal bedenler olduğu taktirde bireyin sağlıklı ve mutlu olacağının altı çizilmiştir.

Genç Erkeklerle Gizli Konuşmalar'ın ilk olarak öne sürdüğü uyarı gençliğin şevk ve arzu dolu yıllar olduğu fakat bu sebeple korkulması gereken bir dönem olduğuna dairdir. Genç erkeklere yönelik metinlerde öne çıkan zevklere, özellikle de arzu ve sevgi duygularına kapılmamak gerektiği aksi halde tehlikeli sonuçlar ortaya çıkacağı nasihati dönemin bedenini ve hislerini denetleyen, tüm enerjisini üreme ve üretmeye aktaran akılsal birey imgesine işaret etmektedir.

Aşk ve sevgi kaynaklı birleşmelerin gençler için bir mutluluk kaynağı olduğu ama bu birleşmenin “hakiki saadet” getirmesi için meşru sınırlar içinde olması yani evlilik ve aile düzeni içinde kalması gerektiği nasihati (a.g.e, s.7) dönemin makbul cinselliğin sınırlarını net bir şekilde çizen cinsellik söylemini yansıtır niteliktedir. İzdivacın sadece kadın ve erkeğin birleşmesi olmadığı, soyun, ırkın yurdun da büyük bir memnuniyetle birleştiğinin belirtildiği metinler yine dönemin sağlıklı, gülbüz çocuklar, sağlıklı bedenler, sağlıklı ulus temasını yansıtmaktadır. Bu durum biyoiktidar stratejilerinin merkeze geldiğini, mukaddes vazife vurgusuyla birlikte milliyetçi söylemle birleştiğini gösterir.

“Mademki insanlığı millet ve cemiyet efradını çoğaltan yegâne vasıta; bu beraberlikteki buluşma, sevişme ve nihayet birleşmedir. Bunu ne diye; doğrusu kabahatsizi ayıp olmayanı varken memnu tarafından çirkin şekilde yapmalıdır?...Kendi şahsına ve vücuduna karşı yapmakla mükellef bulunduğu vazifeden kaçmış olmakla cemiyetin kendisine karşı lâkaydisini ve hattâ nefretini kendi vücudunun da tabii bir isyanını celbedecektir... Koldan kola kucaktan kucağa, dudaktan dudağa koşan gençler bütün ömürleri oldukça cemiyeti beşeriye tarafından **sefih ve rezil bir damga** taşımaya mahkûm olacaklardır. ...Onun temiz bir aile ocağına, müşfik bir arkadaş dizine susayan yorgun ruhu zavallı ve acınacak bir halde bulunacaktır...Fakat bu susayışa inanacak kimse olmayacaktır (a.g.e, s.7-9).”

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere evlilik özellikle de sağlıklı bireylerin evliliği toplum tarafından onanan bir durum olarak verilirken belirlenen sınırların dışına çıkmak, evlilik öncesi cinsel faaliyet ya da evlenmemek; dışlanma, nefretin öznesi haline gelme ve öteki olma korkusuyla eşleştirilmiştir. Evlilik merkezli cinselliğin doğru, kabahatsiz olduğu yani istenen durum olduğu belirlenirken bu durumun karşısına evlilik dışı yani üreme amacı gütmeyen cinsellik konmuş ve çirkin, iğrenç gibi sıfatlarla betimlenmiş, sınırın dışına çıkanların ömürleri boyunca yalnız ve mutsuz olacakları, bir felakete sürüklenecekleri öne

sürülmüştür. Böylelikle bireyler “doğru, temiz” yolu seçmeye itilmiştir. Aksi durumun hayat boyu sürecek bir sefillik ve pişmanlık yaratacağı tehdidi heteronormativite ve evliliğin tek doğru yol olarak belirlendiğini yansıtmaktadır. Yine “Niye doğrusu, ayıp olmayanı varken memnu, çirkin şekilde olanı tercih edilir?” sorusu akılsallığa dayanan, en makul yolu seçmeye iten dile işaret etmektedir.

Normlarla belirlenmiş cinselliğin dışına çıkan birey bedenlerin hastalıklı, gayri tabii olduğu ve tedavi edilmesi gerektiği öğüdü de eserde karşımıza çıkan temalardandır. Burada evlilik ve sağlıklı beden vurgusunun ömür boyu sürecek mutluluk, ahlak ve doğal-normal olan davranış gibi kavramlar üzerinden ilerlediği görülmektedir. Aşağıdaki alıntı da bu savı kanıtlar niteliktedir:

“Bu gayri tabiilikler dolayısı ile izdivaçtan korkan ve kaçan gençler acınacak bir haldedir. Çünkü ömürleri oldukça hayatın en büyük saadetini tadamayacaklar; memleket ve milletlerine kendi vücutları ile hizmet edemeyecek, kendi namlarını onları yad edecek bir zürriyet yetiştiremeyeceklerdir...(Genç bir kız veya erkek) Kendisini ve kendi vücudunu izdivacında icabeden şekillere göre hazırlamak mecburiyetindedir. Bu hazırlık ise tabiilikten ayrılmamak; tabii cereyanlara, vücudunun tüm sistemlerine muhalefet ve mümanaat etmemekle olacaktır...Birçok gençlerin izdivaçtan kaçınmalarına sebep; tenasül azalarının tabii şeklinden çıkarılmış olmasıdır ... Birçok genç erkek kadınlarla tabii bir şekilde temastan zevk alamamaktadır...Pek çok genç kızda da durum aynıdır. Bir erkekle tabii bir şekilde temastan zevk alamamakta; inadına bunun muhalifi veya **çirkin, adi bir ihtiras** şeklinden haz duymaktadır....Bu halin oluşu değil; düşünülüşü bile bu yolda olan gençleri rezil **bir hale düşürerek** mahcubiyete sürüklemektedir (**a.g.e**, s.11-12).”

Ahlaki normalin dışına çıkan davranışlarda bulunulması hatta bu davranışların düşünülmesinin bile sonucunun rezillik, felaket, utanç olacağı bilgisi bizi yine önleyici eylem kavramına götürür. Aslında olmamış bir olay, yapılmamış bir eylem üzerinden ortaya çıkan utanç, iğrenme ve kaçınma duyguları ve bu doğrultuda oluşan tepkiler olayı aslında var olur hale getirmekte, gerçekte olmuş gibi tepkilere yol açmaktadır. Bu amaç doğrultusunda metinlerde karşımıza çıkan normal ve doğal vurgusunun karşısına adi, çirkin ihtiras, rezillik, sefillik gibi imgeler yerleştirilmiştir.

Genç erkekleri hedef kitle olarak belirleyen metinlerde özellikle “fena adetler” gibi başlıklar altında makbul olan ve olmayan davranışların sınırlarının çizildiği görülmektedir. Burada da evlilik ve evliliğe mâni olacak anormal davranışların belirlenmesi amacı kendini göstermektedir (a.g.e, s.14). İstenmeyen davranışlar sıralanırken en başta değinilen davranışın istimna (mastürbasyon) olduğu görülür. Genç erkek ve kadınlarda tenasül hızıssıhhasının ele alındığı metinlerin hemen hepsinde mastürbasyon öncelik verilen, detaylandırılan konulardandır. Örneğin Daniş Remzi Korok erkeklerde mastürbasyonu dört alt türe ayırmıştır. Burada karşımıza öncelikle istimna bilyed yani elle yapılan istimna çıkmaktadır. Bu ‘**çirkin adetin**’ genç çocuklarda umumileştiği, her fırsatta gençlerin bu fena zevklerini tatmin ettiği fakat bu durumun sonucunun **gelecek güzel günleri** tehlikeye atacağı öğüdü mastürbasyonun zihinsel ve bedensel hastalıklara yol açtığını öne süren bilimsel bilgiyle desteklenmiştir (a.g.e, s.15). İkinci istimna yoluysa zihinsel, el kullanılmayan bir yöntem olarak tanımlanmıştır:

“Gençlerin bu şekilde yaptıkları istemnada bazen el karışmaz. Ki bu suretle dimağı yorgunluklar ve garip bir hayalperestlik baş gösterir...Bu ikinci şekil bugün o kadar taammüm etmiş bir vaziyettedir ki acımamak elden gelmez. Hemen gençliğin çok yazık ki yüzde sekseni böyledir...Tramvaylarda, vapurlarda, umumi mahallerde bilhassa plajlarda dikkat edilirse bazı genç kadınların ve hele açık saçık gezenlerinin karşısında bilhassa yer alarak oturanlar görülür. Bunlar alelacele ve çok defa etrafındakilerin de nazarı dikkatini celbedecek bir garabetle bacak bacak üstüne atarlar. Hafif hafif bacak sıkıştırmaları ile tahrik edilen ve şehvet duygularını karşılarındaki kadınların müsamahakarane açılmış baldırları, dizleri (ile) kamçılarak ihtilaçlar, nöbetler geçirirler... Ne yazık ki bu hali birçok ahlaksız kadınlar davet eder gibi, ister gibi bile ve adeta teşvik edercesine yaptırmaya sebebiyet verirler. Diyebiliriz ki onlar da bu karşıdan kendilerine yapılan göz istimnasından garip bir şehvet zevki duyarlar. Böyle kadınlar da hiç şüphe yok ki gayritabii, hasta ve ahlâksız olanlardır. Hiç değilse ahlaksızlığa mütemayildirler. Küçük bir fırsatta düşeceklerdir (a.g.e, s.15-16).”

Zekâ ve hafıza geriliği, genç yaşta bunama gibi hastalıklarla eşleştirilen mastürbasyonun çeşitlere ayrılması, detaylandırılması ve her bir türün farklı sağlık sorunlarına yol açtığı belirtilmesi de yine zevk ve arzularına yenik düşen genç ve sonunda karşılaşacağı felaket imgesiyle eşleşmekte olduğuna işaret etmektedir. Dönemin hakikat rejimi, istenmeyen her tür davranışı kaçınma ve iğrenme hissi oluşturacak şekilde belirlemiş ve bu davranışları hastalıklarla eşleştirme yoluna gitmiştir. Buna ek olarak erkeklerin mastürbasyon yollarının

anlatıldığı yukarıdaki ifadede de bile kadınların kıyafetleri ve davranışları üzerinden suçlanması, davetkar ve kötü yola düşmeye hazır olarak gösterilmesi dönemin eril dilini yansıtır ve asıl suçun kadınlarda özellikle de kamuya çıkan, davranışlarını makbul kategorisine göre düzenlemeyen kadınlarda olduğu görüşünü öne çıkarır niteliktedir. Üçüncü istimna yöntemi istminai bilfem (oral seks) olarak verilmiştir:

“Şüphe yoktur ki bu kendi buluşlarıyla değil, çocukluklarında; kendi yakın tanıdıkları tarafından öğretilen ve nihayet alıştırılmış olan en fena ve kaba zevklerden biridir. Onların en ziyade bu hırslarını ve zevklerini tatmin eden yerler umumhanelerdir ki dolayısıyla frengi alanlar yüzde atmış geçmez. Bu şekilde umumhaneye ihtiyaç hissetmeyen bazı gençler ise evlerdeki hizmetçiler veya sevdiği kızlar vasıtası ile bu işi yapmaya ve yaptırmaya muvaffak olurlar (a.g.e, s.16)”.

Gençlerde istimnanın etraflarından öğrenildiği, aslında “çocuklarımızın” masum olduğu vurgusu yukarıdaki alıntıda da karşımıza çıkmaktadır. Yine erkeklerin zevkleri için kadınları kullanmasını doğal gören dil erkeklerin yakınlarındaki kadınlar aracılığıyla arzularını tatmin edecekleri bilgisinde görülmektedir. Ayrıca gençlerin umumhaneye gitmelerinin frengi kapmakla eşleşmesi, fuhuş-zührevi hastalıklar arasındaki iç içe geçmişliği yansıtmaktadır. Yazarın pek çok yerde yüzdeler ve oranlar vermesi dönemin bilimselliğe, akılsallığa önem veren diline işaret ederken, bu oranların herhangi bir dayanağının bulunmaması da hayli manidardır.

Genç erkeklerde çok sık görülen bir diğer istimna usulüyse kalabalık yerlerde kadınların arkasına geçen erkekler olarak verilmiştir (a.g.e, s.17). Burada istimnanın gruplara ayrılması ve her bir türün detaylıca tanımlanması, hepsinin sonucunun hastalık-felaket olarak belirtilmesi yine norm dışı cinsellik-hastalık eşleşmesine ve cinselliğin sağlık bağlamında detaylı ve net bir şekilde konuşulur hale geldiğine işaret etmektedir. Benzer şekilde kamuya çıkan kadınların her an tetikte olması gerektiği yoksa etrafında dolaşan bu tehlike yüzünden “iffetini” kaybetme tehdidiyle karşı karşıya olduğu öğüdü hem erkeklerin hem de kadınların beden ve davranış denetiminde merkezi rolü olan temalardandır.

İstimnanın önemli bir sonucu ve kaçınılması gerekliliğinin önemli bir sebebi olarak iktidarsızlığa yol açacağı ve sonunda erkekçiliğe (eşcinsellik) yol açacağı uyarısıdır. Aşağıdaki alıntı mastürbasyonun yol açacağı fenalıklardan biri olarak görülen bu durumu açıklamaktadır:

“Bu çirkin adetlerle genç erkekler bir gün gelir ki kudret ve kuvvetlerini kaybederler. O zaman hırs ve iştihayı tezyit için makatları vasıtası ile iştihalarını tahrik etmeği araştırırlar ve bu suretle erkekçiliğe yol açmış olurlar (a.g.e, s.17).”

Hem iktidarsızlık hem de eşcinselliğin bir hastalık, istenmeyen davranışlar sonucu ortaya çıkan utanılacak bir durum olarak verilmesi bu durumun erkekliğin azalması olarak betimlenmesi eşcinselliğin sağlık söyleminde konumlanışını yansıtmaktadır. Burada özellikle üreme vazifesini yerine getiremeyen erkek ve kadınların yarım olarak betimlenmesi, toplum için “var olmasa da olur” şeklinde yorumlanması bireyin üreme potansiyeli üzerinden değer kazandığına, varlığının kabul edildiğine, aksi taktirde iktidarın alanından dışlanacağına, ölüme terk edilen bedenler halini alacağına işaret etmektedir. Aşağıda verilen örnek eşcinselliğe atfedilen sıfatları göstermektedir:

“Bunun için bu gibi erkeklerin evlenmesi caiz değildir. Alacakları kadını zorla ahlaksız ederler. Önce bunlardan kurtulmak icap eder... Gençlikte aranacak en büyük vasıflardan biri ve hatta en başta geleni zevçlik veya zevcelik iktidarının mevcudiyetidir. Hayatın en büyük zevki ve saadeti yine bu kudret olmakla beraber yurdun ve cemiyetin her ferdinden beklediği yardımın ve nüfus artmasının da yegâne membaı ve kaynağı yine aynı kuvvettir... Cemiyetin kendisinden beklediği en faydalı bir işe yaramayan, yine o cemiyet içinde kendi hayatına eş ve arkadaş olarak ayrılan kadın veya kıza karşı mecbur olduğu erkeklik vazifesini yapamayan yahut yarım bırakan bir **gencin cemiyetin arasında bulunması ile bulunmaması** hiç farksız olur. Hatta denilebilir ki böyle bir gencin varlığı; içinde bulunduğu cemiyete daha ziyade fenalık ve zararlar icrasına meydan verir (a.g.e, s.18-19).”

Evlilik, cinsellik ve ahlakın birbirine eklemlenmesi, üreme ve sağlıklı çocuk doğurmanın vatandaşlık görevi olarak belirlenmesi aksi taktirde bireyin dışlanma ve öteki olmakla tehdit edildiği savı dönemin sıhhi metinlerinde kendini göstermektedir. Buna ek olarak evliliğin hem bedenlen hem de zihnen sağlıklı, çocuk doğurabilen bireyler arasında yapılması fikri sağlam bedenlilik kavramına verilen önemi kanıtlar niteliktedir. Topluma faydalı, sağlam olan bedenler “biz” grubuna dahil edilir ve övülürken sağlam olmayan bedenler “gereksiz” hatta “zararlı” olarak betimlenmiştir.

“Eğer bir yolunu bulur da mahcubiyete katlanır da evlenirse; o zaman daha ağır şerait dairesinde geçecek olan bir ömürde; kendine arkadaşlık eden kadını zorla fena yollara teşvik eder; onu **kirli**, sakil adetlere sahip eder. Buna rağmen tatmin edilemeyen ve günden güne ihtirası artan kadıncağızın yabancı dudaklara, yabancı kucaklara düşmesine sebep olur. Ve cemiyet bir **fena kadın**; aile içinde, aileler içinde yaşamaya hakkı olan ve her yerde hürmet ve sevgi gördüğü halde hakikatte **fahişe** bulunan bir kadın daha kaydeder...Zorla fenalığa sevk edilen zavallı kadın bir gün değişen kucaklar ve ihtiraslar arasında eriri, söner, gider...Bir gün bu hakikat onun (erkeğin) da kulağına gelince kızar, köpürür, hiddet eder. Ölen ve belki hala yaşayan karısına (orospuluk), (ahlaksızlık) istinat ederek lanete, onu tahkire, öldürmeye kalkar. Fakat bütün bunlar hep haksızdır, her kabahat kendindedir. Eşine bu harekete mecbur eden kendi hasta ve çürük erkekliği olduğunu düşünerek kadınına değil; ancak kendine lanet etmeli, kendini tehdide ve öldürmeye kalkmalıdır (**a.g.e**, s.20-21).”

Verilen alıntı pek çok açıdan önemlidir. Öncelikle konuşmanın hedef kitlesi değiştiğinde öne çıkan sorunların, suçlanan tarafın da değiştiği; erkeklere hitap eden metinlerde kadınları görece daha az suçlayan, erkeği utandırmayı amaçlayan bir dil kullanıldığına işaret etmektedir. Buna ek olarak kadınların da evlilik ve cinsellikten haz almaları gerektiğini ve erkeğin zevçlik görevlerini yerine getiremediği taktirde eşinin arzularını başka şekillerde tatmin edeceği tehdidiyle erkekleri normal cinselliğin dışına çıkmamaya iten, erkekliklerini kaybetmemeleri, “namuslarını” korumaları için her an tetikte olmaya teşvik eden bir dil kullanılmıştır. Cinsellikte normalin dışına çıkılmasının eninde sonunda aile saadetini bozacağı ve kadını “ahlaksızlığa” sürükleyeceği, aile saadetinin temelini sarsılacağı tehdidi yine yaygın olarak kullanılan imgelerdendir. Bu sebeple gençlerin tedavi olmaları, toplum ve izdivacın kendinden beklediği vazifeleri yerine getirmeleri, gerekliliği aksi taktirde hem içtimaî âlem hem Türklük namına çok acı neticeler doğacağı (**a.g.e**, s.22) vurgusu ise cinsi hıfzıssıhhanın hedef kitlesi ve ana amacını özetler niteliktedir; sağlıklı bedenler, ahlaklı zihinler, makbul bedenlerin evlilik çerçevesinde birleşmesiyle doğan sağlıklı çocuklar ve sağlıklı, üretken bir nesil.

Yinelemek gerekirse, genç erkeklere yönelik yazılan metinlerde öne çıkarılan kavramların sağlık ve cinselliğin eşleştirilmesi temelinde şekillendiği görülmektedir. Yapılan betimlemeler ve kullanılan dil hastalıkların aile merkezli çözümüne önem verildiği, cinsel hazzın evlilikle kısıtlandığı ve üreme amacı gütmeyen herhangi bir cinsel eylemin sonunun

felaket, fenalık, düşman olarak görüldüğü; kaçınılan bedenler imgesinin merkezine cinsel normların yerleştiğine işaret etmektedir. Dönem yazınında özellikle olumsuz özellikler üzerinden tipolojiler oluşturulması ve bu kişilerin sonunun hazin olduğu vurgusu yine beden denetimi ve biyopolitik tekniklerin bireylere aktarılmasında duyguların araç olarak kullanıldığını göstermektedir.

3.5.2. Makbul Cinselliğin, Ahlak, Sağlık üzerinden Kurgulanması: Genç Kızlarla Gizli Konuşmalar

Yeni sağlık söylemi ve makbul beden imgesinin toplum tarafından benimsenmesi için yazılan sıhhi öğüt metinlerinin pek çok farklı hedef kitle belirlediği, sağlık konusunda öne çıkan özelliklerin, makbul kavramının içeriğinin belirlenen kitleye göre değişiklikler geçirdiği çalışmanın önceki bölümlerinde öne sürülen savlardan biriydi. Genç erkeklere yönelik metinlerde olduğu gibi dönem boyunca kadınlara yönelik, sağlık, cinsellik, doğru çocuk bakımıyla ilgili pek çok metin ortaya çıkmıştır. Evli kadınlar, anneler, dul kadınlar, genç kızlar, işçi kızlar, çalışan kızların anneleri, evlenmek üzere olan genç kızların anneleri gibi pek çok hedef kitle belirlenmiş ve buna göre merkeze gelen konularda da değişim gözlenmiştir. Bu tür eserlerde değişmeyen özellikse kadınların aile ve çocuk odaklı bir şekilde ele alınması ve arzularının denetlenmesi gerekliliğidir. Çalışmanın bu kısmında Daniş Remzi Korok tarafından 1936 yılında kaleme alınan **Genç Kızlarla Gizli Konuşmalar** adlı eser üzerinden genç kızları hedef alan metinlerde ortaya çıkan makbul kadın imgesi ve norm dışı olarak belirlenen davranışlar incelenecektir.

Dönem yazınında kadınlara yönelik yazılan metinlere öncelikle kadınların övülerek, yüceltilerek başlandığı fakat bu övgünün kadının kendi öz varlığından değil topluma olan faydası, annelik, sevgi, şefkat gibi olumlu hisler üzerinden ilerlediği görülmektedir. Bu durumun bir sebebi kadınların üreme odaklı politikaların merkezinde olması, modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan kamusal alana çıkan asri kadın imgesinin annelik görevlerini geriye atmamasını sağlamaktır. Bir diğer sebebiyse kadınların, ailenin temeline konumlandırılarak beden denetimi sağlayan bir mekanizma olarak görev almasını sağlamak olarak gösterilebilir.

“O; hilkatin benliğine kattığı, kendine verdiği büyü, tılsımlı tesir ile yalnız bir kalbi, yalnız bir erkeği değil; bütün bir kitleyi, bütün bir milleti kendi peşinde çekip götüren ezeli ve ebedi bir kudrettir (Korok, 1936b: 7).”

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi kadınların varlığı bir erkek, ya da toplum üzerinden değer görürken diğer yandan da açıkça belirtilmediği durumlarda bile kadının bakım emeği ve anne olma gerekliliği doğal bir durum olarak sunulmuştur. Erkeğin davranışlarının temelinde kadının etkisinin yattığının öne sürülmesiyle kadınların özellikle de annelerin toplumun yararı için hem kendi davranışlarını hem de etrafindakilerin davranışlarını denetlemesi gerekliliği okuyucuya aşılanmaktadır. Böylelikle toplumdaki her sorunun altında yatan, insanları savaşa sürükleyen kadın imgesi oluşturulurken; kaçınılması gereken “insaniyeti harabiye, perişaniye, izmihlale sürükleyen menfi ruhlu, menfi zevkli kadın tipleri” kullanılmış ve bu tipolojinin karşısına şefkatli, fedakâr anneler yerleştirilmiştir.

“Gençliği, erkekliği fena itiyatlara sevk ederek kadın ve erkek birliğinden doğan saadeti imhaya doğru olan çirkin menfi cereyanlar çok mühim ve çok müessir içtimai birer faciadır (a.g.e, s.7).”

İncelenen diğer eserlerde olduğu gibi yukarıdaki alıntıda da özellikle evliliğin hayattaki en büyük mutluluk kaynağı olduğu fikri görülmektedir. Bu düşünce daha da ileri taşınarak evlenmeyi reddeden genç kızların hem birey hem toplum açısından “facianın zalim kurucuları (a.g.e, s.8)” olarak aktarılması da toplumdan dışlanma, normal olanın dışına çıkma korkusu üzerinden beden denetimi kurulduğuna işaret etmektedir. Bu imgeyi savunmak, kadın erkek rollerinin doğanın kanunu, en doğru yol olduğunu göstermek için eserlerde doğadan ve hayvanlar arasındaki eşleşmeden de örnekler verilmiş, bireylerin en ulvi vazifesinin sağlam bedenli olmak ve sağlıklı çocuklar doğurmak olduğu öğütlenmiştir:

“Cemiyet her ferdinden; kendisine karşı yapılması, ödenmesi lazım gelen her vazife ve her borçtan evvel bunun (çocuk doğurmak) hesabını soracaktır. Bu hesap da ancak yurda bunları vermekle kapatılır: Cemiyete, onun kanına ve şanına yakışır tunç yüzlü, dinç delikanlılar ve açık alınlı, şefkat gözlü genç kızlar (gerekir)... (Gençler) Her şeyden önce yurt ve cemiyet için yaşadıklarını unutmamalıdır (a.g.e, s.12).”

Yukarıdaki alıntı dönemin pronatalist politikasının milliyetçilikle birleştiğinin; birey mutluluğunun toplumun sağlığıyla eşleştirildiğinin bir diğer kanıtıdır. Genç kızların bedenlerinin hayatın onlara verdiği bir nimet bir mucize olarak görülmesi ve iyi korunması gerektiği, en küçük bir hatada tüm hayatlarının felakete sürükleneceği nasihati dönem genelinde karşımıza çıkan bir diğer önemli eğilimdir ve genç kızlara yönelik metinlerde sıklıkla vurgulanan bir öğedir. Kadınların evlilik içindeki rolü ise erkeğin dinleneceği, sığınacağı bir liman, yorgunluklarını atmalarını sağlayan müşfik bir dost şeklinde verilmiştir (a.g.e, s.6). Kadınların fedakâr ve şefkatli olması eşinin isteklerini karşılaması gerekliliği aile içinde kadının edilgen ve yapıcı tarafta olması zorunluluğuna işaret etmektedir.

Kadınları ahlaki kurallara uymaya iten, cinsellikten kaçınmaları, hoşlandıkları insanlara karşı tetikte olmalarını vurgulayan dil beden ve arzu denetiminin bir diğer aracı olarak karşımıza çıkmaktadır:

“Bir yıl önce hatta bir gün evvel size zevkle ihtirasla uzanana eller o dakikada (birliktelik sonrası) size sürünmekten nefret eder; bir gün evvel yüzünüze gülen yüzler, yüzlerinize tükürmeye kalkar...Günahını beraber işlediğiniz uzun bir aşk macerasından sonra; omuzlarınıza yüklendiğiniz suçu önce **günah arkadaşınız** yüzünüze haykırır, sizi günahkâr bir kadın olarak ilân eder. Bunun için; hayatta yalnız aşk kadını, seveda kadını, ihtiras kadını değil; hayatın istediği kadın olmaya çalışınız. Onun istediği gibi tabii bir kadın olunuz. Hayatın, cemiyetin, hepsinden evvel kendi varlığınızın ve vücut ihtiyacınızın dilediği, sizden beklediği de ancak budur (a.g.e, s.14-15).”

Yukarıdaki alıntıda örneklendiği gibi özellikle evlilik öncesi cinselliğin bir günah ve sonunun felaket olarak görülmesiyle bireyin dışlanma, nefret edilme korkusu üzerinden arzularını denetlemesi amaçlanmaktadır. Kadınların evlilik dışı cinsellikten uzak durması için utanç, suçlama gibi kavramlara başvurulmuştur. Böylelikle kadınların “iffetlerini zedeleyecek” davranışlara karşı her an tetikte olması öğütlenmiştir. Genç erkeklerde olduğu gibi genç kadınlarda da cinsel normalin dışına çıkan davranışların sonucu hastalık ve ömür boyu sürecek saadetten menedilme olarak verilmiştir.

Aşk ve ihtiras konusuna gelindiğinde ise genç kızlar için yazılan metinlerin aşk ve sevgi hislerinin doğal ve normal olduğunu belirttiği, asıl sorunun bu hisleri denetlemeyip evlilik öncesi birlikte olmak olarak yansıtıldığı; evlenmek istememenin doğaya aykırı bir durum, bir

hastalık olarak nitelenmesi karşımıza çıkmaktadır (a.g.e, s.21-22). Evlenmekten kaçmanın bir hastalık olduğu ve daha fena durumlara yol açacağı, genç kızlarca uzak durulması, kaçınılması gereken bir durum olduğu aşağıda verilen alıntıda da görülmektedir:

“Genç yaşlarında kendi yarattıkları aşk ve ihtiraslarını idare edemeyerek sar’alı nöbetlerle kendilerini kaybeden ve yanlış yollarda zevketmiye çalışan her vücut sahibi, mutlak aynı âkıbete düşer olacaktır. Edebi tababet sayfaları, izdivaçsızlıktan veya izdivaçtan kaçmaktan dolayı anormal kaydettiği öyle genç kız tipleri göstermektedir ki insan bazen tüylerinin ürperdiğini hissederek (a.g.e, s.23).”

İnsanı ürperten, korkutan, iğrendiren özellikler üzerinden ortaya konan anormal genç kız tiplmesi üzerinden cinselliğin denetlenmesi, okuyucunun makbul/norm olana yönelmesi; eylemlerini ve düşüncelerini iktidarın belirlediği alanlarla kısıtlaması da yine duygular üzerinden birey üzerinde denetim kurulduğuna işaret etmektedir. Burada özellikle ulusu kuran, yeni nesli bağrında taşıyan annelere karşı ulusu felakete sürükleyecek, aileleri mahvedecek fena kadın imgesi (a.g.e, s.17) öne çıkmaktadır. Böylelikle tüm övgüyü hak edecek “biz” grubunun karşısına felakete sebep olacak, kaçınılması gereken “ötekiler” yerleştirilmiştir. Aşk ve ihtiras doğal karşılanırken asıl suçlananın bu hislerin tatmin edilme biçimi olduğu incelenen metinlerde vurgulanan bir diğer önemli özelliktir; evlilik dışı, üreme odaklı olmayan cinsellikler tüm kötülüğün kaynağı olarak yansıtılmıştır.

“Her izdivaçtan kaçan, her evlenmekten korkan gencin haline, etrafına ve nihayet hususiyetlerine dikkat ederseniz göreceksiniz ki onun hemen bütün zevkleri tabiiikten, müsbetlikten ayrılmıştır. Her zevk aldığı hareket veya hadise çirkin, kaba, adi, bayağı şeylerdir (a.g.e, s.22).”

Yukarıdaki alıntı sıhhi popüler kültür metinlerinin önemli bir özelliğini ortaya koymaktadır; evlilik öncesi cinselliğin sadece bekâretin korunmasıyla ilgili olmadığı bilgisi ve norm dışı her cinsel davranışın hastalık olarak addedilmesi. Farklı yöntemlerle bekaret korunsan bile norm dışı cinsellikler yüzünden bedenlerin “gayritabii” hale geleceği normal cinsellikten zevk alamayacağı, bu sebeple de evlilik hayatı boyunca mutsuz olacağını hatta aile bağlarının kadınların bu tür davranışları yüzünden bozulacağı bilgisi genç kızlara yönelik metinlerde öne çıkan bir diğer öğüttür (a.g.e, s.24-25). **Genç Erkeklerle Gizli Konuşmalar** başlıklı metinde karşımıza çıkan eşcinselliğin hastalık olarak betimlenmesi **Genç Kızlarla Gizli Konuşmalar**

sırasında daha da gücünü arttırmış şekilde karşımıza çıkar. Zürefa (eşcinsel) ya da erkeklerle birlikte olmayı istemeyen kadınlar “en hasta, en gayritabii mahluklar, bayağı, zelil, garabet ve ahlaksızlığa mahkûm” şeklinde betimlenmiş ve tabiat tarafından eninde sonunda cezalandırılacakları vurgulanmıştır (a.g.e, s.26).

Benzer şekilde mastürbasyon genç erkeklerde olduğu gibi genç kadınlar için de bir hastalık olarak yansıtılmış ve bedenlere zarar verdiği, hastalıklar ortaya çıkardığı belirtilmiştir. “Bu tür” kadınların cemiyete faydaları olmadığı hatta zararları olduğu diğer kadın ve kızları kendilerine benzettikleri “fena adetlere” alıştırdığı, “bunların da” toplumda “muzır birer mikrop” olarak yaşayacakları bu hastalığı diğerlerine bulaştıracakları (a.g.e, s.27-28) söylenerek okuyucular bu davranışlardan uzak durmaları, iğrenmeleri gerektiği konusunda uyarılmış aynı zamanda normalin dışına çıkanlardan yani istenmeyen davranışları sergileyenlerden korkmaya, uzak durmaya itilmiştir. Okuyucunun kulağına “daha da gizlice fısıldanan” aşağıdaki sözler de bu durumu yansıtmaktadır:

“Bu bahsi sırası gelmişken biraz daha açarak bu baş başa konuşmalarımızı biraz daha yavaş sesle ve kulaktan kulağa, gizli olarak fısıldaşabilseydik size derdim ki: Edebi tababet sayfaları, izdivaçsızlıktan veya izdivaçdan kaçmaktan dolayı anormal kaydettiği öyle genç kız tipleri göstermektedir ki insan bazan ürperen tüylerini hisseder. Genç kızların aileleri arasında genç veya küçük erkek çocuklar ile yaptıkları el şakalarından, ağız oyunlarından başlayarak ilerlettikleri şehvet ve ihtiras dalgaları öyle genişler, öyle garip tezahürler gösterir ki neticelerinde görülen vakalar ekseriya acı ve acıklı olur. Aynı oyunların tekerrürü genç kızlarda bir itiyat haline gelir ve yapmadan, oynaşmadan rahat edemezler. Sonra bu hareketler de az gelerek göğüsler ile ya kendi kendilerine veya çocukları, gençleri oynatarak, daha sonra bacak aralarına el teması yaptırarak ve nihayet genç erkeklerle aynı işi ilerleterek şehvi bir iştihâ duyarlar. Zannederler ki bu; zevkin gayesine gitmediği için ahlâkidir. Bekâretleri bozulmadığı için iffet ve ismetleri bakidir. Yazık o zavallılara asıl iffetsizliğe girmiş bulunduklarından haberleri yoktur. Zira bu gayritabii iştihâ devam ettikçe zevk bu yolda birleşerek asıl hakiki cimadan zevk alamıyacak kadar cinsiyetleri körleşir (a.g.e, s.23-24).”

Verilen alıntıda genç kızların “fena” yola düşmesi keskin ve detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Bu durum daha önce öne sürülen cinselliğin bilimsellik üzerinden konuşulur hale

gelmesi, modern cinsiyet ve cinsellik rejiminin sınırlarının net bir şekilde belirlenmesi için cinselliğin de konuşulur, doğrunun öğretilir hale geldiği savını kanıtlar niteliktedir. Genç kızlar için yazılan metinlerde delk ve temasın (mastürbasyon) yine büyük hastalıklar ve felaketlerle sonuçlanacağı vurgusu görülmektedir. Yazara göre bahsedilen hastalıklardan en fenası da eşcinsellik (zürefalık) - erkek düşmanlığıdır.

“Kadınlık arasında da bir erkek düşmanlığı güdülen bir ekalliyet kısmı vardır. Bu ‘zürefalar’ yalnız dünyayı ve hayatı kadın adesesinden gören en hasta, en gayritabii mahluklardır. Sevgi, aşk, ihtiras, şehvet ve bütün cinsiyet duyguları için kadınlığı lâıyk görür ve yalnız birbirlerini sevmiye, birbirlerinden zevk almıya ve zevk vermiye yeltenirler. Zevkin ve aşkın en yabancıısı olan bu çeşit insanlık **arasındaki en bayağı, en zelil kadın mahluklara** has olmaktadır. Bunlara dikkat edilirse kadınlığın kendisine verilen her türlü meziyet ve füsundan mahrum olan biraz insan ve birazda hayvan görünüşlü hayvan yapılı insan ve hayvan arası mahluklardır. Tabiat bunları hiçbir zaman affetmediği için er veya geç cezasına çarptılmaktadırlar. (a.g.e, s.26).”

Norm dışı cinselliklerin kadınlarda da görüldüğünü kabul eden yukarıdaki alıntı hayvansı mahluklar, cezalandırma gibi betimlemelerle kadınları bu tür duygulardan iğrenme ve içe dönme eylemlerine sürükleyen dile işaret etmektedir. Bu metni okuyan bir kadın ister istemez kendi arzu ve hislerinden iğrenecek, hislerini denetlemeye çok daha dikkat edecektir. Herhangi bir hastalıkla sonuçlanmayan cinsel eylemlerin bile sağlık metinlerinde yasaklanması, topluma zararlı olması üzerinden kaçınma örüntülerinin geliştirilmesi aslında sağlık söyleminin beden denetiminin temel parçası olma sebebine işaret etmektedir. En normal eylem bile sağlık-hastalık kapsamına alındığında kaçınılan iğrenilen eylemler olarak görülebilmektedir. Nitekim yazar erkeklere karşı arzu duymayan ama bir kadınla birlikte olmaktan çeken kadınların düştükleri halleri özellikle aşırı uca kaçacak bir şekilde betimlemiş ve söylediklerini tıbbi verileri de işin içine katarak desteklemiştir:

“İffet ve mahcubiyetten dolayı ne genç erkeklerle ne de genç kadınlarla birlikte olamayarak, kendi kendilerine istişhalar yaparak müşkül vaziyetlere düşerler. Bunlar ameliyat icrasına lüzum gösteren zavallılardır. Her ameliyatın sonunda ferç veya makatlarından şiş, pomat şişeleri, salatalık, havuç, patlıcan ve buna benzer şeyler çıkarılmıştır (a.g.e, s.27).”

Burada da yine felaket getiren tüm toplumu “ahlaksızlaştıran”, “yoldan çıkaran” kadın imgesi karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde bireylerin üzerinde gezen felaketin tıp bilimiyle ilgili olaylara dayanarak örneklenmesi de modernleşmeyle birlikte bilimin ikna edici güç olarak görüldüğüne, akılsallık-makullük gibi kavramların öne çıktığına işaret etmektedir. Aşağıdaki alıntı “ötekiler” olarak belirlenen fena kadınlardan kaçınılması, sürekli tetikte bulunulması gerektiğini savunan, okuyucuyu bu yönde harekete geçirmeye çalışan dile örnektir:

“Artık ne maddi ve manevi zevklerin, nede bütün tasavvur ve hülyaların tabi olması icap ettiği tabiiiliklerden eser kalmaz ve her bakımdan gayritabii olan bu mahluklar hayatın kanunları ve istekleri haricinde kalarak ebedi bir garabet ve ahlâksızlığa mahkûm olurlar...Bu gibi kız veya kadınların cemiyete faydaları olmayacağından ekseriyetle zararları dokunur ve her nasılsa bir yolunu bulup kandırdıkları kız arkadaşlarını veya genç erkekleri bu fena adetlere alıştırmak onları da anormal yetiştirirler (a.g.e, s.27-28)”

Dönemin sıhhi popüler kültür metinleri felaket getiren anormal, hasta ötekiye karşı sağlıklı bizi koruması, iğrenme ve kaçınma duyguları güdülmesini amaçlamaktadır. Sağlık üzerinden ahlaki ve cinsel normlar belirlenmiş ve popüler kültür metinleriyle topluma yayılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda tüm istenmeyen özellikleri içinde barındıran ve “bizi” tehlikeye düşüren “öteki” imgesi üzerinden belirli duygulanımlar ve eylem örüntülerinin oluşması amaçlanmıştır. Bu sebeple eserlerin yarısı olumlu özellikleri içinde barındıran ve iktidarın sınırları içinde kalan sağlıklı-mutlu “biz”i anlatırken diğer yarısı hasta-acı çeken “ötekiler” hakkındadır. Yine metinlerin çoğunun okuyucu yani “biz” grubunu överek, nasihatlere uymaları tembihleyerek sonlanması da bu duruma işaret etmektedir:

“Bütün bunları gizli gizli fısıldadığım kulaklarınıza küpe olsun diye söylüyorum. Yarının genç anneleri olmasını isteyen ve bu tabii isteği kendilerine gaye ve en büyük zevk ettikleri muhakkak olan bütün Türk kızları her fırsatta gizli konuşmalarımızı okumalıdır. Ondaki her satırın bir hakikat ve kendilerine verilen birer öğüt olduğunu unutmamalıdır. Cemiyet ve memleketin kendilerinden pek çok şeyler beklediği; içtimai âlemin düzenini bozan ahlaksızlıklardan uzak olmalarını dilediği gençlik; tabii bir ömrün, tabii saadet ve bahtiyarlığın, tabii kanun ve prensiplerinden hiçbir zaman ayrılmamalıdır (a.g.e, s.28)”

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı gibi genç kızlar geleceğin anneleri olarak ele alınmış, normalin içinde kalmaları gerektiği sadece kendi iyilikleri için değil çocuklarının ve toplumun selameti için de verilen nasihatlere uymaları, normları benimseyip bedenlerine uygulamaları gerektiği sürekli olarak vurgulanmıştır.

Özetle, genç kızlara yönelik metinlerde okuyucuya makbul tipolojisi üzerinden öğütler verilirken özellikle gençlerin vazifelerini unutmamaları, “çirkin ve gayritabii zevkler”e kapılıp hem kendilerinin hem de ulusun felaketine sebep olmamaları gerektiği vurgulanmış ve pek çok nasihat evlilik ve normallik kavramlarına dayandırılmıştır. Böylelikle okuyucunun belli davranışları sergilemesi ya da sergilememesi utanma, dışlanma korkusu ve vatani görev gibi kavramlarla sağlanmıştır. Genç kızlar örneğinde özellikle annelik, iffetli bir yaşam sürme, evini bir saadet yuvasına dönüştürme gibi öğütler üzerinden, genç kızların en büyük varlık sebebinin çocukları ve eşleri olduğu, yaptıkları fedakârlıklar sonucunda mutlu olmaları gerektiği, mutlu olmamaları halde bir anormallik olduğu düşüncesiyle kadınların kendi bedenleri ve zihinlerini yeni hakikat rejimine göre tekrardan inşa etmeleri hedeflenmiştir.

3.5.3 Makbul Beden ve Cinselliğin Evlilikle Kısıtlanması, Normalin Belirlenmesi: Genç Evli Kadınlarla Gizli Konuşmalar

Daha önce de belirtildiği gibi dönemin öne çıkan eğilimlerinden biri sağlık aracılığıyla cinselliğin denetimi ve aile temelli cinselliğin öne çıkarılmasıdır. Bu sebeple evli kadınlara yönelik pek çok eser yazılmış, kadınların evlilikten neler beklemesi, hayat boyu mutlu olmak için neler yapması gerektiği; makbul davranışların ve makbul olmayanın metinlerle bireylere aktarılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda öne çıkan metinlerden biri de **Genç Evli Kadınlarla Gizli Konuşmalar** başlıklı eserdir. Evli kadınlara yönelik olarak hazırlanan bu tür eserlerde cinselliğin normal ve doğal olarak görüldüğü fakat yine burada da bahsedilenin evlilik içi cinsellik olduğu görülmektedir:

“En tatlı aşk ve ihtiras anları ise...Tam bir beraberliğin - bütün hürriyet genişliği ile iki gence verilmiş birleşme haklarının yaşanıldığı saatlerde toplanır. Bu saatler, bu birleşme hakları ise ancak izdivaçla kazanılan büyük serbestide bulunur (Korok, 1936d: 3).”

Dönemin sağlık söyleminde cinsellik evlilik sonrası olması koşuluyla ve aşırıya kaçılmadığı sürece normal ve sevginin göstergesi olarak görülmüş. Benzer şekilde evlilik öncesi erkek-kadın arasındaki herhangi bir temasın toplum tarafından dışlanmaya, dedikoduya yol açacağı ifade edilmiş ve bu durum “hilkat bozukluğu” şeklinde betimlenmiştir. Buna karşın evlilikle birlikte iki kişi arasındaki her türlü temasın doğal hale geldiği evliliğin tek mutluluk yolu olduğu vurgulanmıştır. Aksini söyleyenler, evlilikte kaçınanlar ise kıskanç, toplumun iyiliğini istemeyen kişiler olarak görülmüştür. Yine evlenmeyen gençlerin, arzularını tatmin peşinde koşarken hastalık kaptığı hem kendilerini hem de toplumu felakete sürükledikleri vurgusu da meşru olmayan cinselliğin hastalıkla birleştiği, hastalık kapmak, hastalık yaymanın bir nevi cinayet olarak görüldüğüne, bireysel tercihlerin toplumsal etkilerinin sürekli olarak öne çıkarıldığına işaret etmektedir. Aşağıdaki alıntı bu durumu gözler önüne sermektedir:

“İzdivaçtan kurtularak uzaklaştırılan gençlerin tabii ihtiyaçlarını tatmin etmek maksadıyla fena yollara döküleceği ve cemiyetin onlardan istifade yerine mazarrat göreceği neticesi muhakkaktır (a.g.e, s.6-7).”

Evlilikte kadının rolünün belirlenme şekli de dönemin cinsiyet rejimini ortaya koyar niteliktedir:

“Kurulan yuvanın dışısı o yuvaya ait bütün saadet ve neşenin yaratıcısı demektir. Evlilik hayatlarında mesut ve bahtiyar olamadıklarını söyleyen genç bir çift şüphe yoktur ki gizli bir anlayamamazlığın peşinde sürüklenen iki zavallıdırlar ve bunların içinde en büyük kabahat de yine hiç şüphe yoktur ki kadına, yuvanın dışısına ait görülür. Ya kendine, kendi kadınlığına ait vazifeleri tam olarak yapmamakta yahut da bütün yaptığı kadınlık vazifelerine rağmen memnun ve mesut görülmeyen adamının asıl iç kederlerini anlayamamaktadır (a.g.e, s.8).”

Burada kadının özellikle erkeği mutlu etmesi, evin tüm sorumluluğunu üstlenmesi gerektiği öğüdü karşımıza çıkmakta ve evlilikteki başarısızlık ve mutsuzluk halinde sorumlunun kadın olduğu savı ortaya çıkmaktadır. Kadınlık vazifeleri kavramının tanımlanmaması, içine nelerin dahil olduğunun belirlenmemesi de aslında eril iktidarın bir stratejisi olarak görülebilir. Bu durumda herhangi bir eylem, herhangi bir iş kadınlık vazifesi kavramının içine dahil edilebilir ve böylelikle kadın hayatın her alanını sırtlamak zorunda

bırakılabilir ki yukarıdaki alıntıda geçen “eşinin asıl iç kederini anlayamamak” betimlemesinde de kadının yapması gerekenleri yapmadığı, bir şeyleri fark edemediği için suçlanması da bu savı destekler niteliktedir.

Evli kadınlara yönelik eserlerde öne çıkan bir diğer özellik de her türlü sorundan kadını sorumlu gören bir dil kullanılmış olmasıdır. “Erkeği mazur görmek kadının da mutluluğunu sağlar” gibi sözlerle kadın için mutluluk evlilikle eşleştirilmiş, evlilik hayatın en yüce amacı olarak gösterilmiştir. Boşanma-ayrılma konusundaysa özellikle karşı çıkan, yeren bir tutum benimsenmiştir:

“Erkeğinde herhangi bir lakaydı veya ihmal gören her kadının derhal isyan ve infial ile ayrılıklar peşinde koşması, bu beraberliğin ebedi bir katiyet ile koparılıp atılmasını istemesi hiç de doğru olmayan hareketlerdendir. Bir yuvanın; aile ocağı, saadet bucağı edinen yerin böyle her akla gelen ufak bir sebeple yıkılmasına kadar ağır hükümler vermek daha ziyade **kadınlara has bir sınır ve kararsızlık eseridir**. Bunu hiçbir erkek yapmaz ve yapmayacaktır da...Anlaşmazlıklar evlilik saadetinden alıkoyar bu sebeple kadın olayları büyütmeden yumuşatmalı...Evliliğin her türlü ıstırapları dindiren bir saadet yuvası olması kadının elindedir. Eğer bütün **dişiliği, kadınlığı ile çalışırsa** yuvasını saadet ocağı yapabilecektir. Tam bir erkeğin, mükemmel bir gencin sağlam vücudunu, az da olsa kendilerini iyice bir şekilde geçindiren geliri veya kazancı kendisine hasredilmiş gören her kadın; artık hayatın her türlü zevk ve bahtiyarlığından bol bol hisler almak için izdivaç hayatına girmekten çekinmemeli ve o hayatta mesut olmak, mesut etmek için çalışmayı bir angarya gibi telakki etmemelidir (**a.g.e**, s.10 - 11).”

Kadınların verdiği tavizler ve emeklerinin aslında kendi saadet ve bahtiyarlıkları için olduğuna yönelik öğütler toplumdaki ve aile ilişkilerindeki eşitsizliğin üstünü örtmek için bir araç olarak kullanılmıştır. Mutlu bir evlilik için kadının anlayışlı olması ve dişiliğinin vurgulanması sıhhi metinlerin eril diline işaret etmektedir. Alıntının ilerleyen kısımlarında yapılan tam bir erkek, ailesini geçindirme, sağlam vücut gibi betimlemeler aslında evlenmesi gereken bedenleri belirlerken evlenmekten kaçınılması gereken bedenleri de ortaya koymaktadır; hasta, ekonomik durumu iyi olmayan erkek. Böylelikle istenen özelliklere sahip bedenler öne çıkarılır, evlenmeleri teşvik edilirken, okuyucu istenmeyen özelliklerin bulunduğu bedenlerle olan evliliklerden caydırılmaya çalışılmıştır.

Evliliğin toplumun normal haline gelmesi kadınlar için evlenmemek gibi bir kararın bile çeşitli damgalama ve dışlanma örüntülerini yanında getireceği tehdidi yine genç kadınlara yönelik eserlerde öne çıkan bir eğilimdir:

“Yuvasız, evli olmayan bir kadının hayat karşısında çarpışmaları daha elim bir şeraite tabidir. Bir kadının günün yorgunluğunu ve fizyolojik ihtiyaçlarını dillendirip tatmin edebilmesi için ne ahlaki ne de içtimai hiçbir müsaadesi ve sahip olduğu fevkalade bir hakkı yoktur. O ancak izdivaç ettiği ve izdivaç ile yuvasına girdiği günlerden itibaren her hakka sahip olabilir.... Ömründe her türlü ihtiyaçlarını (kendi) tatmin etmeye kalkan ve bunu yapan her hava kızı, ömrünün sonuna kadar; cemiyetin alnına vuracağı bir kahpe damgası ile yaşamağa mecburdur. (a.g.e, s.13-14).”

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi “kadınların hakları, hatta hayatı evlilikle ortaya çıkar evlenmeden önce kendi ihtiyaçları tatmin etmemeli” gibi betimlemelerle kadınları evlilikle denetlemek amaçlanmıştır. Kadınların kendilerine bakabilir olması bir erkeğe ihtiyacı olmaması ise olumlu, güçlendirici bir özellik olarak karşılanmak yerine yerilmiş, bu tür kadınlar ötekileştirilmiş, damgalanmıştır. Kendi başına kalan, ihtiyaçlarını karşılayan kadının toplumda “kahpe” olarak damgalanacağı tehdidi bu açıdan, kaçınma uzaklaşma, utanma ve o gruba dahil olmama hislerini uyandırmayı amaçlamaktadır.

“Belki kahpelik ettiği adamların içtimai mevkii ona (sayın bayan) lakabını verdirerek salonlarda yapma kompliman ve hürmetler görebilir. Fakat kulaklara fısıldanan arkasından edilen sözlere kulak verdikçe cümleler arasında sık sık kahpenin geçtiğini ve gizli gizli edilen belki mahsus yapılan işaretlerde kendine ve kahpeliğe ait imalar görecektir (a.g.e, s.14)”

Verilen alıntıdan da anlaşılacağı gibi cinsellik ve ahlak üzerinden kadın bedeni sıkı bir denetime tabii olmaktadır. Alıntının devamı da bu denetimin korku ve iğrenme hisleri üzerine odaklandığını göstermektedir.

“Netice şudur ki: (sayın bayan) ya bir gün umumi bir evin kapısında çığırtkan yahut bir zevk aleminde çirkin bir kama vurgununa kurban; yahut da kenar, pis bir mahallenin izbe bir odasında sefaletle can vermiş olarak görülecektir (a.g.e, s.15).”

Dönemin kadınlara yönelik yazılan eserlerinde toplumsal normlara uymayan, öğütleri takip etmeyen kadınların sonunun sefalet, pislik, hastalık, ölüm olduğu bilgisi de yine kadınları istenen davranışları sergilemeye, istenmeyen davranışlardan kaçınmaya itmektedir. Burada kadınların boyun eğen taraf olduğu, ortaya çıkan makbul cinsellik-ahlak söylemiyle evlilik odaklı cinsiyet rejimini meşrulaştırmanın amaçlanmakta olduğu söylenebilir. Kullanılan sıfatların özellikle hastalık ve ahlaki yozlaşmayı çağrıştırıyor olması da yine bedenleri ahlak, cinsellik, aile üzerinden denetlemeye çalışan dili yansıtmaktadır. Nitekim eserde evlilikten kaçan, kendi kendine yeten kadınların kendilerini beklemekte olan fena sondan korkup ileriki yaşlarda evlendikleri fakat evliliklerinde mutlu olamayacakları hatta **temiz muhitlerin** aile ve izdivaç hakkındaki temiz ve güzel düşüncelerini sarstıkları öne sürülmüştür. Bu durum temiz-kirli, hasta-sağlıklı, onlar-biz ayrımının okuyucunun önüne sürüldüğüne; “onlar”la temas eden “biz”in de sonunun kötü olacağı tehdidine işaret etmektedir.

Doğal olanın evlilik içi ihtiras, birleşme olduğu, asıl saadetin evlilikle tadılacağı, aksi durumun hem kişiye hem de topluma zarar vereceği ıstıraplara sokacağı öğüdü evli kadınların karşısına en çok çıkan bilgilerden bir diğeridir. Serbest, gizli, meşru olmayan cinselliğin pek çok olumsuz sonucu olduğu sıklıkla vurgulanmış bunlardan en önemlilerinden biri olarak erkeklerde olduğu gibi kadınlarda da sağlığın bozulması, iktidarsızlık gösterilmiştir. Bu durum bir facia harabiyet olarak betimlenmiş, bir süre sonra birleşmeden alınan zevkin bile kaybolacağı durumu üzerinden okuyucu korkutulmuştur (**a.g.e**, s.17). Böylelikle korku, utanç, sağlığını kaybetme tehlikesi gibi duygular üzerinden iktidar denetimi güçlenmiştir:

“Gayri tabii, çirkin itiyatlar edinmiş kişinin insanlar ve insanlık cemiyeti arasında hiçbir kıymeti yoktur ve bu kıymet ona ölünceye kadar verilmeyecektir Genç eşinin cinsi ihtiyaçlarına tam bir karşılık vermek kudretinden mahrum bulunan herhangi bir evlinin vaziyeti son derece vahimdir. Belki bu iktidarsızlık genç yaştan edinilmiş bir hata yüzünden ihtiras ve zevk alışverişinin yanlış ve hatalı bir şekilde ifrağ edilmesi ve bunun itiyat haline gelmiş olmasıdır ki bu hal diğer bütün ihtimallerin en fecii addolunabilir. Çünkü bu yüzden hem genç eşin de azan ve taşan ihtirasını hiç tatmin edemeyecek yahut onu da aynı yanlış ve çirkinliğe alıştırarak bu izdivaç ömrünün tam ve hakiki saadetine ebediyen erememek gibi en kolay ve fena bir hal çaresine gidilecektir (**a.g.e**, s.18 -19).”

Yukarıdaki alıntıda kullanılan çirkin, pis sıfatları ve üreme amacı taşımayan cinsel aktivitelerin bir hastalık olarak görülmesi, tedavi vurgusu yine cinselliğin, sağlıkla eşleştirildiği ve merkezinde üreme olduğunu kanıtlar niteliktedir. Benzer şekilde evlilikte en büyük görev ve amacın çocuk doğurmak, sağlıklı nesillerin üremesine katkıda bulunmak olarak gösterilmesi, bu öğüde uymayan kadının vicdan azabı duyması, utanç duyması gerektiği dönem yazınında öne çıkan öğütlerdendir. Aksi durumda kadının evlenilmemesi gereken hale dönüştüğü, istenmeyenler grubuna katıldığı vurgusu da hem hayat kadını olmanın kötü, kaçınılması gereken bir durum olduğunun altını çizmekte hem de dönemin üreme odaklı cinsellik söylemi ve kadınların bu söylemin merkezinde olduğunu kanıtlar niteliktedir. Kadınların çocuk doğur(a)maması ise büyük bir utanç kaynağı olarak betimlenmiş, okuyucunun bundan sakınması, **utanç duyulan** bu gibi bir hale düşmesi durumunda ise yapması gerekenler sıralanmıştır:

“Kurduğu ocağın ebedi bir saadet ve verimli bir yuva olmasını içten isteyen münevver dimağlı, temiz ve samimi düşünceli her kadın bunu yapmalıdır. Adamına suçunu itiraf etmekten utanmamalı... Bilakis onun hakkı olan zevklerden ve kendisinden beklemeğe hakkı olduğu çocuk yetiştirme ve baba olma isteğinden mahrum edeceği için mahcup olmalı, vicdan azabı duymalıdır (a.g.e, s.19).”

Verilen alıntıdan da anlaşılacağı gibi dönemin söyleminde meşru sayılmayan ilişkilere girenlerin damgalandığı ve toplumdaki dışlanma tehdidiyle karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Çocuk sahibi olmanın, üremenin hakiki saadet olduğu vurgusu da dönemin üreme, sağlıklı nesiller üretme odaklı biyopolitik söyleminin popüler kültür metinleri aracılığıyla bireylere aktarıldığını göstermektedir. Hastalığın bir acizlik utanç kaynağı olarak verilmesiyle yine makbul beden denetimi ve makbul arzusunun üretiminin çeşitli duygulanımlar üzerinden şekillendiğini kanıtlamaktadır.

Erkeği her durumda mazur gören metinlerde kadınların şikâyet etmeme, güler yüzlülük, alçak gönüllülük gibi özelliklere sahip olması gerektiği belirtilmiş ve bu kadın imgesinin karşısına koket, dar kafalı, asık suratlı, anlayışsız kadın imgesi konmuştur. Evlilikteki sorunların kadının bu istenmeyen özellikleri taşıdığından, anlayışsız olduğundan, eşiyle iletişim kurmadığından ortaya çıktığı tekrar tekrar okuyucunun önüne çıkarılmıştır:

“Hayatın koruyucusu da yapıcısı ve yaratıcısı da yalnız kadındır. Ancak bunu idame edemeyenler de vardır. Onlar yalnız kendilerini değil yaptıkları zararları bütün muhitlerine ve bütün cemiyete de bulaştırırlar. Bu kadınlar şunu bilmeli ve azap duymalıdır: hayatın kırıcısı da yıkıcısı da yine ve yalnız kadınlardır. Fakat gönül istiyor ki; bütün Türk kadınları milyonları sayan varlığında bu ikinci zümreye girecek bir tek bile mikrop bulunmasın! (a.g.e, s.25)”

Verilen alıntı dönemin metinlerinde kadınların konumlanış şeklini net bir şekilde göstermektedir. Kadınlar makbul ve makbul olmayan olarak ikiye ayrılmış ve bu ayrım evlenmek, çocuk doğurmak üzerinden şekillenmiş; çocuk doğurmayan ya da “görevlerini” yerine getirmeyen kadınlar hastalık kaynağı, adeta bir mikrop olarak görülmüştür.

Özetlemek gerekirse, evli kadınlara yönelik sıhhi öğüt metinleri kadınların sevgi, şefkat, gibi hislere sahip olan, çok çocuk doğuran ve eşine çocuklarına bakan kadın imgesi üzerinden istenen özellikleri örneklerken; arzularının peşinde koşan, çocuk sevmeyen, evlenmek istemeyen, eşine özen göstermeyen, toplumsal normlara uymayan ve sonunda bu sebeple farklı hastalıklar kapacak olan kadın imgesi üzerinden kaçınılacak davranışlar örneklenmiş, okuyucunun utanmasını, korkmasını sağlayacak betimlemelerle evlilik içinde kadınların rolleri sağlık-cinsellik-aile kavramları üzerinden belirlenmiş ve normalleşmiştir.

3.5.4. Makbul Beden ve Cinselliğin Evlilikle Kısıtlanması: Genç Evli Erkeklerle Gizli Konuşmalar

Sağlam bedenler, gülbüz çocuklar, güçlü ulus gibi tahayyüllerin gerçekleştirilmesinde aile ve sağlıklı bireylerin evliliğine büyük önem verilmiştir. Bu sebeple sadece evli kadınlar için değil evli erkekler için de pek çok sıhhi öğüt metni yazılmıştır. Bu tür eserler özellikle uygun izdivacın ömür boyu mutluluk getireceğini öne sürerek başlarken evliliği bir zulüm olarak görenlerin **zavallı, hasta, alil** olduğu öne sürülmüştür. Böylelikle evlilik tek saadet yolu olarak kurgulanmış, aksini iddia etmek hastalıkla eşleşmiştir:

“Biat kanunlarının yegâne saadet, zevk aşk ve ihtiras kaynağı olarak kabul ettiği ve her türlü zevkin ve ihtirasın bitmez tükenmezliğini büyük bir hakla bağışladığı aile

ocaklarını; bir ıstırap kaynağı tasavvur edenler şüphe yoktur ki cidden zavallı insancıklardır (Korok, 1936c: 4).”

Evli kadınları hedef alan metinlerde olduğu gibi evli erkekler için yazılan eserlerde de aile saadetine asıl önemli olanın para değil mutlu bir cinsel hayat olduğu aksine zengin ailelerin daha mutsuz olduğu düşüncesi öne çıkarılmış, evlilik üreme ve cinsellik temeline oturtulmuştur:

“Bir genç kadın ne kadar hülyaperest ve romantik bir ruha sahip olursa olsun; en baş olarak duyduğu cinsi münasebetlerden bir müddet mahrum kalmakla derhal neş’esini kaybedecek kadar hassasiyet taşır... Halbuki kadın vücudu bu hususta çok hassastır. Ufak bir ihmal görünce sarsılır. Bazan bu sarsılıştan bizzat vücut sahibinin bile haberi olmaz. Kendindeki iştahsızlığa neşesizliğe şaşar, sebebini bulup çıkaramaz (a.g.e, s.6-7)...İşte bütün böylece büyüyen ve nihayet bir aile faciası olarak neticelenen geçimsizlik ve anlaşılmazlıkların hemen yüzde sekseni kadının tatmin edilmeyişinden doğmaktadır (a.g.e, s.10)”

Böylelikle üreme ve cinsellik odaklı cinsiyet rejimi güçlendirilmiştir. İncelenen diğer metinlere benzer şekilde burada da evli kadınlardan bahsedilirken kadınlar kırılgan, zarif, nazik, saf, ince, çok nazlı, çok hassas mahluklar olarak görülmekte ve okuyucuda şefkat, acıma hissi uyandırmaya çalışılmaktadır. Fakat kullanılan bu betimlemeler evlenmeyen ya da meşru cinselliğin dışına çıkan kadınlara geldiğinde tamamen değişmekte, iğrendiren, suçlayan sıfatlar karşımıza çıkmaktadır.

Evlilikte erkeklerin görevlerinden birinin de eşlerini tatmin etmek olduğu bilgisinin verilmesi, kadınların istekleri göz ardı edildiği takdirde bir aile faciası yaşanacağı öğüdü kadınlar için bir açıdan kazanımdır. Bu öğüdü okuyan erkekler eşlerinin de cinsel arzuları olduğunu ve “ömür boyu sürececek saadetleri” için bu arzuları tatmin etmenin gerekliliğini kavrayacak, sadece cinsel açıdan değil gündelik hayatta da eşine daha özenli yaklaşmaya çalışacaktır. Öte yandan kadınların istekleri göz ardı edildiğinde “başka kollara koşacakları” bilgisi üzerinden erkeklerin eşlerini daha da sıkı gözetlemesi; kadınların her hareketinin belirli bir ölçüye uyması gerekliliği de metinlerde karşımıza çıkmaktadır.

Dönem yazınının bir diğer özelliği, cinselliğin açıkça teşvik edilmesi, evlilikte cinsel mutluluk sağlanamadığı takdirde sorunların çıkacağına vurgulanmasıdır. Evlilik içi, karı-koca arasındaki cinselliğin doğal olduğu, asıl olanın, doğru ve sağlıklı olanın bu olduğu bilgisi tekrarlanan temalardandır. Evliliklerin mutsuzlukla sonuçlanması ya da kadının eşini aldatmasında sadece kadınların suçu olmadığı, erkeğin de eşini mutlu etmekle, ihtiyaçlarını gidermekle sorumlu olduğunun belirtilmesi kadınların da doğal ihtiyaçları olduğu, evlilikten tek sorumlunun kadın olmadığını öne sürmekte, kadınların en azından metinler düzeyinde erkeklerle eşit hale gelmeye başladığına işaret etmektedir. Burada belirtilmesi gereken bir diğer konu da evli kadınlara öğüt veren metinlerde evlilik dışı cinsellik, ahlak dışı davranışlarda bulunmanın asıl suçlusu kadın olarak gösterilir ve bu durumda kadının sonunun sefalet olacağı vurgulanırken, evli erkekler için yazılan eserlerde kadının aldatmasının suçlusunun erkek olduğu, erkek eşini dinlemediği, ihtiyaçlarını karşılayamadığı için eşinin ondan uzaklaştığının belirtilmesi, aldatma durumu üzerinden hem kadınlar hem de erkekler için farklı betimlemelerle öz denetim mekanizmaları kurulduğudur. Fakat bu eşitlik alanı uygulamaya geldiğinde erkekler için çok daha geniş tutulmuş, aldatma ya da aldatılma halinde erkekler kadınlara göre daha az yerilmiş, daha az ayıplanmıştır. Aşağıdaki alıntı da bu durumu örneklemektedir:

“Bu gibi vaziyetlerde kadın tatmin edilmeye edilmeye sinir buhranlarına uğramaya mahkumdur. Bunun neticesi ise malumdur ya bir gün bütün vücudu, ruhu ve kalbi işe isyan ederek başka bir erkeğe kucak açacak yahut da kocasının yoluna girmeye, ona uymaya çalışacaktır. Halbuki bunun her ikisi de yanlıştır ve her ikisi de izdivacın, tabiatın, cemiyetin görüşüne göre ahlaksızlıktır... Erkeğin derhal; kadınının bozulan sinirlerinden evvel kendi bozuk zevklerini doğru yola koyması için mütehassıs bir doktor tarafından muayene ve tedavisine koşması icap eder. İzdivaçta ön plana gelen saadet ve bahtiyarlık şartı cinsi beraberliktir... Her genç erkek, aile ocağının, kendinin ve yurdunun saadeti, kazancı namına her şeyden önce erkekliğinin sağlamlığına ve tabii şeklinden ayrı bulunmamasına dikkat etmek mecburiyetindedir....Kendi yanlış ve kaba adetleri ile tattığı ihtiras duygularını; genç eşine de aşılacak zorunu gösteren erkekler için söylüyorum; Cinayet ve büyük bir insaniyet düşmanlığı olan bu gibi hareketlerden son derecede tevakki etmek büyük bir borçtur (a.g.e, s.18-19).”

Diğer eserlere benzer şekilde evli erkekler için yazılan metinlerde de norm dışı cinsellikler bir hastalık, bir bozukluk olarak betimlenmiş ve hem bireyin hem de ulusun

felaketine yol açacağı fikrinin altı çizilmiş ve evliliğin asıl amacının üreme, sağlıklı çocuk doğurmak olduğu vurgulanmıştır.

“Kadın isterse erkeği intikam için, bir ki içinde sever... Fakat o sevgi erkeği saadeti aşka, bahtiyarlığa değil; felakete, ıstıraba, hüsrana sürükler (a.g.e, s.25-26)”

Erkeklerle eşlerini sevmeleri ve onlara sadık olmalarını öğütleyen tüm sayfalara rağmen eserlerde erkeklerle “kadının hışmından onun intikamından korkmak lazımdır.” öğüdünün verilmesi asri kadın ne kadar yücelmiş, evlilik kadın erkek arasında bir ortaklık olarak görülmüş olsa da sonunda erkekleri felakete sürükleyen kadın imgesine geri dönüldüğü, kadınlara tamamen güvenilmemesi gerektiğinin öğütlendiği söylenebilir.

Ezcümle, evli erkeklerle yönelik yazılan metinlerde de evlilik odaklı cinsellik, sağlıklı ve mutlu aile, arzuların denetimi gibi kavramlar aksi durumlar üzerinden ortaya çıkan “felaket” imgesiyle birlikte verilmiştir. Böylelikle bedenlerin ve zihinlerin denetimi kolaylaşmıştır. Eşini mutlu eden, çok çalışan ve üreten, norm dışı davranışlardan kaçınan erkek imgesi üzerinden sağlık-cinsellik-ahlak-üretim gibi temalar örneklenmiş ve makbul beden tiplmesi bu ölçütler dahilinde oluşturulmuştur

3.5.5. Makbul Olmayan Cinsellikler Üzerinden Kaçınma Hissinin Uyandırılması: Gençlerde Fena Adetlerden İstimna

Genç erkek, genç kız, evli genç kadın, evli genç erkek, gruplarına makbul olan ve olmayan imgesinin aktarıldığı metinlerin yanında her iki cinsiyet için yazılan, sağlık, ahlak gibi kavramların norm dışı cinsellikle birlikte ele alındığı “fena adetler” ve bu adetlere uyan “fena erkekler, kadınların” örneklendiği metinler dönemin sıhhi öğüt yazınında önemli bir yere sahiptir. Burada diğer tipolojilerde kısaca bahsedilen makbul olmayan özellikler daha da detaylandırılarak utanma, iğrenme, korku duyguları üzerinden uzaklaşma, kaçınma örüntülerinin sağlanması, bedenlerin istenilen davranışlara yönelmesi amaçlanmıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi dönem yazının da cinsiyetler arası aşk, sevgi, arzu gibi hisler tabii, normal olarak betimlenmiştir. Böylelikle cinselliğin doğal olduğu, önemli olanın

arzularına hâkim olmak, iktidarın belirlediği normlar içinde sergilemek olduğu öğüdü okuyucunun gözünde canlandırılmaya çalışılmıştır:

“Kanunun, cemiyetin, ahlâk prensiplerinin çizdiği hududa tecavüz etmemek, gösterilen doğru yoldan gitmek insanlık ve cemiyet vazifelerindendir...Tabiat ve onun muktazası olarak sevmek her genç için bir haktır. Hatta bir yurt, bir insanlık ve cemiyet borcudur. Sevmeyen, sevginin ne demek olduğunu bilmeyen genç; netice itibarile gayri tabii bir insandır ve muhakkak ondan cemiyete de kendine de birçok fenalıklar gelecektir. Gençliği sevmemeye değil, sevmeye, fakat yolu ile, izi ile sevmeye, adap ve erkân ile de sevişmeye teşvik etmeli; ona bu mühim ve cinsi vazifenin yolunu göstermelidir (Korok, 1937a: 5-6)”

Böylelikle aşk ve sevgi doğallaştırılırken bu hislerin yansıma şekli katı sınırlarla belirlenmiş, hangi durumlarda ne gibi hisler beslenmesi gerek, kim kime karşı duygu besleyebilir ya da besleyemez detaylıca betimlenmiş ve aslında bu konuda ailenin neyi teşvik etmesi ya da etmemesi gerektiği detaylandırılmıştır. Zihnin bedene hâkim olması gerektiği savına uygun şekilde arzularını dizginleyebilenlerin makbul bireyler olduğu, sevginin uygun şekil ve formları olduğu ve bunların öğrenilmesi gerektiği öğüdü pek çok eserde karşımıza çıkmaktadır. Yani sevgi, ailenin sağlığı gibi kavramlar da biyopolitik stratejilerin bir uzantısı olarak kullanılmıştır. Tenasül hıfzıssıhhası, gençlere sevginin “normal yollarının” öğretilmesi savı ise popüler kültür metinlerinde hayli öne çıkmaktadır. Eserlerde sevgiyi bilmeyen, sevmenin doğru yollarının anlatılmadığı gençlerin kötü yola düşeceği, istimna ve fuhuşa bulaşacağı sonunda hasta olacağı ve bu hastalığı etraflarına da bulaştıracakları bu durumun da toplumun tereddidine yol açacağı denklemi sürekli karşımıza çıkmaktadır:

“Tabiat ve onun muktazası , olarak sevmek her genç için bir haktır. Hatta bir yurt, bir insanlık ve cemiyet borcudur. Sevmeyen, sevginin ne demek olduğunu bilmeyen genç; netice itibarile gayri tabii bir insandır ve muhakkak ondan cemiyete de kendine de birçok fenalıklar gelecektir. Bunun için gençliği sevmemeye değil, sevmeye, fakat yolu ile, izi ile sevmeye, adap ve erkân ile de sevişmeye teşvik etmeli ona bu mühim ve cinsi vazifenin yolunu göstermelidir...Kendine böyle canlı misaller gösterilerek telkinler yapılan her genç şüphe yoktur ki sevgi ihtirasını, sevgi ahlakını zapturapt altına alarak hüsnü istimal eder...Genç sevmenin bir hak olduğunu ve bunu serbestçe yapmanın ayıp

olmadığını büyüğünün ağzından duyarsa lüzumsuz bir kamçılanma ile ve vaktinden çok erken olan, zoraki mevsimsiz ihtiraslara düşmez (**a.g.e**, s.8-9).”

Yukarıdaki alıntı toplumdaki birincil düzenin yani ailenin ahlak, sağlık, cinsellik üzerine kurulu olduğu ve bu kavramların denetlenmesinde ailenin merkezi bir rol oynadığı savını destekler niteliktedir. Evlilik dışı cinsellik başta olmak üzere her türlü haz alma eyleminin bir hastalık olarak betimlenmesi ve tedavi edilmesi gerektiği, aksi taktirde gencin hem kendini hem de ailesini harap edeceği vurgusu (**a.g.e**, s.12-13) cinsellik ve birey-toplum sağlığının eş tutulduğuna işaret etmektedir. Benzer şekilde cinsel arzuların zapturapt altına alınması zorunluluğu akılsal birey, bedene karşı galip gelen zihin gibi dönemin ana düşünce akımlarının metinlere yansımalarıdır.

Eserin buraya kadar verilen örneklerinde makbul beden tipolojileri oluşturulmuştur. Bunun yanında makbul olmayan imgesinin de detaylandırılmasına dönem yazınında önem verilmiştir. Bu bağlamda karşımıza öncelikle hayli canlı bir şekilde betimlenen mastürbasyon sahneleri çıkar. Bu betimlemelerde, okuyucuyu iğrendirmeye yönelik pek çok sıfat kullanılmış, mastürbasyon sırasında gencin “ağzından salyalar aktığı, bir ihtiyar sarsaklığı ile gözü akıntılı, burnu sürüntülü bir halde irkile irkile bir hal olduğu, el çok çirkin bir vargel çizirken adeta ate getirmiş, ihtiyar, alil bir vücudu (**a.g.e**, s.15)” andırdığı gibi betimlemeler aslında hem istimnanın hem de yaşlılığın istenmeyen iki durum olarak yansıtıldığına, okuyucuda norm dışı olarak belirlenen davranışların düşüncesinin bile utanç ve korku uyandırmasını amaçlayan bir dil kullanıldığına işaret etmektedir:

“El veya bacak ve yahutta herhangi bir delk ve temas neticesinde bütün benliğini cinsi ezvak ve huzuzattan yana tatmin, etmek itiyadına sahip olan genç; hiç de izdivaç etmek gibi mecburi bir vazife karşısında olduğunu düşünmemektedir...Çünkü o; hastadır. Çünkü o erkeklik ve ihtiras duygularının tatmini için yalnız bu gibi gayri tabii şekillerden ve tarzı tatbiklerden istifade edebilmektedir (**a.g.e**, s.17).”

Mastürbasyonun evliliği de etkilediği, arzularını bu şekilde tatmin eden gençlerin evlenme vazifelerini yerine getirmeye gönüllü olmadığı ve bu yola başvuran gençlerin hasta olduğu savı (**a.y**) bu gibi üremeye sonuçlanmayan, sadece zevk için yapılan cinsel etkinliklerin istenmediği, bireylerin caydırılmaya çalışıldığını göstermektedir.

“Gençliğin fena adetleri ve çirkin fikirleri yüzünden her türlü istikbale veda etmek icap edecektir. Halbuki yurt, cumhuriyet, bütün bir Türklük yalnız bir varlıktan ümit ediyor, yalnız ondan ümit ederek bekliyor. Düşünüyor ki: Gençlik, o genç ve zinde vücutlar; sevginin, aşkın ahlâkını bütün vuzuhu ve takati ile benliklerine sindirerek en geniş ve en kuvvetli duygular yaşatacaklar. Bu yaratılan duygu âlemlerinde bin bir çift; birkaç milyon genç biri birine kaynayacak ve orada zevkin, saadetin, egenin, aşkın bütün ateşi yanacak her şey güler, her şey sever olacak. Herkes gülenç, herkes sevilir bulunacak ve **bütün bir yurt bütün bir ülke gelecek günlerde, gelecek genç ve gürbüz Türk yavrularının ninnilerini hazırlayacak...** Yuvana dön delikanlı!.. Genç eşin, senin ezeli ve ebedi güneşin oradadır. Senin hayat ufuklarında vereceğin, yetiştireceğin güzel çiçekler ancak kendi yuvanda canlanır, orada büyürler ve koku saçarlar (a.g.e, s.20-21).”

Yukarıdaki alıntı eserlerin asıl amacın nüfusun ıslahı olduğunu göstermektedir. Biyopolitik stratejilerden biri olan pronatalist politikaların merkezinde aykırı cinselliklerin olumsuzlanması, gençlerin makbul, evlilik odaklı cinselliğe yönltilmesinin yatmakta olduğuna işaret etmektedir. Makbul olmayan cinselliğin örneklendiği eserlerde bile bireylerin evlenip “erkeklik görevlerini yapmaya” böylelikle ülkeye vazifelerini gerçekleştirmeye yönlendirilmesi bu tür metinlerin asıl amacının pronatalist politikaları güçlendirmek, meşrulaştırmak; vatanseverlik üzerinden bireylerin en gizli, en temel hislerini bile kontrol etmek olduğuna işaret etmektedir. Yine burada da harekete geçirici, özendirici bir dil kullanılması istenen özelliklerin yüceltilirken istenmeyen özelliklerin aşağılanmasına işaret etmektedir.

Özetle dönemin sağlık yazınında iyi-kötü özellikleri betimlenirken aile ve üreme merkezli kıstaslar kullanılmıştır. Cinsel anormal belirlenirken mastürbasyon, eşcinsellik gibi kavramlar iğrenme ve utanç hisleri uyandıracak şekilde aktarılmış, yapılan detaylı betimlemelerle okuyucuya sağlıklı zihin ve beden için özellikle cinselliğini denetlemesi gerektiği öğüdü aşılanmıştır.

3.5.6. Makbul Olmayan Kadın Cinselliğinin Denetlenmesi: Genç Kızlarda Fena Adetler

Dönemin sıhhi metinlerinde cinsel arzu ve hazzın sadece erkeklere özel bir mefhum olmadığı, kadınların da cinsel arzularını tatmin etmesi gerektiği bilgisi öne çıkmıştır. Fakat tam da bu sebeple kadınların arzularının, davranışlarının denetlenmesinde çok daha keskin sınırlar oluşturulduğu da söylenebilir. Çalışmanın bu kısmında kadın cinselliği ve arzularının sağlık söyleminde nasıl konumlandığı hangi temaların öne çıktığı incelenecektir. Bu bağlamda genç kızlarda anormal cinselliğin örneklediği ilk eserlerden olan **Genç Kızlarda Fena Adetler** başlıklı sıhhi öğüt metninde öne çıkan imgeler ve kadın cinselliğinin yansıtılma şekli ele alınacaktır.

Genç kızların yanlış yola sapmaya ve hatalarını düzeltmeyerek ömür boyu devam ettirmeye en yatkın grup olduğu, nadiren de olsa hatadan dönmeleri, yanlışlarını düzeltmelerinin tek yolunsa evlilik olarak verilmiş olması yine kadınları evlenme ve çocuk doğurmaya teşvik eden, hayattaki kurtuluşlarının annelik olduğunu vurgulayan eğilimin bir yansımasıdır:

“Bütün fedakârlıklar ile aradıkları ve uğrunda her şeylerini verdikleri bu izdivaç ekseriya ve yine kendi hataları yüzünden kaybeder, kaçırırlar ...Tanımaya başladığı erkeğin kucağına evlenmeden önce düşmesi ise hatanın **aşk faciasının** başlangıcıdır (Korok, 1937b: 3).”

Kadınların evlilik öncesi cinselliğinin bir facia olarak görülmesi, hayatlarının mahvolacağını, kendi hataları yüzünden hayatlarının geri kalanındaki saadetlerini (evliliği) kaçıracakları ve bu durumda asıl suçlunun yine kadınlar olduğu vurgusu dönemin eril dilini ve erkek odaklı cinsellik söylemini yansıtmakta ve kadınlar için tek mutluluk yolunun evlilik olduğu fikrinin bir kere daha altını çizmektedir.

“Her genç kız; önüne çıkan erkeği önce izdivaç ümidiyle tanır. Fakat erkeklerin bildiği ve çok iyi istifade ettikleri bu hassas ve zayıf düşünceleri idare edemeyerek pek çabuk kendilerini feda ediverirler. Halbuki bunların (erkekler) kadınlık hakkındaki düşünceleri ama yalnız bir noktada ve bir bakımda bir beraberlik ve muayyeniyet

gösterir. O da kadın olarak değil; bir zevk aleti gibi bakmaları ve onları ancak bu kadar kıymetle görmeleridir (a.g.e, s.4, 6).”

Yukarıdaki alıntı iki açıdan önemlidir; öncelikle dönemin kadına (evlilik dışında bir erkekle görüşen) karşı olan tavrını göstermekte aynı zamanda da kadınları bu kategoriye düşmemeleri için uyarmaktadır. Bir erkekle evlilik dışı görüşüldüğü durumda kadının konumunun nerede olduğunu da belirlemektedir. Öte yandan da kızların okuyup öğrenmesi bu tuzağa düşmemesi istenmekte; genç kızların sevgi ve evlilik konusunda eğitilmesi gerektiği aksi halde zarar görecekleri savunulmaktadır (a.g.e, s.7). Bu konuda yine asıl görev annelere verilmiştir. Evlilik dışı cinselliği engellemek, erkekler arzularına hâkim olmadığından denetimi kadınlar üzerinden sağlamak için annelik işlevselleştirilmiştir. Peki evlilik dışı cinsellik neden bu derece sorunsallaştırılmış ve kaçınılması gereken bir durum olarak görülmüştür? Bu sorunun cevabının dönemin öjeni düşüncesi ve gürbüz çocuklar, güçlü millet propagandası doğrultusunda ahlak üzerinden toplum kontrolü amacıyla yattığı söylenebilir.

Evlilik harici cinselliğin kesin bir dille yasaklanması, süreç ne olursa olsun sonucun **pişmanlık ve göz yaşı** olacağı öğüdü kadın cinselliğinin anlatıldığı eserlerde karşımıza çıkan önemli bir temadır. Kadınların cinsel arzuları olduğu, evlilik öncesinde de cinsel olarak aktif oldukları kabul edilse de kadınlara yönelik metinlerde karşımıza çıkan bakirelik ve saflık öğüdü dönemin sağlık normlarında eril dilin hâkim olduğu, kadınların yalnızca evlilik sonrası cinsel olarak aktif olması gerekliliğini vurgulayan dile işaret etmektedir:

“Asıl fedakârlık: İzdivaç gününde, zifaf gecesine kadar kendisini olduğu gibi muhafaza etmek ve bunu ne pahasına olursa olsun feda etmemektir (a.g.e, s.12).”

Kadınları hedef alan metinlerde ekseriyetle genç kızlar erkeklere karşı uyarılmış, evlilik öncesi her türlü temasta asıl suçlu erkeğe güvenen kız olarak görülmüştür. Bunun yanında kadınlara yönelik metinlerin çoğunda olduğu gibi cinsel anormali betimleyen eserlerde de sevgi ve saflık, fedakârlık vurgulanan konulardandır. Kadınların hissetmesi gerekenler, hissetmesine izni olan duygular bile metinlerde belirlenmiştir. Böylelikle kamuya açılan kadınların kendilerini nasıl sergilemeleri gerektiği, hangi davranışlarda bulunabilecekleri ya da bulunamayacaklarının sınırı net bir şekilde çizilmiştir.

“Şu umumi yaşayış ve ihtiras içinde en ziyade yanlış yollara sapan ve yanlışlıkları bir türlü düzeltemiyerek ömürlerinin sonuna kadar aynı hatalı yolculuğu yapan kimseler; hiç şüphe yoktur ki genç kızlardır. Genç kızlık yıllarında kazanılan bu çirkin yolculuk bazı defa - fakat oda o pek nadir olarak - geçirilebilir ki bu dönüm ve inkilâp noktasını teşkil eden en büyük kuvvet de izdivaçtır (a.g.e, s.3).”

Evliliğin ve normal cinsellik düzenine adapte olmanın tek kurtuluş yolu olduğunu öne süren yukarıdaki alıntı yine bireyi kaçınmaya, uzaklaşmaya iten dile işaret etmektedir. “Bir öpücükle başlayan aşk oyunlarında kızların kendilerini feda edecekleri” ya da son kozu oynamamak için fena adetler edinecekleri bilgisi (a.g.e, s.17) bize bekarete verilen önemi gösterdiği kadar gençler arasında üreme odağının dışına çıkan cinselliklerin başlı başına bir kitaba konu olacak kadar yaygın olduğuna da işaret etmektedir. Burada genelevlerde çalışmasına rağmen bakire olduğu için masum olduğunu iddia eden genç kızlara değinilmesi ve yine evlilik öncesi cinsel açıdan aktif olan kadınların hasta-anormal olduğu vurgusu sağlık, ahlak, cinsellik temelli gelişen damgalanma örüntüsüne işaret etmektedir.

“Bugün karşımda genç kızlığı temsil eden sizlerin müdafaanızı yine size karşı yapışımında mühim bir sebep vardır. O da yarının büyükleri, yarının genç ve münevver anneleri olacağınızı düşünüşümdür....Yarın sizden yetişecek, gelecek nesili, genç kızlarımızı siz yetiştireceksiniz. Siz uğradığınız meçhul yaşayışa onları mahkûm etmemenizi; bir zamanlar kendi içlerinizde sızlayan kalp ağrılarını onların içine de akıtmamanızı kadınlık hesabına ve cemiyet namına bir vazife biliyorum (a.g.e, s.15).”

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı gibi kadınlar annelik ve gelecek neslin sağlığı aracılığıyla uyarılmış ve öğütleri dinlemeleri istenmiştir. Böylece kadınların sadece ailelerine karşı değil gelecek nesillere, çocuklarına karşı sorumlulukları üzerinden de denetlenmesinin, makbul kategorisinin sınırlarına dahil olmasının yolu açılmış, kadının “hatasından” bütün bir cemiyet, bütün bir millet bütün bir insanlığın etkileneceği (a.g.e, s.16) savunulmuştur.

İncelenen metinlerde genç kızlar uyarılırken çeşitli örnekler kullanılmış ve norm dışı her durumun sonunun felaket olacağı belirtilmiştir. Bu durum cinsel normal belirlenirken anormal olan her tür eylemin de betimlemelere dahil olduğunu göstermektedir. Nitekim, yazar bekaretini kaybetmeden genel evde çalışan, buranın gedikli kızları olduğu, bu kızların farklı yöntemlerle, gayri tabi cima ettiği bu sebeple hala bakire olduklarını anlatırken “Bu pis mesleğe

sülük edecek kadar düştükleri halde icabında bakireliklerini ileri sürerek namuslu olduklarını avaz avaz haykırırlar ve bilâkaydû şart herkesin de kendilerine namuslu bir bayan gözü ile bakmalarını beklerler (**a.g.e**, s.17)” diyerek “pis meslek, süluk etmek” gibi iğrenme, utanma hissi uyandıracak sıfatlar kullanılmış; evlilik öncesi cinsellik kadın için tiksinti ve utanç hissinin öznesi olarak konumlanmıştır.

“Çünkü randevu evinde erkeklere karşı aldığı rol tam bir kadın olarak değil; genç bir kız gibidir. Onunla buluşacak erkekler sırf bu gayritabii zevk için gelmektedirler. Çünkü onlarda da **tam bir erkek** evsafı yoktur. Onlar da ancak bir genç kıza karşı feveran edebilmektedir... Bu pis mesleğe süluk edecek kadar düştükleri halde icabında bakireliklerini ileri sürerek namuslu olduklarını avaz avaz haykırırlar (**a.y**).”

Burada üreme odağı gütmeyen cinselliğin bir hastalık farklı arzuların da erkeklik ya da kadınlığın azalmasıyla eşleştiği görülmektedir. Norm dışı cinsel aktivitelere alışan kadınların evlendiğinde cinsellikten zevk alamayacağı, eski gayritabii yöntemleri özleyeceğinin vurgulanmasıysa meşru olmayan cinselliğin evlilikten alınan zevki de etkileyeceğine, farklı cinselliklerin de salgın hastalıklar gibi geri dönülmez bir felaket olduğu ve bu hastalığa tutulan kadınların ömür boyu mutlu olamayacaklarına işaret etmektedir. Kısacası, cinsellikten haz alındığı gerçeği yadsınmasa da doğru olanın evlilik içi cinsellikten alınan haz olduğu dönemin sıhhi öğüt metinlerinde sürekli olarak okuyucuya aktarılmıştır:

“Bir öpücükle başlayan sevişme ihtirasları zavallı genç kızı öyle anormal şekillere sokmuştur ki önce bunda en mühim rolü oynayan erkek parmağı ve erkek şehveti; artık ikinci plana düşecek kadar kıymetini kaybetmiştir. Randevu evlerine **düşmeyen**, fakat bu pis itiyatlara kapılan genç kızlara gelince bunlar artık daha umumi ve daha ortalığa düşmüş bir hal alırlar. Genç erkekler arasında derhal tanınıp; **mart kedileri** gibi köşe başlarına, karanlık sokaklara varıncaya kadar her yerde **zevk ve ihtiras oynucağı** olurlar. Bu gibi hareketlerin bir salonda veya lüks bir yatak odasında olması ile; Fatih’te veya Laleli’deki yangın yerinde olması arasında hiçbir fark yoktur (**a.g.e**, s.18-19).”

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi evlilik dışı her türlü cinselliğin kötü olduğu, temelde fuhuş sayıldığı, genç kızların sonunun felaket olacağı metin boyunca tekrarlanan temalardandır. Yine cinsellik üzerinden bireylerin aralarındaki en mahrem etkileşimlerin bile düzenlendiği, tıbbi bilgi üzerinden normal ve anormalin belirlenmesinin burada büyük rol

oynadığı görülmektedir. Yine fuhuşu belirli mekanlarla eşleştiren bir betimleme kullanılması da mekân ve o mekâna ait olma üzerinden işleyen bir “düşme”, damgalama sürecini yansıtmaktadır.

“Gayrimeşru olarak yapılan her türlü buluşmalar ahlakça yekdiğerinden tamamen farksızdır. Bekaret muhafazası için daha kötü itiyatlar ve hareketler icadı bekareti muhafaza etmemek ahlaksızlığından daha büyük ve daha çirkin olan bir ahlaksızlık telakki edilir (a.g.e, s.19)”

Verilen alıntıdan da anlaşılacağı gibi dönem metinlerinde sadece **meşru cinsellik değil** meşru yöntemler de belirlenmiş, diğer tüm alternatifler hastalık olarak gösterilmiştir. Buradan yola çıkarak dönem boyunca cinselliğin aslında açık bir şekilde konuşulduğu ve sağlık söylemi üzerinden bireylerin arzularını denetlemek için kullanıldığı söylenebilir. Benzer bir durum eşcinsellik bağlamında da görülmektedir:

“Tabiatın kadın için yarattığı ve ihtiras arkadaşı yalnız erkek denilen ve aynı soydan olan bir mahlûk dururken kadının yine kadını kendine bir eş olarak seçmesinin ne kadar nizami aleme duyarsız olacağı apaşıkardır. Sonra bundaki zevk ve lezzet hiç şüphe yoktur ki bir kadın ve erkek beraberliği kadar ilâhi ve derin değildir.... Çünkü sevicilik çok çirkin bir hayvaniyetten başka hiçbir şey değildir ve olamaz da (a.g.e, s.22 - 23).”

Böylelikle kadın eşcinselliğinin (zürefalık) varlığı kabul edilirken, doğal olmadığı, tatmin edici olmadığı öne sürülmüş, ilahi-derin olan cinselliğin karşısına, çirkin-hayvani olan cinsellik yerleştirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında genç kızlara makbul cinselliği anlatma amacı güden metinlerde kadınlar için mümkün olan her türlü cinselliğin detaylı bir şekilde açıklandığı görülmektedir. Aynı şekilde nasihat eden didaktik bir dil kullanımı da okuyucuyu duygular üzerinden harekete geçirme amacına işaret etmektedir. Örneğin bu kitapta mastürbasyon ve cinsel tatmin için farklı nesnelerin kullanımına değinilmiş bunun ne kadar zararlı olduğu vurgulanarak kadınlar caydırılmaya çalışılmıştır:

“Genç kızların arasında bunu da (zürefalık) yapamıyan fakat fena ve gayritabii itiyatlarından da bir türlü kurtulamıyan bir zümrede erkek kıymetinin hiçleşen ve yok olan varlığına mukabil birçok icatlarda bulunur. Kendi ihtirasını ve şehvetini tahrik

için birçok vasıtalarla müracaat ederler. Bunlar ellerine geçirdikleri veya bilhassa tedarik ettikleri aletlerle istiḥada bulunurlar... Eldeki aletlerle de delk ve teması temin ederek kendilerini harabeden, bitiren ve bu yüzden birçok hastalıklara ve dertlere uğrayan genç kızlar oldukça büyük bir yekûn tutarlar (a.g.e, s.23-24)”

Böylelikle norma uymayan cinsel eylemlerin yasaklanması, bireylerin caydırılması sağlık bilgisi, tıp bilimiyle desteklenmiş, ortaya çıkabilecek hastalıklar ve tehlikelerde canlı betimlemelerle açıklanmıştır. Bu durum dönemin bilimsel bilgi ve akılsallığı öne çıkaran dilinin bir yansımasıdır:

“Bu gibi genç kızların en çok uğradıkları hastalıklar mevzii pritonitler, rahim ve idrar yolu hastalıkları, mesanede taş veya kum yahut kilis teşkilatı gibi çok mühim ve ekseriya maluliyeti intec eden mühlik dertlerdir. Bunlardan mada zevk ve ihtiras anlarında kendi idare ve iradelerini gayip ederek ellerindeki müstehi aletleri içeriye kaçırın ve sonra çıkaramayan genç kızlar da bir hayli sayıdadırlar (a.g.e, s.24).”

Evlilik dışı cinsellik ve haz alma eylemlerinin rahim hastalıkları (rahmin şeklinin bozulması), kısırlık gibi durumlarla eşleştirilmesi ve tıp literatüründeki vakalardan örnekler gösterilmesi bilimsel bir dil kullanılarak öne sürülen bilgilerin inandırıcılığının artmasının amaçlandığına işaret etmekte ve aynı zamanda tıp biliminin meşru cinselliğin sınırlarının çizilmesinde önemli rol oynadığını göstermektedir. Yukarıda betimlenen durumda kadınların bazen ölümle **cezalarını ödediklerinin** belirtilmesi ise norm dışı cinselliklerin bir suç olarak görüldüğüne ve kadınların suçlandığına işaret etmektedir. Aşağıdaki alıntı da bu fikri destekler niteliktedir:

“Bütün bu facialar, ufak bir ihtiyatsızlığın ve böyle çirkin itiyatlara olan düşkün bağılılığın tevhit ettiği neticelerdir. Hayatta sevgi, saadete en müstahak olan bir mahluk, sen olduğun halde bu hakkı, bu istihkakı iyi idare edemediğin ve en ziyade gadere uğrayan kahrı çeken, bahtsızlığa uğrayan da yine sen olursun. Fakat bunun için kimseye kabahat bulma kimseyi kendi suçuna ortak etmeye kalkma. Elinden kaçırdığın rahat ve huzurun saadet ve bahtiyarlığın ancak senin kendi hatan yüzündendir... Genç kız!.. Muhakkak ki sevgiye ve sevimliğe muhtaçsın... Bu senin en tabii bir hakkındır. Fakat her gidilecek bir gaye vardır, o gayeye girişmeden, ihtiras ve aşk gayelerine göz

koymanın ve göz koydurmamanın da en büyük ve en esaslı bir sevda şartı olduğunu unutma (a.g.e, s.27, 30-32).”

Dönem yazınında cinsel normalin dışına çıkmak iğrendirici, korkutucu betimlemeler ve hastalıklarla eşleştirilmiş, bu betimlemelerin kaçınılan davranış ve bu davranışları sergileyen kişilere aktarılması amaçlanmıştır. Böylece içe dönme ve uzaklaşma örüntüleri oluşması sağlanmıştır. Aşağıdaki betimleme de buna işaret etmektedir:

“Yaş ilerledikçe cimâ istekleri anında öyle çirkin vaziyetler gösterirler ki bir kadın için gayet iğrenç, korkunçtur. Meselâ dudakların arasından, hatta burundan köpüklü gelen salyalar. Ve zuhur eden menide kan, irin gibi maddeler görülür ki bunu takiben ya bir ate, ya bir nüzul gelerek umumi veya mevzii felçlere yol açar. Bhusus tedavi edilmeyen frengi ve bel soğukluğu gibi hastalıklarla malul erkeklerde böyle neticelerin vukuunu beklemek ve görmek hemen hemen yüzde doksan dokuz gibidir. Binaenaleyh her genç muhakkak kendini iyi tanımak ve anlamak istiyorsa mütehassıs bir doktor tarafından umumi bir muayeneye tabi tutulmalıdır (a.y).”

Özetle, kadın cinselliğinin varlığı kabul edilirken, norm dışı davranışların hepsinin kadınlar için felaket olduğu, bu davranışları sergileyen kadınların sonlarının sefalet olduğu, çocuk doğuramadıklarından en sonunda bakacak kimseleri kalmayacağı tehdidi üzerinden kadınlar normal cinsellik ve davranışlara yönlendirilmiş, kadınlara yönelik popüler kültür metinlerinde annelik, evlilik, saadet, sağlık gibi kavramlar birbiriyle eş tutulmuş, kadınların her alanda görevlerini eksiksiz yerine getirmesi talep edilmiştir.

3.5.7. Ailenin Gençlerin Cinselliğini Sağlık Amacı ile Denetlemesini Sağlama: Gençlik Tereddisinde Ailenin Hataları

Daha önce de belirtildiği gibi dönemin sağlık söyleminde özellikle aile ve anneler bir denetim mekanizması olarak görev almışlardır. Aile çocukların ruhen ve fiziken sağlığından sorumlu tutulmuş ve herhangi bir sorunda hata öncelikle annelerde aranmıştır. Gençler kendilerini denetlemeyi öğrenene kadar hatta sonrasında bile ailenin önemli rol oynadığı, annelerin çocuklarını sürekli olarak gözetim altında tutması gerektiği aksi takdirde gençlerin tereddidinden ailenin sorumlu olacağı karşımıza çıkan en önemli temalardan biridir. Bu sebeple

gençlerin ailelerini hedef alan, çocuklarının sağığı ve saadeti için dikkat etmeleri gereken konuları örnekleyen pek çok eser yazılmıştır. Çalışmanın bu kısmında **Gençlerin Tereddisinde Ailenin Hataları** başlıklı eser üzerinden sağık ve cinselliğın denetlenmesinde aileye düşen görevlerin ne şekilde ele alındığı, hangi kavramların öne çıktığı incelenecektir.

Bireylerin hastalık ve sakatlık üzerinden korkutularak harekete geçirilmesi hali burada da karşımıza çıkan özelliklerdendir. Gençlerin eğlenceden uzak tutulması için “Eğlence için akıllarına gelen her şeyi yapan gençler sonunda sakat kalmaktadır.” sloganının kullanılması da eğlence ve zevk veren eylemlerin hastalıkla eşleştirildiğini kanıtlar niteliktedir. Burada da eğlence hayatına düşkün, arzularını dizginleyemeyen, sonunda sakat kalacak gencin karşısına; eğlenceyi sevmeyen, kendisini denetleyebilen böylece sağıklı ve hayırlı kategorisine giren genç konumlandırılmıştır. Aileler çocukların ahlak ve sağık sorunları yaşaması korkusu üzerinden çocuklarını denetlemeye yönlendirilmiştir.

Kötü alışkanlık ve sağık sorunlarının en küçükten büyüğe doğru adeta bir salgın gibi aşamalı olarak ilerleyeceği tehdidi üzerinden okuyucunun tetikte olması, çocuklarının iyiliğı için en küçük zaafa bile izin verilmemesi gerektiğı öğüdü dönem yazınında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu durum erkeklerde “Önce rakı sonra kari”ya bulaşma; genç kızlarda ise “Dans, balo ve dolayısı ile çok lüks tuvalet ve makyaj merakı; arkadaş teşvikleri ile yapılan sevişme fasılları, nihayet bira ile başlayan içki ve işret alemleri, bütün hayati ve ahlaki yolsuzlukların öncülüğünü yapar (Korok, 1936e: 4).” şeklinde açıklanmıştır.

Gençlerin sadece günlük hayattaki davranışları değil aynı zamanda görüştükleri kişilerin de sıkı denetime tabii olması gerekliliğinin metinlerde sürekli karşımıza çıkan bir tema olması ve genç kız, kadın ve erkek tanışmalarında aile kontrolünün bulunmaması sebebiyle denk olmayan bireylerin evlenmesi bir tehdit olarak yansıtılmıştır. Tam da bu düzensiz buluşmalar sonucu gençlerin mutsuz evlilikler yapmasının ahlaki yozlaşmanın önemli bir sebebi olarak verilmesi de ailelerin çocuklarının tercih ve davranışlarını kontrol etmekle sorumlu tutulduğuna işaret etmektedir:

“Bu denksiz tanışmaların yarattığı ahenksiz sevişmelerde ya feci akıbetler ya neticesiz izdivaçlar yahut da korkunç cinayetler doğurmaktadır ... Bunları hazırlayan ve gençliğı bu feci akıbetlere sürükleyen doğrudan doğruya aile ve aile reisleridir, kısaca: Cemiyet. Gençleri ile çocukları ile alakadar olmayan cemiyet ve aileler onların kendi muhit ve

terbiyelerine uygun şerait dairesinde içtimai ve hissi hazırlıklarına ön ayak olmadıkça bu gençlik ahlaki bir anarşiden ve dolayısıyla o cemiyetin ve ailenin istikbali de mevcut bir tehlikeden asla kurtulamayacaktır (a.g.e, s.4-5).”

Yukarıdaki alıntı pek çok açıdan dönemin biyoiktidar düzenini ortaya koymaktadır. Hem birey bedeninin kontrolü hem de toplum bedeninin kontrolü, denetimine işaret etmektedir. Makbul bireyin evlilik temelli beden ve arzu kontrolü yoluyla ortaya çıkacağı savını güçlendirmektedir. Denetimin ve kontrolün ailede olması da benzer şekilde iki açıdan önemlidir; öncelikle ailenin iktidar teknolojilerinden biri olarak kullanılmakta olduğunu ve bu sebeple aile odaklı gelişim modelinin öne çıktığını gösterir. Bu sebeple bir denetim mekanizması olarak kullanılan ailenin de kendini istenen özelliklerle bezemesi gerektiğini, öncelikle kendilerini denetlemesi gerektiğine işaret etmektedir. Aile odaklı denetim mekanizmasının öne çıkmasının kadınlar için de pek çok önemli yansımaları vardır. Ailenin temeline kadın konmuş, ailenin tüm ihtiyaçlarını gidermesi gerektiği, herhangi bir olumsuzlukta, yuvanın saadetinin bozulmasında en büyük suçun kadında olduğu fikri öne çıkmıştır. Dolayısıyla gençlerin istenen özelliklere sahip olmaması, mert, yiğit, nefsi kuvvetli olma gibi özellikleri göstermemesi durumunda asıl suçlu anne-kadın olarak belirlenmiştir. Aşağıdaki alıntıda da görüldüğü gibi buluş çağına girmiş gençlerin denetlenmesi aileni sürekli tetikte beklemesi gerektiği yoksa “evlatlarımızın” fena adetlere bulaşacağı fikri korku ve endişe hisleri uyandıran bir öge olarak sürekli karşımıza çıkmakta, anne babalar bu açıdan sürekli uyarılmaktadır:

“Buluş çağına girmekte olan evlatları kuvvetli bir aile kontrolüne almak her baba ve ananın içtimai, sıhhi ve ahlaki cihetten en büyük borcudur.... Kız olsun erkek olsun fena adetlere kapılan her gencin bu itiyat (alışkanlık) tarihçesi deşilecek olursa bunun başlangıç devresinde mutlaka buluş çağına kadar inmiş oluruz ... Nitekim alelekser genç kız ve delikanlılarda görülen el ile bacak ile istimnaların hemen hepsinin bir arkadaştan öğrenilerek yapılan **çirkin hareketler** olduğu her doktorca tasdik edilen bir hakikattir (a.g.e, s.6-7).”

Arkadaşların denetlenmesi öğüdüyle birlikte karşımıza çocukların cinsel olarak aktif olmaya başladığı dönemde her türlü davranışının, arzularının kontrol edilmeye başlanması gerekliliği çıkmaktadır. Burada denetimin sadece engellemek üzerine kurulu olmadığı ailenin çocuklara iktidarın belirlediği normlara uygun, makbul cinselliği anlatması gerektiği,

böylelikle çocukları “ahlaksız” arkadaşlarından koruyacakları belirtilmiştir. Mastürbasyon gibi üreme işlevi dışına çıkan arzuların göstergesi olan cinsel eylemlerin fena adetler şeklinde betimlenmesi; özellikle kaçınılması, engellenmesi gereken iğrenilecek, çirkin bir durum olduğu vurgusu da aynı şekilde okuyucuda kaçınma, tedbir alma hisleri uyandırmak için kullanılmıştır. Benzer şekilde “çocuklarımızın” bu tür davranışları kendileri bulmadıkları, kesinlikle bir arkadaştan öğrendiklerinin belirtilmesi tehlikenin saf ve masum olan “biz”e yakında gezinen “öteki”nden geldiği imgesini okuyucunun zihninde canlı tutmayı amaçlayan dile işaret etmektedir.

Buna ek olarak denetimin sürekli olması gerektiği, anne babanın her an tetikte olması hem kendini hem de yakınlarını denetlemesi gerektiği nasihati üzerinden bedenlere sürekli bir tetikte olma, endişe hali yüklenmiş ve daha önce de bahsedildiği gibi olmayan bir gösteren üzerinden belli tepkilerin ortaya konması amaçlanmıştır:

“Mamafih bütün bunlara rağmen; ben her şeyi ona söyledim ve vazifemi yaptım, diyerek çocuklarını kendi hallerine bırakmak da doğru değildir. Asıl vazife, asıl borç bundan sonra başlar (a.g.e, s.8-9).”

Ailenin doğru cinselliği öğretme ve çocuklarını denetleme görevinin yanına eklenen bir diğer önemli görev olarak gençlere uygun eşler bulmaktan da aileler sorumlu tutulmuştur. Böylelikle sağlıklı yeni neslin üremesi için makbul bedenler-birbirine uygun sağlıklı bireylerin eşleştirilmesi kolaylaşmıştır. Bu açıdan evlenme yaşına gelen kişiye baskı yapılmaması ama son tahlilde eş seçiminde ailenin dikkatli olması önem kazanmıştır.

“Gençlerin daha buluşa girdikleri çağlardan başlayarak son vardıkları yıllarına kadar gelip geçen müddet zarfında başları boş olarak girip çıkamadıkları yer, kapısını çalmadıkları rezalet evi ve kırmadıkları ceviz kalmamış gibidir. Bu bir hakikat iken, artık böyle mütereddi bir gençlikten yarın için mesut aile ocakları kurmalarını beklemek acaba hayale bile sığabilir bir ihtimal midir? Ciddi bir düşüncenin bunu kabul etmesi ve ihtimal vermesi mümkün değildir. Ve hiç şüphe yok ki bunun mesuliyeti de gençlikten evvel onları bu şekle koyan, bu şekilde yetiştiren ailesine ve mensup bulunduğu cemiyete aittir. Disiplinsiz, nizamsız ve aile kontrolünden uzak yaşayan serazat bir gençlikten bundan başka bir şey beklemek pek vahim bir hayal ve ümit olurdu. Evlâtlarının bugünkü halinden şikâyet eden aileler daha evvel kendi

idaresizliklerinden müşteki olmalıdırlar... Çünkü cemiyet, evlatlarından evvel onları mesul tutuyor ve onları ittiham ediyor (a.g.e, s.14).”

Rezalet evi, mütereddi, gibi sıfatlar yine aynı şekilde mutlu aile ocağına yapılan vurgu tek doğru yolun, saadetin evlilikle ortaya çıkacağı bilgisi üzerinden ilerleyen söylemi güçlendirmektedir. Yine çocukların makbul alanının dışına çıkması, ahlaki ve fiziksel hastalıklar kapmasının asıl sorumlusunun aile dolayısıyla kadın olduğu savı bu eserde de öne çıkmaktadır. Böylelikle aile utanç duyma, toplum tarafından başarısız görülme ve dışlanma korkusuyla öğütlere uymaya itilmiştir.

Aileler için yazılan eserlerde aileler çocuklarını fiziksel, cinsel ve ahlaki olarak denetlemeye teşvik edilmiş ve yapması gerekenler sıralanmış yani makbul olan nitelikler belirlenmiştir. Bunun yanında aile denetim sağlayamaz ve çocuklar “kötü, fena adetlere” bulaşırsa olacaklar üzerinden okuyucunun korkutulması için ortaya çıkan makbul olmayan imgesi de dönemin cinselliği denetleyen sıhhi söyleminin önemli bir kolunu oluşturmaktadır:

“Buraya kadar sayıp döktüğümüz ailenin ve aile reislerinin ihmal ve kayıtsızlıkları yüzünden gençliğin uğradığı binbir felâket ve musibet; o vücutlar üzerinde müthiş tesirat ve tahribat yapmaktadırlar. Ailenin kontrolünden varaste kalarak içki ve işrete ve uygunsuz sevişmelerle cinsi mukarenetlere başlayan genç kızlar ve çocukların hemen ekserisi birçok çirkin itiyatlar edinirler (a.g.e, s.15). ”

Daha önceki eserlere benzer şekilde yukarıdaki alıntı cinsellik ve ahlakın sağlıklı eşleştirildiği, eğlence düşkünlüğünün hem bedensel hem zihinsel hem de ahlaki sorunlara yol açacağı tehdidinin; serbest cinsellik ve arzuların denetiminin hastalık korkusu üzerinden ilerlediğini yansıtmaktadır. Evliliğin asıl amacının, asıl mutluluk kaynağının çocuk olduğunun vurgulanması (a.y), her insanda çocuk sevgisi ve çocuk sahibi olma isteğinin tabii olarak bulunduğu belirtilmesi de nüfusun nitelik ve niceliğinin arttırılmasını amaçlayan biyopolitik stratejilerin bir parçasıdır. Şefkat ve üreme isteğinin olmaması durumunun ise doğaya aykırı, bir hastalık olduğuna işaret edilmiştir. Şefkat hissi ve çocuk sahibi olma isteği anlatılırken:

“Toz çamur içinde oynayan kirli yüzlü, kara bacaklı dilenci çocuklarının yağlı saçlı başlarını okşamaktan kendini alamaz olurlar... İçinde bu şefkati hissetmeyen kadın ve

erkeklerin çocuktan nefret gösteren insanlar; eğer kadınsa mutlak koket bir salon ve sokak kadını, eğer erkekse ahlaksız bir sokak çapkınıdır (a.g.e, s.18).”

Şeklinde yapılan betimlemede kirli, yıkanmamış çocuktan iğrenme hissi uyandıracak şekilde bahsedilmesi aslında istenen çocuğun gürbüz, sağlıklı ve temiz olması gerektiğini yansıtmaktadır. Buna ek olarak annelik ve üreme üzerinden kadın ve erkeğin içlenme ve dışlanma pratiklerine tabi olduğu da görülmektedir:

“Esasen bu gibi mahluklarda hiçbir ciddiye ve ciddi bir düşünce kabiliyeti yoktur. Onlar akıl, ahlak ve vicdan fukarası mahluklardır. Yalnız düşündükleri ve taptıkları bir duygu vardır: Şehvet. İnsanlık, cemiyet, milliyet ifadeleri onlar için gülünç, manasız mefhumlardan ibarettir. Bu icap eden insani vazifeler ve farizalar onların indinde hükümsüz birer safsatadan başka bir şey değildir. Çocuk ihtiyacı duymaz, bilakis ondan nefret ederler. Çocuğu sevmek, onu yaratmak ve yaşatmak bağına basmak değil ya uzaktan söyle bir bakmak bile onları hafakanlara boğar. İşte bu çeşit mahlukata cemiyetin verdiği isim: Ahlak ve aile düşmanlarıdır. Bu zümre insanlar, cidden ahlakın ve cemiyetin düşmanlarıdır (a.g.e, s.19).”

Yukarıdaki alıntıda yer verilen onlar öznesi ötekileştirmeyi, biz ve onlar ayırımına yapılan vurguyu yansıtmaktadır. Benzer şekilde makbul vatandaşa atfedilen sıfatların neredeyse tam tersi sıfatlarla betimleme yapılması da bu kişilerin kaçınılması gereken kişiler, iğrenmenin öznelere olduğuna delalet eder. Salgın hastalıklardan bahsederken kullanılan ötekileştiren dilin ve düşman sıfatının burada da karşımıza çıkması bir tesadüf değildir. Temelde iki öge de toplumsal hayatın tehlikeye girdiğinin, makbul vatandaş tahayyülüne uyulmadığının göstergesi olarak şekil almıştır. Birey hislerinin toplum tarafından değerlendirildiği ve hissettikleri ya da hissetmedikleri yüzünden bireyin dışlanabileceğinin vurgulanması da beden denetimini kolaylaştıran bir ögedir. Yukarıdaki alıntı evlilik odaklı cinselliğin neden bu kadar öne çıkarıldığı hakkında önemli ipuçları vermektedir. Asıl sorun sağlıklı çocuklar doğması ve gürbüz nesillerin oluşmasıdır ki aslında zührevi hastalıkların da bu kadar öne çıkarılmasının bir sebebi de budur. Evlilik özellikle de sağlıklı bedenlerin evliliği ve çocuk doğurmaları istenmektedir. Bu sebeple evlilik dışı her eylem ahlaksızlık ve hastalıkla eşleşmiştir. Evlenmeyen, çocuk doğurmayan kadınların erkekleri baştan çıkaracağı, mesut aile ocağına incir ağacı diyeceği (a.y) fikri üzerinden kadınlar arasında ayrıma gidilmiş, iyi/makbul kategorisine girmeyenlerden uzak durulması, aksi takdirde evliliklerin yıkılacağı tehdidi

üzerinden bireyler arasında kaçma, yakınlaşma, içe dönme, uzaklaşma örüntülerinin oluşması sağlanmıştır.

“Bir insanın; erkek olsun kadın olsun: en birinci liyakati yavru yapabilmek kudretine haiz olmasıdır. Öyle ise ilk fırsatta evlenmek ve evlilik hayatında iki üç tane olsun evlat yetiştirmek bir insanlık vazifesi oluyor ki bunu yapmayan, her genç cemiyete karşı mesul sayılacak demektir (a.g.e, s.20-21).”

Yukarıda örneklendiği gibi neslin üremesi en yüce ve büyük amaç, en büyük insani faaliyet, büyük bir borç olarak belirlenmiş, gençler evlenmeye ve çocuk doğurmaya teşvik edilmiş ve bu ulvi bir görev olarak yansıtılmıştır.

“İzdivaçta saadet ve çocuk yetiştirmekte muvaffakiyet için kadın-erkek birleşmelerinde yaratılışın icap ettiği şekli tatbik edebilmek şartı en başta gelir. Halbuki bugün gençliğin bir kısmı tam bir cima yapamayacak kadar alildir. Kiminin erkekliği yarım; kiminin bütün körleşmiş kimi de beli tutmaz sarsak bir ihtiyar olmuştur. (a.y)”

Daha önce de belirtildiği gibi erkeklerde iktidarsızlık; ihtiyarlık, yarım erkeklik olarak yansıtılmış ve evlilik öncesi cinsellikle eşleştirilip bireyler uzak tutulmaya çalışılmıştır. Kadınlarda ise özellikle üreme yetisinin kaybolması üzerinden korku uyandırma amacı kendini göstermektedir. Bu bağlamda yine frengi, bel soğukluğu, şankr hastalıklarından bahsedilmesi, evlilik öncesi cinselliğin hastalıkla eşleştirildiği savını desteklemektedir.

“Henüz hasta olan ve genç eşini çocuk yetiştirecek bir şekilde hem maddi hem manevi hem de fizyolojik bakımdan tatmin edemeyecek olan bir genç asla evlenmemelidir. Cinsi iktidarsızlığa uğramış gençler, evlendikleri takdirde eşlerine karşı derin bir mahcubiyetten başka hiç bir şey duymazlar ve o zavallı genç eşi pek haklı olarak isyanlara ve belki de bir çok fenalıklara teşvik etmiş olurlar...Genç kızlarda fena âdetler, kitabımızda yazdığımız veçhile güya bekâretlerini korumak gibi bir düşünceye kapılarak bir aşk ve sevdâ zevki için kendilerine başka mecralardan muamele yaptıran genç kızların çoğalmas ve bu itiyadların yer etmesi bütün tabi zevkleri bozmaktadır (a.g.e, s.25-26)”

İktidarsızlığın utanç duyulması gereken bir durum, norm dışı cinselliğin de benzer şekilde bir hastalık olarak görülmesi ve daha pek çok hastalığa yol açığının belirtilmesi yine beden denetimi ve cinsellik konusunda tıp biliminin meşrulaştırma aracı olarak kullanıldığına işaret etmektedir. Eşcinsellik özellikle de kadın eşcinselliği sıhhi öğüt kitaplarında sıklıkla dönülen konulardandır. Aşağıdaki alıntıda da görüleceği gibi bu davranışın üreme yetilerine zararı ve “normal” cinsellikten alınacak hazzı engellemesi bireylerin uysallaşması, arzularını denetlemesi için merkezi bir imge olarak kullanılmıştır. Bu sebeple okuyucunun normal davranışların dışına çıkmaktan utanç duymasını, iğrenmesini sağlayacak betimlemeler eserlerde önemli bir yere sahiptir:

“Nitekim bu şekil kız buluşmalarında yapılan tazyik ile, rahim yolu istikametini değişerek bir münhani şeklini almakta ve ileride rahim yolundan yapılacağı muhakkak olan meşru bir buluşmada müthiş acı ve ıstırap tevhide ile cinsi bir iktidarsızlığın zuhura geldiği görülmektedir....Bu vaziyete giren genç kızların bekâretlerini muhafaza etmeleri, etmemelerinden daha çok feci bir ahlâksızlık ve onlara bu hareketi yaptırmak da en denaetkârane (alçakça) bir cinayet, en vicdansızca bir alçaklıktır. Genç kızlar belli dereceye kadar varmayıp erkeklerle yalnız delk ve temas şeklinde bir buluşma yaparlar. Bunun temadisi ve bir itiyat haline gelişi, bilâhare tabii bir cimada kadınlığa ait zuhuratın kaybolmasına mucip olur. Ve genç kadın ancak delk ve temas yapmak suretiyle memnun edilebilir (a.y).”

Buradan yola çıkarak kadınların özellikle kısırlık, anne olamama korkusu üzerinden denetlendiği söylenebilir. Yazının ilerleyen sayfalarında evlilik dışı cinsellik ve hamilelik korkusuyla kullanılan ilaçlar ya da çocuk düşürmek için başvuru yolların kısırlığa yol açtığı, geri dönülemez sonuçları olduğu belirtilmiştir (a.g.e, s.27). Bu durumda da kadın bilgisiz olmak, her söylenene inanmakla itham edilmiştir. Kadınların eski bilgi birikimine güvenmemesi gerektiği, yeni bilimsel bilginin öğütlerine göre bedenlerini ve zihinlerini yeniden inşa etmeleri gerekliliğini ortaya koyan dil dönem yazınında merkezi bir imge olan asri kadın-asri anne kavramına işaret etmektedir. Diğer eserlerde olduğu gibi burada da kadın cinselliği ve eşcinsellik yok sayılmamış aksine tehlikeler, vücutta yaratacağı hastalık ve deformasyonlar üzerinden korkuyla çekinme, içe dönme, ötekenden uzaklaşma gibi davranışlar hedeflenmiştir.

Erkeklerde iktidarsızlığın ana sebeplerinden biri olarak gençlikteki garip cima şekilleri, macera düşkünlükleri gösterilmiştir (a.g.e, s.28). Böylece hayatın her döneminde arzuların denetimi ve norm dışına çıkmama gerekliliği iktidarsızlık ve hastalıklardan kaynaklanacak utanç üzerinden yinelenmiştir. Bu durumun diğer sebebi olaraksa zührevi hastalıklar gösterilmiş ve yapılan betimlemelerde okuyucuyu uzaklaştıracak, korkutacak bir dil kullanılmıştır. Biyoiktidarın temel amaçlarına uygun şekilde en büyük felaket olarak hem kadınlarda hem de erkeklerde çocuk doğurma yetisinin ortadan kalkması gösterilmiştir:

“Yaş ilerledikçe cimâ istekleri anında öyle çirkin vaziyetler gösterirler ki bir kadın için gayet **iğrenç, korkunçtur**. Meselâ dudakların arasından, hatta burundan köpüklü gelen salyalar. Ve zuhur eden menide kan, irin gibi maddeler görülür ki bunu takiben ya bir ate ya bir nüzul gelerek umumi veya mevzii felçlere yol açar. Bahusus tedavi edilmeyen frengi ve bel soğukluğu gibi hastalıklarla malul erkeklerde böyle neticelerin vukuunu beklemek ve görmek hemen hemen yüzde doksan dokuz gibidir. Binaenaleyh her genç muhakkak kendini iyi tanımak ve anlamak istiyorsa mütehassıs bir doktor tarafından umumi bir muayeneye tabi tutulmalıdır (a.g.e, s.31).”

Verilen alıntıda cinsel hastalıklar ve cinsellik sırasında ortaya çıkacak görüntülerden sadece erkeklerin değil kadınların da iğrenebileceği önerisinin ortaya konması hayli önemlidir. Bu cinsellik konusunda erkek merkezli bakıştan uzaklaşıldığının; kadınların arzuları, hisleri ve cinsellikteki rolünün de söylemlerin öznesi haline geldiğinin bir göstergesidir. Bu durumun özellikle ailelere yönelik yazılan bir eserde veriliyor olması bireylerin kendileri için kabul etmeyecekleri pek çok bilgiyi konu çocuklarının sağlığı-mutluluğu olduğunda daha kolay kabul edecekleri fikriyle alakalı olduğu söylenebilir. Nasıl ki dönemin kamusal alana çıkan, özgürleşen kadın imgesi “cumhuriyetçi, laik kızlarımız” sloganı üzerinden ilerlediyse, burada da ebeveynlerin çocukların saadeti mevzubahis olduğunda kendi için ya da kendi eşi için kabul etmeyeceği pek çok bilgiye uyması, öğrenmesi kolaylaşmıştır. Gençlerin evlenmeden önce iyice araştırma yapmaları ailelerinin etrafı sorup soruşturması, “tertemiz ve salahiyyetar” bir genç olduğundan emin olması gerektiğinin aksi halde çocukların tüm hayatının mutsuzluk içinde geçeceğinin altının çizilmesi daha önce öne sürülen nitelikli, sağlam bedenlerden doğacak, sağlıklı çocuklar imgesine verilen önemi kanıtlamaktadır.

Özetle, hastalığa bakıştaki değişim ahlaki buhrana çözüm arayışı fikriyle birleşmiş ve fuhuş hem kamu sağlığına hem de genel ahlaka yönelik büyük bir tehdit olarak kurgulanmıştır.

Zührevi hastalıklar genelevleri ve fuhuşun aktörlerinin denetiminde merkezi konumdadır. Dönemin yazın hayatında çocuklara, gençlere, kadınlara, erkeklere gibi farklı gruplara öğütler başlıklı sağlıkla ilgili bilgilendirici metinlerin hayli fazla olması ve bu metinlerde hayatın her alanı hakkında görüş belirtilmesi, düzenlemelerin yapılması; doğru-normal olanın sınırının kesin çizgilerle belirlenmesi sadece günlük hayattaki uygulamalarla değil aynı zamanda hakikat rejimleriyle de bireyin etrafının sarıldığına işaret etmektedir.

Dönemin siyasal bedeninin inşası tıbbi pratikler aracılığıyla gerçekleşmiş ve bu inşa dışarıdan bir güçle yapılmamış aksine, ahlak ve ömür boyu saadet gibi kavramlar aracılığıyla belirli duygular öne çıkarılmıştır. Böylelikle bireylerin bilerek ve isteyerek kendilerini ve etraflarını iktidarın tahayyülüne uygun şekilde inşa etmeleri sağlanmıştır. Bu süreçte özellikle kadınların sağlık söyleminin hem öznesi hem de nesnesi haline geldiği; denetim mekanizmasının önemli bir parçasını oluşturduğu söylenebilir. Bir başka deyişle hastalıklarla mücadele biyopolitik bir stratejiye dönüşmüştür. Özellikle zührevi hastalıklar ve kötü alışkanlıklar sebebiyle ortaya çıkan bağımlılıkların sağlığa zararları teması bedenlere ve nüfusa ulaşmayı kolaylaştırmış; sıhhi öğüt metinlerinde hastalığın ve sonuçlarının okuyucuda belirli bedensel tepkiler uyandırması böylelikle bedenlerin dışlanma ve iğrenmenin öznesi olma korkusuyla denetimi benimsemesi sağlanmıştır.

Nüfusu nitelik ve nicelik bakımından geliştirmenin yolu cinselliğin kontrol altına alınması olarak belirlenmiş ve üreme odaklı cinsellik düzeninin yaygınlaştırılmaya çalışılması için hastalıklardan korunma söylemi kullanılmıştır. Makbul cinselliğin sadece karı-koca arasında olması gerektiği, asıl doğal ve sağlıklı olanın bu olduğu bilgisi öne sürülerek birey beden ve toplum beden denetimi sağlanmıştır. Sağlıkla cinsellik ve ahlakın birleştirilmesi sayesinde önceden özel olan pek çok alana girilmiş, iktidarın tahayyülündeki vatandaş imgesi çok daha detaylı hale gelmiş ve zahmetsiz bir şekilde topluma yayılmıştır. Böylelikle bireysel ve mahrem/özel alana ait olan bir eylem kamusal alana taşınıp iktidarın düzenlemesine açık hale gelmiştir. Özellikle cinsellikle alakalı metinlerde sadece erkek değil kadınların davranışları ve tercihlerine de vurgu yapılmıştır. Bu düzenlenme ve denetleme süreci toplumu heteronormatif değerler çerçevesinde şekillendirmenin yanı sıra kadın cinselliğinin devlet kontrolüne alınmasına yol açmıştır. Öte yandan mastürbasyon, eşcinsellikle alakalı metinlerde kadınların tercihlerine de vurgu yapılması artık tıp biliminin sadece eril özne odaklı ilerlemediği, kadınların eylemlerine de odaklandığını kanıtlar niteliktedir. Metinlerde temel olarak vatandaş, genç derken hedeflenen kitle sadece erkekler olmaktan çıkıp artık kadınlara

da hitap etme gereği duyulmuştur. Bu durum kadın bedeni ve varlığının iktidarın gözünün çevrildiği bir alan olduğunu; sağlanan özgürlüklerin belirli denetim ve kontrol mekanizmalarını da yanında getirdiğini kanıtlamaktadır.

SONUÇ

Art arda gelen savaşlar sebebiyle büyük yıkıma uğrayan ulusun yeniden kuruluş ve toparlanma döneminde iktisadi kalkınma hedefini benimseyen Cumhuriyet rejimi doğal olarak biyopolitik araçlara başvurmuştur. Burada beden terbiyesi ve sağlık politikaları büyük rol oynamış, nüfusun nitelik ve niceliğinin artması amacı doğrultusunda sadece beden sağlığı değil ahlaki sağlık, sağlamlık ve temiz dimağ gibi kavramlar da önem kazanmıştır. Bu bağlamda sadece yasaklayıcı uygulamalar değil, sağlık, beden aile politikası konularında teşvik, ödüllendirme gibi yöntemler de uygulanmıştır. Bedeni ve akli terbiye edilmiş, iktidarın öngördüğü fikirleri hem kendi bedenine uygulayacak hem de topluma yerleştirebilecek sağlıklı ve uysal birey kurgusunda sadece beden değil ruh sağlığı ve akli melekelerin yerinde olması da önem kazanmıştır. Bu bağlamda duygularını kontrol edebilen, dimağı yerinde arzularını frenleyebilen birey imgesi kullanılmıştır. İktidar birey bedenini uygun kalıplara sokarken resmi söylemleri benimsemiş, sağlık ve ahlaki tahayyülleri kendi beden imgesi için kıstas olarak kullanan, norm olarak sunulan değerlerin dışına çıkmayan bireyler oluşturmayı amaçlamıştır. Beden her yandan kuşatılmış; iktidarın yörüngesine girmiş, müdahalesine tamamen açık hale getirilmiştir. Sağlık özellikle de salgın hastalıklardan korunma kavramları bu bağlamda harekete geçirilmiştir. Bu sebeple normalin belirlenmesi sürecinde aile-ahlak-cinsellik kavramları öne çıkmış, sağlam bedenlilik kavramı ve hastalıklardan kaçınmanın önemini toplumun her alanına yaymak için hem kurumsal hem de söylemsel açıdan pek çok strateji benimsenmiştir.

Biyomodernleşmeyle birlikte sağlık iktidar teknolojilerinin merkezine gelmiş, sağlıklı çocuk, sağlıklı asker, sağlıklı işçi, sağlıklı anne ve tekrardan sağlıklı annelerin doğuracağı sağlıklı nesil denklemi kamu sağlığının devlet eliyle sağlanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Merkeze gelen sağlam bedenlilik kavramının topluma yayılması, bireylerin sağlığının optimal hale getirilmesi amaçları doğrultusunda, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi, Muayene ve Tedavi Evleri, Belediye Hastaneleri, anne ve çocuk sağlığını gözetecek Doğum ve Çocuk Bakım Evleri, Süt Damlası Klinikleri açılmıştır. Toplum sağlığını denetleme, sağlıkla ilgili veri toplamak için Sağlık Propagandası ve Tıbbî İstatistik Umum Müdürlüğü kurulmuş ve bu kurum sıhhi propaganda faaliyetleriyle görevlendirilmiştir. Sadece resmi kurumlar değil yarı-resmi kuruluşlar ve popüler kültür metinleri de yeni sağlık bilgisi ve makbul davranışların topluma yayılmasında önemli rol oynamıştır. Hayatın her

alanında, dahil oldukları pek çok kurumda sağlam bedenli olmanın, gürbüz çocuklar doğurmanın önemiyle karşılaşan bireyler sürekli hale gelen bu temas sonucunda doğal olarak bu bilgileri benimseyecek, hayatının ve kimliğinin bir parçası haline getirecektir. Bu doğrultuda açılan kurumlar ve propaganda faaliyetlerinin yanında birey sağlığı ve kamu sağlığına odaklanan pek çok kanun ve nizamname yürürlüğe girmiştir. Bu süreç sağlık alanında kurumsallaşma ve yasama faaliyetlerinin yasallaşmasını, hayatın sağlık odaklı düzenlenmesini hedefleyen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu sonrası tepe noktasına ulaşmıştır. Böylelikle hastalıklar arasında da bir sınıflandırmaya gidilmiş, normların dışına çıkışı simgeleyen zührevi hastalıklar ulusun ve neslin felaketi olarak konumlandırılmış; bu tür hastalıkların yayılmasına sebep olmak kanunen suç sayılmıştır. Fuhuş ve norm dışı cinsel faaliyetler öne çıkarılmış, hastalık sadece sağlık açısından bir eksiklik olarak değil aynı zamanda ahlaki açıdan da eksikliğe işaret edecek şekilde kurgulanmıştır. Sağlık bilgisi, hijyen ve öjeni gibi kavramlar aracılığıyla iktidar hem kendi kimliğini inşa etmiş hem de toplumdaki yerini, meşruiyetini sağlamlaştırmıştır.

Sağlık politikaları ve sağlam bedenlilik söyleminin popüler kültür metinleri aracılığıyla halka benimsetilme şekli incelendiğinde ise çekirdek aile düzeni-ahlak-cinselliğin sağlığın merkezi parçaları olarak belirlendiği görülmektedir. Bu durum cinsiyet düzeninin/eril tahakkümün sürdüğüne, modernleşmeyle eklemlendiğine işaret etmektedir. İncelenen dönemde kadınların kamu alanında aktif rol oynar hale gelmesi bir kazanım olsa da aynı zamanda üzerindeki baskının da artmasına yol açmıştır. Bu durum çalışan annelerin çocukları için belli kurumlar oluşturulmasının yasayla güvence altına alınması, kadınların muayenesi için kadın hekimlerin yetişmesine önem verilmesi, kamusal alana çıkmış kadınlara yönelik pek çok sıhhi öğüt metninin oluşturulmasında da görülmektedir. Bahsedilen gelişmeler kadınlar açısından önemli kazanımlardır; önceden erkeklerin egemenliğinde olan pek çok alanda kadınların görünür hale geldiğine işaret etmektedir. Fakat son tahlilde kadınların belli bir şekilde davranarak, belli kurallara uyarak eril iktidarın uysal bedeni olması gerekiyordu. Bunu sağlamak içinse kadınların girebileceği alanları belirleyen ve kontrolü altında tutan toplumda egemen olan eril söylem kullanılmıştır. Bu bağlamda sağlık ve tıp bilimi bedenleri denetlemek ve bir hakikat rejimi kurmak açısından önemli hale gelmiş, kısıtlanacak ve dolaşım serbestisi kazanacak bedenlerin belirlenmesinde sağlık söylemi merkezi bir rol oynamıştır. Kurgulanan düzenin benimsenmesinde sağlık üzerinden ortaya koyulan belli imgeler ve duygulanımlar kullanılmıştır. Özellikle annelik, çocuk doğurma, çocuk bakımı, şefkat, iffetli olma, arzularını

denetleme ve norm dışı davranışlarda bulunmama gibi kavramların denetim mekanizmaları ve cinsiyetli tıp söyleminin topluma yayılmasında önemli bir yeri vardır.

Dönemin öne çıkan amaçları doğrultusunda sağlık metinlerinde zührevi hastalıklar felaket sebebi olarak ele alınmış, hastalıkların kaynağı norm dışı cinsellik olarak belirlenmiş ve bu doğrultuda anormalin karşısına konumlanmış normal-makbul cinsellik detaylandırılırken saadet, mutluluk, zenginlik gibi özendirici sıfatlar kullanılmıştır. Öte yandan norm dışı cinsellikler fenalık, pislik, hastalık, yılan, düşman gibi kaçınma ve utanç hisleri uyandıracak şekilde betimlenmiştir. Hastalık düşmanlaştırılırken, nefsi idare gibi kavramlar öne çıkmıştır. Üretim faaliyetleri dışındaki her eylemin özellikle de eğlencenin zevk peşinde koşmanın hastalık getireceği incelenen eserlerin önemli çıktılarındandır. Normalin sınırlarına her çıkışın içtimai afet tehlikesiyle birlikte geldiği, hastalıkların üreme yetilerine ve doğacak çocuklara verdiği zararlar sebebiyle toplumun da felaketine yol açacağı gibi uyarılar beden kurgusunda merkezi rol oynamıştır. Bu gibi tehlikeler ve nasihatler uysal bedenlerin oluşması, denetim mekanizmalarının benimsenmesinde önemli bir yere sahiptir.

Dönemin sağlık söyleminin cinsiyetli bir şekilde geliştiği de bu çalışmada ortaya çıkan sonuçlardan biridir. Aile sağlığından kadınlar sorumlu tutulurken kadınların geçmişten gelen sağlık ve çocuk bakımı bilgisinin küçümsenmesi dönem yazınında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Asri anne kavramı üzerinden kadınların yeni bilgileri benimsemesi ve yaymasının istenmesi cinsellik konusunda hayli detaylı metinlerde bile kadının cinselliğinin üreme üzerinden sorunsallaştırılması ve normalin dışına çıkan her türlü cinsellikte etken/özne taraf da olsa edilgen tarafta da olsa kadının sorumluluğunun erkeklerden daha fazla olduğunun sürekli belirtilmesi bu savı kanıtlar niteliktedir. Benzer şekilde dönemin sıhhi popüler kültür metinlerinde kadınlar arasında belli kategoriler ve gruplaşmalar yoluyla ötekileştirme, birbirinden uzaklaşma ve yakınlaşma örüntüleri görülmektedir. Böylelikle kadınların birleşmesi engellenmiş ve birbirlerini denetleme aracı olarak iktidarın öznesi haline gelmeleri sağlanmıştır.

Sağlıklı, uysal bedenler fikrini merkezine alan devlet politikalarının gündelik hayatın bilgisine yansımalarını incelemenin en iyi yollarından biri dönemin popüler kültür metinlerini incelemektir. Yaşanan değişimlerle birlikte ortaya çıkan biyopolitika odaklı yeni iktidar düzeninde gürbüz, sağlıklı, yavuz çocukları üretecek ve eğitecek grup olarak gençler hedef alınmıştır. Metinlerde gençlerin salt birey olarak değil, geleceğin anne babaları olarak da

görüldüğü ve onlara bu şekilde hitap edildiği görülmektedir. Dönem yazını incelendiğinde oluşan sağlık söyleminin genç nesli ahlak, cinsellik ve sağlık açısından en üstün nitelikleri ulaştırmaya amaçladığı ve bu doğrultuda kadınları araçsallaştırdığı görülmektedir. Nitekim kadınlar arası tipolojiler oluşturulurken temel ayırım noktası anne olacaklar ya da anne olma potansiyeli olanlar ve ötekiler; üreme özelliklerini kaybetmiş ya da çocuk sahibi olmak istemeyenler olarak belirlenmiştir ve buna göre olumlu/olumsuz betimlemeler yapılmıştır. Yapılabilecek bir diğer çıkarım, yazılan metinlerin amacı değiştikçe zührevi hastalıkların ele alınma ve betimlenme şeklinin de değiştiğidir. Örneğin tek eşlilik ve cinsel ahlakı öne çıkaran metinlerde hastalığın fuhuşla bulaştığı bu sebeple masum ailenin de felakete sürüklendiği vurgulanırken; okuyucuyu tedavi olmaya teşvik eden metinlerde, ki burada taşrada okunması için yazılmış propaganda metinleri öne çıkmaktadır, hastalığın utanılacak, kaçınılacak, saklanacak bir durum olmadığı hastalıkların tedaviyle geçeceği, bireyin sağlığına kavuşacağı öğütü sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Eserlerde masum frengi fikri üzerinden cinsel faaliyet dışında bulaşan zührevi hastalık örneklerinin öne çıkarıldığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak aslında sağlık söyleminin özellikle salgın hastalıklar bağlamında amaca göre şekil değiştirdiği; hastalıklı beden imgesinin uysal bedenler ve zihinler oluşturulmasında işlevselleştirildiği söylenebilir.

Çalışma çerçevesinde incelenen metinlerde karşımıza önemli bir yönelim çıkmaktadır; yazarlar öncelikle kitleleri kadın-erkek, genç-yaşlı, genç evli kadın, genç evli erkek, genç kız, genç erkek, gibi kategorilere ayırdıktan sonra her bir kategorinin sahip olması gereken vasıfları, kaçınması gereken davranışları ve yapması gerekenleri sıralamıştır. Sonrasında okuyucunun bu kategorilerle bağdaşması için komşunun yeğeni, bir tanıdığın akrabası gibi muallak ama herkesin etrafında karşılaşılabileceği bedenler üzerinden konuyu örneklemeyi tercih etmiştir. Böylelikle tehlikenin çok yakında olduğu, kişinin hastalıklarla her an karşılaşılabileceği vurgusu üzerinden okuyucunun hissetmesi istenen duygular ve beklenen davranışların çok daha keskinleşmesi, etkileyici hale gelmesi amaçlanmıştır. Tüm öğüt ve alıntıların belirli kategoriler ve aşırı uçtaki örnekler üzerinden ilerlemesi de bu açıdan önemlidir. Metinlerin neredeyse hepsinde kadınlar anne olacaklar, potansiyel anneler ve ötekiler şeklinde kategorilere ayrılmıştır. Bu ayrımlar üzerinden de istenen-istemeyen, biz grubuna dahil olacaklar ve dışlanacaklar belirlenmiştir. Sıhhi popüler kültür metinleri aracılığıyla makbul bedenin karşısında konumlanan üreme özelliklerini kaybetmiş ya da evlenmek-anne olmak istemeyenler ayrımı derinleşmiş ve bu ayrıma göre bireylere belli özellikler atanmış, betimlemelerde kullanılan sıfatlar değişmiştir. Hastalıklar ise genel olarak iki şekilde ele

alınmıştır; birincisi gözle görülmeyen tehlikeli mikroplardan her daim korunma; ikincisi hastalığın vücut bütünlüğüne zarar verdiği güzelliği etkilediği üzerinden harekete geçirme ve iğrendirme. Böylelikle bireylerin uysal hale gelmesi ve pek çok değişime rıza göstermesi sağlanmıştır. Bunun yanında kamu sağlığı ve salgınların önlenmesi konusunda oluşturulan kurumlar, talimatnameler, kamu bildirileri de devletin kamu sağlığına verdiği önemi göstermektedir. Oluşturulan söylemler ve politikalar sağlıklı anneler-sağlıklı bebekler-sağlıklı işçi ve askerler sloganı çerçevesinde şekillenmiş, dönemin makbul vatandaş tiplmesi sağlıklı, zinde ve ahlaklı birey merkezinde gelişmiştir. Aslında incelenen her kitabın kendine özel bir hedef kitle seçtiği ve hastalık-sağlık anlatısının hedef kitlenin özelliklerine göre şekil aldığı söylenebilir. Burada ayrı bir başlık olarak kadınlar için belirlenen standartların ve normalin dışına çıkmanın cezasının erkeklere göre daha katı ve gaddar olduğu, kadının esas görevinin annelik ve bakım emeğiyle sınırlı olduğu diğer uğraşların geride kaldığı böylelikle kadınların kamu sağlığı politikalarındaki yeri ve rolünün de bu doğrultuda şekillendiği belirtilmelidir.

Dönemin öne çıkan metinleri incelendiğinde getirilen yeniliklerin yüzeysel kaldığı, kadınların elde ettikleri hakların aslında kısıtlı olduğu ve kadının statüsündeki değişimin toplum nezdinde benimsenmesi konusunda sorun yaşandığı görülmektedir. Kadınların geleneksel beden kültüründen modern beden kültürüne adım atması istenirken eril iktidarın yönlendirdiği şekilde davranmaları hem kendilerini hem de çevrelerini denetlemeleri her an tetikte olmaları beklenmiştir. Bu durumu gerekçelendirmek içinse sağlık, ahlak, cinsellik kavramları kullanılmış, kadınlara ailelerinin sağlığının sorumluluğu yüklenmiş ve her türlü tehlikeye karşı, ki bu tehlikelerin en önde geleni şehvet ve arzularına hâkim olamayan erkek/kadınlardır, kendilerini ve ailelerini korumaları salık verilmiştir. Tabi ki sosyo-ekonomik açıdan kötü durumda olan kadınların maruz kaldığı ayrımcılık, ötekileştirilme deneyimlerinin sosyo-ekonomik olarak üst sınıftan gelen, eğitilmiş kadınlara göre çok daha vahim olduğu söylenebilir.

Sağlığın uluslaşma sürecinde öne çıkması hem bireysel hem de toplumsal açıdan bedenleri kontrol etme, ahlaki normların topluma yayılmasından kaynaklıdır. Aile, cinsiyet rollerinin meşrulaştığı ve cinselliğin denetlendiği; makbul vatandaş kurgusunun güçlenip, yayıldığı temel kurum olarak gösterilmiştir. Tüm bu değişimlerin özellikle kadınlar üzerinden işlediği; hıfzıssıhha söyleminin ve aynı şekilde sağlıklı beden vurgusunun kadınlar üzerinden toplumun her katmanına yayılmasının amaçlandığı; belirli özellikler öne çıkarılırken bazı özelliklerin yerildiği ve bu şekilde istenen nitelikli vatandaşın tanımının aslında kadın ve

dolayısıyla aile üzerinden yapıldığı söylenebilir. Metinlerde özellikle kadınların doğası, erkeklerin doğası gibi vurgular cinsiyet rejiminin modernleşmeyle birlikte devam ettiği hatta sınırlarının daha da netleştiğine işaret etmektedir.

Dönem yazınında sıklıkla karşımıza çıkan ahlak, bedensel arzuların kontrolü, nefesine hâkim olma vurgusu ve aksi halde bireylerin sonunun felaket, ağır hastalıklar olacağı uyarısı cinsellik ile sağlığın eşleştirildiği; bireylerde hastalıktan iğrenmek ve hastalığa yakalanmamak, hasta olandan nefret etme isteği uyandırmaya çalışıldığına işaret etmektedir. Böylelikle hastalıktan iğrenen kişi bu duruma düşme korkusundan kendi davranışlarını kendisi denetleyecektir hatta etrafını da denetlemeye başlayacaktır. Ahlaki normlar dışına çıkmakla eşleştirilen hastalıklarda ölüm oranı diğer hastalıklara göre daha az olsa da zührevi hastalıklar ulusun felaketi olarak kurgulanmıştır. Çünkü iktidarın asıl hedefi enerjinin üretim dışı faaliyetlere aktarıldığını gösteren hastalıklardır. Bu sebeple güçlü millet - gürbüz nesil fikrine ters düşen tüm eylemlerin sağlık üzerinden engellendiği, dışlandığı söylenebilir.

Cinselliğin zevkten arındırılıp sadece yeni hayatın üremesine indirgenmesi için hastalıklar bir araç olarak kullanılmıştır. Sevgi vurgusu üzerinden fuhuştan uzaklaştırma, evlilik odaklı cinselliğe yönlendirme amacı güdülmüş; bu doğrultuda yazılan öğüt metinlerinde birebir konuşma hissi uyandıran bir dil kullanılmış ve okuyucuya evlilik öncesi afif/temiz, iffetli bir hayat sürmek; evlilik dışı her türlü cinsellikten kaçınmak, kendi ve ailesinin hem bedensel hem de ruhsal/ahlaki sağlığına dikkat etmek gerektiği tembih edilmiştir. Çekirdek aile düzeninin ve evliliğin en doğal durum, doğanın kanunu olduğu; bireylerden özellikle de kadınlardan beklenenin sağlıklı çocuklar doğurması, evini bir saadet yuvasına çevirip herkesi mutlu etmesi, doğurduğu çocukların ve eşinin sağlığına dikkat etmesi olduğu bilgisi dönem yazınında hayli yaygındır. Bireylerin öğütlerin dışına çıkması, söylenenlere uymamasının sadece kişisel değil toplumsal bir sorun teşkil edeceği; vatansever bireylerin en önemli vazifesinin sağlıklı ve üretken olmak ve doğuracağı yeni nesile de bu fikirleri aşılacak olduğu da incelenen eserlerde öne çıkan temalardandır.

Metinlerin hedef kitlesi olarak orta sınıf şehirli kadınların belirlenmesi üremesi istenen ve istenmeyen grupların metinlerde kesin bir dille belirlendiğine işaret etmektedir. Her kadın ve erkek değil; sağlıklı, zinde, evli bireylerin çokça çocuk doğurması; hasta ya da ahlaki normların dışına çıkan bedenlerin ise çocuk doğurmaktan menedilmesi düşüncesi bu açıdan önemli bir diğer temadır. Böylelikle doğacak çocukların sakat ya da hasta olacağı bilgisi

üzerinden bireylerin caydırılmasının hedeflendiği görülmektedir. Bu açıdan dönemin pronatalist politikalarının herkesin çocuk doğurması değil sağlıklı bireylerin, sağlıklı çocuklar doğurmasına odaklandığı söylenebilir.

Cinsellik, cinsel sağlık ve üreme sağlığı eğitimlerine yönelik derslerin okullarda verilmesinin desteklenmesi sağlık amacı altında cinselliğin sınırlarının belirlendiği, gizlenmediği, saklanmadığı aksine normalin belirlenmesi ve bireylere benimsetilmesinde merkezi rol oynadığına işaret etmektedir. Cinsel eğitimin sağlıklı çocuklar doğması için önemli olduğu savının pek çok eserde karşımıza çıkması da bu fikri kanıtlar niteliktedir. Bu açıdan bakıldığında kadınların bilgiye sahip olabilmemesinin; bedenleri, cinsellikleri ve doğurganlıkları üzerinde söz hakları olmasının teşvik edildiği söylenebilir. Fakat bu güçlendirme iktidarın belirlediği sınırlar içinde, makbul kategorisine dahil bedenlerle sınırlıdır. Eğer ki birey anormal davranışlar sergiliyorsa topluma eninde sonunda zararı olacaktır bu sebeple bu birey çocuk doğurmasa hatta var olmasa daha iyi olur gibi bir düşünce zinciri incelenen genel sağlık metinlerinde de cinsel normalin belirlendiği sıhhi öğüt metinlerinde de tekrar eden bir temadır. Bu bağlamda cinsel hıfzıssıhhanın öjeniyle de yakından alakası olduğu iddia edilebilir. Doğum kontrolünün ve aile planlamasının “daha iyi” ve “eğitilmiş” nesiller yaratmanın, nüfusun tereddisinin engellenmesinin koşulu olarak görülmesi bu savı kanıtlar niteliktedir.

Özetle, biyopolitik bir strateji halini alan hastalıklarla mücadele ve sağlıklı, üretken beden vurgusu, bedenlere ve nüfusa ulaşmayı kolaylaştırmış; hedef kitlede bedensel tepkiler uyandırmak, bedenlerin dışlanma ve iğrenmenin öznesi olma korkusuyla denetimi benimsemesi için popüler kültür metinleri kullanılmış ve bu metinlerdeki çeşitli betimlemeler, kullanılan açık ve kesin dil aracılığıyla bedenler yeniden düzenlenmiş, inşa edilmiştir. Uygulanan politikalar ve geliştirilen söylemler aracılığıyla toplumu heteronormatif değerler çerçevesinde şekillendirmenin yanı sıra kadın cinselliğinin de sınırlarının belirlenmesi, denetim altına alınması sağlanmıştır. Sağlık söylemi ve bunun üzerinden kurulan denetim hayatın her alanına yayılmıştır. Özellikle de bedenin doğru cinselliğe yöneltilmesi ve ulusun en büyük düşmanı salgın hastalıklar metaforu hayatın her alanına sızarak denetimin meşrulaşmasını sağlamıştır. Bu denetim özellikle kadın bedeni ve cinselliğinin ahlak üzerinden denetimi ile kendini göstermiştir. Denetimin diğer bir ayağı da cinselliği sadece üreme amacıyla yani aile içinde kullanan makbul bireyler imgesi üzerinden ilerlemiştir ki bunu da özellikle Daniş Remzi Korok’un metinlerinde görmekteyiz. Belli karakterler, tipolojiler üzerinden hangi durumda neyin yapılması gerektiği sağlık, sıhhat üzerinden belirlenmiştir.

Sağlık metinleri ile modern vatandaş imgesi netleşmiş, içeriye alınan ve dışlanan/ötekileştirilen bireylerin tanımı belirginleşmiştir. Mikroplar ve gözle görülmeyen boyuttaki hastalık etkenleri fikri üzerinden insanlar arasında nefret, kaçınma, iğrenme gibi duyguların ortaya çıkması amaçlanmıştır.

Bu tez çerçevesinde dönemin sağlık politikasının ana eğilimleri ve biyomodernleşme sürecinde ortaya çıkan yeni beden kurgusunda sağlığın hangi kategoriler üzerinden ele alındığını inceledim ve bu kategoriler dahilinde kadın bedeni, cinselliğinin nasıl şekillendiğinin izini sürdüm. Evlilik-üreme odaklı cinselliğin, normal ve doğrunun, meşru cinsellik olarak kabul edilmesi, sadece bedenin değil zihnin de disipline edilmesi, benzer şekilde “ileride asker olacak gürbüz çocuklar” ve “bu çocukları doğuracak anneler” gibi imgelerin merkeze gelme sürecinde ne gibi söylemler üretilmiş ve bu söylemlerin bireylere benimsetilmesi için ne gibi yöntemler izlenmiştir? Salgın hastalıklar ve hastalıktan korkma ve korunma yolları bu süreçte ne gibi bir rol oynamıştır? Biyopolitika ve anatomopolitika bu sürecin neresindedir? Duygular ne tür bir rol üstlenmiştir? şeklinde ortaya koyduğum temel sorunsallara geri döndüğümde aşağıdaki hususları maddeleştirmem mümkün:

Öncelikle, normalin kurgulanma sürecinde ahlak, nefsine hâkim kadın ve erkekler; arzularını denetleyebilen, cinselliği tek meşru yol olan evlilik içinde ve aşırıya kaçmadan yaşayan, sağlıklı ve gürbüz çocuklar doğurmayı varlığının en önemli amacı addeden bedenler hayal edilmiştir. Bu imgelerin bireylere ve topluma benimsetilmesi için, tam tersi davranışlarda bulunan ve sonunda hastalık kapan, felakete sürüklenen örnekler kurgulanmıştır. Okuyucuda iğrenme, kaçınma hissi uyandıracak betimlemelerle önleyici eylem örüntüleri oluşturulmuştur. Popüler kültür metinleri aracılığıyla konu sağlık olduğunda cinsellik tıp alanı içinde en açık şekilde konuşulabilir konulardan biri haline gelmiş, günlük hayattan dışlansa da sağlık bağlamında cinsellik açık ve detaylı şekilde ortaya konulmuştur. Dolayısıyla modernleşmeyle birlikte cinselliğin gizlenmediği aksine normalleştirildiği ama bu durumun belli sınırlar; bir makbul imgesi üzerinden ilerlediği çalışmamın bir diğer çıktısıdır.

Norm dışına çıkışın sadece bireyi değil ailesini ve toplumu da etkileyeceği bilgisi; vatandaşların en büyük vatani görevinin sağlıklı olmak ve sağlıklı çocuklar doğurmak olduğu gibi sloganlarla bireylerde öz-denetimin sağlanması amaçlanmıştır. Hastalıkların ve hastaların canavarlaştırılması, hastalıklı bedenlerin çocuklarının da hastalıklı doğacağı fikri pek çok yazılı ve görsel materyalle desteklenmiş, bedenler ve davranışlar arasında oluşturulan hiyerarşiyle

salgın hastalıkların ve hastalık taşıyanların ötekileştirilmesi hedeflenmiş; ötekileştirilme, normalin dışına atılma korkusu üzerinden de sağlıklı bedenlerin bir araya gelmesi, bireylerin kendilerini ve çevrelerini denetime tabi kılmaları sağlanmıştır. Kamuya çıkan kadınların ahlak ve sağlık üzerinden denetlenmesi eril gücün pekişmesine yaramıştır. Bu bağlamda tıp biliminin etkisiz kaldığı, açıklama getiremediği yerde din ve ahlak devreye girmiş, ahlaki normlar dışına çıkmakla eşleştirilen hastalıklar korku ve utancın nesnesi olarak belirlenmiştir. Aileyi koruma ve masum evlatlarına hastalık bulaştırmama vurgusunun işaret ettiği bir diğer çıkarım da anne baba ve çocuklardan oluşan modern çekirdek aile düzeninin belirlenmesine dairdir. Bu düzenin oluşumu ve topluma yerleştirilmesinin dönemin sağlık söyleminin temel hedeflerinden biri olduğudur. Bu doğrultuda norm dışı cinsellikle hastalıkların eşleştirildiği bir dil kullanılmıştır.

Çalışma kapsamı açısından 1930-1936 yılları arasında yayımlanan, genel halk sağlığı, gençlerin sağlığı ve cinsel sağlık üzerine yazılan metinlerin incelemesinden oluşmaktadır. Bu dönemde özellikle sağlık ve cinsellik konusunda farklı yazarların benzer bir bakışı benimsediği, hedef kitlelere göre oluşturulan betimlemeler ve merkeze gelen sorunlar değişse bile sıhhi öğüt kitaplarının özünde sağlıklı beden-sağlıklı cinsellik-sağlıklı toplum üçlüsünün yattığı görülmektedir. Biyoiktidarla birlikte gelen düşünme biçiminin bilimsellik, akılsallık, bedene hâkim olan zihin gibi imgeler temelinde gelişmiş ve doğal olarak dönemin bilimsel bilgisi, düşünce hayatı bu yönde ilerlemiştir. Çalışma özellikle erken Cumhuriyet dönemine odaklandığından bu tarihten sonra ortaya çıkan metinlerde cinsellik ve sağlam bedenlilik söylemindeki kırılma noktalarını ve bu noktaların ne şekilde ortaya çıktığına değinmemiştir. Bu açıdan özellikle 1940'lı yıllarda ortaya çıkan metinlerin incelenmesi ve belirlenen temalardan hangilerinin kendini koruduğu, hangilerinin ne tür değişimler geçirdiğini incelemek de sağlık ve cinsel normalin belirlenmesi; bu bağlamda kadının konumlanışı açısından önemli bilgiler verecektir.

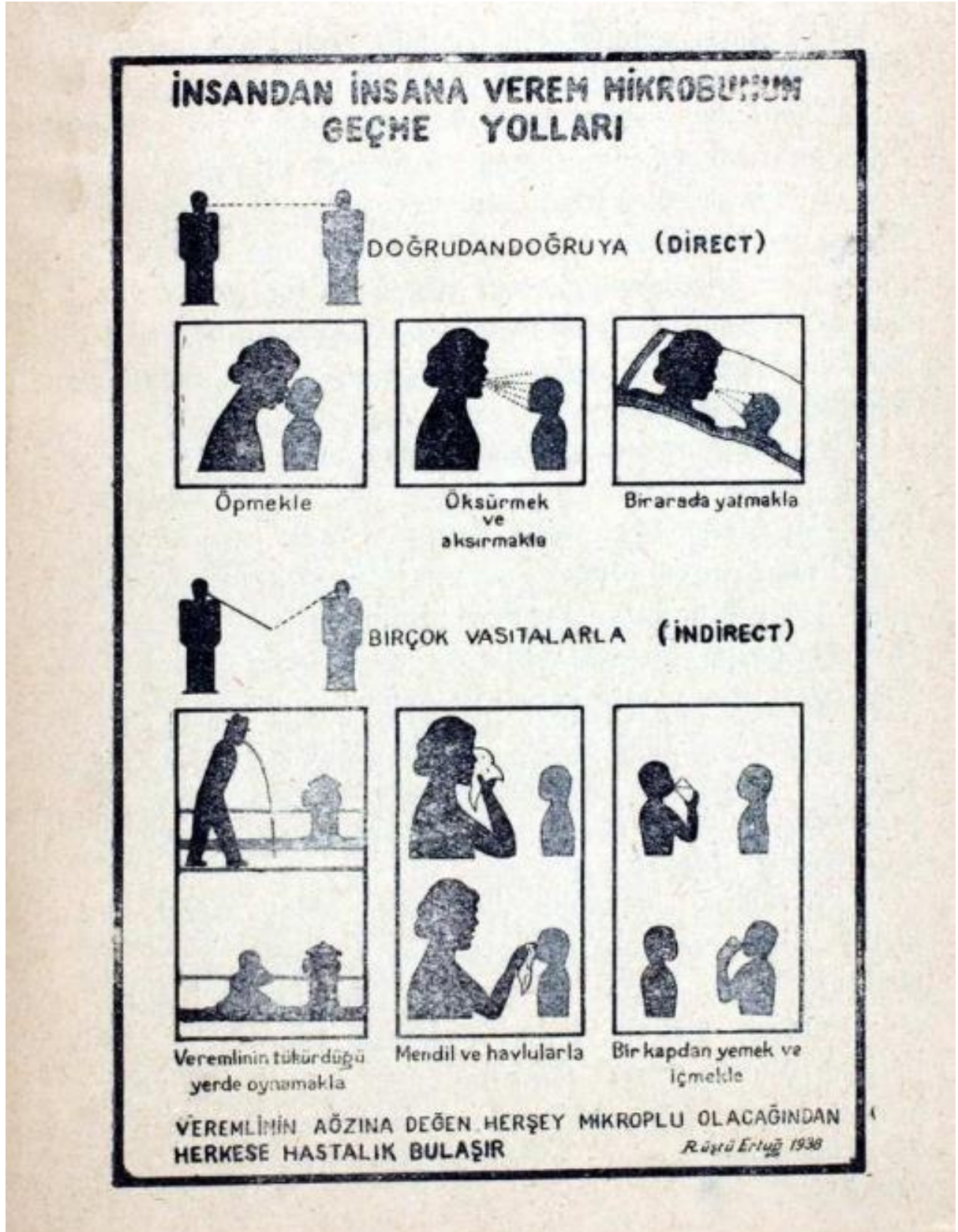
Erken Cumhuriyet döneminde nitelikli-ideal kadın imgesini inceleyen pek çok eser olsa da makbul tanımının içine girmeyen, hastalıklı-ötekileştirilmiş kadın imgesini uygulamalar, politikalar ve söylem düzeyinde konumlanışına değinen çalışma sayısı azdır. Normal imgesinin oluşumunda cinsel normalin konumlanışı; ideal imgesi oluşurken ötekinin nasıl yansıtıldığı, okuyucuda hangi hislerin uyandırılmaya çalışıldığı, kadın cinselliğinin biyopolitik stratejiler içerisinde nerede konumlandığı henüz incelenmemiş konulardandır. Çalışmam kapsamında bu konuyu sıhhi öğüt metinleri bağlamında ele almaya çalıştım. Çalışmamın cinsellik söylemi ayağı özellikle gençler için yazılmış metinlere odaklandığından söylemin yaşlılar için, dul

kadın-erkekler için ne şekilde ilerlediği genel olarak bu çalışmayı teğet geçen konulardan biridir. Buna ek olarak popüler kültür ve sağlıkla ilgili ilerleyen dönemlerde yazılmış eserlerle erken Cumhuriyet döneminde yazılmış eserler arasında yapılacak karşılaştırmalı bir inceleme söylemin süreklilik ve kırılma noktalarının belirlenmesi, sağlık-cinsellik-aile kavramlarının dönüşümü açısından yararlı bilgiler verecektir. Ayrıca öjeni kavramı etrafında şekillenen çalışmalar açısından fuhuş ve zührevi hastalıklardan kaçınma; “hastalıklı bedenleri” belli mekanlara kısıtlama gibi uygulamaların makbul cinsellik kurgusundaki rolü ve aile merkezli niteliği de henüz aydınlatılmamış konulardandır.

Dönemin sağlıkla ilgili yazı ve bilgilerinin pek çoğunun çeviri eserlerden gelmesi, hatta çalışma kapsamında incelenen metinlerin bir kısmının da çeviri metinler olması Çeviribilim alanı açısından da önemli bir veri teşkil etmektedir. Çeviride ortaya çıkan değişimler, metinlerin seçilme sebebi, söylemin kaynak metin-erek metin arasında gelgitleri, uyarlanma şekli ve dönemin yazınında bu çevirilerin yeri Çeviribilim literatüründe henüz detaylıca ele alınmamış bir alana işaret etmektedir.

EKLER

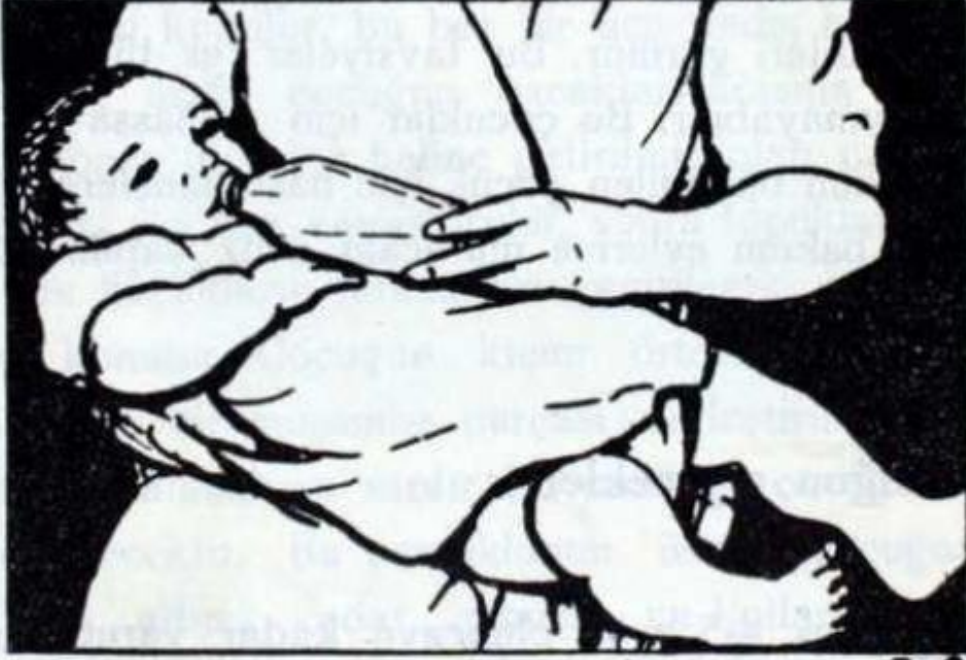
Resim.1: Veremin bulaşma yolu hakkında bilgilendirici bir resim, Sıhhat ve İctimai Muavenet Neşriyatından, No.60 (1938). Bu resim aynı zamanda bedenlerin birbirine yakınlaşmasını engellemek, hastalıktan ve hastalıklı bireyden kaçmayı öğütleyen dile işaret etmektedir.

Resim.2: Dönemin sağlık bakanlığınca basılan ve ücretsiz dağıtılan annelere doğru çocuk bakım yollarının öğretildiği kitabın kapak fotoğrafı, Sıhhat ve İctimai Muavenet Neşriyatından, No.51 (1938).

Resim.3: Annelere Öğüt başlıklı eserde doğru ve yanlış davranışların örneklenmesi. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Neşriyatından, No.51 (1938).

Yanlış vaziyetde emzik verme

Doğru vaziyetde emzik verme

Resim.4: Annelere Öğütler başlıklı eserde bebeklerin kundaklanma şeklinin detaylandırılması.
Sıhhat ve İçtimai Muavenet Neşriyatından, No.51 (1938).

Resim.5: Trahomla ilgili bilgilendirici afişler. **Trahom Hakkında Halka Nasihatler**, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti Neşriyatından, No.33 (1933)

Trahom un sonu körlük tür.

Biraz eskice
Trahom

Kapağın göze
yapışıp kaynaması

Göz kapağının
içeri dönmesi

Göz yarası

Göz çibanı

Körlük

Trahom

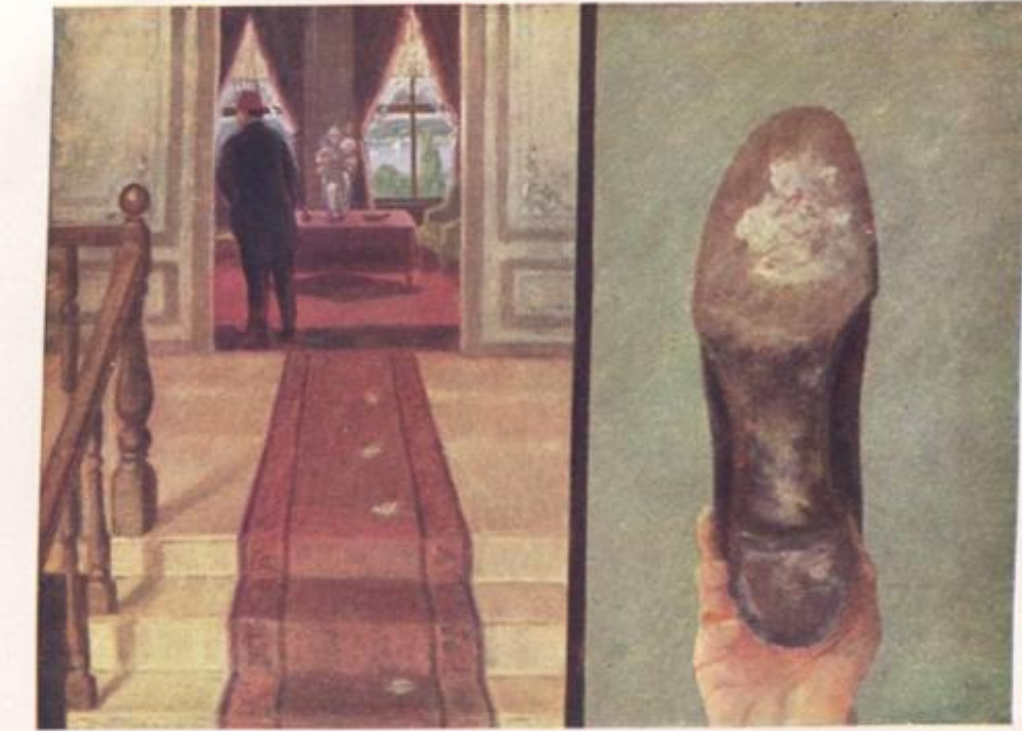
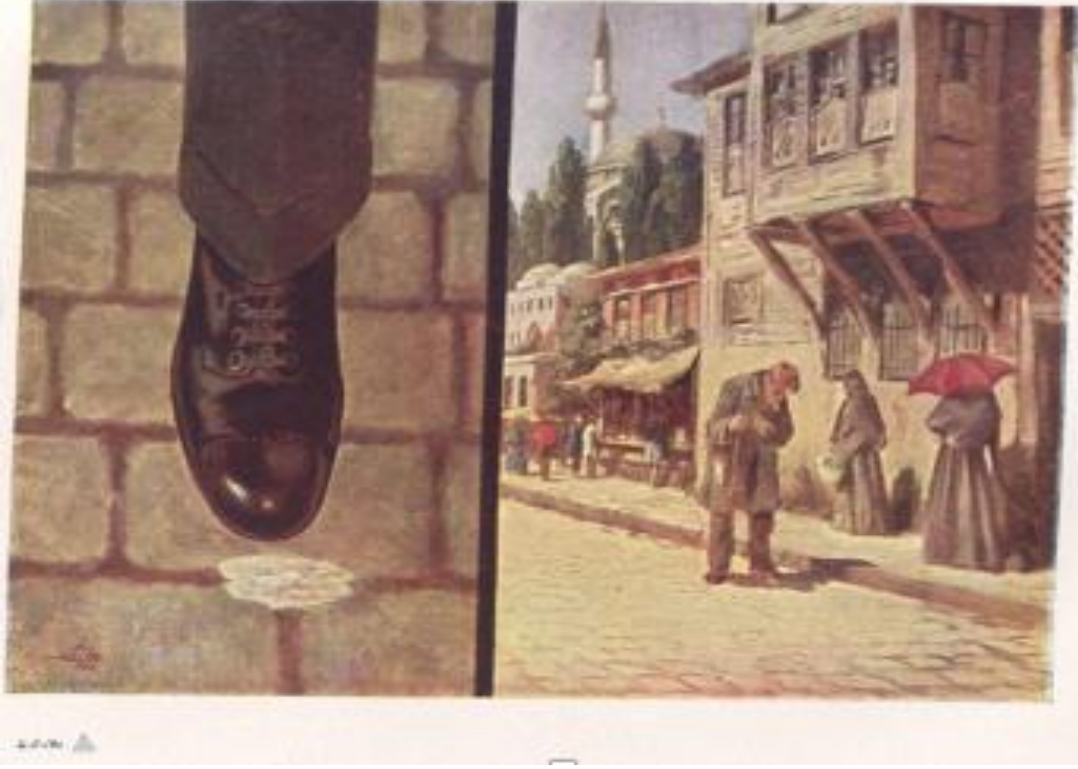
tedavi edilmezse

Kör eder.

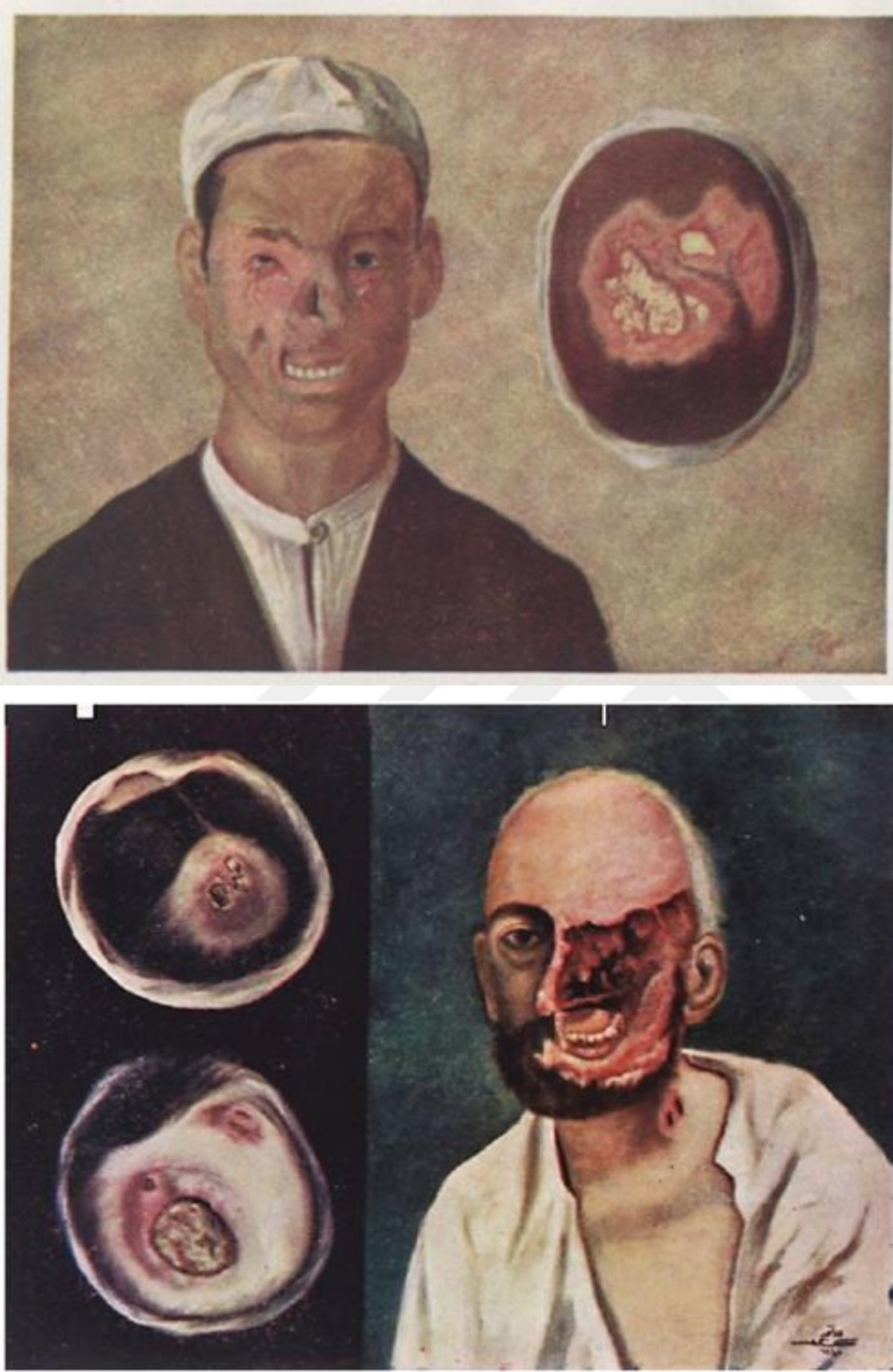
Bu ihtiyar Trahomdan kör olmuştur. Hastalığı
çocuğuna da geçmiştir. Eğer tedavi edilmezse
çocuğu da babası gibi kör olacaktır.

Resim.6: Sıhhi Müze Atlasında bulunan “sokaktaki ayakkabı eve hastalık taşır” başlıklı resim. Bu çizimde sokaktaki kişinin erkek olması kadın ve çocuğunda evde beklediğinin özellikle kadının çocuğuyla ilgilenmez, bunun yerine ev içi eğlence faaliyetinde bulunur şekilde yansıtılması da önemli bir ön yargıya işaret etmektedir. **Sıhhi Müze Atlasından (1926).**

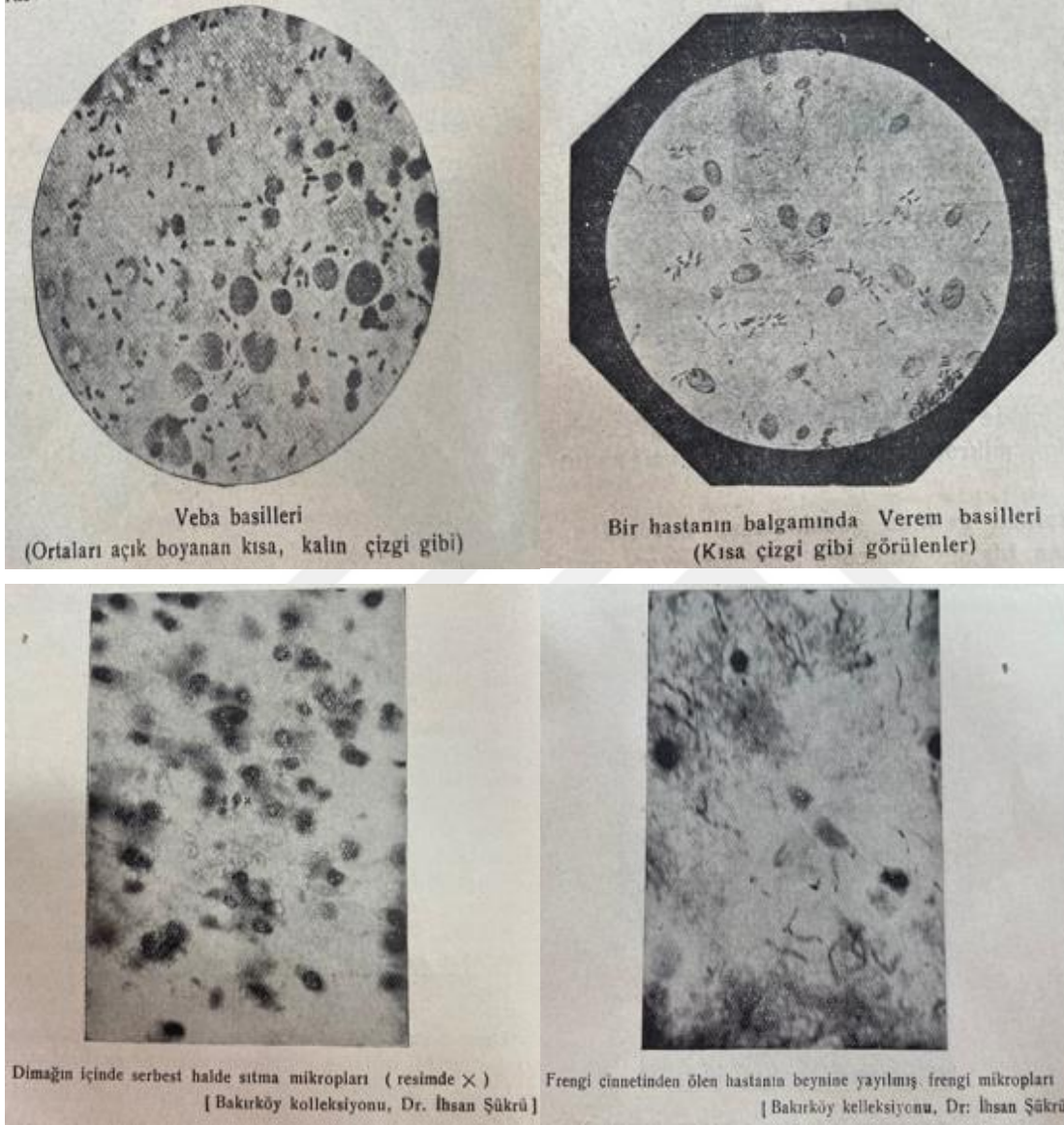
Resim.7: Üçüncü devre frenginin vücutta yol açtığı deformasyonu örnekleyen çizimler. **Sıhhi Müze Atlasından** (1926).

Resim.8: Hasta çocuk ve sağlıklı çocuk ayrımı üzerinden okuyucuyu hastalıktan kaçınmaya iten dile örnek resimler. **Sıhhat Almanajından** (1933).

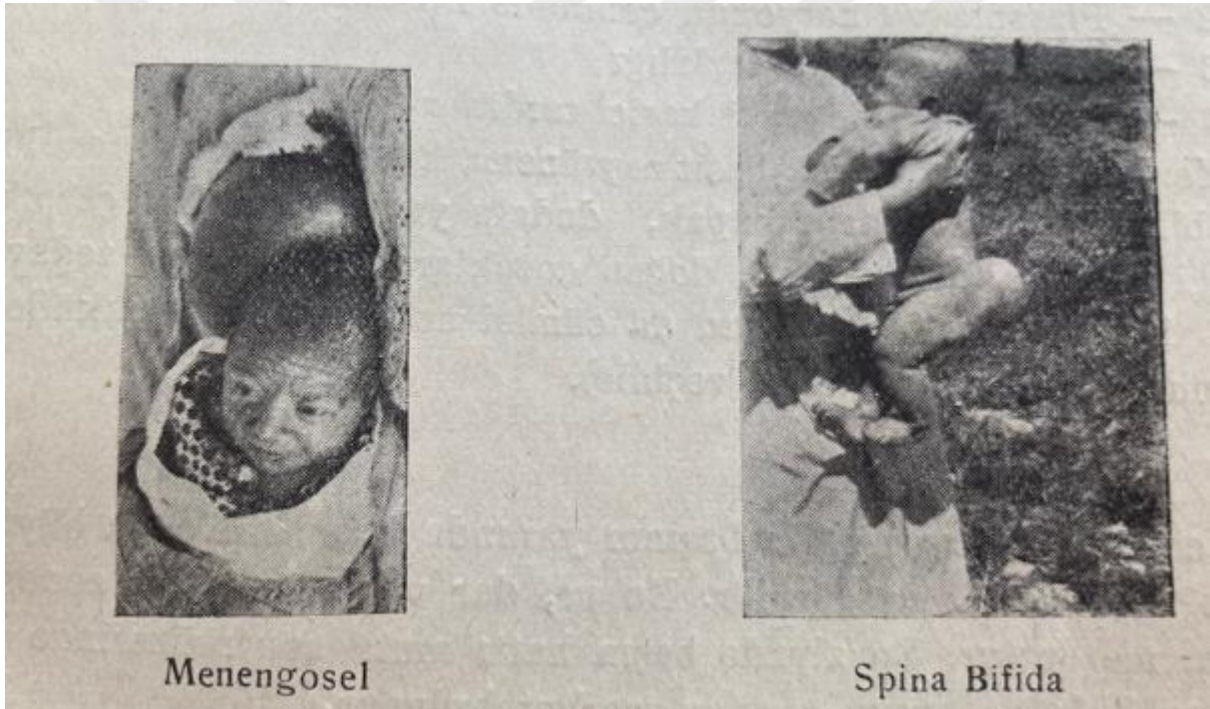

Resim.9: Mikroplar ve hastalık kaynağı, canlıların resimleri üzerinden hastalığı somutlaştırma, görünmeyen, ya da zorla görünebilecek varlıklardan iğrenme ve kaçınma hissi uyandıran resimler. **Sıhhat** **Almanağından** (1933).

Resim.10: “Hastalıklı” çocuk çizimleri ve resimleri. **Sıhhat Almanacağından** (1933).

Resim.11: Bel soğukluğu sebebiyle gözlerini kaybetmiş bir bebek ve sağlıklı bir bebeğin resmi. **Sıhhat** **Almanağından** (1933).

Resim.12: Bel soğukluğuna yakalanmış anneden doğan çocukların tedavisine dair görsel. **Sıhhat Almanajından** (1933).

Resim.13: Çocuğunu kucaklayan anne ve sağlıklı bebek resimleri. **Çocuk Bakımı ve Halk Sağlığı Bilgileri**, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti Neşriyatından, No.57 (1938).

Ben Bir Bebeğim.

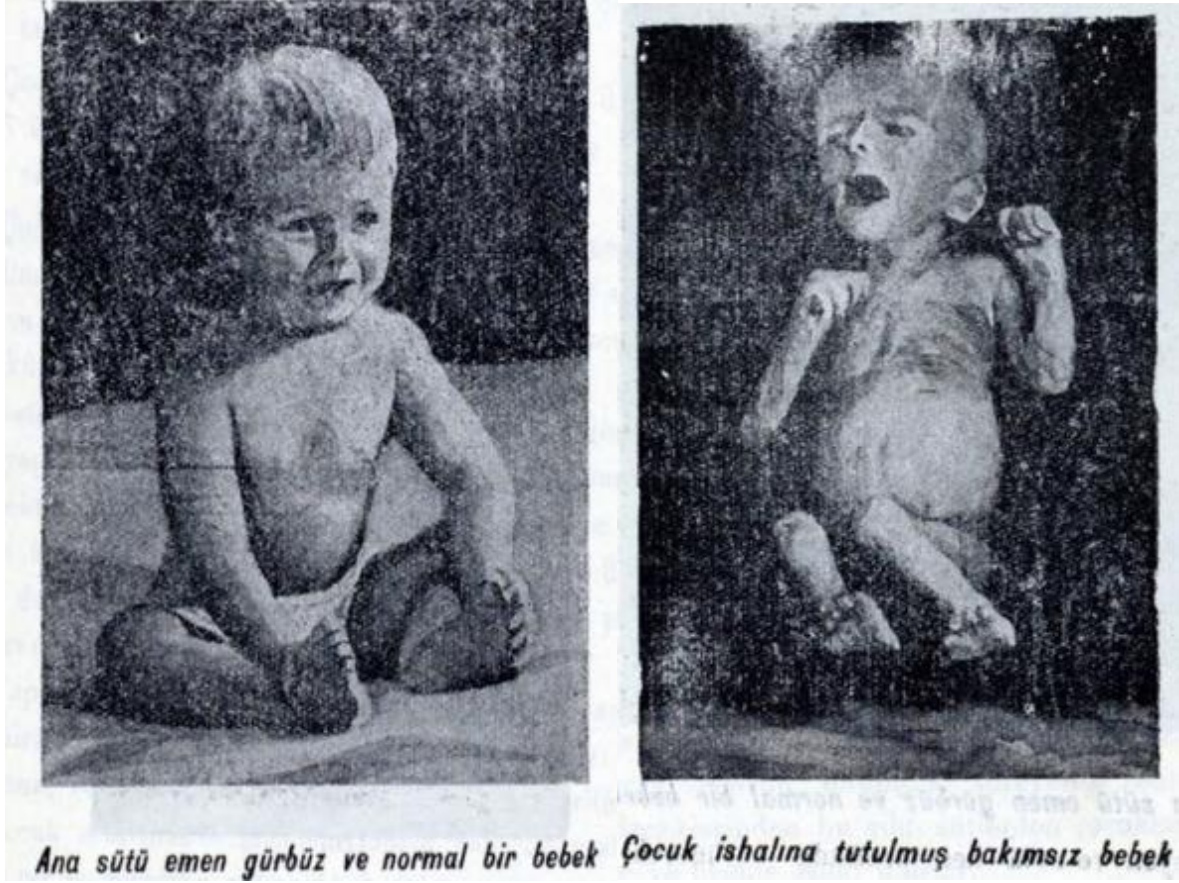

Şekil: 1

Resim.14: Kötü beslenmiş bebek ve sağlıklı gürbüz bebek resimleri. **Sıhhat Almanajından** (1933).

Resim.15: Annelik görevlerinin önemini vurgulayan bir resim. **Çocuk İshali**, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Neşriyatından, No.55 (1938).

Resim.16: Hastalıklı, acı çeken bedenler. **Sihhi Müze Atlasından, (1926)**

KAYNAKÇA

TBMM Zabıt Cerideleri ve Resmî Belgeler

TBMM Zabıt Ceridesi, C.1. 28.4.1920.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.1. 13.5.1920.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.7. 26.12.1920.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.7. 28.12.1920.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.7. 29.12.1920.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.7. 1.1.1921.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.8. 22.2.1921.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.23. 1.3.1926.

BCA.030.01/177.221.5-9.

BCA.030.18.01.02/40.80.12.

BOA. A.MKT. MHM. 245-76. 13/CA/1279, 6 Kasım 1862.

“Men’i Müskirat Kanunu”, **Ceridei Resmîye** ile Neşir ve İlânı, No. 4: 28 Şubat 1921.

Çevrimiçi:

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc001/kanuntbmmc001/kanuntbmmc00100022.pdf

“Frenginin Men ve Tahdidi Sirayeti Hakkında Kanun” **Ceridei Resmîye** ile Neşir ve İlânı,

No. 5: 7 Mart 1921. Çevrimiçi:

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc001/kanuntbmmc001/kanuntbmmc00100090.pdf

TC. Resmî Gazete, Sayı: 1489, 6 Mayıs 1930 s. 1-17. Çevrimiçi:

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1489.pdf>

TC. Resmî Gazete, Sayı: 2560, 23. Kasım 1933, s.1-13. Çevrimiçi:

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2560.pdf>

TC. Resmî Gazete, Sayı: 3337, 23 Haziran 1936, s.1-31. Çevrimiçi:

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3337.pdf>

T.C. Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti Neşriyatından, No. 93.

Diğer Kaynaklar

- Sağlık Bakanlığı: 2004 **80. Yılda Tedavi Hizmetleri (1923 - 2003)**, (2004), Ankara: Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Agamben, G.: 1998 **Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life**, Çev. Daniel Heller-Roazen. Stanford: Stanford University Press. 1-118.
- Agamben, G.: 2020 The invention of an epidemic, **Quodlibet**,
<https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-l-invenzione-di-un-epidemia>
- Ahmad, F.: 2003 **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ahmed, S.: 2004 “Affective Economies” **Social Text**, 79 (Volume 22, Number 2), s.117-139.
- Ahmed, S: 2015 **Duyguların Kültürel Politikası**, çev. Sultan Komut, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Ak, B.: 2002 “Türkiye Cumhuriyeti'nde Sağlık Hizmetleri” **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 17, s.725-759.
- Akalın, A. (2007), Duygulanım ve Duygulanımsal Emek Üzerine Notlar **Birikim**, 217. <https://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/4913/duygulanim-ve-duygulanimsal-emek-uzerine-notlar#.XYCysi2B2T8>
- Akalın, Besim Ö:1935 **Kızlarımız İçin**, İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası.
- Akın, A.: 2007 “Emergence of the Family Planning Program in Turkey”, **The Global Family Planning Revolution, Three Decades of Population Policies and Programs**, Ed. Robinson, W. C. Ross, J. A. The World Bank, Washington DC, 2007, s.85-102.
- Akın, A.: 2012 “Türkiye’de Değişen Nüfus ve Sağlık Politikaları Doğrultusunda, İsteyerek Düşükler ve Üreme Sağlığı Hizmet

Sunumunda Geleceğe Bakış” . Turkish Journal of Public Health , Cilt 10 Özel Sayı , 43-60.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tjph/issue/68493/1071792>

- Akın, Y.: 2004 **Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alemdaroğlu, A.: 2005 “Politics of the Body and Eugenic Discourse in Early Republican Turkey” **Body and Society Vol. 11 No. 3**.
- Apple, D. R.: 2007 **Perfect Motherhood: Science and Childrearing in America** New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Arpacı, M.: 2014a Hastalık, ulus ve felaket: Türkiye'de frengi ile mücadele (1920-1950). **Toplum ve Bilim**, 0(130), ss. 59 - 86.
- Arpacı, M.: 2014b Erken Cumhuriyet Türkiye'si'nde Kamu Sağlığı Siyaseti ve Öjenik (1923-1946), **Tarih ve Toplum** sa.17, ss.129-156.
- Arpacı, M.: 2015 **Modernleşen Türkiye'de beden ve nüfus politikaları: Hıfzıssıhha, terbiye, öjeni** (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı, İstanbul.
- Arpacı, M.: 2016 Foucault, Biyopolitika ve Biyotarih: Tarihsel Çalışma Alanları Olarak Tıp, Beden ve Nüfus **ViraVerita**, sa.3, ss.80-98,2016
- Atabay, E.: 2009 **Eugenics, Modernity and the Rationalization of Morality in Early Republican Turkey** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Institute of Islamic Studies McGill University, Montreal.
- Atasoy, Z.B.: 2017 “Erken Cumhuriyet Döneminde Fuhuşun Mekansal Yansımaları” ed: Burcu Kurt & İsmail Yaşayanlar, Osmanlı'dan

- Cumhuriyete Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı** İstanbul
Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Atatürk Ansiklopedisi: **Atatürk Ansiklopedisi**, Refik Saydam Hıfzısıhha Enstitüsü,
t. y erişim: 1. 06.2022.
- Aytemur Sağiroğlu, N.: Öjeni ve Sağlam Bedenlilik. **FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler**
2020 **Dergisi**, (30) , 115-133.
- Bayram, A.:2018 Foucault'nun Yöntemi: Hakikatin Söylemsel İnşasının
Arkeolojisi ve Soykütüğü. Marmara Üniversitesi Siyasal
Bilimler Dergisi, 6(2), 217 - 230. 10.14782/ipsus.460139
- Best: ve Kellner, D.: **Postmodern Teori**. Mehmet Küçük (çev.). İstanbul: Ayrıntı
2000 Yayınları.
- Birinci, İ.: 1981 “Ahlak Zabıtasının Tarihçesi”, **Polis Emeklileri Polis Dergisi**,
Yıl. 1981: 161.
- Boyar, E.: 2018 aking Health to the Village: Early Turkish Republican Health
Propaganda in the Countryside Social, **Economic and Political**
Studies of the Middle East and Asia, ed. Eickelman ss.164-
210
- Bulut, F.: 2009 “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tehlikeli Bir Miras: “Frengi””,
Tarih Okulu, İlkbahar 2009, Sayı III, 109-123.
- Burçak, B.: 2017 Devr-i Hamid'de aile, kadın ve sıhhat, ed: Burcu Kurt&İsmail
Yaşayanlar, **Osmanlı'dan Cumhuriyete Salgın Hastalıklar ve**
Kamu Sağlığı (s.25-46) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Büyük, Z.: 2018 **Birinci ve İkinci Dönem (1920-1927) TBMM**
Tutanaklarında Gündelik Hayat Tartışmaları,

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

Çağlı, E.: 2011 **Kemalist Dönemin Öjeni Politikalarında Kadınlığın Kurgulanışı: 1930 – 1945** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Calmette, A.: 1930 **Tenasül Terbiyesi Hakkında Bir İki Söz** Çev. Kilisli Rıfat, İstanbul.

Çoban, H.: 2021 **Milliyetçilik ve Biyopolitika Türkiye’de Ulus İnşası, Irk Olgusu ve Politik Bileşenleri**, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Cumhuriyet Halk Partisi: **On Beşinci Yıl Kitabı**, Anlara: Cumhuriyet Halk Partisi Yayınları.

Demir, M.: 2011 **Umumi Hıfzıssıhha Kanunu Üzerine Bir İnceleme, Çalışma ve Toplum Dergisi.**

Digester, P.: 1992 “The Fourth Face of Power, The **Journal of Politics** 54(4): 977-1007.

Doğan, Cem.: 2020 **Osmanlı'da Cinselliğin Saklı Kıyısı II. Abdülhamid Dönemi ve Sonrası İstanbul'da Fuhuş Frengi ve İktidar (1878-1922)**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Durakbaşı, A.: 2000 **Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Erdoğan, D.: 2014 Foucault ve Beden. **Toplumsal Cinsiyet ve Beden**. Ankara.

Eren, N & Nuray T.: 1998 **Cumhuriyet ve Sağlık**, Ankara: Türk Tabipleri Birliği.

- Eksner, M.C.: 1930 **Dost mu Düşman mı?** , çev: Kilisli Rıfat American Research Institute in Turkey, Istanbul Center Library, online in Digital Library for International Research Archive, Item #11492, <http://www.dlir.org/archive/items/show/11492> (erişim Ekim 14, 2022).
- Evşile M.: 2018 Cumhuriyet Döneminde Sağlık Hizmetleri (1923-1950), **Kesit Akademi Dergisi**, Yıl: 4, Sayı:13, Mart 2018: 1-19.
- Faik, B.: 1932 **Yeni Hıfzıssıhha**, İstanbul: Devlet Matbaası.
- Federici S.: 2011 **Caliban ve Cadı**, İstanbul: Otonom Yayınları.
- Foucault, M.: 1992 **Hapishane'nin Doğuşu**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M.: 2000 “Özne ve İktidar”. **Özne ve İktidar**, çev: I. Ergüden- O. Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M.: 2002 **Toplumu Savunmak Gerekir**, çev: Şehsuvar. Aktaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M.: 2003a “İktidar ve Bilgi”, **İktidarın Gözü**, çev: Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M.: 2003b **Cinselliğin Tarihi**, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M.: 2006 Foucault, M. (2006), **Kliniğin Doğuşu**, çev: İnci Malak Uysal, Ankara: Epos Yayınları.
- Foucault, M.: 2011 **Entelektüelin Siyasi İşlevi: Seçme Yazılar 1**, çev: Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Frik, F.: 1938 **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tıp ve Hıfzıssıhha Hareketleri (1923-1938).** İstanbul.
- Gülser, C & Rasimoğlu, İ.: 2017 Erken Cumhuriyet Döneminde Sağlıklı Bireyin İnşası: Pronatalist Politikalar, Çocuk Sağlığı ve Verem. **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, sayı,39 (2) s. 329-357.
- Halkacı, K.:1938 **Çocuk Bakımı ve Halk Sağlığı Bilgileri**, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti Neşriyatından, No.57, Ankara: Hapishane Matbaası.
- Hamdi, H. :1931 **Sıhhî Müze Rehberi**, T.C. Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti, Ankara: Hamit Matbaası.
- Hot, İ.: 2001 **Sıhhiye Mecmuası’na Göre Ülkemizde Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele**, İstanbul Üniversitesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Hot, İ.: 2004 “Ülkemizde Frengi Hastalığı ile Mücadele “Türkiye Klinikleri **J Med Ethics**. 2004;12(1):36-43.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/53334/710046>
- Işık S.: 2012 Foucault’da İktidar, Özgürlük ve Direniş, **Ekev Akademi Dergisi**, Yıl: 16 Sayı: 51, 103-114.
- Karacaer-Çakır, G.:2021 Cumhuriyet Dönemi Toplum Sağlığı Politikalarında Bulaşıcı Hastalıklar 1920-1940, **SdÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Ağustos 2021, Sayı: 53: 202-228.

- Kılıçtepe, S., Saluk, S., Mutlu, M.: 2022 Üreme Adaleti Perspektifinden Türkiye’de Üreme ve Doğurganlık Politikalarına Bakış, **Feminist Tahayyül**, 3(1): 39-72.
- Kılınç, V.: 2017 **Disciplining Turkish people through the people's houses: A Discursive Reading of the Ülkü Magazine (1933-1950)**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Modern Türkiye Çalışmaları Ana Bilim Dalı.
- Koç, A.: 2018 Michel Foucault’nun "Biyopolitika" Kavramının Teorik Çerçevesi. **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**, 2 (2), 193-218.
- Kopar, M.:2021 **Türkiye’de Sağlık Sistemi ve Salgın Hastalıklarla Mücadele (1920-1938)**, Adıyaman: İksad Yayınevi
- Korok, D. R.: 1936a **Genç Erkeklerle Gizli Konuşmalar**, Sıhhî ve İçtimaî Kitaplar Serisi, Sayı: 1, İstanbul: Sedat Basımevi.
- Korok, D.R: 1936b **Genç Kızlarla Gizli Konuşmalar**, Sıhhî ve İçtimaî Kitaplar Serisi, Sayı: 2, İstanbul: Sedat Basımevi
- Korok, D.R.: 1936c **Genç Evli Erkeklerle Gizli Konuşmalar**, Sıhhî ve İçtimaî Kitaplar Serisi, Sayı: 3, İstanbul: Nümune Matbaası.
- Korok, D.R.: 1936d **Genç Evli Kadınlarla Gizli Konuşmalar**, Sıhhî ve İçtimaî Kitaplar Serisi, Sayı: 4, İstanbul: Sedat Basımevi.
- Korok, D.R.: 1936e **Gençlerin Tereddisinde Ailenin Hataları Erkek ve Kadında Cinsî İktidarsızlık**, Sıhhî ve İçtimaî Kitaplar Serisi, Sayı: 7, İstanbul: Sedat Basımevi.

- Korok, D.R.: 1937a **Genç Erkeklerde Fena Adetler İstimna Delk ve Temas**, Sıhhî ve İçtimaî Kitaplar Serisi, Sayı: 5, İstanbul: Nümune Matbaası.
- Korok, D.R.: 1937b **Genç Kızlarda Fena Adetler İstihşa ve Zürefalık**, Sıhhî ve İçtimaî Kitaplar Serisi, Sayı: 6, İstanbul: Nümune Matbaası.
- Koşar, H.H.: 2016 **Osmanlı'dan Cumhuriyete Bir Doktor Portresi: Hekim, Hoca ve Yazar Olarak Mazhar Osman**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kırklareli.
- Kurnaz-Şahin, F.: 2017 “Propaganda ve Sağlık: Cumhuriyet Döneminde Sıhhî Propaganda Faaliyetleri ve Halk Sağlığına Etkileri (1923-1945)”, **Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Uluslararası Sempozyumu Bildirisi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kümbetoğlu, B.:2015 **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Lemke, T.: 2013 **Biyopolitika**, çev: Utku Özmkas, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Massumi, B.: 2010 “The future Birth of the Affective Fact” **Affective Theory Reader**, ed. M. Gregg ve G. J. Seigworth: 52-70.
- Mazhar O.: 1930 **Sıhhi Sahifeler**, Kanunisani, 3. Sene, İstanbul: Kader Basımevi.
- Mazhar O.: 1933 **Sıhhat Almanacağı** Der., İstanbul: Kader Basımevi

- Nazlı, A.: 2006 Bedenin Ölümü: Modern Öncesinden Postmoderne Beden ve Ölüm. *Sosyoloji Dergisi*, (16).
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosder/issue/40986/495138>
- Odabaş, S.: 2005 “Beden ve Toplumsal Değişme: Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Bedenine Yönelik Söylem ve Pratikler”, **Muhafazakâr Düşünce**, Yıl.1 Sayı.4.
- Odabaş S.: 2014 Cumhuriyet döneminin gizli konuşmaları (1936-1937). *Toplum ve Bilim*, 0(130), 87- 109.
- Odabaş, S.: 2019 “Aile Ev Dergisi ve Biyopolitika (1947-1952)”, **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, Yıl.2019 Sayı.13.
- Oğuz, Ç.: 2021 **Moral Crisis in the Ottoman Empire Society, Politics, and Gender during WWI**, Londra: I.B. Tauris.
- Özdemir, M.: 1932 **Gençlerin Mezarı**, Tefeyyüz Kitaphanesi, Şirketi Mürettibiye Matbaası.
- Özpekcan, M.: 1999 **Türkiye Cumhuriyeti’nde Sağlık Politikaları (1923-1933)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, İstanbul,
- Özpekcan, M.: 2002 “TBMM Tutanaklarına Göre Cumhuriyet’in İlk On Yılında Sağlık Politikamız”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 17: 760-781.
- Öztamur, P.: 2004 **Defining A Population: Women And Children In Early Republican Turkey, 1923-1950**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi.

- Pınar, M.: 2020 “Fuhuş ve Zührevi Hastalıkların (Frengi) TBMM’de Tartışılması ve Resmi Raporlara Yansımaları (1920-1932)”. **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı**, 15-42.
- Revel, J.:2012 Foucault Sözlüğü, çev. Veli Urhan, İstanbul, Say Yayınları.
- Salgırlı-Güvenç, S.: 2009 **Eugenics As Science Of The Social: A Case From 1930s Istanbul**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Binghamton University State University of New York
- Salgırlı-Güvenç, S.: 2011 “Eugenics for the Doctors: Medicine and Social Control in 1930s Turkey”, **Journal of the History of Medicine**: Vol. 66, Temmuz 2011.
- Sancar S.: 2012 **Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Sarıtaş, E.: 2021 **Cinsel Normalliğin Kuruluşu Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Heteronormatiflik ve İstikrarsızlıkları**, İstanbul: Metis Yayınları.
- Saygılı, A.: 2005 “Modern Devlet’in Beden İdeolojisi Üzerine Kısa Bir Deneme”, **AÜHFD**.
- Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiyye Vekâleti: 1926 **Sıhhi Müze Atlası**, (Osmanlıca), Türkiye Cumhuriyeti Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiyye Vekâleti.
- Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti: 1933 **Trahom Hakkında Halka Nasihatler**, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti Neşriyatından, No.33, İstanbul.

- Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti:1938 **Annelere Öğüt**, T.C. Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti Neşriyatından, No.51, Ankara: Selen Matbaası.
- Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti:1938 **Bit. İnsanlara Lekelimumma gibi Tehlikeli Hastalıkları Geçirir**, T.C. Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti Neşriyatından, No.53, Ankara.
- Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti:1938 **Çocuk İshali**, Sıhhat ve İctimai Muavenet Neşriyatından, No.55. Ankara.
- Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti:1938 **Verem**, Sıhhat ve İctimai Muavenet Neşriyatından, No.60, Ankara: Cezaevi Matbaası
- Tekeli, İ.: 2010 “Türkiye’nin Sağlık Tarihi Bağlamı İçinde 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve Cumhuriyetin Sağlık Sorununa Yaklaşımı,” **Türkiye Bilimler Akademisi Raporları** TÜBA Çevre Komitesi, Sayı 21, Ankara.
- Tekeli Ş.: 1982 **Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat**, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Tekir S.: 2019a “Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti’nin Kuruluşu ve Erken Cumhuriyet Dönemindeki Faaliyetleri (1920-1930)”, **Belgi Dergisi**.
- Tekir S.: 2019b “Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1923-1930).” **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 0 (65), 407-430. DOI: 10.14222/Turkiyat4095.

- Terzioğlu, A.: 2002 “Cumhuriyet Dönemi Türk Tıbbına ve Tıp Eğitimine Kısa Bir Bakış”. **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları** s.269-307, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuydta/issue/954/10754>
- Timurturkan, M.: 2020 “Salgın ve Metaforlarının Ürettiği Beden Politikaları ve Yeni Toplumsallıklar” **Beden Sosyolojisi Gündelik Hayatın Cisimleşme Deneyimleri, Tıbbileştirme ve Dijital Gözlem**, ed: Demez G., Timurturkan M., Ertan C. s.135-153, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tokgöz, T., Akın A.: 1983 “Türkiye’de Aile Planlaması Çalışmaları.” **Hekimler İçin Aile Planlaması El Kitabı**, Ed. A. Akın, 22–29. Ankara: Tanıt Matbaası.
- Toprak, Z.: 1987 “İstanbul’da Fuhuş ve Zührevi Hastalıklar 1914-1933”, **Tarih ve Toplum**, sayı 39: 31-40.
- Toprak, Z.: 2017 **Türkiye’de Yeni Hayat İnkılap ve Travma 1908-1928**, İstanbul: Doğan Kitap.
- Töre, O.: 2021 Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bulaşıcı Hastalıklarla Savaşım, **Klinik Dergisi** 2021; 34(1) ss. 1-12.
- Tuğrul, S.: 2017 Biyo İktidarın Ağlayan Yüzü: Acıma Siyaseti, Farklılıklar, Çatışmalar ve Eylemlilikler Çağında Sosyoloji, **VIII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı** Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.

- Türker, T & Özkan S. H.: 2019 “Millî Mücadele Dönemi Sağlıklı Toplum Çabasında Sifilizin Etkisi” **VI. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı**, 12-13 Aralık, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 1785-1793.
- Urhan, V.: 2010 Foucault, İstanbul: Say Yayınları.
- Yakut K. & Yetkin A.: 2011 II. Meşrutiyet Dönemi’nde Toplumsal Ahlâk Bunalımı: Fuhuş Meselesi, **Kebirkeç Dergi** s.31.
- Yanıkdağ, Y.: 2017 “Erken Cumhuriyet Döneminde Fuhuşun Mekansal Yansımaları” **Osmanlı’dan Cumhuriyete Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı**, ed: Burcu Kurt & İsmail Yaşayanlar, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yaşayanlar, İ.: 2017 “Osmanlı Devleti’nde Kamu Sağlığının Kurumsallaşmasında Koleranın Etkisi” **Osmanlı’dan Cumhuriyete Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı**, ed: Burcu Kurt & İsmail Yaşayanlar, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yeğenoğlu, M.: 2006 **Gendering the Individual And the Population: Patriarchal Production Of Gendered Subjectivities In Political Thought In Early Republican Turkey**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları, Ankara.

Yetkin, A.: 2011

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Toplumsal Ahlâk
Bunalımı: Fuhuş Meselesi, Tarihin Peşinde,
Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi
Yıl: 2011, Sayı: 6 s.21-54.

